

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**MÜNEVVER AYAŞLI
HAYATI, ESERLERİ ve SANATI**

Hatice YILDIZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Doç. Dr. Âlim GÜR**

KONYA, 2009

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Hatice Yıldız

(İmza)

TEZ KABUL FORMU

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

..... tarafından hazırlanan
başlıklı bu çalışma/...../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda
oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi ola-
rak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Başkan	İmza
Ünvanı, Adı Soyadı	Üye	İmza
Ünvanı, Adı Soyadı	Üye	İmza

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	I
TEZ KABUL FORMU	II
ÖN SÖZ	VI
ÖZET	IX
SUMMARY	X
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	13
1. HAYATI	13
1.1. Doğumu ve Ailesi	13
1.2. Eğitimi	17
1.3. Çalışma Hayatı	23
1.4. Evliliği	27
1.5. Kişiliği	34
1.6. Ölümü	45
II. BÖLÜM	47
2. ESERLERİ	47
2.1. Hatıraları	47
2.1.1. Başvekilimizi Tanıdım	47
2.1.2. İşittiklerim, Gördüklerim, Bildiklerim	47
2.1.3. Dersaâdet	47
2.1.4. Hatırlayabildiklerim: Avrupa-i Osmani Rumeli ve Muhteşem İstanbul	48
2.1.5. Hatırlayabildiklerim: Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru	48
2.2. Romanları	48
2.2.1. Pertev Bey'in Üç Kızı	48
2.2.2. Pertev Bey'in İki Kızı	48
2.2.3. Pertev Bey'in Torunları	48
2.2.4. Vaniköyünde Fazıl Paşa Yalısı	49
2.3. Hikâyeleri	49
2.3.1. Erken Sönen Işıklar	49
2.3.2. Muharrir Hasan Fehmi Bey	49
2.4. Denemeleri	49
2.4.1. Edep Yâ Hû	49
2.4.2. Haminnenin Suret Aynası	49
2.5. İncelemesi	50
2.5.1. 19. Asır – Teşrini Sani ve Ötesi – Kıbrıs ve Fetvası	50
III. BÖLÜM	51
3. SANATI	51
3.1. Sanat Anlayışı ve Yazarlığı	51

3.1.1. Sanat Anlayışı	51
3.1.2. Yazarlığı.....	52
3.1.3. Yazarın Beslendiği Kaynaklar, Etkilendiği İsimler	56
3.2. Hatıra Yazarlığı.....	58
3.2.1. Hayat Hikâyesi Çevresinde Şekillenen Kitaplar	59
3.2.1.1. Rumeli ve Muhteşem İstanbul	59
3.2.1.2. Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru.....	64
3.2.2. Tanıdığı İsimlere Dair Hatıralarla Şekillenen Kitaplar.....	72
3.2.2.1. Başvekilimizi Tanıdım	72
3.2.2.2. İştiklerim, Gördüklerim, Bildiklerim	74
3.2.3. İstanbul Merkezli Kitabı	83
3.2.3.1. Dersaâdet.....	83
3.2.4. Dil ve Üslûp	89
3.2.5. Genel Değerlendirme	91
3.3. Romancılığı.....	93
3.2.1. Konu ve Vak'a Özetleri	94
3.3.2. Figüratif Kadro.....	108
3.3.3. Fikirler.....	129
3.3.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı	131
3.3.5. Zaman	134
3.3.6. Mekân	136
3.3.7. Anlatım Teknikleri.....	144
3.3.8. Dil ve Üslup	147
3.3.9. Genel Değerlendirme	150
3.4. Hikâyeciliği.....	152
3.4.1. Konu ve Vak'a Özetleri	153
3.4.2. Figüratif Kadro.....	154
3.4.3. Fikirler.....	157
3.4.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı	157
3.4.5. Zaman	159
3.4.6. Mekân	160
3.4.7. Anlatım Teknikleri.....	161
3.4.8. Dil ve Üslup	163
3.4.9. Genel Değerlendirme	164
3.5. Deneme Yazarlığı	165
3.5.1. Edep Yâ Hû.....	165
3.5.1.2 Osmanlı Adap ve Erkânını Ele Alan Bölümler	166
3.5.2.2 Osmanlı Mutfak Kültürünü Ele Alan Bölümler	167
3.5.2.3 Osmanlı Saray Terbiyesi ve Usullerini Ele Alan Bölümler.....	169
3.5.2.4. Diğerleri.....	172
3.5.2. Haminne'nin Suret Aynası.....	173
3.5.2.1. Yerli İsimler	173
3.5.2.2. Yabancı İsimler.....	179
3.5.3. Dil ve Üslup	180
3.5.4. Genel Değerlendirme	182
3.6. İnceleme Yazarlığı.....	184
3.6.1. 19. Asır-Teşrini Sani ve Ötesi-Kıbrıs ve Fetvası	184

3.6.2. Konu ve Fikirler	184
3.6.3. Dil ve Üslup	192
3.6.4. Genel Değerlendirme	194
SONUÇ	195
KAYNAKÇA	200
DİZİN	239
EKLER	244

ÖN SÖZ

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının kalemini kadın duyarlılığı ile kullanan bir ismi de Münevver Ayaşlı (1906-1999)'dır. 1947'de atıldığı gazetecilik hayatı ile okuyuculara ulaşan Ayaşlı, roman ve özellikle de hatıra türünde verdiği eserlerle öne çıkmaktadır.

Münevver Ayaşlı üzerine müstakil bir çalışma bugüne kadar yapılmamıştır. Hakkında yazılmış bilimsel makale sayısı, "Kaynakça"ımızda da görülebileceği üzere oldukça azdır. Sağlığında kendisiyle yapılan röportajlar ve vefatının ardından kaleme alınan yazılar, sanatçı hakkında kuşatıcı bilgiler içermemektedir. Türk edebiyatının ve düşünce tarihinin bu renkli isminin bütün yönleriyle ele alınması gerektiği düşüncesinden hareketle böyle bir konu üzerinde çalışmaya karar verdik.

Birincil kaynaklardan mümkün merteye istifade etmeye çalıştığımız tezimiz giriş, üç bölüm, sonuç, kaynakça, dizin ve eklerden oluşmaktadır.

"Giriş"te Münevver Ayaşlı'nın kalem oynattığı roman, hikâye, hatıra ve deneme sahalarında, Türk edebiyatının tarihi serüveni belli başlı durakları ve edebiyatçılarıyla ele alınmıştır.

Tezimizin birinci bölümü, Münevver Ayaşlı'nın hayatını içermektedir. Burada, Ayaşlı'nın anıları, onu tanıyanların tanıklıkları ve diğer kaynaklardan alınan bilgilerle yazarın doğumu, ailesi, eğitimi, çalışma hayatı, evliliği, kişiliği ve ölümü ayrıntılarıyla verilmiştir.

İkinci bölümde Münevver Ayaşlı'nın eserleri, türlerine göre "Hatıraları", "Romanları", "Hikâyeleri", "Denemeleri", "İncelemesi" başlıkları altında sınıflandırılarak, bunların basım bilgileri verilmiş, konuları ana hatlarıyla belirtilmiştir.

Üçüncü bölüm, Ayaşlı'nın sanat anlayışı ve yazarlığına ayrılmıştır. Öncelikle onun sanat ve edebiyat üzerine görüşleri, mevcut bilgiler çerçevesinde "Sanat Anlayışı", "Yazarlığı", "Yazarın Beslendiği Kaynaklar, Etkilendiği İsimler" başlıkları altında verilmeye çalışılmıştır. Daha sonra yazarın eserleri ayrıntılı olarak tahlil edilmiştir.

Münevver Ayaşlı'nın hatıratı, içeriklerine uygun olarak "Hayat Hikâyesi Çerçevesinde Şekillenen Kitaplar", "Tanındığı İsimlere Dair Hatıralarla Şekillenen Kitap-

lar”, “İstanbul Merkezli Kitabı”, “Dil ve Üslup”, “Genel Değerlendirme” başlıkları altında incelenmiştir.

Münevver Ayaşlı’nın konuları ve üslupları itibarıyla birbirine bir hayli yakın olan romanları, “Konu”, “Vak’a Ö”zeti” ve “Figüratif Kadro” dışında kalan “Anlatıcı ve Bakış Açısı”, “Zaman”, “Mekân”, “Anlatım Teknikleri”, “Dil ve Üslup” ile “Genel Değerlendirme” başlıkları çerçevesinde topluca ele alınmıştır. Basım tarihleri göz önünde bulundurulmuş romanlar, ayrıntılı bir şekilde tahlil edilmiştir.

Yazarın dergilerde yer alan iki hikâyesi ise “Konu ve Vak’a Özetleri”, “Figüratif Kadro”, “Fikirler”, “Anlatıcı ve Bakış Açısı”, “Zaman”, “Mekân”, “Anlatım Teknikleri”, “Dil ve Üslup” ile “Genel Değerlendirme” başlıkları altında incelenmiştir.

Ayaşlı’nın bir tarih çalışmasından ibaret olan inceleme kitabı ise, konu, dil ve üslup anlayışı bakımından ele alınmıştır.

“Sonuç”ta, Münevver Ayaşlı’nın hayatı, sanatı ve eserleri hakkında edindiğimiz genel kanaati ana çizgileriyle ifade ederek yazarın Türk edebiyatı içindeki konumunu belirtmeye çalıştık.

Tezimizin sonlarına doğru, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü’nün istediği tarzda hazırlanmış, varsa yazar soyadına, yoksa eser adına göre alfabetik bir sıraya göre yerleştirilmiş, aynı yazara ait eserlerde ise kronolojik sıranın esas alındığı “Kaynakça” bulunmaktadır. Ayaşlı’nın eserleri ayrı bir başlık altında sıralanmıştır. Yazarın diğer eserlerinin yanı sıra erişebildiğimiz gazete ve dergi yazılarının künyeleri de burada yer almaktadır.

“Kaynakça”dan sonra, çalışmamızdan istifadeyi kolaylaştırmak amacıyla, yer adları, eser adları ile özel adlar içeren bir “Dizin” eklenmiştir. Dizine, Münevver Ayaşlı gibi çok fazla kullanılan isimler dâhil edilmemiştir.

Çalışmamızın en sonuna ise “Ekler” başlığı bünyesinde, Münevver Ayaşlı ve yakın çevresi ile ilgili ulaşabildiğimiz fotoğraf ve belgeler konulmuştur.

Hakkında fazla yazılı kaynak bulunmamasının ve sanatçının uzun yılları kapsayan yazarlık sürecini sınırlı bir zaman diliminde incelemenin getirdiği eksik ve kusurlarımızı peşinen kabul ediyor ve okuyanların hoşgörüsüne sığınıyoruz. Bununla birlikte Türk edebiyatının ilgi çekici simalarından biri olan Münevver Ayaşlı hakkında hazırladığımız bu eserle, alanımıza bir katkıda bulunabilmişsek bahtiyar olacağız.

Münevver Ayaşlı ismini tez konusu olarak belirlememden itibaren çalışmalarım boyunca beni yakından takip eden ve her aşamada bana destek veren saygıdeğer hocam Doç Dr. Âlim Gür Beyefendi'ye şükranlarımı sunuyorum.

Ayaşlı Yalısı'ndaki samimi sohbetleri ile Münevver Hanım'ın bilmediğimiz yönlerini ortaya koyan, yazarın manevi oğlu saygıdeğer Hasan Ayaşlı ve eşi Fatma Ayaşlı'ya, kendisiyle iletişim kurduğumuz andan itibaren gerek yönlendirmeleri gerek verdiği bilgilerle Ayaşlı'yı daha yakından tanımamızı sağlayan Sayın Mehmet Nuri Yardım Beyefendi'ye ve yardımlarını esirgemeyen araştırma görevlisi Bedia Koçakoğlu'na da teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Son olarak çalışmam boyunca gösterdikleri anlayış ve ilgiden dolayı çok değerli aileme teşekkür etmek de benim için en büyük zevktir.

Konya, 2009

Hatice YILDIZ

ÖZET

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	<i>Hatice Yıldız</i>	Numarası:
			064201021001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	<i>Türk Edebiyatı / Yeni Türk Edebiyatı</i>	
	Danışmanı	<i>Doç. Dr. Âlim Gür</i>	
Tezin Adı	<i>Münevver Ayaşlı Hayatı, Eserleri ve Sanatı</i>		

Cumhuriyet dönemi edebiyatçılarından Münevver Ayaşlı, hatıra ve roman yazarı olarak tanınmaktadır. Uzun ömrü boyunca Osmanlı idaresinin yıkılışını, Cumhuriyetin kuruluşunu, ihtilalleri ve bunlarla birlikte meydana gelen toplumsal değişimi yakından görmüştür. Bundan dolayı tanıklıklarıyla, üslubuyla edebiyat dünyasının renkli ve ilgi çekici bir simasıdır. Edebiyatla beraber siyasi düşünce tarihinde de kendine bir yer bulan Ayaşlı, “muhafazakâr” düşüncenin bir dönem önde gelen isimleri arasında yer almıştır.

Bu tezin amacı, Münevver Ayaşlı’yı hayatı, sanatı ve eserleri çevresinde incelemektir. Böylelikle yazarın Türk edebiyatındaki konumu tam olarak belirlenmeye çalışılacaktır.

SUMMARY

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	<i>Hatice Yıldız</i>	Numarası:
			064201021001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	<i>Türk Edebiyatı / Yeni Türk Edebiyatı</i>	
	Danışmanı	<i>Doç. Dr. Âlim Gür</i>	
Tezin İngilizce	<i>Ayaşlı Intellectual Life and Art Works</i>		
Adı			

Münevver Ayaşlı, one of the Republican period authors, is known as a memoirs and novel writer. During her long life, she had seen the fall of the Ottoman administration, establishment of the Republic, military interventions and social changes that occur with them closely. Therefore with her witness, her literary style, she is one of colorful and interesting figure of the world of letters. Ayaşlı who finds her own place in political thought history with literature, took place between the leading names of “conservatism” for a period of time.

The purpose of this thesis is to examine Münevver Ayaşlı around her life, her art and her works. Thus the author’s position on Turkish literature will be tried to be determined exactly.

KISALTMALAR

bk.	: Bakınız
bs.	: Baskı/basım
C.	: Cilt
d.	: Doğumu
DPÜ	: Dumlupınar Üniversitesi
KTBY	: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
PBÜK	: Pertev Bey'in Üç Kızı
Rprtj.	: Röportaj
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TYB	: Türkiye Yazarlar Birliği
Vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve devamı
VFPY	: Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı
Yay.	: Yayınları/Yayınevi
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

Osmanlı Devleti yöneticileri, 18. yüzyılın başından itibaren karşılarında ağır yenilgiler aldıkları Avrupa devletlerinin üstünlüğünü kabul ettikten sonra, o zamana dek savaş ve ticaret dışında ilgilenmedikleri ve biraz da küçümseyerek baktıkları Batılıların bu üstünlüklerinin sebebini araştırmaya başlamışlardır.¹ O dönemde Avrupa'ya gönderilen devlet adamlarının yazdığı sefaretnameler, bu uzun yolda atılan ilk adımlardır. Bu geniş kapsamlı raporlarda siyasi mülahazalardan çok, yeni tanınmaya başlanan Avrupa'nın medeni hayatına, kurum ve kuruluşlarına duyulan hayranlığı dile getirildiği görülür. (Berkes, 2006: 56)

Bu tanıma süreci, Osmanlı yöneticilerini, öncelikle yenilgilerin baş sorumlusu görülen ordu olmak üzere, devlet bünyesinde çeşitli iyileştirmeler yapmaya yöneltmiştir. Bu amaçla Avrupa medeniyetine kapılarını açan devlet, ilk olarak Batılı askeri uzmanları içeriye buyur etmiştir.² (Akyüz, Tarihsiz: 6)

Osmanlı modernleşmesi devlet eliyle gerçekleştirilmiştir ve yukarıdan aşağıya doğru bir hareket izler. Bu sebeple tahttaki padişahların ve üst düzey yöneticilerin bu meseleyi hangi düzeyde ve nasıl ele aldıkları, modernleşme çabalarının da seyrini belirlemiştir. Batılılaşma çabaları, ilk dönemlerde daha çok askeri planda devam eder. III. Selim döneminde, yeni askeri okulların açılması, var olanların güçlendirilmesi ve ordunun eğitimi gibi alanlarda Avrupa'dan davet edilen subaylar görevlendirilmiştir. Bu subayların varlığı ve ilk kez o dönemde Avrupa'ya gönderilen daimi elçiler, devletin Batı'yla kuracağı ilişkiler üzerinde oldukça etkili olmuştur. (Zürcher, 1996: 42-43; Mardin, 1991: 13)

II. Mahmut (1808-1839) döneminden itibaren Batılılaşma çabaları idari ve hukuki alanlarda daha fazla görülür. Padişah, “kendinden önce gelen reformcuların kötü tecrübelerini göz önünde tutarak” (Mardin, 1991: 13) on sekiz yıl sabırla merkezi devleti güçlendirmiş ve nihayet 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı topa tutarak lağvetmiştir. Bu olay, tarihe “Vak'a-i Hayriye” olarak geçecektir. (Berkes, 2006: 160-163)

¹ Aslında Osmanlı Devleti yöneticileri, düzendeki bozulmayı daha önce görmüşlerdi. Fakat bu bozukluğun “geleneksel düzene dönme” ile çözülebileceği kanaatini taşıyorlardı. Fakat zamanla bu görüşün yetersizliği ortaya çıkacak ve “yeni” olan araştırılmaya başlanacaktır. (Berkes, 2006: 42)

² Özellikle Tanzimat döneminde bu kapılar ardına kadar açılacaktır. Osmanlı, “Tanzimat'la birlikte kiblesini bir daha dönmek üzere Garba” çevirir. (Hocaoğlu, 1991: 72)

Padişah, bundan sonra Avrupalı nitelikte “Asakir-i Mansure-i Muhammediye” adlı bir ordu kurar. (Korkmaz, 2006a: 24) Ordunun kurulmasıyla devlet otoritesi sağlama alınır ve “Batılılaşma hareketi; bundan sonra alt yapı eksikliği, eğitim durumunun düşüklüğü, ulaşım ve kurumlar düzeneğinin bozukluğundan kaynaklanan sorunlar dışında, çok büyük engellerle karşılaşılardan ve gelişip büyüyerek yoluna devam ede[r].” (Korkmaz, 2006a: 25) II. Mahmut döneminde yine dağınık bir görünüm sergilemekle beraber pek çok yenilik hamlesi gerçekleştirilmiştir. Askeri ve sivil tıp okullarının açılması, rüştiyelerin açılarak ilköğretimin zorunlu hâle getirilmesi, Avrupa’ya öğrenci gönderilmesi, ilk resmi gazete olan *Takvim-i Vekayi*’nin (1831) çıkarılması, Tercüme Odası’nın kurulması³, Fransızcadan pek çok ilmi ve edebî eserin Türkçeye aktarılması, kıyafet reformu ve devlet yönetiminde yapılan bazı reformlar bunların önde gelenleridir.

Babası II. Mahmut’tan sonra tahta çıkan I. Abdülmecit (1839-1861), onun bıraktığı yerden modernleşme faaliyetlerine devam eder. Abdülmecit döneminin kuşkusuz en önemli adımı, Tanzimat Fermanı’nın ilan edilmesidir. “Tanzimat Fermanı, ‘nizam-ı cedit’ adıyla bilinen ve kendinden yaklaşık 100 yıl önce başlamış olan Batılılaşma projesinin resmî devlet görüşüne dönüştürüldüğünü ilan eden bir beyanamedir.” (Korkmaz, 2006a: 30) “Tanzimat” sözcüğü, Türk tarihinde 1839-1876 yıllarına kadar sürecek bir yenileşme döneminin de adı olmuştur. (Zürcher, 1996: 78) Bu fermanla padişah, din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin halkının can, mal güvenliğini güvence altına almış ve kanun önünde herkesin (Müslüman-gayrimüslim) eşit olduğu ifade edilmiştir. (Korkmaz, 2006a: 30-31) Osmanlı Devleti, bu sayede iç ve dış düşmanlarına karşı Avrupa’nın desteğini elde ettiği gibi ağır bir tempoda da olsa Batıcı reformların ilerlemesini sağlamıştır. (Zürcher, 1996: 88) Tanzimat Fermanı ile birlikte başlayan dönemde Osmanlı idaresi çeşitli düzenlemelere gitmiş; “ ‘Mecelle’ ile

³ Tercüme Odası’nın Batılılaşma devri Türk düşünce ve edebiyat hayatındaki rolü tartışılmaz. “Tercüme Odası gerçekten, devletin yeniden şekillendirildiği bu değişme ve başkalaşma sürecinde, 1820’li yıllardan itibaren; devleti ve toplumu Batı dünyası ile tanışmaya hazırlarken, Fenerli Rumların tercümanlık tekeline de son vermiştir. Zamanla tam bir mektep halini alan, Hariciye Nezareti’ne bağlandıktan sonra daha da önem kazanan Tercüme Odası, Abdülaziz devrinden başlayarak, yeni bir dünya görüşünün şekillendiği, yeni bir siyasî idealin geliştiği çok ileri bir *çevre* olmuştur. Batılılaşma fikrinin, siyasî mücadele fikriyle beraber yürümesi ve yeninin bütün düşünce ve sanat hayatını sarmasında, sade dil ve düzgün nesir endişesinin uyanmaya başlamasında, biraz da kendiliğinden teşekkül eden bu çevrenin etkisi gerçekten büyüktür.” (Budak, 2007:139)

‘Medenî Kanun’u; ‘medrese’ ile ‘yeni mektepler’i bir arada” yürütmeye başlamıştır. (Korkmaz, 2006a: 31) Bu devirde, hukuktan eğitime, yaşayış tarzından edebiyata, her alanda ikiliğin yaşandığı görülür. (Akyüz, Tarihsiz: 14-15)

Batının özü itibariyle değil de şeklen alımlanması da bu dönemde topluma yerleşmeye başlamıştır. Öyle ki entelektüel arka plandan mahrum, içi boşaltılmış bir Batı hayranlığına sahip alafranga tipler, edebi metinlerde işlenen belli başlı konular hâline gelmiştir. Yine de Batılılaşma yolunda atılan cesur adımlar ve parlamenter sistemi öngören tarafıyla Tanzimat Dönemi, Türk tarihi için olumlu anlamlar da taşımaktadır. Açılan yeni okullar, Fransızcanın aydın kesim tarafından öğrenilmesi, Fransa özelinde Batı kültürünün ülkeye girmeye başlaması, biraz geç de olsa önce *Tercüman-ı Ahval* (1860), Abdülaziz’in saltanat yıllarında (1861-1876) da *Tasvir-i Efkâr* (1865), *Muhbir* (1866), *İbret* (1872), *Hadika* (1875) gibi özel gazetelerin çıkarılmaya başlanması, çeviriler ve telif eserler yoluyla halkın roman, hikâye ve tiyatro gibi Batılı edebi türleri tanınması Tanzimat döneminin öne çıkan hususlarıdır. (Akyüz, Tarihsiz: 16-20, 27)

Genel itibarıyla çerçevesini çizdiğimiz Batılılaşma hareketleri, Türk toplumunu, düşüncesini yeni baştan şekillendirmiştir. Bunun edebiyata yansımaları kaçınılmaz olacaktır. Bilindiği üzere, edebiyat ve toplum ilişkisi, bugün artık ortaya konmuş bir gerçekliktir. Özü itibariyle estetik kaygılarla oluşturulması gereken edebi eserler, şüphesiz içinden çıktığı toplumun dilini, kültürünü ve hayatını yansıtır. Bir edebiyatçı, yazarken toplumdan etkilendiği gibi, eseriyle de toplumu etkileyebilir. Aslında Tanzimat’tan itibaren gelişen Türk edebiyatı, özellikle ilk dönemlerinde bu karşılıklı etkilenmenin iyi bir örneğini teşkil eder.

Tanzimat Dönemi Türk edebiyatında (1859-1896), toplumu ilgilendiren pek çok meselenin ele alındığı görülür. Bu dönem Türk edebiyatı, yalnız yeni türlerle değil değişen içeriğiyle de önem arz eder. Roman, hikâye, tiyatro gibi türlerle yeni yeni tanışan edebiyatçılar, ilk eserlerden itibaren Batılılaşma ve beraberinde gelen toplumsal, kültürel değişimleri de işlemişlerdir. Böylece, zaman içinde oluşan okur kitlesi, eğlendirilirken eğitilmiştir.

Tanzimat nesli edebiyatçıları, sözü edilen Tercüme Odası’ndan yetişmiş ve gazetecilik faaliyetleri sayesinde devrin kültür, edebiyat ve siyasi hayatında önemli roller oynamışlardır. Gazete faaliyetlerinin bir etkisi de dilin sadeleşmesidir. Tanzi-

mat Dönemi yazarları, halk tarafından anlaşılacak için yeni bir yazı dili oluşturmaya gayret etmişler ve bunda başarılı da olmuşlardır. Batılılaşmanın, Batılı yaşamışın anlatıldığı eserleriyle toplumsal bir hizmet gerçekleştiren dönem edebiyatçıları, Türk edebiyatının bundan sonra izleyeceği seyri de belirlemiş olurlar. (Akyüz, 38-40) Orhan Okay'ın ifadesiyle “Belki hiçbir edebî devir Tanzimat Edebiyatı denilen bu hareket kadar toplum meseleleriyle, siyasetle, dolayısıyla tarihle ilgili olmamıştır.” (Okay, 2006: 53)

Batılılaşmanın seyrini ve edebiyata etkisini belirledikten sonra, aşağıdaki bölümlerde, Türk edebiyatında Batı etkisiyle gelişen türlerin seyri, Münevver Ayaşlı (1906-1999)'ya kadar ana hatlarıyla ifade edilecektir.

A. Roman ve Hikâye

Türk okuyucusu, Batı romanını, Victor Hugo, Alexandre Dumas, Chateaubriand gibi romantik yazarlardan, Tanzimat Döneminde yapılan tercümelemlerle tanımaya başlamıştır. Bundan sonra Ahmet Mithat Efendi'nin halk hikâyeleriyle romanı harmanladığı anlatıları ve bir yandan da Namık Kemal'in başlattığı ve tamamıyla Batılı anlayışla yazılmış romanlar ve hikâyeler, okurların karşısına çıkmıştır. (Akyüz, Tarihsiz: 67-68) Tanzimat'tan önce *Muhayyemat* (1796) gibi hikâyelerle başlayan, nispeten Batılı anlatı tarzı, bundan sonra giderek gelişecektir. İlk örneklerinde taklit havası bulunan roman ve hikâyelerde, ilerleyen dönemlerde bu sıkıntı aşılmıştır. (Okay, 2006: 70)

Ahmet Mithat (1844-1913), yeni bir medeniyetin eşliğindeki Türk toplumunu eğitmeyi kendine amaç edinmiş ve eserlerini de bunun için bir araç olarak görmüştür. Batılı roman tekniğini tam olarak uygulayamasa da ele aldığı konularla roman ve hikâyelerinde “ilk defa ve en çok” toplumsal meselelere yer veren yazar olmuştur. 1870-1893 arasında yayımlanan *Letaif-i Rivayat* adlı hikaye ve roman serisiyle Türk edebiyatında hikâye ve roman yazarlığının başlangıcını yaptığı söylenebilir. Sosyal adalet, esaret ve ferdin hürriyeti (*Esaret, Firkat*), kadın-erkek eşitliği (*Felsefe-i Zenan, Diplomalı Kız, Mihnet-Keşân*), Batılılaşmanın nasıl olması gerektiği (*Felatun Bey'le Râkım Efendi*) gibi konularda sayısı bir hayli kabarık eserler vermiştir. (Akyüz, Tarihsiz: 73-74)

Bu arada sayılması gereken bir diğer isim ise Emin Nihat Bey'dir. *Müsameretnâme* (1872-1875) adını taşıyan, küçük hikâyelerden oluşan kitabı, Türk hikâyeciliğinin başlangıç eserlerindedir.

Namık Kemal (1840-1888), eserlerinde toplumsal faydayı amaçlasa da üslupçu tarafı ile Ahmet Mithat'tan ayrılır. *İntibah* (1876) adlı romanı, bir yandan Fransız romantiklerinden tesirler taşıırken, diğer yandan özellikle giriş bölümüyle eski edebiyatı çağrıştırmaktadır. Bu durum, onu "intikal devri" eseri yapmaktadır. (Okay, 2006: 71) *Cezmi* (1881) ise Türk edebiyatının ilk tarihi romanıdır. Namık Kemal burada sanatkârane bir üslup kullanmıştır. (Akyüz, Tarihsiz: 75-76)

Recaizade Mahmut Ekrem (1847-1914) ise, *Araba Sevdası* (1898) adlı romanıyla Batılılaşmayı yanlış anlayan Bihruz Bey isimli bir gencin traji-komik hikâyesini realist bir tutumla işler. Bihruz Bey, bundan sonra işlenecek olan "alafranga-züppe" tipinin nüvesini teşkil edecektir. (Akyüz, Tarihsiz: 79-80) Bu romanının dışında kaleme aldığı hikâyelerde yazar, "gözyaşı edebiyatı" yapar. (Okay, 2006: 73)

Tanzimat Dönemi edebiyatının kayda değer diğer yazarları, İslam birliği tezini işleyen *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* (1891) adlı romanıyla Mizancı Murat (1854-1917), köleliği işlediği *Sergüzeşt* (1888) adlı realist romanıyla Samipaşazade Sezai (1858-1936)'dir. Sezai'nin "*Küçük Şeyler*" (1892) adlı hikâye kitabıyla, kendinden sonra gelen nesle sağlam bir hikâye dili ve tekniği bıraktığı söylenebilir. (Okay, 2006: 73)

Bilinçli anlamda ilk realist/natüralist roman ve hikâye yazarı olan Nabizade Nazım (1862-1893) ise, *Karabibik* (1890) adlı uzun hikâyesinde, gözleme dayalı gerçekçi tasvirler yapar. Yazar, bir kadının kıskançlığını ele aldığı *Zehra* (1894) isimli romanıyla psikolojik tahlilin başarılı örneklerini vermiştir. (Okay, 2006: 73)

Tanzimat devri edebiyatının hazırladığı zemin üzerinde yükselen Servet-i Fünun edebiyatçıları, diğer türleri olduğu gibi roman ve hikâyeyi de tam olarak Batılı bir tekniğe kavuşturmuşlardır. (Akyüz, Tarihsiz: 93) "Sanat için sanat" prensibini benimseyen Servet-i Fünun yazarları, devirlerinin siyasi şartları gereği eserlerinde içe dönük ve bireysel bir izlek takip etmişlerse de Batılı hayat tarzını tanıttıkları eserleriyle ideal bir toplum görüntüsü çizmeye çalışmışlardır. (Akyüz, Tarihsiz: 111-112)

Bu dönemin en önemli ve üretken kalemi Halit Ziya Uşaklıgil'dir. (1867-1945) Acemilik dönemi eserlerinden sonra Servet-i Fünun şiiirini idealist bir şair olan Ah-

met Cemil karakteri üzerinden anlattığı *Mâi ve Siyâh* (1896) romanı ile iyi bir teknik yakalayan Halit Ziya, Batılı hayat tarzına sahip bir ailede yaşanan yasak aşk hikâyelerini işlediği *Aşk-ı Memnu* (1901)'yla “olabildiğince kusursuz” bir roman örneği ortaya koymuştur. Böylelikle “Batılılaşma süreci ilk yetkin meyvesini siyasal alandan önce edebi alanda *Aşk-ı Memnu* romanı ile verir.” (Korkmaz, 2006b:127-128) Hikâyeleriyle de “modern Türk anlatısında epiğin etkisini kıran” Halit Ziya, 1888’de yayımladığı ilk hikâyeye kitabı *Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası*’ndan sonra on dört kitap daha yayımlamıştır. Yazar, kurgularının sağlamlığı, karakter yaratmadaki ustalığı ve realist tasvirleriyle öne çıkar. Sanatkârane üslubu ise Servet-i Fünun edebiyatının özelliklerini yansıtır. (Korkmaz, 2006b, 139)

Bu dönemin bir diğer önemli yazarı ise “psikolojik realizmin başlangıcı sayılabilecek” *Eylül* (1901) adlı romanıyla Mehmet Rauf (1875-1931)'tur. *Eylül*'de olduğu gibi diğer romanlarında da psikolojik tahlilciliği ön planda tutan yazarın işlediği temel konu aşktır. Sanatçı, genel olarak kendi yaşamından izler taşıyan hikâyelerinde de bu konuyu ele alır. (Korkmaz, 2006b: 132-133, 139)

Hüseyin Cahit (1875-1957) de bu dönemin roman ve hikâyeye yazarlarından. Yazar, sade bir dil ve üslupla yazdığı eserleriyle tanınmıştır. (Akyüz, Tarihsiz: 120-121) İlk dönem eserlerini Servet-i Fünun edebiyatına bağlı olarak veren Ahmet Hikmet (1870-1927) ise lirik bir anlatıma sahip hikâyelerini *Haristan ve Gülistan* (1900) adı altında toplamıştır. (Korkmaz, 2006b: 139) Yazar, daha sonra Milli Edebiyat akımına bağlı eserler verecektir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar (11864-1944)'ın Fransız natüralizminin etkisiyle kaleme aldığı hikâyeye ve romanları, teknik açıdan oldukça basittir. Bunlar, Ahmet Mithat'ın popüler romanlarını çağrıştırır niteliktedir. (Akyüz, Traihisiz: 141-142)

İmparatorluktan millî devlete geçiş sürecini içine alan Milli Edebiyat dönemi (1911-1923), Türk modernleşmesinin son merhalesinde ortaya çıkmıştır. Bu dönem edebiyatçıları eserlerinde “millî romantik duyuş tarzı” ile “millete vücut veren değerleri” işlemişlerdir. (Aktaş, 2006: 188-189) Milli Edebiyat yazarlarının çoğu, Cumhuriyet döneminde eser verdiği için bunlar ayrıca belirtilmeyecektir.

Servet-i Fünun'da ve Fecr-i Ati'de görülen yapma dil ile üsluptan uzaklaşarak konuşma diline, sade bir üsluba yönelen dönem yazarlarının başında Ömer Seyfettin (1884-1920) gelir. Milli Edebiyat dönemi, *Genç Kalemler* dergisindeki “Yeni Lisan”

(1911) makalesiyle başlatılan yazar, Türk hikâyeciliğine Servet-i Fünun edebiyatı zevkini yansıtan eserlerle giriş yapmıştır. Fakat Yeni Lisan hareketiyle beraber, o da kaleme aldığı milliyetçi hikâyeleri ile Türk hikâyesinde önemli adımlar atar. (Aktaş, 2006: 219-221) Türk tarihini, toplumdaki aksaklıkları dile getirdiği hikâyeleri psikolojik bir derinlik içermez; yazarın amacı milli bir bilinç uyandırmaktır. (Akyüz, Tarihsiz: 186-187) *Efruz Bey* (1919), *Bahar ve Kelebekler* (1927), *Bomba* (1938), *Be-yaz Lâle* (1938) gibi kitapları, onun yazarlığı hakkında fikir verebilecek başlıca eserleridir.

Hikâye ve romanlarında, devrin siyasi ve toplumsal meselelerini işleyen Halide Edip Adıvar (1884-1964), karakter yaratmada ve tasvirlerde başarılıdır. Bununla birlikte üslubundaki özensizlik gözden kaçmaz. (Akyüz, Tarihsiz: 181-182) *Ateşten Gömlek* (1922), *Dağa Çıkan Kurt* (1922) gibi eserlerinde milli mücadeleyi konu edinen Adıvar, 1935'te yayımlanan *Sinekli Bakkal* ile geçmişi daha munis bir bakışla anlatır. (Enginün, 2004: 249-254)

Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974) *Kıralık Konak* (1922)'tan itibaren yazdığı romanlarda ve *-Bir Serencam* (1913) hariç- hikâyelerinde toplumsal meseleleri ele alır. Yazar, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e yaşanan değişimi "tenkidli bir şekilde tasvir ve tahlil" eder. (Akyüz, Tarihsiz: 183)

Refik Halit Karay (1888-1965) da renkli ve canlı tasvirler içeren, mizahi bir üslubun sezinlendiği eserleri ile öne çıkar. İlk öykülerini *Memleket Hikâyeleri* (1919) adı altında yayımlayan yazarın ilk romanı da *İstanbul'un İç Yüzü* (1920)'dür.

Küçük hikâyelerle yazı hayatına atılan Reşat Nuri Güntekin (1889-1950)'i edebiyat dünyasına tanıtan eseri *Çalılıkuşu* (1922) olmuştur. İstanbullu bir genç kızın Anadolu coğrafyasında yaşadıklarının anlatıldığı bu eser, yayımlandığı dönemde konusu ve mekân tercihiyle dikkatleri çekmiştir. Üslubundaki akıcılık, dilindeki sadelik yazarın başarısını artırmıştır. Gözlemlere dayalı eserlerinde realist tasvirler yer alır. Romantik aşk hikâyelerini işlediği gibi, toplumsal meseleleri de ele alan Güntekin, döneminin sevilen yazarları arasındadır. (Akyüz, Tarihsiz: 187-188)

Dönem romanı niteliğindeki *Üç İstanbul* (1938)'la Mithat Cemal Kuntay (1885-1958), *Fahim Bey ve Biz* (1941), *Çamlıca'daki Eniştemiz* (1944) adlı nostaljik romanlarıyla Abdülhak Şinasi Hisar (1888-1963) gibi yazarların yanı sıra popüler

romanlarıyla Osman Cemal Kaygılı (1890-1945), Aka Gündüz (1886-1958) de ismen anılabilecek roman ve hikâye yazarlarıdır.

Cumhuriyet döneminin kadın duyarlılığı taşıyan kalemlerinin başında yanlış Batılılaşmanın neticelerini işlediği *Pervaneler* (1924) ve Cumhuriyet'ten önce yazdığı Türkçü görüşler içeren *Aydemir* (1918) adlı romanlarıyla Müfide Ferit Tek (1892-1971) gelir. Şükûfe Nihal Başar (1896-1973) biyografik nitelik taşıyan hikâye ve romanlarıyla; Halide Nusret Zorlutuna (1901-1984) *Sisli Geceler* (1925) gibi hissî romanlarıyla ilgi çekerler.

Kerime Nadir (1917-1984), Peride Celal (1916) gibi popüler aşk romanları yazan kadın yazarların dışında, incelememize konu olan hikâye ve romanlarıyla Münevver Ayaşlı'nın aynı çizgide yürüdüğünü söyleyebileceğimiz Samiha Ayverdi (1905-1993) ve Safiye Erol (1902-1964) da milliyetçi, muhafazakâr vurgular içeren, mistik atmosfere sahip romanlar kaleme almışlardır.

Peyami Safa (1899-1961), Cumhuriyet dönemi Türk romancılığının önde gelen isimlerindedir. Eserlerinin merkezine Doğu-Batı çatışmasını oturtan yazar, romanlarında derin psikolojik tahlillere yer vermiştir. *Fatih Harbiye* (1931), *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu* (1937), *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* (1949), *Yalnızız* (1951) romanları yazarın başarılı eserlerindedir. (Enginün, 2004: 267-269)

Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962) da, Türk roman ve hikâye yazarlığının önemli bir ismidir. Büyük bir hassasiyetle kaleme aldığı romanlarında İstanbul'un dönem dönem değişen atmosferini, titizlikle çizdiği karakterlerinin ve aşkın eşliğinde anlatır. Hikâyeleri ise “rüya” tesiri vermektedir. *Huzur* (1949) ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (1962) adlı romanları Türk edebiyatının başyapıtları arasındadır. (Enginün, 2004: 310-316)

Memduh Şevket Esendal (1883-1952), romanlarının yanı sıra hikâyeleri ile tanınmış bir yazardır. Basit insanları konu edinen eserlerinde merak ögesini ayakta tutmayı başarır.

Cevat Şakir Kabaağaçlı (1886-1973)'nin denizi ve onunla bütünleşen balıkçıların hikâyelerini anlattığı eserleri, kurgu ihmalleri taşımakla birlikte etkileyicidir. Sait Faik Abasıyanık (1906-1954) da denizi ve bütün tabiatı, yaşama sevincini hikâyelerinde işler. Yazar, Türk hikâyeciliğinin seçkin isimlerindedir. Oktay Akbal (1923),

Sait Faik çizgisinde hikâyeler yayımlamıştır. Akbal'ın, hatıralarına dayandığı hikâye ve romanlarda kullandığı şiirli dili dikkate değerdir. (Enginün, 2004: 342)

Kemal Tahir (1910-1973), köyü konu edinen romanların yanında, özellikle yakın tarihi işlediği toplumcu-gerçekçi romanlar da yazmıştır. Toplumcu bakış açısıyla, yakından tanıdığı işçilerin hayatını anlatan hikâye ve romanlar yazan bir diğer edebiyatçı, Orhan Kemal (1914-1970)'dir. Sabahattin Ali (1907-1948) de toplumsal gerçekçilik akımına bağlı, üslup sahibi bir yazardır. Ele aldığı toplumsal meseleleri sanatsal bir çerçevede anlatmıştır.

Nihal Atsız, (1905-1975) ve Mustafa Necati Sepetçioğlu (1932-2006) uzak, yakın Türk tarihini ele aldıkları romanlarıyla; Atilla İlhan (1925-200) yakın tarihten beslenen romanlarıyla edebiyatta yer edinirken; Tarık Buğra (1918-1994), hikâyelerle başlayan yazarlık serüvenini romanda devam ettirmiştir. O da, yakın tarihi konu edinen eserleriyle öne çıkmaktadır.

Emine Işınsoy (d. 1938), güçlü anlatımıyla bazen tarihi bazen toplumsal konuları işlemiştir. Eserleri tezli roman örnekleridir.

Sevgi Soysal (1936-1976), Nezihe Meriç (1925-2009) kadınların yalnızlıklarını, iç dünyalarını roman ve hikâyelerinde şiirsel bir dille yazmışlardır. Leyla Erbil (d. 1931) de kadınları anlattığı eserlerinde kendine özgü bir üslup kurmuştur

Aylak Adam (1959)'la başlayan yazarlığı boyunca Yusuf Atılgan (1921-1989), hikâye ve romanlarında yalnızlık ve bunalım temalarını işlemiştir. Tarık Dursun K. (d. 1931) da sıradan insanların yalnızlıklarını, acılarını anlatır.

Münevver Ayaşlı (1906-1999) da, 1966 yılında tefrika edilmeye başlanan *Pervet Bey'in Üç Kızı* adlı eseriyle Türk roman ve hikâye yazarlığına eklenir.

B. Hatırat

Türk edebiyatında Batılı anlamda olmamakla beraber, özellikle devlet adamlarının yapıp ettiklerinin anlatıldığı çeşitli eserler bulunmaktadır. Gazavat-nameler, bu geleneğin bir örneğini teşkil eder. Tanzimat'la birlikte bu alanda verilen eserlerde bir artış görülür. Edebiyatçılarla birlikte, dönemin devlet adamları da hatıralarını kaleme alırlar. (Okay, 1997: 446)

Ahmet Mithat Efendi'nin *Menfa* (1876)'sı Ebuzziya Tevfik'in *Yeni Osmanlılar Tarihi* (1909-1910) Tanzimat Döneminin kitaplaştırılmış hatıratlarından.

Cumhuriyet döneminde de yazarlar ve şairler hatıralarını yayımlamışlardır. Bunların içinde öne çıkan isimlerden biri Halit Ziya Uşaklıgil (1867-1945)'dir. Edebi hatıralarını *Kırk Yıl* (1936) adlı beş ciltlik bir seride toplayan yazar, siyasi hatıralarını da üç ciltlik *Saray ve Ötesi* (1940-1942)'nde bir araya getirmiştir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974), *Zoraki Diplomat* (1955) ile *Gençlik ve Edebiyat Hatıralarım* (1969) kitaplarıyla bu vadide eser veren yazarlardandır.

Halide Edip Adıvar (1884-1964) *Mor Salkımlı Ev* (1963)'de çocukluk ve gençlik yıllarını, *Türkün Ateşle İmtihanı* (1962)'nda ise Kurtuluş Savaşı'nı ve yakın tarihi ele alırken, Falih Rıfkı Atay (1894-1971), Atatürk'ün yanında geçirdiği yılları *Çankaya* (1961)'sında anlatır.

Portreler (1960) ile *Bizim Yokuş* (1966) adlı hatıra kitaplarıyla edebiyat ve basın dünyasında yaşadıklarını, tanıdıklarını dile getiren Yusuf Ziya Ortaç (1895-1967), bu türün önemli isimleri arasına girmiştir. Ortaç gibi, Türk basınına hatıralarında anan bir diğer isim *Bâbüâli* (1975)'siyle Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983)'tir. Onun renkli hayatına dair diğer hatıratları *Hacdan Çizgiler, Renkler ve Sesler* (1973), *O ve Ben* (1974), *Cinnet Mustatili* (1974)'dir.

Hikâyeci Samet Ağaoğlu (1909-1982), edebiyatın bu sahasında üretken bir isimdir. Edebiyat ve siyaset dünyasının önemli isimlerinin oluşturduğu bir çevrede yetişen Ağaoğlu'nun hatıra kitaplarından bazıları şunlardır: *Aşına Yüzler* (1965), *Arkadaşım Menderes* (1967), *Babamın Arkadaşları* (1969) vd.

Yahya Kemal Beyatlı (1884-1958), siyaset ve edebiyat dünyasından tanıdığı isimlere dair hatıralarından oluşan *Siyasi ve Edebi Portreler* (1968) ile hayatını anlattığı *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım* (1973) adı altında bu türün yetkin örneklerini vermiştir.

Muhafazakâr düşüncenin temsilcilerinden Samiha Ayverdi (1905-1993)'nin sayısı çok olan hatıra kitaplarında da, geçmişin izinde gidilerek eski İstanbul anlatılır. Osmanlı nostaljisi taşıyan bu eserlerden bazıları şunlardır: *Bir Dünyadan Bir Dünyaya* (1974), *Hatıralarla Başbaşa* (1977), *Hey Gidi Günler Hey* (1988), *Küplüce'deki Köşk* (1989) vd.

Bunların dışında *Yahya Kemal'e Veda* (1959) isimli eseriyle Abdülhak Şinasi Hisar (1887-1963), *Mavi Sürgün* (1971)'ü ile Cevat Şakir Kabaağaçlı (1890-1973), *Bir Sürgününün Anıları* (1971)'yle Aziz Nesin (1915-1995), *Benim Küçük Dostlarım*

(1978) ile Halide Nusret Zorlutuna (1901-1984) bu türde kalem oynatan diğer edebiyatçılardır.

Uzun bir ömür sürmüş olan Münevver Ayaşlı da, edebiyat ve siyaset dünyasının ilgi çekici isimlerini anlattığı *İşittiklerim, Gördüklerim, Bildiklerim* (1973)'i yayımlayarak hatırat türünde ilk eserini verir.

C. Deneme

Deneme türünün Türk edebiyatındaki ilk örnekleri Tanzimat Döneminden itibaren verilmeye başlanır. Dönemin şair ve yazarlarının gazetelerde yayımladıkları yazılar, bu yolda kaleme alınmış ilk metinlerdir. (Özcan, 2006: 526)

Batılı anlamda yayımlanan ilk deneme kitapları Cenap Şahabettin'in *Evrak-ı Eyyam* (1915), *Hac Yolunda* (1918)'dir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren de pek çok şair ve yazar denemelerini yayımlar. Ahmet Rasim (1864-1932)'in *Gülüp Ağladıklarım* (1926), *Falaka* (1927), *Muharrir Bu Ya* (1927) isimli eserleri ilk akla gelenlerdir.

Ahmet Haşim'in *Gurabahane-i Laklakan* (1928), *Bize Göre* (1928), *Frankfurt Seyahatnamesi* (1933) isimli kitapları, zengin bir birikimin, görgünün neticesinde, "eşsiz bir üslup"la yazılmış denemelerden oluşur. (Enginün, 2004: 388)

Nurullah Ataç (1898-1957) ise, Cumhuriyet döneminin önde gelen denemecilerindendir. Yazar, sağlam kültürel altyapısı ve kendine özgü dil anlayışı ile dikkat çeker. Onun sayısı bir hayli fazla olan deneme kitaplarından bazıları şunlardır: *Günlerin Getirdiği* (1946), *Sözden Söze* (1952), *Karalama Defteri* (1952), *Ararken* (1954), *Diyelim* (1954), *Günce* (1960).

Üslup sahibi yazarlardan olan Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962)'in *Beş Şehir* (1946)'i şehir edebiyatının önde gelen eserlerindendir. Yazarın denemelerinin toplandığı bir diğer kitabı da *Yaşadığım Gibi* (1970)'dir.

Suut Kemal Yetkin (1903-1980) de edebiyat üzerine kaleme aldığı denemelerinden oluşan kitaplar yayımlamıştır. [*Edebiyat Konuşmaları* (1944), *Günlerin Göttürdüğü* (1958), *Denemeler* (1972) vd.]

Montaigne'in *Denemeler* (1943)'ini Türkçeye çeviren Sabahattin Eyüboğlu (1908-1973), kendi yazılarında yerli kültür öğelerini ele alarak evrensel değerler ışığında inceler. [*Mavi ve Kara* (1961), *Sanat Üzerinde Denemeler* (1978)]

Türk düşüncesinin önemli simalarından Cemil Meriç'in etkileyici üslubunu taşıyan *Bu Ülke* (1974) ve *Mağaradakiler* (1978) adlı kitapları da deneme edebiyatının hatırı sayılır örneklerindedir.

Deneme yazarlığında kendine özgü duruşuyla Salah Birsal (1919-1999)'in, geniş bir kültüre dayanan denemeleri, canlı anlatım ve içerdiği mizah unsuruyla yazarını edebiyat tarihinin seçkin isimleri arasına koyar. Pek çok deneme kitabı olan Birsal'in önde gelen birkaç eseri şunlardır: *Kendimle Konuşmalar* (1972), *Kahveler Kitabı* (1976), *Kurutulmuş Felsefe Bahçesi* (1979), *Boğaziçi Şıngır Mıngır* (1980), *Kediler* (1988) vd.

Geçmiş zaman nostaljisi taşıyan denemeleriyle Abdülhak Şinasi Hisar (1887-1963), Türk kültürü, tarihi ve edebiyatı üzerine kaleme aldığı eserleriyle Mehmet Kaplan (1915-1986), Nurullah Ataç'ın çizgisinde edebi incelemelere dayalı denemeleri bulunan Fethi Naci (1927-2008), şiiirlerinin yanı sıra denemeler de yazan Oktay Rifat (1914-1988), Melih Cevdet Anday (d. 1915) anılabilecek diğer deneme yazarlarıdır.

Türk edebiyatının deneme türünde kaleme alınan yazılar, genel olarak kültür, sanat, edebiyat, dil, din, felsefe, toplum, siyaset, şehir konulu metinlerdir. Nitekim Münevver Ayaşlı da *Edep Yâ Hû* (1984)'da Osmanlı kültürü üzerine yazdıklarını bir araya getirmiştir. Yazarın vefatından sonra yayımlanan *Haminnenin Suret Aynası* (2009) da edebiyat, sanat ve siyaset dünyasının portre denemelerinden oluşur.

I. BÖLÜM

1. HAYATI

1.1. Doğumu ve Ailesi

Cumhuriyet dönemi yazarlarından Hatice Münevver Ayaşlı, 10 Haziran 1906'da, asker babasının görevli olarak bulunduğu Selanik'te dünyaya gelmiştir. Babası miralay Caferi Tayyar Bey, annesi Hayriye Şerife Hanım'dır.⁴ (Ayvazoğlu, 1996: 33; Özbalcı, 2002: 419)

Münevver Ayaşlı'nın *Rumeli ve Muhteşem İstanbul* isimli hatıra kitabında, ailesi hakkında verdiği tafsilatlı bilgilere göre, baba tarafından soyu, Menlik'in fethinde bulunan ve oraya yerleşen akıncı kumandanı Erzincanlı Ali Bey'e dayanmaktadır. Ali Bey ve ardından çocukları, yüzlerce yıl Menlik'i idare etmiştir. En son Caferi Tayyar Bey'in babası Rıfat Bey, Menlik'te beylik yapmıştır. Rıfat Bey'in ölümüne kadar Menlik'teki vakıf gelirlerinden pay alan ailenin, çocukları başka yerlerde vazifeler alıp dağıldığı için, bundan sonra bu gelirleri kesilmiştir. Münevver Ayaşlı'nın baba tarafından akrabalarının Cumhuriyet döneminde kullandıkları "Bagana" soyadı da sülalenin yüzyıllardır taşıdığı "Baganaoğulları" unvanından alınmıştır. Ayaşlı, kitabında sülalenin isminin nerden geldiğine dair bir de rivayet nakleder:

"Efendim cennetmekân Sultan Murad-ı Hüdavendigâr hazretleri ile Anadolu'dan Rumeline geçen akıncılar arasında bir de Erzincanlı kumandan Ali Bey varmış. Akıncılar, fethettikleri köy, kasaba, şehir, bu yerlerde kalırlar. Oranın beyi olurlarmış. Erzincanlı Ali Bey de Menlik'i fethetmiş. Menlik'te bir Bizans Prensesi hüküm sürüyormuş, herhalde bir Tekfur kızı olsa gerek, işte bu prenses, Menlik'in anahtarlarını kumandan Ali Bey'e teslim eder. Bu jestinden dolayı, kumandan Ali Bey, prensesi nikâhla alır ve Bizanslı kız Ali Bey'in haremi olur. Ali Bey, Bizanslı kızın dinini yani Hıristiyanlığı muhafaza etmesine ve kendi

⁴ Gerek Beşir Ayvazoğlu'nun yazısında gerek Mustafa Özbalcı'nın hazırladığı ansiklopedi maddesinde Münevver Ayaşlı'nın annesi Hayriye Şerife Hanım'ın Çerkez Abdi Paşa'nın kızı olduğu belirtilmiştir. (Ayvazoğlu, 1996: 33; Özbalcı, 2002: 419) Fakat Hayriye Şerife Hanım, Paşa'nın kızı değil, torunudur. Nitekim Ayaşlı da hatıratının ilk bölümünde bu bilgiye yer vermiştir. (Ayaşlı, 1990a: 8)

ismi olan Margerit ismini kullanmasına da müsaade eder. Bulgar halkı, prensese çok gücenir, Bulgarca, “kocaya kaçan” mânâsına gelen “Bagana” demeye başlarlar... Yalnız o zaman bu zamandır ailenin adı, yani soyadı Bagana kalır... Bu soyadını 600 sene kullanmışlar, nitekim 1934 senesinde soyadı kanunu ile Bagana soyadını tescil ettirmişler. Bugün dahi ailenin erkekleri, babam, amcalarım ve ağabeyim ve amca oğulları ve onların oğulları Bagana adını taşımaktadırlar.” (Ayaşlı, 1990a: 26-27)

Münevver Ayaşlı'nın baba tarafından dedesi Menlik beyi Rıfat Bey, Yusuf Paşa kızı Hatice Esmâ Hanım'la evlenmiştir. “Tarik-i nazenin”e mensup Rıfat Bey, bu evlilikten olan beş oğluna da Bektaşî geleneğine uygun isimler vermiştir: Ali Rıza Bey (serasker yaveri), Caferi Tayyar Bey (Ayaşlı'nın babası, miralay), Hüseyin Mazlum Bey, Ali Haydar Bey (asker binbaşı) ve Şevket Bey. (Ayaşlı, 1990a: 7-8)

Caferi Tayyar Bey, Manastır Askeri Rüştiyesi'nde eğitimini tamamlayıp ordu da vazife almış ve görevleri sebebiyle Devlet-i Aliyye'nin Selanik, Serez, Kahire, Şam, İstanbul, İzmir gibi farklı şehirlerinde bulunmuştur. (Ayaşlı, 1990a: 13, 18, 59, 131, 137) En son miralaylığa kadar yükselen Caferi Tayyar Bey, Balkan Harbi başladığı sıralarda, arzusu dışında emekli edilir. (Ayaşlı, 1990a: 138) Bir müddet geçim sıkıntısı çeken aileye, Caferi Tayyar Bey'in askerlik arkadaşı, İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden (Büyük) Cemal Paşa yardımcı olur ve 1913 senesi itibarıyla, onun Halep Rejisi başmüdürlüğüne tayin edilmesini sağlar. Miralay Tayyar Bey, vaziyetini içine sindiremese de, eskisine göre çok daha fazla maaş alacağı bu işi kabul eder. (Ayaşlı, 1990a: 156-157) Bundan iki yıl sonra da Beyrut Rejisi başmüdürü olur. Burada 1. Dünya Savaşı sonuna kadar kalan Tayyar Bey, savaştan sonra işsiz kalır ve mecburen, ailesinin geçimini sağlamak için, bir süre Diyarbakır Rejisi'nde düşük maaşla müdürlük yapar. (Ayaşlı: 1991: 33-34, 140) Bundan sonra çocuklarının yanında ömrünü geçiren Tayyar Bey, 1951 yılında vefat eder. Kabri babası, kardeşleri ve yeğenleriyle birlikte Kuzguncuk'taki Nakkaştepe Mezarlığı'nda bulunmaktadır. (Ayaşlı, 1990a: 34)

Münevver Ayaşlı'nın annesi Hayriye Şerife Hanım ise Büyük Hüsrev Paşa'nın yetiştirdiği kırk köleden biri olan, Manastır valiliği ve vezirlik gibi mühim vazifelerde de bulunan Çerkez Abdi Paşa'nın kerimesi Hatice Hanımefendi ile 25 sene Sela-

nik kumandanlığı yapmış Moralı Ali Rıza Paşa'nın üç çocuğundan biridir. Miralay Aziz Bey ve Nusret Hanım, Hayriye Şerife Hanım'ın kardeşleridir. (Ayaşlı, 1990a: 8) Hayriye Şerife Hanım, 1942 yılında Münevver ve Nusret Ayaşlı çiftinin Beylerbeyi'ndeki yalısında hayata gözlerini yumar. Bir aile mezarlığı gibi olan Karacaahmet'e defnedilir.(Ayaşlı, 1990a: 20, 34)

Caferi Tayyar Bey'le Hayriye Şerife Hanım'ın üç çocukları olmuştur: İlki üç yaşında Caferi Tayyar Bey'in görevli bulunduğu Şam'da hastalanarak vefat eden Esmâ Nail'dir. (Ayaşlı, 1990a: 14) Ardından oğulları Mehmet Ali (Bagana), Caferi Tayyar Bey Osmanlı-Yunan Harbi sebebiyle cepheyle, 1897'de Selanik'te dünyaya gelmiştir. (Ayaşlı, 1990a: 14-15) 1906'da da Hatice Münevver aileye katılmıştır. (Ayaşlı, 1990a: 14-15, 33-34)

Hatice Münevver, 1900'lü yılların başında, tipik bir son dönem Osmanlı konağında dünyaya gelmiştir. Konakta aile efradından başka “kızlar” diye anılan köylerinden alınıp evdeki işleri yapan üç besleme kız, bir erkek aşçı ve bir de çavuş yaşamaktadır. (Ayaşlı, 1990a: 92) Münevver doğduğu yıllarda evde bir de ağabeyinin mürebbiyesi Matmazel Rozali bulunmaktadır. “Münevver” ismini telaffuz edemeyen Matmazel, ona “Mimi” demiş ve bu takma ad, ömrünün sonuna kadar onunla beraber yaşamıştır. (Ayaşlı, 1990a: 85) Matmazel Rozali sayesinde Münevver'in ağabeyi Mehmet Ali, Türkçe ile beraber Fransızca'yı da öğrenerek büyür. Kızları için ilk çocukluk yıllarında böyle bir mürebbiye tutulmadığından kendini mesul hisseden anne Hayriye Şerife Hanım, Beyrut'ta ikamet ettikleri sırada, Fraulein Stohl isminde bir Alman mürebbiyeyi eve getirtir. O zamanlar 10-11 yaşlarında olan Hatice Münevver, kendisiyle kalacak bu hanımdan hiç hoşlanmaz. Onu evden göndermek için zekice bir plan yapar ve Fraulein'a ailesinin kendisini yatılı okula göndereceğini ve onun işine son vereceklerini söyler. Bunu duyan Alman mürebbiye de başka bir aileyle anlaşmış Münevver'in annesini hayretler içinde bırakarak evden ayrılır. (Ayaşlı, 1991: 56-58)

Hatice Münevver'in çocukluğu, karşılıklı sevgi ve saygının hâkim olduğu bir aile ortamında geçmiştir. O, hem annesinden hem babasından büyük şefkat ve ilgi gördüğünü belirtir. (Ayaşlı, 1990a: 40-41) Özellikle babasıyla aralarında derin bir bağ, kuvvetli bir baba-kız ilişkisi vardır. Eşine ve çocuklarına her zaman sevgi ve hürmetle yaklaşan, oldukça duygusal bir kişi olan baba Tayyar Bey, kızına sadece

ismiyle seslenmez ve “Münevverim” veya “kahraman kızım” der. Kızına masallar anlatır:

“Bana en küçük yaşlarımda, masal söyleyen anam değil babamdı. Masalların konusu hep aynı idi: Ana geyik, yavru geyik ve fena avcı.

... Avcı onları saklandıkları yerde bulup vurur ve daha sonra onlar iyileşip birbirlerine kavuşurlar. Bütün bu acıklı hikâyede ben sessiz sessiz ağlardım, bir de bakardım ki babam da benimle beraber ağlıyor.”

(Ayaşlı, 1990a: 40)

Anne Hayriye Şerife Hanım da kızıyla yakından ilgilenir. Özellikle kızının hastalandığı zamanlarda onu şımartır. Bu küçük Münevver’in en çok sevdiği şeylerdendir. Hem annesi hem babası onun mutlu bir çocukluk geçirmesi için bazen takatlerinin üstünde çaba sarf ederler. (Ayaşlı, 1990a: 40)

Hatice Münevver’in babası Caferi Tayyar Bey, askerî mekteplerde yetişmiş, Fransızca, Arapça bilen, bunun yanında son dönem Osmanlı askerleri arasındaki Alman hayranlığının neticesinde Almanca da öğrenden kültürlü biridir. Batılı formasyonunun yanı sıra tasavvufî hassasiyeti de bulunan, inançlı bir insan olan Tayyar Bey’in kültürel referanslarını Münevver Ayaşlı, şu satırlarda dile getirir:

“Babam kanepeye uzanır, kitap okurdu, yeşil kaplı bir kitap. Hep aynı kitabı okurdu, belki bütün ömrünce aynı kitabı okumuştur. Arada bir başka kitap da alır okurdu, kırmızı kaplı bir kitap. Benim en büyük arzu ve emelim, büyüyünce, okuma yazma öğrenince babamın okuduğu yeşil kitabı okumaktı. Büyüdüm, okuma yazma öğrendim, yine babamın okuduğu yeşil kaplı kitabı okuyamadım; zira kitap Arapça idi. Muhiddin-i Arabî Hazretleri’nin “Füsusü’l-Hikem”i. Arada bir eline aldığı kırmızı renkli kitap da Berlitz mektebinin Almanca öğreten kitabı idi. Arada bir bu kitabı okuması, Şeyhü’l-Ekber’in derinliğinden dünyaya dönmek için idi.

Babam Fransızca bilirdi, fakat bütün isteği, arzusu Almanca öğrenmektir. O zamanlar askerler, arkadaşları, akranları Almanya’ya ve Alman askerliğine hayran.

...

Zamanın askerleri gibi, aydınları gibi, velhasıl o zamanlar yetişen bütün vatandaşlar, zamanın bütün Türkleri gibi babam da Ziya Paşa'yı, Namık Kemal'i, Mekâtib-i Askeriye Reisi Süleyman Paşa'yı çok severdi. Ziya Paşa'yı, Namık Kemal'i hep okur, dilinden düşürmezdi." (1990a: 40-41)

Vatanperver bir asker olan Caferi Tayyar Bey, kızına Allah'ını, Peygamberini, dinini, vatanını sevmeyi öğretmiştir. (Ayaşlı, 1990a: 41)

Yazarın annesi de Fransızca bilen, piyano çalabilen, mahir bir ev hanımıdır. (Ayaşlı, 1990a: 93) Son dönem Osmanlı hayatında görülen Batılılaşma temayülüne Hayriye Şerife Hanım'da da rastlanır. Yukarıda mürebbiye merakından bahsettiğimiz Şerife Hanım, eşinin vazifeli olarak bulunduğu yerlerde, gerek kızını yanına alarak protokol icabı yaptığı ziyaretler gerek evlerine gelen misafirleri ağırlamak suretiyle Münevver'i adabımuaşeret hususunda da en iyi şekilde yetiştirmek ister. Münevver Ayaşlı, kendisiyle yapılan bir röportajda anne ve babasından aldığı iki yönlü terbiye-yi şu şekilde açıklar:

"Benim iki cephem vardır. Çok sevdiğim babamdan İslâmiyet, İslam Tasavvufu sevgisini ve vatan aşkını aldım. Anacığım ise bana Tanzimat kültürünü verdi. Çünkü, kendisinden Tanzimat sonrası alafranga Türk hanımefendiliğini bir nebze talim ettim." (Göze, 1975: 52)

1.2. Eğitimi

Hatice Münevver, Balkan Harbi'nin ardından reji başmüdürü tayin olunan babasıyla beraber gittikleri Halep'te, 1914 yılı başlarında, "Diakonessen Schwesterlere" isimli bir Protestan Alman mektebinde ilköğrenimine başlamıştır. (Ayaşlı, 1991: 15) Bu arada "eski usul"e uygun olarak musiki dersleri de alır:

"Mektep yeni açılmıştı. Temiz mi temiz, güzel mi güzeldi. Aynı zamanda mektepte piyanoya da başlamıştım. Evimizde piyano yoktu, mektepte hem ders alıyor hem etüdlerimi yapıyordum. Ud dersi de almaya başlamıştım... Ud ustam bir Ermeni idi; orta yaşlı kalantor, efendiden bir adam. Ud derslerinde çok çabuk ilerliyordum, notayı çabuk öğrendim... Yaşım sekiz."(Ayaşlı, 1991: 15)

Bu Alman okulunda, Protestan rahibelerin gözetiminde Batılı bir eğitimden geçer Münevver. Selam verirken bile reverans (Almancası “knicks”) yapmayı öğretirler. (Ayaşlı, 1991: 17) Hatta bir gün rahibeler, ailesini ziyaret ederek din dersi vermek için izin isterler:

“Bir gün de, araba ile mektebin müdiresi, baş hemşire geldi. Yalnız da değildi. Yanında genç bir hemşire vardı. Babamı, annemi görmeye gelmişlerdi. Çok merak etmişim, acaba niye geldiler, diye. Herhalde benden şikâyete değildi, beni seviyorlardı, çalışkan, terbiyeli ve uslu bir çocuk idim.

Mesele anlaşıldı. Mektepte din dersleri vardı; fakat İslâm din dersleri değil Hıristiyan din dersleri, ben de mektepte tek Müslüman çocuktum. Acaba annem babam benim Hıristiyan din derslerine girmeme müsaade ederler mi, etmezler mi diye sormaya gelmişlerdi schwesterler. Babam hiç beklenmeyen böyle bir sual ve teklif karşısında epey şaşırmişti. Tereddüt içinde idi... babama işaretler ediyordum evet demesi için. Babam müsaade etti. Schwesterler çok memnun oldular sevinç içinde çıkıp gittiler.

Böylece İslam din derslerinden evvel, Hristiyan din derslerine girmeye başlamıştım.”(Ayaşlı, 1991: 17-18)

Protestan mektebinde Hristiyanlık eğitimi de alan Münevver, “schwesterler” tarafından “Noel havasını Alman evinde görmesi” için bir yılbaşı partisine götürülür. Küçük Münevver, Avrupa ile bir Alman evinde tanışır ve ilk intibaları hiç de hoş olmaz:

“Deutsche Bank müdürünün evine geldik. Ben ilk defa Avrupa ile karşılaşıyordum, şaşırdım kaldım. Bu evin, bu Alman evinin... benim kendi evimle de hiç alâkası yok. Ben gurbette idim, yalnızdım. Avrupa katı ve soğuk, bizden başka, büsbütün başka bir dünya...

Buradaki Noel ağacı, mekteptekinden daha büyük ve daha süslü. Rengârenk mumlar, balonlar, ağaç süslü mü süslü.

Biz ağacın etrafında dönüyor; Noel, Weinachten şarkıları söylüyoruz: “O Tannenbaum, O Tannenbaum” diye.

Alman evinde, Almanca konuştum, Almanca şarkılar söyledim, ayrılırken de kimse ihtar etmeden ev sahiplerine Almanca teşekkür ettim “Danke schön.” dedim ve knicks yaptım. Schwesterler memnun, benimle iftihar ediyorlar ve mektebe pay çıkarıyorlardı.

Ben ise Avrupa’dan iliklerime kadar ürpermişim.” (Ayaşlı, 1991: 26-27)

Halep’te geçirdikleri iki senenin ardından 1916’da Caferi Tayyar Bey Beyrut Rejisi’ne başmüdür tayin edilir ve burada kızları Münevver’i yine bir Alman okuluna verirler. Yeni evlerinde piyanosu da bulunan Münevver, Dumet isimli iyi bir piyano hocasından müzik dersi alır. Ayrıca genç bir Arap hanımdan da Kur’an dersleri almaya başlar. (Ayaşlı, 1991: 33-37)

Münevver, bu okula devam ederken, 4. Ordu kumandanı olarak Sina-Filistin Cephesi’ne gönderilen Cemal Paşa, bölgede uygulamak istediği Türkçü politika nedeniyle Halide Edip (Adıvar) Hanım’ın başını çektiği bir grup muallimeyi Beyrut’a getirir. Burada, savaş sebebiyle Fransızlar tarafından terk edilen bir okulda eğitim faaliyetlerine başlanır. (Ayaşlı, 1973: 80) Okula talebe kazandırmak isteyen Cemal Paşa, bir gün Caferi Tayyar Bey’in evine gelir ve Halide Edip Hanım’ın talebesizlikten yakındığını belirterek “Biz Arab çocuklarının bizim mekteplere gitmelerini istiyoruz, hâlbuki kendi çocuklarımız bile ecnebi mekteplere gidiyorlar. Halide Hanım çok güceniyor, çok şikâyet ediyor, haklı değil mi?” der. (Ayaşlı, 1973: 80)

“Bu taş bize idi. Çok çocuktum ama anlamıştım. Babam durmadan “Peki paşam, peki paşam” diyordu. Ertesi günden tezi yok, beni Alman mektebinden aldılar, Halide Edip Hanım’ın mektebine verdiler.

Alman mektebi evimize yakındı, tek başıma arkamda çantam yaya olarak mektebe gidiyordum. Halide Edip Hanım’ın mektebi öyle mi? Beyrut’tan uzak, büyük bir park içinde bir şato, bir mâlikâne, çam ve fıstık ağaçları ortasında... İşte ben de bir üç ay kadar bu mektebe gittim. Mektebe araba ile gidiyordum, ancak saat 10.00-11.00’lerde varıyordum. Hep geç kaldım, geç kaldım, endişesiyle üzülüyordum. Ne gezer, mektebe gittiğimde sınıfları boş buluyordum, muallime hanımlar ise, başlarında sıkma başörtüleri, üstlerinde yine pembe meşlahlar, mektebin parkında

ikişer üçer piyasa ediyorlardı. Halide Edip Hanım ise, üst kattaki daire-sinden daha inmemişti bile. Üç ay böyle geçti.” (Ayaşlı, 1991: 37)

Bu üç ay içerisinde mektepteki görece başıbozukluktan katiyen memnun olmayan Hatice Münevver, hiç ders görmediklerini, yalnızca bir opera oynadıklarını belirtir:

“Halide Edip, belki iyi bir yazardı amma, muhakkak ki fena bir teşkilâtçı ve fena bir idareci idi. Üç ay mektebine gittim, bir gün dahi ders görmedim. Fakat bu üç ay zarfında mevzuu tamamiyle Tevrat’tan alınma, müziği de Lübnanlı bir bestekâr, Vedia Sabra tarafından bir opera bestelendi.

... Operanın ismi ”Kenan Çobanları”. [B]iz bu operayı sahneye koyduk ve valiler, kumandanlar, polis müdürleri huzurunda oynadık.”⁵ (Ayaşlı, 1973: 81)

Derslerinden mahrum geçirdiği üç ay sonunda küçük Münevver, ailesine restini çeker ve okuldan ayrılmak ister:

“Velhasıl, Cemal Paşa’nın istediği, tasavvur ettiği “Kültür Emperyalizmi” tutmamış, olmamıştı. Üç ay bu mektebe gittikten sonra, babama ultimatoma vermiştim. “Ne sizi, ne Cemal Paşa’yı dinlemem, ben bu mektebe gitmeyeceğim.” dedim. Babamın da aklı yatmış olacak ki, beni tekrar Alman mektebine verdiler.

Bu mektepçilik oyunu iki sene ya sürmüş, ya sürmemişti. Cemal Paşa Suriye’den ayrılır ayrılmaz mektep de kapanmış, Halide Edip Hanım ve bütün muallime hanımlar İstanbul’a dönmüşlerdi.” (Ayaşlı, 1991:38)

Münevver ve ailesi Halep’teyken patlak veren 1. Dünya Savaşı, 1918’de Osmanlı Devleti’nin mağlubiyetiyle neticelenir. Bu mağlubiyetle beraber Beyrut’taki

⁵ Yahya Kemal Beyatlı, *Siyâsi ve Edebî Portreler* isimli kitabında, Halide Edip Adıvar’dan bahsederken *Kenan Çobanları* oyununun Beyrut’tan önce İstanbul’da, Türk Ocağı’nda, kendisinin de yardımıyla sahnelendiğine değinir. Kitâb-ı Mukaddes’teki “Kıssa-i Yûsuf” bahsinden konusunu alan oyunun pek iyi karşılanmadığını Yahya Kemal şöyle anlatır: “Ken’an Çobanları’nın yalnız ismi gaalibâ bendendir; piyesi bir gün Türk Ocağı’nda kız çocukları temsil ettiler; görmeğe gelenler arasında devrin ricâli vardı. Lâkin eser, seyredenlerin üzerinde fenâ bir Yahudi tesiri bıraktı; bazıları siyâsi mânâlarından bile kuşkulanağa heveslendiler... Mamâfih Halide Edib Hanım eserinden uzun müddet vazgeçmedi. Sûriye’de bestelettirdi de.” (Beyatlı, 1976: 36)

Alman mektebi de kapatılır. Hatice Münevver de “bacı”sının muallimlik yapan küçük oğlu Murat Efendi’den dersler almaya devam eder. (Ayaşlı, 1991: 63)

Beyrut’un İtilaf devletlerince işgalinin ardından oradaki her Türk aile gibi, Caferi Tayyar Bey ailesi için de endişeli bir bekleyiş başlar. Aylar süren bu bekleyişin ve bir nevi esaret hayatının ardından, Beyrut limanına gelen büyük bir transatlantik geminin içinde, diğer Türk aileleriyle birlikte İstanbul’a dönerler. (Ayaşlı, 1991: 64-66, 73-75)

Caferi Tayyar Bey, Çengelköy’de bir köşk kiralarak ailesiyle buraya yerleşir. Eve bir de piyano alınır ve Hatice Münevver, İstanbul’un meşhur ve saraya mensup piyano hocalarından Alman Lange Bey’den dersler almaya başlar. (Ayaşlı, 1991: 77)

Hatice Münevver, o zamana kadar hep Alman okullarında okuduğu için Türkçe dersleri almamıştır. Bu nedenle 1919 sonbaharı itibariyle Melahat Hanım isminde bir hocadan Türkçe dersleri de almaya başlar. (Ayaşlı, 1991: 88)

İstanbul’da piyano ve Türkçe dersleriyle devam eden hayatı kısa süren Münevver, annesiyle birlikte Almanya’ya, tahsil için Stuttgart’ta bulunan ağabeyi Mehmet Ali’nin yanına gider. (Ayaşlı, 1991: 90-102)

Burada, Marquart Oteli’nde tuttıkları bir odada kalırlar. Hiç vakit kaybetmeden Münevver’i Württemberg Kraliyet Konservatuarı’na kaydettirirler. 5-6 ay sonra babası da onlara katılır. Konservatuarda müzik tahsiline devam eden yazar, geceleri de ailesiyle birlikte opera temsillerine gitmektedir ve hayatından çok memnundur. (Ayaşlı, 1991: 102-104) Fakat bu güzel hayat çok fazla sürmeyecek, bir sene sonra ailenin elindeki para tamamen bitecektir. Caferi Tayyar Bey, eşinin çok kıymetli pırlantalarını satarak, hem oğlunun bir senelik eğitim masrafını karşılar hem de memlekete dönüş için gerekli parayı temin eder. (Ayaşlı, 1991: 108)

Müzik tahsili yarıda kalan ve bundan sonra devam edemeyecek olan Münevver, üzüntüsünü şu şekilde dile getirir:

“Stuttgart’tan çok üzülerek ayrıldım, içimden bir tel kopmuştu. Konservatuar hocalarına veda ettik, onlar anneme babama “Kızınızı almayınız, Almanya’da bırakınız, 18 yaşında konser verecek dereceye gelecektir. “Konzert Reif” olacaktır, Türkiye’ye götürmeyin.” dediler ise de Almanya’da kalmayacak, annem ve babamla memlekete dönecektim. Stuttgart’tan ayrılırken artık benim için müzik dünyasının kapandığını

hissediyor, anlıyordum. 8 yaşında piyanoya başlamış 15 yaşında piyanoyu terk ediyordum. 8 senelik bu kadar sevgi, şevk ve gayret, hepsi heba oluyordu.” (Ayaşlı, 1991: 108-109)

1920 yılının sonunda aile “iflas hâlinde” işgal altındaki İstanbul’a döner. Durumları hiç iç açıcı değildir:

“Ben 15 yaşındayım ve yıkıldım.

İstanbul’da ne evimiz, ne eşyamız, ne de ev tutacak hâlimiz vardı. Bütün gelirimiz babamın emekli maaşı 30 liradan ibaretti. Vâkıa hayat ucuzdu; fakat ne de olsa 30 lira yine çok azdı.” (Ayaşlı, 1991: 112)

Caferi Tayyar Bey’in küçük kardeşi Şevket Bey, aileye mütevazı evini açar. Kuzguncuk’taki bu evde sürdürdükleri hayatı Münevver şöyle değerlendirecektir:

“Kuzguncuk’taki hayatımız ise, yaşamak değil “vejete” etmek; ne-bati, bitkisel bir hayat idi.

Ben her şeyden mahrum idim. Çok sevdiğim piyanodan, mektepten, arkadaştan, her şeyden, her şeyden mahrum idim. Biz bir yere gitmiyor, hiç kimse de bize gelmiyordu...

... Ben tam bir teslimiyet içinde idim. Bu hayata isyan etmiyor, bu durumdan şikâyet bile etmiyordum. Tam bir derviş çilesi çekiyordum..” (Ayaşlı, 1991: 113)

Sıkıntılar içinde geçen bu dönemde Hatice Münevver için okula gitmek de büyük bir problem olacaktır:

“...piyanodan mahrum olduğum gibi mektepten de mahrumdum; zira çok çelişkili bir vaziyet vardı. Ben orta mektebi Beyrut’ta 13 yaşında okumuştum. Sonra İstanbul’da mektebe gitmedim, yalnız piyano çalıştım. Sonra Almanya’da da mektebe gitmedim. Çok ciddi olarak konservatuarda piyano çalıştım. Binaenaleyh, şimdi 15 yaşında liseye gitmem lâzım gelirdi. Acaba o zaman kadar ciddi okumadığım Türkçe ile lise derslerini takip edebilir miydim? Bir sürü problem.” (Ayaşlı, 1991: 114)

Bu problemlere rağmen daha önce kendisine Türkçe dersi veren Melahat Hanım, Kuzguncuk'a gelerek yazara Türkçe ve edebiyat dersleri gösterir.(Ayaşlı, 1991: 115)⁶

Münevver Ayaşlı, yüksek öğrenimini ise, çok sonra, 1951-1954 yıllarında, Fransa'nın Paris şehrinde, Şark Dilleri Okulu'nda (Ecole de Langues Orientales) yapmıştır. Burada Aga Hencesi, Prof. Henri Massé gibi hocalardan dersler almış, Farsça ve Arapça öğrenmiştir. (Taşdiken, 1984: 101, Ayaşlı, 1973: 190-191) Yazar, Paris'teki eğitimini sürdürürken bir yandan da College de France'ta Louise Massignon'un tasavvuf derslerine, Albert Gabriel'in de Osmanlı kültürü ile alâkalı olarak verdiği konferanslara devam eder. Massé, Gabriel ve Massignon gibi müsteşriklerle arasında uzun yıllar sürecek bir dostluk kurulur. (Ayaşlı, 1973: 175-181, 189-196)

1.3. Çalışma Hayatı

1920 yılı sonlarında Almanya'dan İstanbul'a dönen Caferi Tayyar Bey ve ailesi, maddi sıkıntılarla karşı karşıya kalır. İstanbul'da pek çok şeyden mahrum olarak hayatını sürdüren Hatice Münevver, bir nevi "bitkisel hayat"tır. (Ayaşlı, 1991: 113) Bu hayat 1926'ya kadar yaklaşık altı yıl devam eder. Bu esnada Almanya'dan dönen yazarın ağabeyi Mehmet Ali de Ankara hükümetinin hizmetine girmiştir; Ziraat Vekâleti kalem-i mahsus müdürlüğü yapmaktadır.(Ayaşlı, 1991: 139-142)

İlk kez 1926 Ekiminde ağabeyini ziyaret için Ankara'ya giden Münevver için bu yolculuk oldukça renkli olacaktır. Onun yeni rejimin başşehriyle ilgili ilk izlenimleri son derece müspettir:

"Ankara'yı çok sevmiştim. Hayat vardı, canlılık vardı ve kahramanlık havası hâlâ esiyordu. Kağnılar sokaklarda geziyor, Gazi Hazretleri'nin de Ankara'da olması, şehre ayrı bir cazibe katıyordu.

⁶ Münevver Ayaşlı'nın lise tahsilini gerçekleştirip gerçekleştirmediği konusunda ihtilaf vardır. **Manevi gelini Fatma Ayaşlı**, yazarın eğitimini hep yabancı ülkelerdeki okullarda tamamladığını, böyle bir lise tahsilinden bahsetmediğini söylemiştir. (Bu bilgi, Hasan-Fatma Ayaşlı ile Ayaşlı Yalısı'nda, 26.04.2009 tarihinde saat 16.00'da gerçekleştirilen görüşmeden alınmıştır.) Hâlbuki yazar, *İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim* adlı kitabında, Peyami Safa'nın eşi Nebahat Hanım'la Erenköy Enver Paşa Lisesi'nden "mektepe arkadaşı" olduğunu belirtir. (Ayaşlı, 1973: 137)

Hele benim için, 15 yaşından beri sürdüğüm cansız ve hareketsiz hayattan sonra Ankara bana müthiş geldi ve Ankara'yı çok sevdim. Benim en canlı, en verimli olacağım zamanlar köstebek gibi bitkisel bir hayat yaşadım.” (Ayaşlı, 1991: 145)

Bu kısa ziyaretin ardından İstanbul'da bir kış geçiren Hatice Münevver ve ailesi, 1927 yılı baharında Ankara'ya taşınır. Bu sırada yazarın babası Caferi Tayyar Bey de Diyarbakır Rejisi'nde müdürlük yaparak ailesini geçindirmeye çalışmaktadır. (Ayaşlı, 1991: 146-149) Ankara'daki yeni hayatlarında bütün yük neredeyse ağabey Mehmet Ali'nin omuzlarındadır. 1927 Ekiminde Mehmet Ali Bey bir de evlilik yapar ve kız kardeş Münevver, artık kendini fazlalık gibi hissetmeye başlar.

“Ana baba ne ise, iyice anlamıştım ki, kız kardeş çok fazla geliyordu. Bütün evliliklerde, anadan babadan ziyade göze batan görümce idi.

Ben de artık sevilmeyen, istenmeyen bir kişi olarak ilan edilmişim. Binaenaleyh bir bunalım, bir kompleks içinde idim. Bu bana çok ağır geliyordu. Daha düne kadar sevilen, istenilen ben, herkesin nazarında “tû kaka!” bir insan olmuşum.

...

Ben de mümkün olduğu kadar suç işlememeye bakıyordum; hâlbuki büyük suç, benim mevcudiyetim idi.” (Ayaşlı, 1991: 149-150)

Ağabeyine daha fazla yük olmak istemeyen genç Münevver, AEG Alman Elektrik Şirketi'nde çalışmaya başlar. Çalışkan, kıymetli bir eleman olan Münevver, istenen biri olmanın huzurunu duyar. (Ayaşlı, 1991: 150)

İlk zamanlar Ankara'yı ve Ankara'daki canlı hayatı seven Hatice Münevver, yavaş yavaş buradan soğur; uzaklaşmak için Hariciye vekâletinde çalışmaya karar verir ve imtihanı kazanarak vekâlette sekreterliğe başlar. Fakat yine dışarı elçiliklere gitmeye muvaffak olamaz. (Ayaşlı, 1991: 166)

1930'da Samsun mebusu Nusret Sadullah Bey'le evlenen Hatice Münevver, eşinin vefat ettiği 1944 senesine kadar iş hayatından çekilecektir. (Ayaşlı, 1991: 174, 195) Bu acı olaydan sonra yalnız kalan Münevver Ayaşlı, bir tanıdığı vesilesiyle Yardımsevenler Cemiyeti'ne katılır ve Merkezî İdare Heyeti azalığına seçilir. Yararlı bir işi, evden çıkması için güzel bir sebebi olan Ayaşlı, çok sevinçlidir. (Ayaşlı, 2003: 203) Birkaç hafta sonra da cemiyet bünyesinde kurulan dikiş atölyesinin başı-

na geçer. Fakat cemiyet içindeki kıskançlıklar sebebiyle dikiş atölyesi kısa bir zaman sonra atıl duruma düşürülür. Yazar bu duruma esef etmektedir:

“Arada bir kulağıma geliyordu: “Biz zaten biliyorduk, bu işin devam etmeyeceğini.” şeklinde söylentiler. Evet devam etmedi, edemedi; fakat kimin yüzünden? Dehşetli bir sabotaj karşısında kalmıştık. Tıpkı yavrusunu yiyen hayvanlar gibi bu güzel atölye de kurulmasını çok isteyenler tarafından yendi. Bir müddet sonra da atölye tamamıyla kapandı.

Kaç defa düşünmüşümdür. Bu atölyeye sarf ettiğim enerji ve dinamizmi, kendi açacağım bir atölyeye sarf etmiş olsa idim, maddi sıkıntılarım bertaraf olur, durumum düzelir, atölye de devam ederdi.

Hayfa...”(Ayaşlı, 2003: 207)

Cemiyetin hayır işlerini iyi yürütemediğinden yakınan Münevver Ayaşlı, yaklaşık dört yıl kadar burada hizmet ettikten sonra ayrılmaya karar verecektir. (Ayaşlı, 2003: 216)

Yazar, eşi Nusret Ayaşlı’dan kendisine bağlanan emekli maaşı ile geçinmekte zorluk çekince, çareyi yalHY kiraya vermekte bulur. 1947 yılında bir İngiliz diploma-ta yalısını kiralayan Ayaşlı, aynı semtte bir köşke yerleşir. (Ayaşlı, 2003: 261-265)

Bu kira işinden gelen gelikle birlikte Münevver Ayaşlı gazeteciliğe de ilk adımını atar: “1947 senesi benim ilk gazeteciliğe başladığım sene. Biz dört veya altı hanım bir araya gelmiş, küçük bir sermaye koymuş ve bir kadın gazetesi çıkarmaya karar vermiştik. Bu hususta en tecrübeli ve ehliyetli bayan İffet Oruz’du, başımızda o vardı.” (Ayaşlı, 2003: 270)

“Kadınlığımızın düşünce, görüş, duyuş ve isteklerine hizmet etmek için”⁷ yola çıkan *Kadın Gazetesi*, haftada bir yayımlanır. Münevver Ayaşlı da bu gazetenin ilk sayısından itibaren, üçüncü sayfada “Ayaşlı Köşesi” üst başlığıyla yazılar yazmaya

⁷ İffet Oruz’un önderliğinde çıkarılan gazetenin 1 Mart 1947 tarihli ilk nüshasının ilk sayfasında gazetenin amacı manşetten bu cümleyle verilmiştir.

başlar.⁸ Fakat bu uzun sürmez. Yazar, gazetenin 4. sayısından sonra yazılarını sonlandırdığı gibi, 8. sayısından itibaren de ortaklıktan ayrılır.⁹

Ayaşlı, bu durumu İffet Oruz'un fazla "otoriter" olmasına bağlayarak şöyle der:

"Bayan Oruz, cidden terbiyeli ve kibar bir kadındı; lâkin otoriteyi çok sever ve kendisi de çok otoriterdi. Biz ise devlet otoritesinden bile "El eman!.." demişiz. Daha serbest ve daha demokrat bir hava, bir düzen istiyorduk. ... Bu ruh haleti içinde, bizim iş dünyamızda, yine kuvvetli bir otorite ile karşılaşmak bize çok sıkıcı geliyordu. Bundan dolayı, ben ve o zamanlar çok demokrat olan Emel Gürler, Kadın Gazetesi'nden ayrılmaya karar verdik ve ayrıldık."(Ayaşlı, 2003: 271)

Eşinin vefatını takip eden ilk senelerde mali durumunu kontrol etmeyi başaran yazar, ilerleyen dönemlerde bazı sıkıntılar yaşar. Arkadaşlarının teşvikiyle girdiği bir kamyon işinde küçük bütçesi büyük zarar görür. 1947-1948 kışını yalısında geçiren Ayaşlı, yaz gelince yalısını –bu kez yalnızca alt katı olmak üzere- İngiliz sefareti deniz ataşesine kiralar.¹⁰ (Ayaşlı, 2003: 272-273, 286)

Yazar gazetecilik hayatına da 1950'li yıllarda *Milliyet* gazetesi Ortadoğu muhabirliği ile devam eder. (Öztürkmen, 1999: 117)

Münevver Ayaşlı, gazete yazarlığına ise 1966 yılında, *Yeni İstanbul* gazetesinde, gazetenin "*Fikir Meydanı*" adıyla çeşitli yazarlara açtığı bir köşede, düzensiz aralıklarla yazdığı fıkralarla adım atar. Daha sonra Hac dönüşü kaleme aldığı "Al-

⁸ Gazetenin 1 Mart 1947 tarihli ilk nüshasında Münvever Ayaşlı'nın da "Rüya" başlıklı ilk yazısı çıkar. Rüyadan bahis açan Ayaşlı, "dünyayı ve hayatı rüya görür gibi" gördüğünü söyler ve "İşte aziz okuyucular, şayet olursa, bu sütundaki yazılar meselesiz ve iddiasız bir rüya oyunundan yahut oyuncak rüyadan ibaret bir "fantezya"dır." sözleriyle okurlarını selamlar.

⁹ İffet Halim Oruz'un başkanlığında yayımlanmaya başlanan *Kadın Gazetesi*'nin ilk ortakları "F. Elbi, F. Eksat, İ. Oruz M. Ayaşlı, N. Selen" olarak gazetenin kurumsal kimlik bilgileri arasında yer almıştır. Ayaşlı'nın gazeteden ayrılmasının ardından, 26 Nisan tarihli 9. sayıda ortakların isimleri de değişmiştir. Bu sayıdaki isimler şunlardır: F. Elbi, F. Eksat, İ. Oruz, N. Selen, Ş. Nihal, Z. Mengüç. *Kadın Gazetesi*, 1979'a kadar 1125 sayı çıkarılmış, uzun soluklu bir gazete olmuştur.

¹⁰ Münvever Ayaşlı, uzun yıllar boyunca yazları yalısının alt katını kiraya verecektir. İlhan – Ekrem Hakkı Ayverdi çifti de Ayaşlı Yalısında yazlarını geçiren ailelerdendir. (Ayverdi, 2007: 11) Münvever Ayaşlı Vakfı'nın kurulmasının ardından yalının alt katı önce Net Turizm şirketine kiralanmıştır. Şirket burada hediyelik eşya dükkânları işletmiştir. 1999'dan itibaren Kemal Yıldız tarafından kiralanın alt katı, bahçeyle birlikte Villa Bosphorus Lokantası'na tahsis edilmiştir. (Bu bilgi, Hasan-Fatma Ayaşlı çifti ile 26 Nisan 2009 tarihinde saat 16.00'da Ayaşlı Yalısında yapılan görüşmeden alınmıştır.)

lah'ın Azameti" başlıklı yazı dizisini aynı gazetede yayımlar. 8 Nisan – 1 Mayıs 1967 tarihleri arasında yayımlanan bu yazı dizisinin ardından, "Fikir Meydanı"ndaki yazılarına devam eden Ayaşlı, 24 Temmuz 1967 tarihinden itibaren "Merak" başlığıyla, kendine ait bir köşede günlük siyasi, kültürel fıkralar yazmaya başlar. *Pertev Bey'in Üç Kızı* romanı da bu gazetede tefrika edilir.

Yazarın ikinci durağı *Babialide Sabah* gazetesidir. 1 Şubat 1968 tarihi itibariyle yine "Merak" adlı köşesinden okurlarıyla buluşan Ayaşlı, bu gazetede de günlük yazılar kaleme almıştır. Ayaşlı, *19. Asır-Teşrini Sani ve Ötesi-Kıbrıs ve Fetvası*, *Dersaâdet* kitaplarıyla *Pertev Bey'in İki Kızı*, *Pertev Bey'in Torunları* isimli romanlarını bu gazetede tefrika hâlinde yayımlamıştır.

Babialide Sabah gazetesinden ayrıldıktan sonra bir müddet *Türkiye* gazetesinde de yazıları yayımlanan Münevver Ayaşlı daha sonra *Yeni Asya* gazetesinin yazı kadrosunda yer almıştır.

Yazarlığı gazetelerle sınırlı kalmayan Münevver Ayaşlı, kurucuları arasında bulunduğu *Türk Edebiyatı* dergisi ile *Şadırvan*, *Boğaziçi*, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, *Hayat Mecmuası*, *Tarih ve Medeniyet* dergilerinde de yazılar, hikâyeler, tefrika roman ve hatıralarını kaleme alır.¹¹

1.4. Evliliği

1920'li yılların sonuna doğru, Hatice Münevver'in Ankara'dan kurtulmak için iş değiştirdiğinden bahsetmiştik. O, Ankara'dan o kadar bıkmıştır ki evlenip gitmeyi bile düşünür:

"Artık evde çok sıkılıyordum, kendimi fazladan biri zannediyordum. Çok sevdiğim Ankara'dan da çok soğumuştum, çok sıkılıyordum. Evlenerek Ankara'dan kurtulmayı düşünmüş, tecrübe etmişim; olmadı, büsbütün sıkıntım artmıştı.¹²

¹¹ Mehmet Nuri Yardım, yazarın *Türk Ruhu* dergisinde de yazılarını yayımladığını bildirir. (Yardım, 2003: 23) Gerçekten de "Münevver Ayaşlı" adı, *Türk Ruhu* dergisinin "sabit yazar kadrosu" içinde görülmektedir. Ama inceleme fırsatını bulduğumuz dergilerde yazarın herhangi bir yazısına rastlanmamıştır.

¹² Münevver Ayaşlı'nın burada bahsettiği evlilik tecrübesini kiminle gerçekleştirmek istediğini bilmiyoruz. Bununla birlikte, Ayaşlı'ya bu sıralarda ressam Namık İsmail de ilanıaşk edecektir. Bu "genç, yakışıklı, meşhur ressam"ın söyledikleri, bunanlımlar içinde olan yazarı etkileyemez. (Ayaşlı, 1991: 166)

...

Bende Ankara'dan kurtulmak idfiks halini almıştı, ne olursa olsun

Ankara'dan kurtulmak istiyordum.” (Ayaşlı, 1991: 166-167)

Can sıkıntısını gidermek için Ankara sosyetesinin toplandığı Ankara Palas'ın beş çaylarına gider Münevver. Burada eski hariciyeci, zamanın Samsun mebusu Sadullah Paşazade Nusret Sadullah Bey'le sık sık görüşür.¹³ Yazarın “yaşlı; fakat kibar bir beyefendi” olarak tanıdığı ve kendisi gibi yalnızlıktan sıkılan Nusret Bey, adeta onun için bir “can simidi” olur. (Ayaşlı, 1991: 170)

Ankara'nın bunaltıcı havasında birbirine tutunan Münevver Hanım ile Nusret Sadullah Bey, dostluklarını evlilik bağıyla yeni bir boyuta taşımaya karar verirler. Bu evlilik, aralarındaki büyük yaş farkına ve bunun getireceği güçlüklerle rağmen, ailesinin içinde bulunduğu sıkıntılar da göz ününe alındığında, genç Münevver için elzemdir. 1930 senesi yazında İstanbul'a giden Nusret Sadullah Bey ve Hatice Münevver Hanım, nikâh muamelelerini tamamlayıp Kandilli Evlendirme Dairesi'nde evlenirler. (Ayaşlı, 1991: 174)¹⁴ Törene gerek duymadan kıyılan sade bir nikâhın ardından çift, Çengelköy'de, Nusret Bey'in, babası Sadullah Paşa'nın ismiyle anılan yalısına gider. Yalıda bulunan Nusret Bey'in akrabasından iki hanımın buruk karşılamalarına rağmen Münevver, “rüya gibi, masal gibi irreal bir yalı” dediği Sadullah Paşa yalısına gelmekten memnundur.¹⁵ (Ayaşlı, 1991: 174)

¹³ Nusret Ayaşlı, Osmanlı Devleti sefirlerinden, “19. Asır” şairi Sadullah Paşa'nın ortanca oğludur. 4 Ekim 1869'da İstanbul'da doğmuştur. (Birinci, 2001: 220) Osmanlı Devleti ricalinden olan Nusret Sadullah Bey, İstanbul Hükümeti'nin lağvına kadar Babıali'nin Lahey (Hollanda) sefirliği görevini yürütmüştür. Bundan sonra Fransa'da yerleşmeye karar veren Nusret Sadullah Bey, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından gönderilen bir “cevaz-ı istihdam kararı”yla Ankara'ya davet edilir. (Ayaşlı, 1975: 43-44) Hariciye'de göreve başlayan Nusret Sadullah Bey, 1927'deki seçimlerde III. Dönem TBMM içinde yer alır. 1928 yılında Belgrad elçiliğine atanarak milletvekilliğinden ayrılır, fakat Ekim 1928'de yapılan ara seçimlerle tekrar mebusluğa döner. (Avcı, 2000: 47, 50)

¹⁴ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde (1977: 1/238), Arslan Tekin'in *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler* (Tekin, 1999: 77) isimli çalışmasında ve Nesrin T. Karaca'nın *Edebiyatımızın Kadın Kalemleri*'nde (Karaca, 2006: 210) Münevver Ayaşlı'nın Bünyamin-i Ayaşi ile evlendiği hatalı olarak aktarılmıştır. Bünyamin-i Ayaşi, Nusret Sadullah Ayaşlı'nın ceddidir. Hacı Bayram-ı Veli (1352-1429)'nin halifelerinden olup 15. yüzyıl mutasavvıflarındandır.

¹⁵ Çengelköy'de Kaynana Sokağı'nda bulunan ve dışıyla klasik bir yalı görünümünde olup, iç mimarisi barok özellikler taşıyan Sadullah Paşa Yalısı'nın ne zaman ve kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Vakıf kayıtlarında, ilk kez Sultan I. Abdülhamit zamanında bu yalının varlığından söz edilmektedir. Kayıtlar, yalının Darüssaade Ağası Çerkez Mehmet Ağa'dan varislerine intikal ettiğini göstermektedir. Yalının Sadullah Paşa'dan önceki son sahibi Hamdi Paşa, müsrif bir hayat neticesinde elindekileri tüketmiş ve 1855'te Ayaşlı Esat Muhlis Paşa, ya-

Birkaç hafta sonra Ankara'ya dönen çift, burada bir müddet kalır. Nusret Bey'in emekli olmasının ardından İstanbul'a, yalıya dönerler. "Bir rüya sarayına benzeyen yalıda su ve elektrik yok[tur], fakat Nusret Bey'in ilk eşi olan prensesin hatırasını yaşatarak yeni gelinin hayatını büsbütün karartmaya kararlı iki hanım vardır. Bir de ortalıkta gezinen güzel güzel kediler..."(Ayvazoğlu, 1996: 34)

Münevver Hanım, bu yalının deniz üstünde, manzarası latif, güzel tefriş edilmiş bir odasında kalır. Akşamları hep beraber oturdukları zamanlar ise kendisi için oldukça can sıkıcıdır. Zira "[h]ep konuşulanlar, anlatılanlar, Nusret Beyefendi'nin prenses ile evli olduğu zamanki zenginlikler, Kanlıca'daki yalıdaki saltanat, debdebe..."dir. (Ayaşlı, 1991: 179)

Bunlara katacak bir sözü olmayan Münevver Hanım, ya kitap okur yahut yün örür. Nusret Bey de ilk eşinden olan çocuklarından, onların hastalığında anneleriyle birlikte nasıl başlarında beklediğinden bahseder hep. (Ayaşlı, 1991: 179-180)

Bir tür dışlanmışlık hissi veren bu durumun kendisini incittiğini yazar şu sözlerle anlatır:

"Ne söyleyebilirdim ki, ne zenginlik, ne saltanat, ne debdebe benim, ne hasta çocuk benim çocuğum idi.

lıyı almıştır. Esat Paşa'dan sonra oğlu Sadullah Paşa, 1861'de yalının bütün hisselerini diğer vereselerden alır ve artık bu mekân onun adıyla anılır olur. (Okçuoğlu, 2008: 433)

Münevver Ayaşlı, gelin geldiği bu yalıyı *Dersâadet* isimli kitabında şöyle anlatır:

"Kaderimde Çengelköyü ile bağlı bir taraf var... Evlendiğim zaman yine Çengelköyü'nde evlendim ve Çengelköyü'nde Kayınpederim Sadullah Paşa yalısında oturdum. O zamanlar yalıda ne su, ne elektrik vardı ve oldukça harap idi, fakat fevkalâde güzeldi, daha restore edilmemiş ve bütün eski güzelliğini muhafaza ediyordu. O zaman bahçesi ikiye bölünüp satılmamıştı, büyük bir havuzu ve âdeta küçük bir limanı vardı ki maalesef, burası satılan kısmında kaldı. Yalının yerli büyük bir hamamı ve koca koca mermer taşlarla örtülü bir mutfağı ve mutfakta kocaman bir ocağı vardı. Burası yemek pişirmekten başka, âdeta yemek yenecek kadar güzeldi, bu mutfağın üstünde küçük ve kendine mahsus çok şirin birkaç basamakla çıkılır bir daire vardı ki bahçenin harem duvarı ile birleşiyordu. Yalının bütün bu kısmı yıktırılınca yalı ile harem bahçesinin duvarı birbirinden ayrıldı ve artık harem kapısının mânâsı kalmadı... Hâlbuki yalının bahçesine büyük bir ahşap kapıdan girilir, koyu yeşil ağaçlar ve taflanlardan geçilir ve nihayet asıl yalının harem kapısına gelinirdi, burada da küçük bir bahçe vardı. İki tarafı taflan ve mozaik döşeli dar bir yoldan geçilir ve yalıya gelinirdi. Yalının diğer kısmında ise birkaç basamakla çıkılan deniz üstünde hârikulâde güzel bir yemek odası ve bu yemek odasının altında her şeyi ile, hamamı, mutfağı, birkaç odası ile bir daire vardı. Bütün bunlar yıkılınca koca yalı hamamsız ve mutfaksız kaldı ve kullanılacak büyük büyük canım odalar hamam ve mutfak hâline getirildi." (Ayaşlı, 1975: 208-209)

Sadullah Paşa'nın çocukları, masrafının altından kalkamadıkları yalıyı 1947 yılında uzaktan akrabaları Ferid Tek'e satmışlardır. Ondandır kızını Emel Esin'e intikal eden yalı 1949-1950 yıllarında Turgut Cansever, 1999'da da Feyza Cansever tarafından iki kez restore edilmiştir. Yalı, Emel Esin'in vefatından sonra kurulan Tek-Esin Türk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Vakfı'nın mülkiyetindedir. (Ayvazoğlu, 2002: 71-73)

Çok iyi anlamıştım ki Nusret Beyefendi'nin hayatına çok geç girmişim. Zavallı genç kadıncıklar, uzaktan, öyle zannedilir ki yaşlı eşleri tarafından nazlatılır, şımartılır. Ne gezer!.. Genç kadın ile yaşlı eşi arasında yığınla eski dost, yığınla eski hatıralar vardır ve genç kadıncıklar bunlar altında ezilir.” (Ayaşlı, 1991: 180)

Yazar, ikinci eş olmanın getirdiği zorlukları daha sonra şöyle değerlendirecektir:

“Evvela, efkâr-ı umumiye, ah o efkâr-ı umumiye, ne zalimdir efkâr-ı umumiye... En azından sizi hafife alır. Birinci hanımın, çocukların annesinin, küçük parmağını kıpırdatmadan elde etmiş olduğu mevki ve itibarı, sizin elde edebilmeniz için ne kadar fedakârlıklara, feragatlara katlanmanız ve gayret göstermeniz icap etmektedir.

Yalnız umumi efkâr değil, sizin çok zarif, çok kibar beyefendiniz de garazsız, kasıtsız, hiç bilmeden, farkına varmadan sizi ne kadar kırar.

Mesela, ağır bir çocuk hastalığından bahsedilse, kendi çocuklarının bu hastalığı geçirdiklerini ve “Anaları ile ben, sabaha kadar çocuğun başında beklemiştik.” demeleri.

Çocuk ve ağır hastalık. Çocuğa karşı aynı sevgiyi duyan ve sabaha kadar çocuklarının başında bekleyen iki insan. Uzun uzun geceler... Ya Rabbim, bunlar ne kadar kuvvetli bağlar ve bu bağlar nasıl kopabilir?

En yakınınızın dünyasında siz yoksunuz ve siz yine yalnızsınız.” (Ayaşlı, 2003b: 185-186)

Nusret Bey diğer varislerden hisselerini alıp tamamen yalıya yerleşmek niyetindeyse de Münevver bunu istemez. Zira Beşir Ayvazoğlu'nun bildirdiğine göre, yalının beddualı olduğuna inanmaktadır:

“Abdülhamid-i Evvel devrinde mevcut olduğu bilinen ve belki de Boğaziçi'nin en eski yapısı olan bu benzersiz yalıda, sefir olarak Avrupa'ya gönderildiği için oturma fırsatı bulamayan Sadullah Paşa, Viyana'da geçirdiği bir buhran sonunda intihar eder. Sonraları büyük oğlu Asaf Bey de intihar edecek, küçük oğlu ise Almanya'da bir akıl hastanesine yatırılacaktır. Yalıda oturan haremî "asil ve kibar" Necibe Ha-

nım'sa¹⁶ hastalıktan hiç kurtulamaz; kızı Nazlı Hanım'ın dört çocuğu vardır, dördü de hasta.”(Ayvazoğlu, 1996: 35)

Eşine babasının yalısının ‘uğursuz’ olduğunu söyleyemeyen Hatice Münevver, “Çok büyük, başa çıkamayız.” diyerek onu vazgeçirecektir. Nihayet Teşvikiye’de bir apartman dairesi tutarlar ve oraya taşınırlar. Evin dekorasyonunu ise antikacılardan topladıkları eski ve fakat kıymetli eşyalarla yaparlar. (Ayaşlı, 1991: 182-183) Bu arada, eşi Nusret Bey vesilesiyle de İstanbul’un seçkin isimleriyle tanışır:

“Sonunda Teşvikiye’de İstanbul sosyetesine karışan Ayaşlı, yeni evine yerleştikten hemen sonra antikacıları ve eski mobilya satan dükânları dolaşmaya başlar. 1930’larda Osmanlı zenginliği henüz tükenmemiştir; yenilik heyecanıyla elden çıkarılan eski konak ve yalılardaki nadide –bugünün ölçüleriyle paha biçilemez- eşyalar sudan ucuzdur. Bu arada Osmanlı bakiyesi ailelerle tanıştığı gibi hânedan mensuplarıyla da yakın ilişkiler kuran Ayaşlı, edebiyat ve plastik san’atlarla da ilgilenmektedir; bu ilgi, Teşvikiye yıllarında ona kültür ve sanat çevrelerinden de önemli dostlar kazandırır. Abdülhak Hâmid’den Yahya Kemal’e, Necip Fazıl’dan Âsaf Hâlet’e, İsmail Hami Danişmend’den Midhat Cemal’e, Burhan Toprak’tan Nâmık İsmail’e kadar birçok şair, yazar ve ressamı çok yakından tanır.” (Ayvazoğlu, 2003: 163-164)

Teşvikiye’de geçirilen birkaç senenin ardından Osmanlı zevk-i selimine sahip Nusret Bey, “İstanbul’da olup da Boğaziçi’nde oturamamak!”tan şikâyet etmeye başlar. (Ayaşlı, 1991: 171)

Hem Münevver Ayaşlı gibi, “Boğaziçi’nin tadını almış İstanbullu bir ‘aristokrat’ hanımefendi’nin, Sadullah Paşa’nın gelininin [de] ‘som zümrüt ortasında akıp giden firuze nehir’den fazla uzak kalması düşünülemez. Sadullah Paşa Yalısı uzak akrabadan Ahmet Ferit Tek’e satıldığı için (ondan da kızı Emel Esin’e geçecektir) 1936 yılında, Beylerbeyi İs-kele Caddesi’nde harap bir yalı satın alınır ve devrin büyük mimarların-

¹⁶ 13 Ocak 1891’de Sadullah Paşa intihar eder. Haber Necibe Hanım’ı yıkar. “Necibe Hanım’ın üzüntüden şuurunu kaybettiği ve o günden, öldüğü 1917 yılına kadar tepeden tırnağa pembe tüllere bürünerek yalının odalarında, sofalarında ve bahçesinde gezinip durduğu söylenir. Çünkü kocası, evliliklerinin ilk yıllarında bir gün giydiği pembe tül elbisenin kendisine çok yakıştığını söylemiştir. Ve Necibe Hanım’ın adı ‘Pembeli Hanım’ kalır.” (Ayvazoğlu, 2002: 73)

dan Sedad Hakkı Eldem'e bir proje çizdirilerek yeniden inşa ettirilir.”(Ayvazoğlu, 2003: 164)

İki sene süren inşaattan sonra Münevver ve Nusret Ayaşlı çifti yalıya yerleşir. Yazarın annesi Hayriye Şerife Hanım da onlarla birlikte kalmaktadır. Yalıda ilk acı, 1942 senesinde Şerife Hanım'ın vefatıyla yaşanır. (Ayaşlı, 1991: 190)

Nusret Ayaşlı, bu sıralarda bir Belçika çimento şirketinde meclis-i idare reisi olarak çalışmaktadır. 1944 senesi itibariyle kendisinde “kalp kifayetsizliği” baş gösterir. Hatta birkaç gün İtalyan Hastanesi'nde yatar ve tedavi görür. Haftada bir Galata'daki şirket binasına giden Nusret Bey, bu günlerden birinde, kalp krizi geçirir. (Ayaşlı, 1991: 194) Doktorlar, ilk bir haftanın tehlikeli olduğunu söylerler. Yazar, o günleri şöyle anlatır:

“Evet, günleri sayıyordum. 1 gün, 2 gün, 3, 4, 5, 6. gün. “Oh çok şükür.” dememe kalmadı, 6. gün emr-i Hak vaki oldu.

Bana son sözü “Seni göreceğim gelecek.” oldu.

... çok sevdiği evinde ancak 6 sene oturmuştu.” (Ayaşlı, 1991: 195)

Nusret Ayaşlı 12 Aralık 1944 gecesi, evinde vefat eder. Eve gelen doktorlar ve yakınları Münevver Ayaşlı'ya bir “kahraman” olduğunu söylerler (Ayaşlı, 1991: 195-196):

“Herhalde bu kahramanlık görüşü, kış bütün şiddetiyle başlamış, yapraklar çoktan dökülmüş olduğu soğuk fırtınalı bir gecede; kapıların, panjurların rüzgârdan vurduğu, camların çatırdadığı bir gece yarısında, koca bir yalıda yapayalnız kalmış olmaklığımdan ileri gelmiş olacaktı.” (Ayaşlı, 2003b: 182) diyen yazar, büyük bir acı ve dışı vuramadığı korku duyguları arasında gidip gelmektedir:

“İşte böyle soğuk, rutubetli ve fırtınalı bir gecede tam 38 yaşında hayatta yapayalnız kalmıştım. Bende acımak mı, korku mu galip geliyordu bilmiyorum, bilemeyeceğim. Bir taraftan sonsuz acı duyuyor, diğer taraftan da hayatta yalnız kalmaktan müthiş korkuyordum. Sanki tam bir uçurumun kenarında idim ve beni arkamdan uçuruma itecek bir sürü insanlar vardı.” (Ayaşlı, 2003b: 182)

Aslında yazar, -Nusret Bey yaşça epey büyük olduğundan- bu “meş'um gün”ü hep korkuyla beklediğini belirtir:

“İnsan hayatında en mühim, en vahim; fakat en gerçek hadise ölümdür. Ölüm beni habersiz yakalamamıştı. Aziz varlığın her gün yavaş; fakat kararlı ve kati adımlarla benden uzaklaştığını duyardım. Kalp kifayetsizliği yavaşladı ve enfarktüs ile de hayatı sona erdi ve beni hayatta yapayalnız bıraktı.

Daha tam sıhhatte ve keyfi, neşesi yerinde iken bile kendisini kaybetmekten korkardım; zira aramızda büyük yaş farkı vardı.”(Ayaşlı, 2003b: 182)

Münevver Ayaşlı'nın “velinimetim, mürebbim, beyefendim” diye nitelediği Nusret Ayaşlı'nın cenaze işleri de “şanına lâıyk bir surette” askerler ve Beylerbeyi ahalisince yerine getirilir ve naaşı Rumeli Hisarı Mezarlığı'na defnedilir. (Ayaşlı, 2003b: 184)

15 senesini paylaştığı eşinin vefatıyla yazar, ortada kalmış gibi hisseder kendini:

“12 Aralık 1944 tarihi, benim hayatımda, en büyük ve en elim bir dönemeç noktası olmuştur.

Evet, 1944 senesinin Aralık ayının 12'nci, soğuk ve rutubetli bir gece yarısında, hayatta yapayalnız kalmıştım. Vakıa, benim sevdiklerim ve beni sevenler vardı. Babam henüz hayatta; lâkin 80 yaşındaydı. Anamı ise, iki sene evvel kaybetmişim. Ağabeyim vardı; fakat onun güzel bir hanımı ve güzel evlatları vardı, kendi hayatını sürdürüyordu.

Benim ise şimdi evim yıkılmıştı, içinde mesut olduğum, huzur duyduğum evim, günüm kararmıştı.”(Ayaşlı, 2003b: 180)

sözleriyle içine düştüğü ümitsizliği dile getiren Ayaşlı, evliliğini, Nusret Bey'le ilişkilerini şu şekilde anlatır:

“Benim evliliğim, derin bir saygı, emniyet ve huzur üzerine kurulmuştu. Ben evimde emniyette ve huzur içinde idim. Benim için beyefendim ve evim belde-i emin idi. O kadar ki, beyefendiye karşı sonsuz bir emniyetim vardı. O yalnız bana karşı değil, hiç kimseye karşı güzel olmayan, doğru olmayan, kibar olmayan bir harekette bulunmaz, bulunmazdı. Bu benim muhayyiledeki insan değil, bu bir hakikatti, karşımda

duran insandı, 15 sene hayatını paylaştığım insandı.” (Ayaşlı, 2003b: 185)

Münevver Ayaşlı, büyük bir sevgi ve hürmet beslediği Nusret Bey’in vefatını takip eden bir sene boyunca hep siyahlar giyer.(Ayaşlı, 2003b: 188) Eşinin hatırasını tazimle anan yazar, bir evlilik daha yapmamış ve 1934’te çıkan Soyadı Kanunu ile aldıkları “Ayaşlı” soyadını ömrünün sonuna kadar iftiharla taşımıştır.

1.5. Kişiliği

93 senelik bir ömür sürmüş olan Münevver Ayaşlı, minyon yapılı, “findık kurdu tabirine uygun” (Kısakürek, 1985: 168) bir kadındır. Özellikle “kuruluş yıllarının Ankara’ında güzelliği ve alafranga zevkleriyle tanın[ır].” (Ayvazoğlu, 2003: 162) Uzun yaşamı, bu yaşam boyu gördükleri, ailesi, çevresi ve aldığı eğitim şüphesiz onun mizacını belirleyen unsurlardır.

Selanik’te doğan ve çocukluğunun ilk yıllarını bu topraklarda geçiren Münevver Ayaşlı için Selanikli, daha geniş anlamda Rumelili olmak bir ayrıcalıktır. Osmanlılık onda Rumeli fikriyle özdeşleşir adeta:

“Rumelili, kibirli ve asalet iddiasındadır, neden olmasın, en mütevazı, en mahfiyetkâr Rumelili’nin 600 senelik bir mazisi vardır.

Rumeli’nin bir tek asalet titri vardır: ‘Evlâd-ı Fatihan’.” (Ayaşlı, 1990a: 5)

Rumeli’yi bu kadar seven Ayaşlı, Selanik’e de aşkla bağlıdır. Öyle ki İstanbul’a ilk gidişinde henüz üç yaşında olan Münevver’e “İstanbul güzel mi?” diye sorulduğunda, o “meşhur Rumeli kibri” ile “Eh fena değil.” cevabını verir. Ona göre çok güzel olan Selanik’tir çünkü. (Ayaşlı, 1990a: 129)

Selanik’e, duyduğu bağlılık, bu toprakların Osmanlı’nın elinden çıkmasının ardından, yazarın vefatına kadar sürecektir bir hasrete dönüşmüştür. Yazar yalnız Selanik’e değil, bütün Rumeli’nin kaybına ağlar. (Uçman, 1977a: 12)

Osmanlı Devleti’nin Halep, Şam gibi şehirlerini de görmüş olan Münevver Ayaşlı’nın “Rumeli sevgisi bir başkadır ve bu sevgiyi ‘irreel bir rüya ve hülya şehri’ diye tarif ettiği İstanbul’un süzgecinden geçirerek zarif bir Osmanlılık şuuru hâline getirmiştir.” (Ayvazoğlu, 1996: 34) Küçüklüğünde “fena” bulmadığı İstanbul, daha sonraki yıllarda Ayaşlı’nın kalbini fetheden bir şehirdir. Yazar, Osmanlı Devleti’nin

başkentinin güzelliği ve haşmetiyle insan havsalası dışında kaldığını düşünür. (Ayaşlı, 1990: 131)

Tam bir İstanbul tutkunu olan yazar, ömrünün büyük kısmını burada geçirmiştir. İstanbul'un maddi-manevi kültürünü özümseyen Ayaşlı, *Dersaâdet* adlı kitabıyla bu şehre bir güzelleme sunar. Ankara-İstanbul çatışması eksenine oturttuğu romanlarında da yeni rejimin Ankara'yı başkent yapmasını eleştirir ve İstanbul'u yüceltir. (1976: 181) Yazar için İstanbul dışındaki her yer taşradır. (Ayaşlı, 1987: 6)

Yazara göre İstanbul Osmanlıdır; Osmanlı olan her şeydir. Konak hayatı, yaşam tarzı, Boğaziçi kültürü, adabımuaşeretidir İstanbul'u İstanbul yapan. Bunların elden kayıp gitmesi de yazarın üzerinde ısrarla durduğu meseleler olmuştur.

Selanik henüz Osmanlı sınırları içindeyken, orada dünyaya gelen Münevver Ayaşlı, "Hamidi" nüfus kâğıdına sahip bir Osmanlı vatandaşıdır. (Ayaşlı, 1990a: 130) Yazar, "imparatorluk" vurgusunu sık sık yapar:

"Ben bir imparatorluk çocuğuyum. Şöyle ki Manastırdan Sarıkamış'a, Hopa'ya kadar Türk bayrağı altında, pasaportsuz seyahat edilirdi. İlk mektebe Halep'te gittim. İkinci mektebe Beyrut'ta devam ettim. Binaenaleyh şimdi oraları başka bayrak altında görmeye el'an tahammülüm yoktur."(Yardım, 2000: 31)

diyen Ayaşlı'nın eserlerine Osmanlı nostaljisi hâkimdir.

Fakat yazar, Osmanlı Devleti'nden ziyade, onunla birlikte yıkılan bir medeniyeti özler. "Koskoca bir imparatorluğun gürül gürül çöküşüne, yeni bir devlet doğarken, bir kültürün, bir hayat tarzının, bir estetiğin, bir terbiyenin de yok oluşuna, her ânını derinden yaşayarak şahit olmuş" (Ayvazoğlu, 1996: 36) bir son Osmanlı'dır Ayaşlı. Hatıralarında, denemelerinde olduğu gibi romanlarında da bu özlem açıkça dile getirilir yazar tarafından. Konak alegorisi ile sembolize ettiği imparatorluk düzeni, onun yıkılması veya yanmasıyla ortadan kalkar. Yerine ikame edilmeye çalışılan mahalle evleri ise "Osmanlılar"ı tatmin etmeyecek dar bir zihniyete işaret eder bu romanlarda. Ayaşlı'ya göre "asalet" Osmanlı'dadır. Onun yerine konmaya çalışılan

her şey modern bile olsa “avam” kalmaktadır.¹⁷ Yazardaki bu asalet fikrini Beşir Ayvazoğlu şöyle yorumlamıştır:

“[Münevver Ayaşlı] asalete çok önem verdiğini açıkça değilse bile, her hâliyle hissettiren bir aristokrattır; ama bunu Avrupai mânâsında bir asalet saplantısı olarak görmemelisiniz.

Haminnenin anladığı asalet, Osmanlı coğrafyasının derinliklerine dal budak salmış ve bu topraklarda yeşerip İstanbul’un imbiğinden geçen yüksek kültürü temessül etmiş olmaktadır.” (1996: 34)

Ayaşlı’nın Osmanlı(cı)lığı yukarıdaki satırlarda yer alan “yüksek kültür” çerçevesinde ele alınabilir. O, “muhafazakâr” bir yazardır. Reddimirasa karşı çıkar. Ankara’nın Osmanlı kültürünü, medeniyetini öteleyen yaklaşımını eleştirir ve yeni bürokrasiyi “avam” bulur. Yeni kurulmaya çalışılan başkent için söyledikleri ilgi çekicidir:

“Efendim, Ankara, bir görgüsüzlük, zevksizlik meşheri olmuştu. Hiç kimse bir şey bilmiyordu, ne şehircilik, ne ev tanzimi, dekorasyonu...” (Ayaşlı, 1991: 162) Bu görüşlerini, farklı biçimlerde, romanlarında da “Osmanlı” terbiyesiyle yetişmiş kahramanlarına söyleten Ayaşlı için İstanbul, “avam”ı “hâs” eyleyen bir görgü, anane, terbiye ve kültür akademisidir. (Ayaşlı, 1987: 6)¹⁸

¹⁷ Yazardaki Osmanlılık imtiyazı ve asaletini Cem Yalnız, biraz da alaycı bir yaklaşımla, “karadelik”e benzettiği Osmanlı tarafından “sağdan yutulmuş bir”i olan “son devir havâssından” (!) Ayaşlı’nın “kar beyaz Türk”lüğü olarak yorumlar. Yalnız’a göre Osmanlı karadeligi tarafından yutulmuş Münevver Ayaşlı’dan geriye “çok paşalarlı Boğaziçi medeniyetinin yalabık silueti kalmıştır. (Yalnız, 2002: 34-38)

¹⁸ *Radikal* gazetesinde “Beyaz Türklere Ak Türklere” başlığı altında bir yazı dizisi kaleme alan Nuray Mert, bu konuda şu tespitleri yapmaktadır:

“Batılılaşma, modernleşme ve hatta sekülerleşme Osmanlı’nın son döneminde hem resmi politika, hem kültürel farklılaşma süreci olarak yol almıştı. Kültürel süreç, işin başında, doğal olarak, çok sınırlı bir çevreye mahsus, yani bir üst sınıf olayıydı. Batı Müziği’nden Fransız edebiyatına, Batılı alışkanlıklardan modalara kadar her şey önce sarayda ve saray çevresinde ve öncelikle başta İstanbul olmak üzere büyük ve kozmopolit şehirlerde başlamış ve yayılmıştı. Refik Halit Karay, İkinci Meşrutiyet dönemine ait bir anısında, “Çoktandır ki, aileler arasında kaç-göç hemen hemen kalkmış, evlerde erkekli kadınlı, toplantılar yapılmaya başlanmıştı” diyor. O döneme dair başka birçok anı ve romanda, on dokuzuncu yüzyıl sonlarından itibaren, Batılı hayat tarzının yaygınlaşmasının serüvenini izlemek mümkündür.

...

Osmanlı üst sınıf mensupları, bugünkü sağ-muhafazakârların sandığı gibi, büyük ölçüde, Batılılaşma/modernleşme karşısı değildi, Cumhuriyet ile kavga farklı bir zeminde geçti. Dahası, sağ-muhafazakâr çevrelerin sandığının aksine Cumhuriyet kadrolarına her zaman fazla Batıcı oldukları için karşı çıkmıyorlar... fazla orta sınıf buluyorlar, küçümsüyorlardı. Bunun en güzel örneklerinden bir diğerine, yine sağ-muhafazakâr çevrelerin çok itibar ettiği, Osmanlı seçkin sınıfı mensuplarından Münevver Ayaşlı’nın hatıralarında rastlarız. Ayaşlı,

Ailesinden aldığı terbiyeyle, gördüğü eğitimle, zevki, adabı ve yaşayış tarzıyla son dönem Osmanlılarından olan Ayaşlı, tam bir “Osmanlı Hanımefendisi”dir ve etrafına da bu yönde etki eder. Onu tanıyanlardan Aynur Mısıroğlu şu bilgileri vermektedir:

“Oturması, kalkması, insanlara karşı muamelesi, hayatına hâkim olan eşyanın dekoru, hatta ikram eylediği yemeklerle bile size artık kaybolmaya yüz tutmuş büyük bir medeniyetten parçalar sunar ve istidadınız nispetinde sizi Osmanlılaştırırdı.” (Mısıroğlu, 2007: 25)

Münevver Ayaşlı'nın başta padişahlar olmak üzere bütün Osmanlı hanedanına da büyük bir sevgi beslediği görülmektedir. Çocukluğundan itibaren bu sevgi ve bağlılık duygusu yazarda vardır. (Ayaşlı, 1991: 53) Ayaşlı, padişahlar arasında özellikle II. Abdülhamid'e ayrı bir sevgi besler. Yazar, henüz üç yaşındayken, Selanik'te, sürgün hayatını yaşayan II. Abdülhamit'i pencereden gördüğünü hatırlamakta ve ilave etmektedir:

“Ulu hakani görüp göreceğim o kadardı. Çok çocuktum, fakat annemden, babamdan daha çok acı duyardım. Ailemden, annemden, babamdan, kardeşimden daha çok padişahçı bendim...” (Ayaşlı, 1990a: 102)

Bu sevginin neticesi olarak, Münevver Ayaşlı için, padişahın karşısında kim varsa adeta bir düşmandır. II. Abdülhamit'i tahttan indirerek yönetime el koyan İttihatçılar yazarın öfkesinden bol bol nasiplerini alırlar.

“Ben padişahları, din adamlarını, evliyaları seviyordum, dinimi, vatanımı çok çok seviyordum. İktidardaki adamları hiç sevmiyordum, onlardan nefret ediyordum, zira vatanım için bunların iyi değil, fena adam olduklarına, yaşım küçük olmasına rağmen kanaat getirmiştimm, işte bu güruhun içinde olduğu için Cemal Paşa'yı da sevmiyordum, hâlbuki annem, babam, ağabeyim Paşayı çok seviyorlardı.” (Ayaşlı, 1991: 53)

Mustafa Kemal ile ilgili bir anısında, ‘Gazi’nin otomobili kapıya geldi, dayandı. İndi tenis kortuna geldi, bize darılmadı, biz de tenis oynayacağız dedi, fakat tenis raketleri de yoktu. Bizim raketleri verdik, başladılar oynamaya. Gazi ile İsmet Paşa hiçbir kaideye riayet etmeksizin oynuyorlardı. Gazi ne kadar yükseğe atarsa o kadar makbul zannediyordu.’ diyor.” (Mert, 02.10.2008)

Yazar İttihatçılara öyle büyük bir öfke beslemektedir ki, Türk milletinin boyunun kısıлып, güçten düşmesini bile onların politikalarına bağlar. (Ayaşlı, 1990a: 26) Romanlarında da İttihat ve Terakki eleştirilerini sürdüren yazar nihayet onları lanetler. (Ayaşlı, 1976: 17)

Ayaşlı tarafından “elim, acı, karanlık, feci” (Ayaşlı, 1975: 132) kelimeleriyle nitelenen hanedanın memleket dışına çıkarılması olayı ise onun için başlı başına bir üzüntü kaynağı olmuştur. Yazar, pek çoğunu tanıdığı hanedan üyeleriyle bundan sonra, gerek yurt dışında yüz yüze görüşmek gerekse mektuplaşmak suretiyle ilişkisini koparmadan devam ettirir ve her vesile ile geri dönmelerini teklif eden yazılar yayımlar gazetelerde.

Münevver Ayaşlı’nın şahsiyetini belirleyen önemli hususlardan biri de tasavvufi hayatıdır. Yazar, daha çocukken babası vesilesiyle İbn-i Arabi ile tanışır:

“Daha 10-11 yaşlarında var yoktum, bana Muhiddini Arabî Hazretleri’ni bildirdi, daha o yaşlarda Ayanı Sabite’de, daha vücut kokusu almadan insanların kaderleri, istidatı zatîlerine göre ayarlayacağımı biliyordum. Babamdan Şeyhül Ekberi öğrendim, sevdim, çok sevdim. Allah babamdan razı olsun.” (Ayaşlı, 1990a: 40-41)

Kızını küçük yaşlardan itibaren tasavvufi literatürle tanıştıran baba Caferi Tayyar Bey, gerçekten ilgi çekici bir insandır. Yazarın “inananlar için” (Ayaşlı, 1990a: 12) aktardığı şu olay, Cafer Bey’in manevi dünyası hakkında bir fikir verebilir kanaatindeyiz:

“Efendim, babam, Kahire’de, kalabalık çarşıda dolaşırken, kendisine seslenildiğini, birisinin kendisini “Tayyar, Tayyar!..” diye çağırdığını duymuş. Kendi kendine “Allah Allah, beni burada kimse tanımaz, bana seslenen acaba kim?” diye başını çevirdiği zaman, Şeyhül Ekber Muhiddini Arabi Hazretleri’ni görür, hemen tanır; zira rüyalarında gördüğü mübarek zattır o. Bu sefer rüyada değil hakikatte görür. Babamın, Muhiddini Arabi Hazretleri ile yakınlığı, kurbiyeti, rabıtası çok kuvvetli. Babam durur, hazret de yaklaşır, babamdan bir gümüş mecediye ister. Babam istediği gümüş mecediyeyi şeyhe verir. Hazreti şeyh de babama altın bir sikke verir ve yine kalabalığın içine karışır, uzaklaşır, yok olur. Bu hadiseden sonra babamın içine bir ateş düşer, sönmeyen bir ateş. “Kı-

zımı alacaklar ve bana bir erkek evlât verecekler.” der.” (Ayaşlı, 1990a: 13)

Bu hadiseden bir müddet sonra Şam’a tayin edilen Tayyar Bey, ailesini yanına aldırır. Burada tifoya yakalanan Esmâ Nail isimli kızı, üç yaşında hayata gözlerini yumar ve Şam’da bulunan İbn-i Arabî hazretlerinin türbe haziresine defnedilir. (Ayaşlı, 1990a: 14) Kızlarının kaybıyla sarsılan aile, Caferî Tayyar Bey’e bildirdiği üzere bir erkek evlat sahibi olarak teselli bulur. (Ayaşlı, 1990a: 15)

Ailesinde babasından başkaca tasavvufla ilgilenen akrabaları¹⁹ bulunan Münevver Ayaşlı, çocukluğunda da ibadetine düşkün bir kızdır. Hatta bir ara annesi eve mürebbiye alınca, geceleri yaptığı ibadetlerde rahat edemeyeceğini düşünen 10-11 yaşlarındaki Hatice Münevver, Alman mürebbiyenin evden gitmesi için epeyce uğraşmıştır. (Ayaşlı, 1991: 55-56)

Aşinası olduğu tasavvufî hayatı, bir mürşitle sürdürmek isteyen Ayaşlı, 1950’lerde tanıştığı (Mevlâna Celaleddin Rumi soyundan gelen) Münir Çelebi’ye intisap ederek Mevlevîye tarikatına girer.²⁰ Yazılarında kendisinden “biz, Mevlevî fukarasından Münevver Ayaşlı” diye bahseden yazarın, 1977’de *Hisar* dergisinde Abdullah Uçman’a yaptığı açıklamalarda daha ayrıntılı bilgilere rastlarız:

“Hazret kabul ederse Mevlevî tarikatına girdim. Fakat bu eski tarzda değil, tekkeler kapandıktan sonra, ancak tarikat görmüş şeyhler vasıtasıyla oldu... Biz görenin, tekkede yetişenin yetiştirdiği kimselerden el aldık, tekke hayatı görmedik. Binaenaleyh bizim gibilere vaktiyle muhib, muhibban derlerdi. Mevlânâ’yı sevenler yahut Hazret-i Rıfâî’yi sevenler şeklinde... Benim şeyhim makamı cennet olsun, tekkede yetişmiş, ama biz evinde devam ettik, tekkeye değil.” (Uçman, 1977b: 22)

¹⁹ Bunlardan birisi Bektaşî olan babasının babası Rıfâî Bey’dir. (Ayaşlı: 1990a: 7) Bir diğer isim ise büyük dayızadesi Bülent Rauf Bey’dir. Arkeolog Bülent Rauf Bey, İngiltere’de kurduğu bir enstitü çatısında İbn Arabî’nin felsefesinden hareketle insanları Allah’a çağıran bir mistiktir. Hakkındaki bilgilere www.bulentrauf.org sitesinden erişilebileceği gibi, yazılı eserlerden de ulaşılabilir. Bunlardan biri olan *Beshara and İbn Arabî* isimli kitapta Bülent Rauf’un akrabalarından Münevver Ayaşlı da tanıtılmaktadır. Hatta Bülent Rauf’un Kastamonu’da gördüğü, içinde Peygamber Efendimiz’in ve Münevver Ayaşlı’nın da bulunduğu bir vizyondan bahsedilmektedir. (Farouki, 2007: 79)

²⁰ Fatma Ayaşlı ile 26 Nisan 2009 Pazar günü, saat 16.00’da, Ayaşlı Yalısı’nda gerçekleştirdiğimiz görüşmede Fatma Hanım, Münevver Ayaşlı gibi kendisinin ve çocuklarının da Mevlevî olduğunu, hatta çocuklarının semazen olduklarını söylemiştir.

Münevver Ayaşlı, Münir Çelebi'nin müridi olduğu gibi, Mevlevi, Nakşi, Kadiri, Cerrahi, Halveti şeyhleriyle de görüşmüş, evinin kapılarını bu kimselerin sohbetleri için açmış biridir.²¹ Fatma Ayaşlı Hanım, misafiri hiç eksik olmayan Ayaşlı Yalısı'nın özellikle 1987'de Münevver Ayaşlı Vakfı'nın kurulmasından sonra *Mesnevi* sohbetleri için on beş günde bir ziyaretçi akınına uğradığını belirtmiştir.²² Fatma Hanım, merhum Şefik Can'ın (Dede) *Mesnevi*'yi okuyup şerh ettiği bu derslere katılanlar arasında Celaleddin Çelebi, Selman Tüzün, Cahit Atasoy, Misbah Efendi, Kani Karaca, Nezih Uzel, Niyazi Sayın, Hikmet Ögüt, Memduh Cumhuri gibi isimlerin bulunduğunu söylerken²³ Şefik Can da bu dersler sırasında hizmet edenlerin yalnızca sandalye taşımaktan yorulduklarını ifade eder.²⁴ (Can, 2008: 25) Yazarı sık sık ziyaret eden isimlerden biri olan Nezih Uzel'in yerinde bir tabirle belirttiği gibi Ayaşlı Yalısı bir "ev tekkesi"dir.²⁵

Hazreti Mevlana'ya büyük bir hürmet ve sevgi besleyen Ayaşlı, sağlığı el verdiği sürece hemen her sene, Konya'da düzenlenen "Şeb-i Arus" ihtifallerine katılmayı da ihmal etmemiştir. Yazar, bu yolculuklarında edindiği izlenimleri, gazetede ki köşe yazılarında dile getirmiştir.

Maddi ve manevi değerlere son derece bağlı olan Münevver Ayaşlı, İstanbul kültürünün, geleneğinin korunması ve geleceğe aktarılması için elinden gelen gayreti sergilemiştir. Yazar, yalı sahiplerinin kültür taşıyıcılığı rolünü üstlenmeleri gerektiğini, bunun tarihten gelen bir görev olduğuna inanır. Kendi adına kurduduğu vakıf binasında (ki Ayaşlı Yalısı da vakıf binası olarak tahsis edilmiştir) yukarıda da değindiğimiz *Mesnevi* derslerinin yanı sıra tasavvuf musikisi, hat, tezhip, ebru gibi ge-

²¹ Özellikle 1967'de gerçekleştirdiği hac farızasından sonra yazarın evini, hangi tarikattan olursa olsun, ziyaret etmek isteyenlere açtığı bilinmektedir. (Farouki, 2007: 79)

²² Bu bilgi, Hasan-Fatma Ayaşlı ile Ayaşlı Yalısı'nda, 26 Nisan 2009, saat 16.00'da yaptığımız görüşmeden alınmıştır.

²³ Aynı görüşme.

²⁴ Şefik Can, yazarla tanışmasını ve Ayaşlı yalısında ders verişini şöyle anlatır: "Biz bir zamanlar tarihçi İsmail Hami Danişmend Bey'in evinde cumartesi günleri toplanırdık, oraya o devrin şairleri, edipleri, tanınmış hanımları gelirlerdi. Onlar arasında Münevver Ayaşlı Hanımefendi'yle tanıştım... sonra onun evinde vefat edinceye kadar da Pazar günleri *Mesnevi* takrir derdim. Ve epeyce de dinleyici gelirdi, Mevlânânın torunlarından Celaleddin Çelebi de ailesiyle gelirdi oraya." (Can, 2008: 89)

²⁵ Bu bilgiyi, Hasan-Fatma Ayaşlı ile Ayaşlı Yalısı'nda, 26 Nisan 2009, saat 16.00'da yaptığımız görüşmede Fatma Hanım dile getirmiştir.

lenekli sanatlarda da öğrenciler yetiştirilmesini sağlamıştır.²⁶ *Mesnevi* derslerinde evine gelen değerli misafirlerin yanında, Ayaşlı'nın her sene 10 Haziran tarihinde, yine yalısında düzenlediği "Helva Sohbetleri"nde²⁷ de musikî meclislerinin kurulduğunu, çeşitli kültür adamlarının ve hatta mutasavvıf kimselerin sohbetlerinin dinlendiğini gelini Fatma Hanım dile getirmiştir.²⁸ Yazarın, sağlığı elverdiği müddetçe devam eden bu sohbetlerin yanında evi daima kültür, edebiyat ve sanat dünyasının değerli isimleriyle dolar taşar. Necip Fazıl²⁹, Asaf Halet Çelebi, Ayverdi ailesi yazarın dost çevresinden akla gelebilecek ilk isimlerdir.

Münevver Ayaşlı, yazdığı kitaplar ve kültür hayatına yaptığı katkılar dolayısıyla pek çok kuruluştan hizmet ödülü almıştır. Bunlar arasında en önde geleni Türkiye Yazarlar Birliği'nin 1984 yılında verdiği ve Ayaşlı'nın Fevziye Abdullah Tansel'le paylaştığı "Üstün Hizmet" ödülüdür. Bunun yanı sıra yazar, 1991 yılında Türkiye Milli Kültür Vakfı'ndan ve yine çeşitli tarihlerde Türk Edebiyatı Vakfı tarafından verilen hizmet ödülleriyle taltif edilmiştir.³⁰

Münevver Ayaşlı Vakfı'nın yalıda verdirdiği dersler, uzunca bir müddet sürmüş ve yazarın "Vefatımdan sonra devam edersiniz." demesi üzerine bir dönem kesintiye uğramıştır.³¹ Günümüzde vakfın dersleri, Üsküdar Belediyesi'nce hizmete sunulan Burhaniye Münevver Ayaşlı Kültür Merkezi'nde devam etmektedir.

²⁶ Aynı görüşme. Fatma Ayaşlı, Münevver Ayaşlı'nın vakfiyesinde yukarıda dile getirilen derslerin yanında, her yıl iki kez Çanakkale, Edirne, Bursa şehri gezileri düzenlenmesi ve Aziz Mahmut Hüdai Türbesi'nde iki defa koç kurban edilmesinin de şart koşulduğunu belirtmiştir.

²⁷ Bu sohbetlere devam eden isimler arasında yer alan Ayvazoğlu, şu bilgileri vermektedir: "Sağlığı elverdiği sürece devam ettirdiği "Helva Sohbetleri", bu sohbetlere katılanlar tarafından hep lezzetle hatırlanacaktır. Zarfının üzerine el yazısıyla adımı yazdığı 1995 tarihli helva sohbeti davetiyesini kitaplarından birinin arasında saklamışım. Üst kısmında tuğra şeklinde bir besmele, altında davetiye metni: "Münevver Ayaşlı an'anevi Helva Sohbeti'ne teşekkürünüzü rica eder." Ve adres: "Ayaşlı Yalısı, Beylerbeyi İskele Cad. No. 14" (Ayvazoğlu, 1999)

²⁸ 10 Haziran'ın Münevver Ayaşlı'nın doğum günü olduğunu belirten Fatma Ayaşlı, yazarın bu günde "Helva Sohbeti" adıyla dostlarını bir araya topladığını söyler. Sohbet Üsküdar Kanaat Lokantası'na hazırlatılan pilav, ayran, helva, keşkül (üstü dondurmalı) mөнüsünün misafirlere ikram edilmiştir. (Bu ikramı, Hasan-Fatma Ayaşlı ile Ayaşlı Yalısı'nda, 26 Nisan 2009, saat 16.00'da yaptığımız görüşmede çift ayrıntılarıyla anlatmıştır.)

²⁹ Necip Fazıl, ziyaretine sıklıkla gittiği yalı sahibesi hakkında şu değerlendirmede bulunur: "Münevver Ayaşlı, muhakkak ki, Şark vitrinini Avrupalıya, Garp vitrinini de Türk'e arz ve izah etmekte sezgi ve (estetik) anlayışına sahip bir selâhiyet olmuş; sonradan Osmanlı Hânedan âzasına ve (Masinyon) gibi Avrupalı edip ve şarkiyatçılara açtığı yalısıyla, Bâbîâli kadın kolunun en haysiyetli nümunesini vermiştir. Fakat daima kadın ve hissi... Öyleyken hiç olmazsa "çirkin"i teşhiste erkeklerden daha hassas ve nüfuzlu..." (Kısakürek, 1985: 170)

³⁰ Bu bilgi, Hasan-Fatma Ayaşlı ile Ayaşlı Yalısı'nda, 26 Nisan 2009, saat 16.00'da yaptığımız görüşmeden alınmıştır..

³¹ Aynı görüşme.

Osmanlı edebiyetle yetişmiş bir İstanbul hanımefendisi olan yazar, tenhalığı hiç sevmez. (Ayaşlı, 1975: 97) Evinde her zaman misafir ağırlamak ister. Gelenleri asla boş çevirmez. Ayaşlı'nın ikramını unutamayanlardan biri olan Dursun Gürlek:

“Boğaziçi'nin bu "haminne"sini daha yakından tanımak için 1979 yılının Ağustos'unda bir akşam Beylerbeyi'ndeki yalısına gittim... Beni bırakmadı, o akşam iftara kalmam için ısrar etti. Fakiriniz de hayatında ilk ve son defa yalıda iftar açma şerefine -böylece- nail oldu. Bu Osmanlı hanımefendisinin o gün ibraz ettiği nezaketi, nezaheti, izzeti, ikramı, aradan geçen bunca yıla rağmen bir türlü unutamıyorum.” demektedir.(Gürlek, 2008: 362)

Yazarın vefat ettiği sıralarda Beylerbeyi Camii İmamı olan Memduh Süzer'in cenaze töreninde anlattıkları da bu konuya ışık tutmaktadır:

“Biz Aslında Ayaşlı'yı değil, İstanbul'u kaybettik. O, nezaketiyle, edebiyetle, güzel Türkçesiyle, izzet ve ikram titizliğiyle İstanbul'un son taşlarından biriydi. Hastanede, son zamanlarında kendisini ziyarete gittiğimde geldiğimi kendisine haber vermişlerdi. O büyük kadın, o haliyle dikildi ve 'Kendilerine izzet ve ikramda bulunun.' deyiverdi. Ölümle pençeleştiği o anda bile Osmanlı edep ve terbiyesini üstünde taşıyabilen büyük bir insanı kaybettik.” (Kandemir, 1999)

Yazarın olgun karakteri de öne çıkan özellikleri arasındadır. Çocukluğundan beri böyle bir karaktere sahip olan Ayaşlı (Ayaşlı, 1991: 23, 113) kendisinden 37 yaş büyük bir erkekle evlenme kararını cesaretle verebilmiş ve evliliği boyunca da eşini buldukları her ortamda taşıyabilmiş bir kadındır. Onun hakkında Necip Fazıl Kısakürek'in şu dikkatleri de ilgi çekicidir:

“ ‘Fındık kurdu’ tabirine tam uygun, ufak tefek, fakat o tabirin gizlediği şuhluk ve uçarılık karakterine uzak, hep gülümseyen ve dışına dikkat eden, kendinden ziyade dışı ile alâkalı bir karakter...” (Kısakürek, 1985: 168-169)

Yazarın taşıdığı ağırbaşlı havayla birlikte, dışa dönük, hayat dolu bir insan olduğunu gelini Fatma Ayaşlı da belirtmektedir.³² Gördüğü savaş felaketleri, elden

³² Aynı görüşme.

çıkan topraklar, bir devletin yıkılışı, onun küllerinden doğan yeni bir devletin kuruluş sancılarını yakinen görmüş bir kadın olarak olgunluk ve metanet yazarda küçük yaşlarda gelişmiştir. Bununla beraber hayatın getirdiği her durumu – kötü de olsa- kabullenip ayakta kalmayı başarmak da ondaki yaşam becerilerindedir. Hayatı seven Münevver Ayaşlı, genç yaşında yalnız kalmasına rağmen yaşadıklarını, gördüklerini, duyduklarını yazarak ona tutunmuştur.

Ayaşlı, şıklığına da özen gösteren bir kadındır. Onun, yaşlılığında bile canlı renklere düşkün olduğunu belirten Fatma Ayaşlı, giyimi tertipli, düzenli, güzel kimselerle görüşmekten daha çok hoşlandığını da söylemiştir. Yazarın gençlerle de bir arada bulunmayı daha çok sevdiğini söyleyen gelinine göre, hayat dolu bir kadın olan Ayaşlı, yaşlılarla oturup kalkmayı sevmez. Gençlerle sohbet etmeyi ve tecrübelerini onlarla paylaşmayı ister.³³

Merak da Münevver Ayaşlı'nın “meşhur” bir huyudur. (Ayaşlı, 2003: 231) Onun merakını çekmeyecek, ilgi alanına girmeyecek bir konu yok gibidir. Gerek ülke içinde gerek dışında olup biten hadiseler, kitaplar, hayvanlardan antikalara, müziğe, plastik sanatlara, tarihe kadar çok geniş bir yelpazeden hayata bakan ve gördüklerini, bildiklerini kalemine yansıtan bir yazardır o. Onun bu özelliği köşe yazılarına “Merak” başlığını vermesinden de anlaşılabilir.

Münevver Ayaşlı'nın tarihe duyduğu merak onu, bir tarih incelemesi kaleme aldıracak kadar kuvvetlidir. İslam ve Osmanlı tarihini bulabildiği kaynaklardan okuyup öğrenen yazarın, bu konuda özellikle takip ettiği isim İsmail Hami Danişment'tir. Eşi vasıtasıyla tanıştığı ve kabul günlerinde muhakkak evine ziyarete gittiği Danişment'in *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* ve *İzahlı İslam Tarihi Kronolojisi* kitapları, yazarın elinden düşürmediği eserlerdir. (Ayaşlı, 2009: 82-83) Tarihe olan ilgisi, romanlarından da anlaşılabilir olan yazarın *Pertev Bey'in Üç Kızı* ve *Vaniköyü'nde Fazıl Paşa* romanları Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet yıllarını içeren dönemsel eserlerdir.

Ayaşlı ayrıca, antikayı seven, sevdiği kadar da antikadan anlayan bir kadındır. Özellikle de eski saat ve müzikli kutular, onun ilgi alanına girer. (Ayaşlı, 1975: 137) Kendisi gibi antikaya düşkün olan Nusret Bey'le evlenip, Teşvikiye'ye yerleşecekleri

³³ Aynı görüşme.

zaman hemen her gün antikacıları dolaşarak evlerini dekore ederler. Kapalıçarşı'daki antikacıları gezmek, ikisinin de en büyük zevkidir. Öyle ki Antikacı Hayim, Suriyeli Akkavi gibi meşhur antikacılarla dost olurlar. (Ayaşlı, 1991: 185)

I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Osmanlı seçkinlerinin ve hanedan mensuplarının koleksiyonlarının yok pahasına elden çıkarılmasına ve dünyanın dört bir yanına dağılmasına şahit olan (Ayaşlı, 1975: 136) ve çok üzülen Ayaşlı, “İşte böyle “Patrimoine National” memleketten çıktı, Türk evleri boşaldı, fakirleşti, Türk evleri saray olsun, mütevazı ev olsun, velhasıl Türk ocakları söndü.” diye hayıflanmıştır. (Ayaşlı, 1975: 138)

Ayaşlı'nın kartpostal merakı ise çocukluk yıllarına dayanır. Kartpostalı çok sevdiğini söyleyen yazar, paraları olduğunda arkadaşlarıyla birbirlerine kart gönderdiklerini ve onlardan gelenleri de süslü albümlerde sakladıklarını anlatır. Yazar, günümüzde kartlara gösterilen ilginin azalmasına esef etmektedir:

“Dünyayı biz, mekteplerden, derslerden evvel Avrupa'yı kartlardan tanıyorduk. Bugün dahi yaşlılığında, kartpostalı çok severim, fotoğraf makinesi, epey kartpostal sevgisini, kartpostal merakımı azalttı.” (Ayaşlı, 1990a: 93)

Rumeli asıllı olan Münevver Ayaşlı, Rumeli'nin ve sonra ömrünü geçireceği İstanbul'un yemek kültürüne vukufu ile de tanınır. Gelini Fatma Ayaşlı, onun güzel yemek yaptığını ve yemekten çok iyi anladığını bildirmektedir.³⁴ *Edep Ya Hû* adlı eserinde Türk mutfak kültürüne dair önemli bilgiler veren yazar, dünyanın sayılı mutfakları arasında olan Türk mutfağının, eski zenginliği ve nefasetini yitirmesinden muzdarip olduğunu belirtir. (Ayaşlı, 1987: 50-51)

Hayvanlara düşkünlüğü ile de bilinen Ayaşlı, evinde kediler, tavuklar besler. Yazarın çok sevdiği iki kedisinin birinin adı Sârâhan, diğerininki Dûhan'dır. (Ayverdi, 2007: 11) Bahçeciliği de seven yazar, yalısının bahçe işleriyle uğraştığı gibi, İstanbul'un bahçe kültürüne de vukufuyla tanınır. *Dersaâdet* isimli kitabında İstanbul'un yalı ve kuru bahçelerini süsleyen ve Türk bahçeciliğinin karakterini yansıtan manolya, defne, şimşir, mor salkım, erguvan, dut, incir, ayva ağaçları hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. (Ayaşlı, 1975: 68-72)

³⁴ Aynı görüşme.

Münevver Ayaşlı'nın yukarıda belirttiklerimizin yanı sıra, Hasan ve Fatma Ayaşlı'nın sohbetimiz sırasında dile getirdiği özelliklerinden biri de uykuya düşkünlüğüdür. Uykuyu çok seven yazar, öğle uykusuna da çok dikkat eder. Az yemek yiyen Ayaşlı için beş çayı da asla atlanmayacak bir alışkanlıktır. Fatma Hanım, “Bir pötibör bisküvi ile bile olsa muhakkak beş çayını içerdi.” diyor.³⁵

Sonuç olarak söylemek gerekirse Münevver Ayaşlı, hayat tarzı, kültürü, geçmişten geleceğe uzanan geniş ufkuyla, huyları ve alışkanlıklarıyla eskilerin “nevi şahsına münhasır” dedikleri kimselerden biridir. Osmanlı terbiyesi ile yetişmiş olan yazar, günümüzde temsilcisi çok az kalmış bir kültürün temsilcisidir.

1.6. Ölümü

Hatice Münevver Ayaşlı, dokuz aylıkken geçirdiği ağır bir hastalık (Ayaşlı, 1990a: 60) ve bir de iki kez gerçekleştirilen bademcik ameliyatı (Ayaşlı, 1991: 72, 109) haricinde önemli bir rahatsızlık geçirmeden uzun yıllar yaşamıştır.

1987-1988 yıllarında ise yazar, ciddi bir mide rahatsızlığı yaşar. Hemen hiçbir şey yemeden ve soda içerek geçirdiği altı ayın sonunda kronik bir hâl alan bu rahatsızlık, yıllar içinde mide kanserine çevrilecektir. 1996 senesinde bir ay içinde iki kez mide kanaması geçiren Ayaşlı, yeme-içme sorunuyla beraber hafıza kaybına da uğrar.³⁶ Gelini Fatma Ayaşlı, bundan sonra yazarın adeta bir çocuk haletine büründüğünü belirtir.

Kendisini 1998 Şubatında ziyaret eden Mustafa Aydın'ın röportajından aktaracağımız şu satırlar da yazarın sağlık durumu hakkında fikir verebilir kanaatindeyiz:

“O artık yaşlıydı, hafızası onu bazen yanıltıyordu. Hafızasına yeni şeyler kaydetmesi artık pek zordu.

‘En son olarak Selanik’e ne zaman gittiniz?’ sorumuza verdiği cevap, şöyle bir düşünüp ‘Üç ay kadar oluyor’ idi. Oysa yıllardır Selanik’e gitmemişti.” (Aydın, 1998: 12)

³⁵ Aynı görüşme.

³⁶ Aynı görüşme.

1999 senesi içinde hastalığının seyri giderek ağırlaşan Münevver Ayaşlı, Florance Nightingale Hastanesi'ne yatırılır. Ağustos ayı içinde şuurunu kaybeden yazar, 20 Ağustos 1999 Cuma günü, hastanede vefat eder.³⁷

Ayaşlı'nın vefatı, 17 Ağustos depreminin ardına tesadüf ettiğinden, aile defin işlemlerinde bazı zorluklarla karşılaşır. Fakat dönemin cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in yardımlarıyla, defin için gerekli hazırlıklar tamamlanır ve Hatice Münevver Ayaşlı, 21 Ağustos 1999 Cumartesi günü, Beylerbeyi Hamid-i Evvel Camisi'nde kılınan cenaze namazının ardından Aşiyen Kabristanı'nda,³⁸ eşi Nusret Ayaşlı'nın mezarı yanında, Ferdiye Ayaşlı'nın³⁹ kabri üzerine defnedilmiştir.⁴⁰

³⁷ Aynı görüşme.

³⁸ Beşir Ayvazoğlu, Ayaşlı'nın Zincirlikuyu'da defnedildiğini belirtse de kabir, Aşiyen'dadır. (Ayvazoğlu, 2002: 75)

³⁹ Ferdiye Ayaşlı, Nusret Ayaşlı'nın ağabeyinin oğlu Nizamettin Ayaşlı'nın eşidir. (Ayaşlı, 1991: 174) Nizamettin Bey'in kabri de Ferdiye Hanım'ınkiyle beraber bulunmaktadır.

⁴⁰ Fatma Ayaşlı, cenaze işlemlerinde sağladığı yardımlar için Süleyman Demirel'e ve zamanın Beylerbeyi Camisi imamı olan Memduh Süzer'e müteşekkirdir. (Bu bilgi, Hasan-Fatma Ayaşlı ile Ayaşlı Yalısı'nda, 26 Nisan 2009, saat 16.00'da yaptığımız görüşmeden alınmıştır.)

II. BÖLÜM

2. ESERLERİ

Hatice Münevver Ayaşlı Türk edebiyatının “Hatırat”, “Roman”, “İnceleme” ve “Deneme” türlerinde eserler vermiş bir yazardır. Aşağıda bu başlıklar çerçevesinde eserleri ele alınacaktır.

2.1. Hatıraları

1947 itibariyle gazeteciliğe başlayan Münevver Ayaşlı'nın hatıra kitapları, umumiyetle gazete ve dergilerdeki yazılarından teşekkül etmiştir. Yazarın yayımlanmış hatıra kitapları şunlardır:

2.1.1. *Başvekilimizi Tanıdım*

Kitap, Münevver Ayaşlı'nın 20 – 24 Mayıs tarihlerinde *Babıalide Sabah* gazetesinde yayımlanan, devrin başbakanı Süleyman Demirel'le gerçekleştirilen bir mülakatın çözümü niteliğindeki bir yazı dizisinin ve yazarın okuyucularından olduğu belirtilen Abdullah Söğüt'ün bu yazıları yorumladığı bir mektubunun yer aldığı 15 sayfalık küçük bir çalışmadır. 1968'de yazar tarafından yayımlanmıştır.

2.1.2. *İşittiklerim, Gördüklerim, Bildiklerim*

Münevver Ayaşlı'nın edebiyat, siyaset ve cemiyet hayatında tanıdığı pek çok ilgi çekici isme dair hatıralarının yer aldığı kitabın ilk baskısı 1973 yılında yazar tarafından yapılmıştır. 1990 yılında Boğaziçi Yayınları tarafından da yayımlanan kitap, 2002 yılında Timaş Yayınevi tarafından yazarın “Bütün Eserleri” başlığı altında tekrar yayımlanmıştır. Timaş Yayınevi, 2006 yılında kitabın ikinci baskısını yapmıştır.

2.1.3. *Dersaâdet*

Dersaâdet, Münevver Ayaşlı'nın İstanbul ve İstanbul'da yaşayan bazı isimler hakkında hatıralarını, tanıklıklarını içeren bir kitaptır. *Babıalide Sabah* gazetesinde bir yazı dizisi hâlinde yayımlanan eser, 1975'te Bedir Yayınevi tarafından basılmış, ikinci baskısı yine aynı yayınevi tarafından 1993'te gerçekleştirilmiştir. Kitap “*Dersaâdet*” adıyla Timaş Yayınevi tarafından 2002 yılında yeniden basılmıştır.

2.1.4. Hatırlayabildiklerim: Avrupa-i Osmani Rumeli ve Muhteşem İstanbul

Münevver Ayaşlı'nın "Hatırlayabildiklerim" alt başlığıyla hatıralarının ilk iki bölümünü bir araya getirdiği kitabıdır. Ayaşlı tarafından 1990 yılında ilk kez yayımlanan kitapta yazarın çocukluk hatıraları yer almaktadır. Timaş Yayınevi, 2003 yılında eseri tekrar yayınlamıştır. 2008 yılında yayınevi, kitabın ikinci baskısını piyasaya sürmüştür.

2.1.5. Hatırlayabildiklerim: Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru

Münevver Ayaşlı'nın "Hatırlayabildiklerim" alt başlığıyla kaleme aldığı hatıralarının ikinci kısmı olan eser, yazar tarafından ilk cildi 1991 yılında "Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru – Hatırlayabildiklerim – II. Kitap", ikincisi 1994'te "Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru 30 Yıl – Hatırlayabildiklerim – III. Kitap" adlarıyla olmak üzere yayımlanmıştır. 2003 yılında Timaş Yayınevi, iki cildi bir araya toplayarak tek kitap hâlinde, bazı düzenlemelerle birlikte yayına hazırlamıştır. Eserde yazar, 1913-1949 yılları arasında genel olarak Halep, Beyrut, Ankara ve İstanbul'da yaşadıklarını anlatır.

2.2. Romanları

2.2.1. Pertev Bey'in Üç Kızı

Yazarın ilk roman denemesi olan *Pertev Bey'in Üç Kızı* 16 Kasım 1966 – 15 Mart 1967 tarihlerinde *Yeni İstanbul* gazetesinde tefrika edildikten sonra, 1968 yılında Sebil Yayınları tarafından basılmıştır. Aynı yayınevi tarafından 1992 yılında ikinci baskısı gerçekleştirilmiştir.

2.2.2. Pertev Bey'in İki Kızı

15 Kasım 1968 – 1 Ocak 1969 tarihleri arasında Babıalide Sabah gazetesinde tefrika edilen *Pertev Bey'in Üç Kızı* adlı eserin devamı niteliğindeki roman, 1969'da Sebil Yayınları tarafından basılmıştır. 1992 yılında yayınevi tarafından ikinci baskısı piyasaya sürülmüştür.

2.2.3. Pertev Bey'in Torunları

Yukarıda adı geçen roman serisinin üçüncü kısmı olan *Pertev Bey'in Torunları* 29 Temmuz – 7 Kasım 1969 tarihlerinde *Babıalide Sabah* gazetesinde tefrika edildikten sonra, 1976'da *Pertev Bey'in Üç Kızı* ve *Pertev Bey'in İki Kızı* kitaplarıyla beraber, Sebil Yayınevi tarafından "Pertev Bey'in Üç Kızı" adı altında, tek cilt ola-

arak yayımlanmıştır. 1992 yılında aynı yayınevi, serinin diğer iki kitabından ayrı olarak bu romanı basmıştır.

Bu üç ciltlik “nehir roman” serisini Timaş Yayınları da 2002 yılında *Pertev Bey Üç Kızı-İki-Kızı-Torunları* adıyla tek cilt olarak yeniden basmıştır. 2009 itibariyle yayınevi, kitabın 4. baskısını gerçekleştirmiş bulunmaktadır.

2.2.4. Vaniköyünde Fazıl Paşa Yalısı

Hayat Mecmuası’nda tefrika edildikten sonra roman, yazar tarafından 1987 yılında kitap olarak yayımlanmıştır.

2.3. Hikâyeleri

2.3.1. Erken Sönen Işıklar

Münevver Ayaşlı’nın *Boğaziçi* dergisinde, 1986 yılının Nisan, Mayıs ve Haziran sayılarında yayımlanan bu hikâyesi, gerçek bir suikast olayından yola çıkarak bir gencin dramını anlatır.

2.3.2. Muharrir Hasan Fehmi Bey

Ayaşlı’nın tespit ettiğimiz bir diğer hikâyesi de *Türk Edebiyatı* dergisinde, Mayıs 1986’da yayımlanan “Muharrir Hasan Fehmi Bey”dir. Hikâyede, hayal kırıklığına uğrayan hevesli bir yazar anlatılmaktadır.

2.4. Denemeleri

2.4.1. Edep Yâ Hû

Yazarın Osmanlı adabımuâşeretine, saray hayatına ve Türk mutfak kültürüne dair yazılarından oluşan kitap, 1984’te Yeni Asya Yayınları tarafından kitaplaştırılmıştır.

2.4.2. Haminne’nin Suret Aynası

Yazarın vefatının ardından Timaş Yayınları tarafından gazete ve dergi yazılarının taranması neticesinde oluşturulmuş bir kitap olan *Haminnenin Suret Aynası*, Münevver Ayaşlı’nın tanıdığı veya hakkında bilgi sahibi olduğu kimseler üzerine kaleme aldığı portre denemelerinden oluşmaktadır. 2009 yılında yayınevi tarafından basılmıştır.

2.5. İncelemesi

2.5.1. 19. Asır – Teşrinî Sani ve Ötesi – Kıbrıs ve Fetvası

Yazarın bir tarih denemesi niteliğinde olan ve Osmanlı Devleti'nin son yüzyılını anlattığı eseri, *Babialide Sabah* gazetesinde çeşitli dönemlerde yayımlanan yazıları bir araya getirilmek suretiyle, 1971'de Dede Korkut Yayınları tarafından basılmıştır. Timaş Yayınları, 2002 yılında Münevver Ayaşlı'nın "Bütün Eserleri" serisi içerisinde, "*Osmanlı İmparatorluğunun Yüzyıllık Hikâyesi Teşrinîsani Ve Ötesi*" adı altında, kitabı tekrar yayımlamıştır.

Yukarıda basım bilgilerini verdiğimiz eserlerin dışında Münevver Ayaşlı'nın başkaca kitap çalışmalarının da olduğu bilinmektedir. Bunlardan biri mistik İstanbul'u anlatacağı bir kitapken diğeri de Osmanlı padişahlarını ele alacağı bir çalışmadır. Diğer ikisi ise "serhat şehirleri" Erzurum ve Edirne⁴¹ üzerine hazırladıklarıdır.⁴² (Uçman, 1977b: 21-22)

⁴¹ Aynı görüşmede Ayaşlı çiftinin verdiği bilgilere göre, Münevver Ayaşlı'nın Edirne üzerine hazırladığı kitap tamamlanmıştır. Yayımlanması için Ali Ayağ'a verilen kitap, onun müsveddeleri kaybettiğini söylemesi üzerine basılamamıştır. 2002 itibarıyla Münevver Ayaşlı'nın eserlerinin telif hakkını alan Timaş Yayınevi, yazarın evrakı arasında kitabın bir diğer nüshasına erişmiştir. Fatma ve Hasan Ayaşlı ile yaptığımız görüşmede kitabın, yakın zamanda yayımlanacağı belirtilmiştir.

⁴² Yukarıda belirtilen kitaplardan başka Münevver Ayaşlı'nın yayımlanmış herhangi bir çalışması yoktur. Bununla birlikte bazı kaynaklarda yazarın *Gizli Cemiyetler* isimli bir kitabının bulunduğu belirtilirken (Işık, 2007: 467; Karaca, 2006: 213) bazıları da *Ken'an Rıfai* isimli kitabın yazara ait olduğunu iddia etmektedirler. (Onur, 2001: 220) Gerek araştırmalarımız gerekse ailesiyle yaptığımız görüşmeler, yazara ait böyle kitapların bulunmadığını ortaya koymaktadır.

III. BÖLÜM

3. SANATI

3.1. Sanat Anlayışı ve Yazarlığı

3.1.1. Sanat Anlayışı

Edebiyatın roman ve hatıra türünde verdiği eserlerle tanınan Münevver Ayaşlı'nın sanat üzerine düşündüklerini derli toplu dile getirdiğini söyleyemeyiz. Bununla birlikte yazarın bazı yazılarında değindiği konular itibariyle onun sanat hakkındaki görüşlerini belirlemeye çalışacağız.

Münevver Ayaşlı'nın sanatla ilgili görüşlerine dair ipucunu Picasso için yazdığı bir portre denemesinde bulmaktayız. Küçük yaşlardan itibaren aldığı Batılı eğitimin neticesinde Ayaşlı, plastik sanatlara da ilgi göstermiş, eşiyile birlikte Teşvikiye'de oturdukları sırada sanatçı dostlar edinmiştir. İlgi alanı geniş bir yazardır. Söz konusu yazısında Picasso'nun eserlerini beğenmediğini dile getiren Ayaşlı, Picasso'yu "büyük ressam" yapanın modern zamanın sanatçısı olmasına bağlayarak şöyle der:

"Picasso, bunalım içinde bir dünyanın ressamıdır. Sanatı huzursuzdur veya insanlığın huzursuzluğunu şiddetle hisseden ve bunu resimlerinde aksettiren bir ressamdır. İnsanlığın ızdırabını hem çok yakından gören hem bu ızdırapla alay eden, velhasıl dünyayı ve insanları çirkin gören ve gösteren bir insandır Picasso.

İşte yaptığı bu çirkin resimler dünyaca kapışılmaktadır. Zira artık hiçbir şeye inanmayan, her şeyi inkâr eden bugünün insanı için Picasso'nun bunalım içindeki resimlerinden başka tutunacak bir yer kalmıyor.

İşte ne dünün, ne yarının insanı değil; bugünün, hatta bu anın insanı olduğu için Picasso'ya büyük diyorlar." (Ayaşlı, 2009: 161)

Münevver Ayaşlı modernite karşısında temkinli ve hatta çoğu zaman tenkitçi bir tutum içindedir. Bu yüzden, Picasso gibi sıra dışı bir ressamdan hoşlanmaz. Onu "çirkinliğin sanatçısı" (Ayaşlı, 2009: 161) olarak adlandıran Ayaşlı'ya göre sanat

çirkinin peşinden gitmemelidir. Sanat güzeli görmeli, güzeli aksettirmeli, güzelliğin yayılmasını sağlamalıdır.

Yazarın “güzellik” anlayışının ne olduğu ise anlattıklarıyla kesinlik kazanmaz. Sanatta çirkinliği reddeden Ayaşlı’nın güzellikle kastettiğinin “toplumsal fayda” olduğu düşünülebilir. Zira yazar, edebiyat dairesindeki çalışmalarında da bu türden bir fayda anlayışıyla hareket etmiştir. Toplum için sanat yapan Ayaşlı, eserleriyle halkı ve özellikle gençleri bilgilendirmek, aydınlatmak gibi bir vazifeyi yüklenmiştir.⁴³

O kendini tarih ve toplum karşısında sorumlu görür. Yazdıkları, bu sorumluluk duygusunu yansıtır niteliktedir. Bununla birlikte toplumsal fayda anlayışıyla yazdığı metinlerde yazarın sanatsal kaygıları bir kenara bıraktığı da görülür. Bu durum Ayaşlı’nın eserlerindeki edebi değeri oldukça düşürmektedir.

Yazar ayrıca para için sanat yapılmasını da eleştirir. (Ayaşlı, 2009: 161) Kendisi de yazarlığından büyük kazançlar elde etmemiştir. Bununla birlikte yazarak geçim sağlamanın zorluğuna da dikkat çeker:

“Benim kalemim ile kazancım az bir kazançtı ama pek ihtiyaç olmadığı için sıkıntı çekmedim. Fakat bu –yazarların doğrudan doğruya kalemle yazma zevkine inhisar ediyorsa hayatları- güç bir hayat...” (Karaca, 2006: 210)

Modern sanat anlayışına karşı duran Münevver Ayaşlı’nın benimsediği, izlediği bir akım var mıdır? Doğrusu onun herhangi bir edebi akımla ilişkisi olduğunu düşünmek zordur. Romanlarında toplumsal meseleleri ele alışı, “iyi”den ve “güzel”den yana koyduğu tavrı, kadere ve tesadüflere yaptığı vurgu ve nostaljik tutumu ile daha çok romantizm akımının özelliklerinden yararlandığı görülen yazar, Ahmet Midhat Efendi ve Namık Kemal gibi Türk edebiyatının romantik diyebileceğimiz yazarlarının romanlarına kıyasla daha gerçekçi bir zemine oturtulmuş eserler vermiştir.

3.1.2. Yazarlığı

Münevver Ayaşlı, küçük yaşlardan itibaren edebiyatla ilgilenmeye başlamıştır. İlk şiir yazmayı deneyen Hatice Münevver, daha sonra düzyazıya kaymıştır.

⁴³ Yazarın torunu Mustafa Ayaşlı, onun bu vazife anlayışını şu şekilde ortaya koyar: “Büyükannemiz bilgi birikimlerini özellikle gençlerle paylaşmaya çok özen gösterirdi. Gençlerin milli düşünce ve tarih duygusuyla yetişmesinin, ülkenin geleceği açısından önemli bir potansiyele sahip olduğu düşüncesindedir. Bu düşünceden ötürü üzerine milli bir görev aldığına inanmış ve bu milli eğitimliği zevkle, sabırla, hiç yorulmadan ve bıkmadan sürdürmüştür.” (Karaca, 2006: 211)

“Ben daha mektep sıralarındayken şiir yazmaya başlamıştım. Bu yazdığım şiirleri sonradan okur, beğenmez yırtar atardım. Küçük hikâyeler de yazardım. Bunları şiirlerimden daha çok severdim. Belki bunları arasam eski kâğıtlar ve silinmiş kalemiyle bu hikâyeleri hâlâ bulabilirim.” (Ayaşlı, 2003: 271)

diyen yazar, şiirleri için “çocuk-genç kız hevesinden ve tecrübesinden ileri gitmeyen yazılar” (Ayaşlı, 14 Ocak 1970) tabirini kullanmıştır.

Onun asıl kalem oynatmak istediği vadi ise hikâyeciliktir. Hikâyeleriyle “bir kariyer” (Ayaşlı, 14 Ocak 1970) yapmayı ümit eden Ayaşlı, gazeteciliğe başladıktan sonra uzun bir müddet hikâye yazmamıştır. Yazar, okuyucuların karşısına ilk kez *Pertev Bey'in Üç Kızı* adlı roman tefrikasıyla çıkacaktır.

Gazetecilik hayatına 1947 yılında “dostların ısrarı ve tesadüfler” (Ayaşlı, 14 Ocak 1970) neticesinde giren Münevver Ayaşlı, “lâkin gazeteciliğe başlarken, katiyyen, gündelik ve bilhassa iç politika yapmamaya kararlı idim.” demektedir. (Ayaşlı, 14 Ocak 1970) *Kadın Gazetesi*'nde yayımlanan ve Ayaşlı'nın gazetecilik hayatına adımını attığı ilk yazısında yer alan:

“Çocukluk ve gençlik saffeti sona erince rüya görme sevdası da geçmeyince: “Dağ yürümezse aptal yürür” kavlince ben de uyanık iken rüya görmeğe kendimi alıştırdım. Dünyayı ve hayatı rüya görür gibi görmekteyim.

İşte aziz okuyucular, şayet olursa, bu sütündeki yazılar, meselesiz ve iddiasız bir rüya oyunundan yahut oyuncak rüyadan ibaret “fantazyadır.” (Ayaşlı, 1 Mart 1947) şeklindeki satırlar, Ayaşlı'nın, dünyayı bir hayal penceresinden seyrederek daha çok edebi niteliği ağır basan yazılar kaleme almak istediğinin bir işareti gibidir. Gerçekten de oldukça kısa süren bu ilk gazete yazarlığı deneyiminde, yazar gündemden uzak deneme ve hatıralar kaleme almıştır.

Fakat özellikle 60'lı yıllardan itibaren ağırlaşan gündemin de etkisiyle Ayaşlı'nın köşe yazılarında politik konular etrafında yoğunlaştığı görülür. Hadiselerin kendisini buna zorladığını belirten yazar, bildiklerini yazarak halkı aydınlatmak gayesiyle “Merak” adını taşıyan köşesinde iç ve dış gündemi ele almıştır: “Her gün yazmak, durmadan yazmak, bıkmadan yazmak, ta ki bütün vatandaşlarımızın zihninde yer etsin ve hiç unutmayacak hâle gelsinler.” (Ayaşlı, 14 Ocak 1970)

Bununla birlikte zengin tanıklıklarından da faydalanan Ayaşlı, gazetede ki köşesini tarih, deneme ve hatıra kitaplarını oluşturan yazılara veya yazı dizilerine ayrılmayı ihmal etmemiştir. Yazarın romanları da gazete ve dergilerde tefrika edildikten sonra kitaplaştırılmıştır. O, gündemi yakından takip etmekle beraber, hiçbir zaman edebiyattan kopmak istememiş, “muhafazakâr” siyasi düşüncenin önde gelen isimlerinden biri olarak fikirlerini de edebi eserler vasıtasıyla dile getirmeye çalışmıştır.

Fransa’da Şark Diller i Okulu’nda yüksek öğrenimini tamamlayan Ayaşlı, Batı tarzı eğitiminin yanı sıra Doğu kültürüne de vakıf bir yazardır. Bildiği yabancı diller sayesinde hem Batı hem Doğu edebiyatlarını ana dillerinden takip edebilen Ayaşlı’nın zengin bir kültürel altyapıya sahip olduğu muhakkaktır.

“Münevver Ayaşlı’nın doğu ve batı kültürlerini yakından tanımış ve saraydan yetişmiş olması, almış olduğu kültür ve eğitimin getirdiği belli bir birikimle dünyaya, tarihe ve sosyal olaylara bakış tarzı, yazarlığı için belirleyici bir çizgi oluşturmuş[tur]... ‘Pertev Bey’ ailesini anlattığı birbirini tamamlayan çalışmasında, bu yönü ve özelliği açık bir şekilde görülür. Yıkılan bir imparatorlukla birlikte yok olan bir kültür mirasına ağıt mahiyetindeki *Pertev Bey’in Üç Kızı*, *İki Kızı* ve *Pertev Bey’in Torunları*’nda temelde işlenen çatışma noktalarının çeşitlendiği farklı bakış açıları söz konusudur:

Kadın-erkek ilişkileri, Doğu-[B]atı, Ankara-İstanbul, İmparatorluk ve Cumhuriyet Türkiye’si ile ilgili yaklaşımlar hep bu çatışma ve karşılaştırma üzerine kurulmuştur. Eleştirel bir bakış açısı eşliğinde karşılaştırma, yorum, değerlendirme ve satır aralarında tercih ve beğenilerini sunan yazar, edebiyatın yanında siyasi düşünce tarihine de malzeme oluşturacak bir yaklaşım sergilemiştir.” (Karaca, 2006: 213)

Küçük yaşından itibaren ciddi bir klasik müzik eğitimi almış olan yazar, edebiyatın da müzik gibi bir hesap işi olduğunu düşünmektedir. (Ayaşlı, 14 Ocak 1970) Ona göre edebi eserler, ancak sıkı çalışmalar neticesinde ortaya çıkabilir.

Fakat şiir yazmaktan özellikle bu sebep yüzünden vazgeçtiğini bildiğimiz Ayaşlı, roman ve hatıralarında disiplinden, kompozisyon duygusundan uzak bir görünüm sergilemektedir. Yazarın romanlarının kurgusu oldukça zayıftır. Olay örgüsünde ve karakterlerin çiziminde derinlik bulunmaz, basit bir anlatım tercih edilmiş-

tir. Yazarın siyasi görüşlerini dile getirmek için uzun fasılalar vererek böldüğü kur- gusal yapı da romanların edebi niteliğine zarar vermiş ve haksız da sayılmayacak eleştirilere sebep olmuştur.

Ayaşlı'nın bütünlüğü sağlayamadığı, okuyucunun da dikkatini dağıtacak şekil- de, konudan konuya geçerek kaleme aldığı hatıra ve denemelerinde de bir “dağınık- lık” sezilenmektedir. (Ayvazoğlu, 2003: 165) Bununla birlikte yazarın samimi üslu- bu, bu eserleri okunur kılmaktadır.

Münevver Ayaşlı'nın yazarlığı bahsinde üzerinde durulması gereken bir diğer husus ise yazarın dil hassasiyetidir. Harf inkılabına⁴⁴ yönelik ağır eleştirilerini ro- manları aracılığıyla dile getiren yazar, şöyle bir temsil getirir:

“Kitab-ı Mukaddes, manevî keşmekeş ve felâket olarak Babil'deki lisan hercümercini anlatır, kimse kimseyi anlamayan bir belde; ana evlâ- dı, evlât anayı, sevgililer birbirlerini anlamıyorlar, ifade ve lisan anlaşıl- maz bir hâle gelirse hâliyle zekâ da felce uğruyor. İşte bu Babil felâketi, misli başka bir yerde gösterilemeyecek keşmekeş, modern zamanlarda yalnız Türkiye'nin başına geldi.” (Ayaşlı, 1976: 147)

Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında aşırı boyutlara varan dilde sadeleşme te- mayüllerini de eleştiren Ayaşlı'ya göre Türkçenin en güzel devri mütareke dönemin- dekidir:

“Lisan hem sadeleşmiş hem de güzelliğinden hiçbir şey kayıp et- memiştii. Ondan sonra inhitat ve iniş devresi gelir. Bu iniş, inişten fazla, bir hızla yuvarlanma olmuştur. Ve işte bugünkü hâle gelmiştir.” (Ayaşlı, 18 Ağustos 1967)

diyen Ayaşlı, Namık Kemal, Ziya Paşa gibi pek çok Tanzimat nesli aydınının eserlerinin güzelliğini de fikirlerinde değil, o dönemin lisanında aramak gerektiğini düşünür. (Ayaşlı, 1971: 78) Yazar, Abdülhak Hamit, Yahya Kemal gibi büyük şairle- rin de yozlaşan dille beraber okunmaz olacağından endişe etmektedir. (Yardım, 2000: 32-33)

⁴⁴ Dil devrimine karşı olduğunu açıkça belirten Ayaşlı, günlük notlarında ve bazı mektuplarında eski yazıyı kullanmaya devam etmiştir. (Bu bilgi, Hasan-Fatma Ayaşlı ile Ayaşlı Yalısı'nda, 26 Nisan 2009, saat 16.00'da yaptığımız görüşmeden alınmıştır.)

Eski yazının en azından lisede öğretilmesi gerektiğini düşünen Ayaşlı, yerli kültürün ve dilin bu şekilde korunabileceğini düşünmektedir. Yazar, türetilen bazı yeni kelimelere de karşıdır:

“Şüphesiz bütün bir hayatı geri getirebilir miyiz yani? Hiç olmazsa bir parça nefes, bir ruh aşlamak lâzım... Konuşurken alıştığımız Türkçeyi konuşacağız, yetki değil, olanak değil, olanaksal değil. Bunları kullanmamalı, yaşantı ne demek?” (Uçman, 1977a: 11)

Eserlerinde kullandığı dil, Ayaşlı'nın söz konusu hassasiyetini gösterir. İncelemelerimizde de görüleceği üzere kullandığı kelime ve tamlamalar yazarın tercihini bağlı bulunduğu kültüründen yana yaptığının bir işaretidir.

3.1.3. Yazarın Beslendiği Kaynaklar, Etkilendiği İsimler

Münevver Ayaşlı'nın Türk romanıyla tanışması, Kuzguncuk'ta kendisine Türkçe dersi vermeye gelen Melahat Hanım sayesinde olur. Melahat Hanım sadece dil bilgisi değil, edebiyat dersleri de verir yazara ve okuması için romanlar getirir:

“Halit Ziya Uşşakîzade'nin romanlarını getiriyordu. İlk Mâi ve Siyâh'ı okumuştuk beraber, ben çok heyecanlanmamış, duygulanmamıştım. Melahat Hanım bana çok şaşıyordu. “Rikkat [Kunt / yazarın arkadaşı] sizin gibi hassas değildir. O bile çok beğenmiş, duygulanmıştı. Siz çok hassas bir genç kızsınız, nasıl olur da Halit Ziya Bey'in romanlarını beğenmez ve duygulanmazsınız şaşıyorum.” demişti.”⁴⁵ (Ayaşlı, 1991: 115)

Yazarın asıl hayranlık duyacağı romancı ise Reşat Nuri Güntekin olacaktır. Bütün romanlarını okuduğu ve “benim gençlik sevgilim” (Ayaşlı, 1991: 192) dediği Reşat Nuri hakkında yazar şu değerlendirmeleri yapmıştır:

“O zamanlar dünyamıza başka biri girmişti: Reşat Nuri.

Aman Ya Rabbi, ne kadar sevilirdi romanları ve kendisi Reşat Nuri. Romanlarını okumaz adeta şerbet gibi içerdik.” (Ayaşlı, 1984b: 47)

Bizde Batılı anlamda bir kitap kültürünün oluşmadığını düşünen yazar, evinde geniş denebilecek bir kütüphane kurmuştur. Manevi oğlu Hasan Ayaşlı, yazarın “de-

⁴⁵ Münevver Ayaşlı, bir yazısında da ilk okuduğu romanın Halide Nusret Zorlutuna'nın *Sisli Geceler* isimli eseri olduğunu söylemektedir. Bu romanı beğendiğini belirten yazar, Halide Nusret'ten çok etkilendiğini ifade eder. (Ayaşlı, 1984b: 47)

ğirmen” gibi, eline geçen kitabı “öğüten” bir kitapsever olduğunu belirtir.⁴⁶ Okumaya düşkün olan Ayaşlı, küçüklüğünden beri basın dünyasını yakından takip etmiştir. (Ayaşlı, 2009: 74-75) Gençlik yıllarında Sedat Simavi’nin çıkardığı *İnci*, Refik Halid’in *Aydede* mecmuası, Yusuf Ziya Ortaç’ın *Akbaba* mecmuası, *Diken* isimli mizah dergisi ve *Süs* isimli bir başka mecmua yazarın ilgiyle okuduğu yayınlardır. (Ayaşlı, 2009: 98) Birkaç yabancı dil bilen yazar, sadece Türkçe değil Fransızca, İngilizce, Farsça eserler, dergi ve gazeteler de okuyarak kendini geliştirmiştir. Yazar, günlük gazetelerin hepsini takip etmeye çalıştığı gibi *Jours de France*, *Paris Match* gibi yabancı dergileri de dikkatle izlemiştir.⁴⁷ Bu okumalar, yazarın edebi zeminini desteklemiştir.

Ayaşlı’nın Türk edebiyatında okuduğu isimlerin başında Refik Halit Karay gelmektedir. Yazar, “siyasi meşrebi”nin de uygun olduğu Refik Halit’in yazarlığı hakkında şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Refik Halid Bey’in *Kirpinin Dedikleri* yazılarını takip ederdim. Refik Halid Bey çıkardığı *Aydede* ile bir tarz ortaya koymuş, aynı zamanda bir “ekol” de yapmıştır... Refik Halid Bey’in *Memleket Hikâyetleri* eseri de nefistir. Bu eser şimdinin zoraki yazılan “Anadolu romanları” ile mukayese edilecek olursa, aralarında sahte ile halisin, altınla yaldızın arasındaki kadar fark olduğu görülür.” (Ayaşlı, 2009: 74)

“Anadolu romanları”nı “dikta rejimlerinin dikta ve dirije [yöneltme]” edebiyatı olarak değerlendiren ve sıkıcı bulan yazar Refik Halit Karay’ın nükteli ve esprili üslubunu oldukça beğenir. (Ayaşlı, 2009, 74-75)

Batıyı edebiyatı ve felsefesiyle çok iyi tanıyan “son bir Osmanlı entelektüeli” olarak nitelendirdiği Peyami Safa (Ayaşlı, 2009: 121), “intikal devrinin kadını” dediği ve kadın yazar olması sebebiyle ayrıca beğendiği Müfide Ferit Tek (Ayaşlı, 2009: 102), kendisiyle benzer siyasi ve kültürel bir duruşu ve mistik temayülleri benimsemiştiği Samiha Ayverdi⁴⁸ de yazarın eserlerini okuduğu isimlerdendir.

Gazete yazarı olan Münevver Ayaşlı, yazılarını beğenerek okuduğu diğer isimleri ise şöyle açıklar:

⁴⁶ Bu bilgi, Hasan-Fatma Ayaşlı ile Ayaşlı Yalısı’nda, 26 Nisan 2009, saat 16.00’da yaptığımız görüşmeden alınmıştır.

⁴⁷ Aynı görüşme.

⁴⁸ Aynı görüşme.

“Benim hatırlayabildiğim en iyi başmakale yazan başmuharrir Ali Kemal bey merhum idi. Politik temayülü ne olursa olsun, düşüncelerinde yanılmış veya yanılmamış olsun iyi bir başmuharrirdi. Yazılarında katıyen terbiye harici çıkmaz, üslubu güzeldi, umumi bir dünya görüşüne sahipti. *Tevhid-i Efkar* gazetesi sahibi Ebuziyazade Velid bey merhum keza. Akşamcı Necmettin Sadık bey de güzel başmakale yazardı. Hüseyin Cahit, Yunus Nadi beyler benim görüş ve meşrebimde olmamalarına rağmen itiraf edelim ki her biri başmakale yazan başmuharrir idiler... Orhan Seyfi bey ve Yusuf Ziya bey güzel yazarlar kervanının başında gelenlerden. Üstad-ı muhterem Ulunay[ın] her fıkrası, her cümlesi, her kelimesi nükteli, hoş ve güzel. Alelâde yazılarının bile büyük üstad yazısı olduğu belli... Büyük mütefekkir, büyük mücahit Necip Fazıl'ın yazıları ise en ince bir imbikten süzölmüş ve korkusuzca en derinlere dalan bir tefekkürün mahsülleri.” (Ayaşlı, 3 Mart 1967)

Yazarın yukarıda adı geçen edebiyatçılardan etkilenmesi tabii olmakla birlikte, bunlar eserlerinde açıkça görülmez. Münevver Ayaşlı, tesir altında kalmamış bir sanat düşünölemeyeceğine inanmaktadır. Ona göre sanatçı, etkilendiği sanatçıları, kültürleri kendi kişiliğinde eritebilen kimsedir. (Ayaşlı, 26 Ağustos 1967)

Münevver Ayaşlı'nın yazı kaynaklarını asıl teşkil eden unsurlar ise İstanbul kültürü, Osmanlı medeniyeti, tarih ve tasavvufur. Kişiliği bahsinde de ele aldığımız üzere bunlar yazarın edebiyat anlayışının vazgeçilmezleridir. Yazarın hatıra kitapları yitirilen Osmanlı'yı ve İstanbul kültürünü tarihi bir çerçeve içinde dile getirirken, romanlarında da bu konulara ek olarak tasavvufi bir tını yükselir. Münevver Ayaşlı'nın küçük yaşlarından beri aşinası olduğu tasavvufi literatüre ait kelime ve deyimler ile okuduğu ve dinlediği *Mesnevi*'den aldığı ilhamlarla yazılmış satırlar, romanlarında öne çıkan özelliklerdendir.

3.2. Hatıra Yazarlığı

Münevver Ayaşlı'nın romancı kimliğinin yanı sıra hatıra yazarı olarak da Türk edebiyatına katkıda bulunduğu bilinmektedir. Onun hatıra kitapları, uzun bir ömrün semereleridir. Hamidî nüfus kâğıdına sahip bir Osmanlı olarak başlayan hayatı, Cumhuriyet kadını olarak devam etmiştir. Türk toplumunun yaşadığı büyük kırılma-

ları yakından gören ve gördüklerini hafızasına silmemecesine kaydeden yazar, bunları yazarak tarihe emanet etmeyi vazife edinmiştir. Hatıra yazarlığını, tarih ilminin kuruluşunu taşıyamayan bir yan tarih oluşturma işi olarak gören yazar, kaleme aldığı hatıralarında tanıklık ettiği olayları, sevdiği, sevmediği, beğendiği, beğenmediği isimleri çoğu zaman kendince ve dar bir bakış açısıyla ele almıştır. Nesnelliği tam olarak sağlayamadığı bu metinlerle Ayaşlı'nın, yine de sözünü ettiği renkli ve eğlenceli, kimi zaman ise hüznü ayrıntılar barındıran bir yan tarih yazdığı söylenebilir. Dikkatle ve eleştirel bir süzgeçten geçirilerek okunacak bu hatıra kitapları, siyaset, edebiyat ve sanat araştırmacılarına ilgi çekici malzemeler sunabilir.

Münevver Ayaşlı'nın hatıra kitapları çeşitli gazete ve dergi yazılarından oluşturulmuştur. *Başvekilimizi Tanıdım*, *Dersaâdet*, *Rumeli ve Muhteşem İstanbul*, *Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru* adlı eserleri bir yazı dizisi hâlinde yayımlanmışken; *İşittiklerim*, *Gördüklerim*, *Bildiklerim* kitabını oluşturan hatıralar ve tanıdığı kimseler farklı zamanlarda farklı yerlerde çıkan yazılardan meydana gelmiştir. *Rumeli ve Muhteşem İstanbul* ve *Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru* adlı eserleri Ayaşlı'nın hayatı etrafında daha çok kronolojik bir sıra takip ederken, *Başvekilimizi Tanıdım* ve *İşittiklerim*, *Gördüklerim*, *Bildiklerim* adlı kitapları yazarın tanıdığı isimler çevresinde şekillenmiştir. *Dersaâdet* ise yazarın kendi hayat hikâyesinden ziyade, İstanbul'u ve İstanbulluları anlattığı bir kitaptır. Biz de incelememizi bu temelden hareket ederek yapacağız.

3.2.1. Hayat Hikâyesi Çevresinde Şekillenen Kitaplar

3.2.1.1. Rumeli ve Muhteşem İstanbul⁴⁹

Münevver Ayaşlı'nın çocukluk yıllarını anlattığı *Rumeli ve Muhteşem İstanbul*, daha çok Rumeli topraklarında ve İstanbul'da dolaşan bir kitaptır. Ayaşlı, kitapta genel olarak 1906-1913 yılları arasında yaşadıklarını ele almıştır. Bununla birlikte çağrışımların peşinden giden yazar, yer yer daha ileriki yıllarda yaşadıklarından bahsettiği bölümlere de eserde yer vermiştir.

⁴⁹ *Rumeli ve Muhteşem İstanbul*, Timaş Yay., İstanbul 2003, 144 s. (Kitap ilk kez 1990 yılında herhangi bir yayınevine bağlı kalmadan *Avrupai Osmani Rumeli ve Muhteşem İstanbul (Hatırlayabildiklerim)* adıyla basılmıştır. Elimizde kitabın bu ilk baskısı da bulunmakla beraber, teknik hatalarının çokluğu sebebiyle, değerlendirmemizde Timaş Yayınevi tarafından gerçekleştirilen ikinci baskıyı kullanmayı tercih ettik.)

Rumeli ve Muhteşem İstanbul, iki ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerden ilki “Rumeli”, ikincisi ise “Muhteşem İstanbul” başlığını taşımaktadır. Her iki bölüm de bazı alt başlıklara ayrılmıştır.

Rumeli

Yazarın çocukluğundan hatırladığı ilk sahne, Selanik’te, dedesi Ali Rıza Bey’in konağının bahçesinde aşure pişirilmesidir. Oldukça küçük yaşta olduğunu tahmin ettiğimiz yazar, kucakta götürüldüğü bu konağı net çizgilerle tarif eder. (s. 11-12)

İlerleyen sayfalarda Ayaşlı, aile fertlerini tanıtır. Baba ve anne tarafının kökleri hakkında detaylı bilgiler verir. (s. 32-38)

Münevver Ayaşlı’nın ilk çocukluk yıllarının geçtiği Rumeli, *RMİ*’de de geniş yer bulur. Yazar, kitabında artık sınırlarımızın dışında kalan bu toprakları kültürü ile birlikte ele alır. Rumeli şivesinin özelliklerini (s. 53), Rumelili hanımların çiçeklerin diliyle mektuplaşmasını (s. 31), yemek kültürünü (s. 56) kitabının satırlarına taşır. Ayaşlı, Rumeli’yi anlatırken sadece yaşadığı Selanik şehrinde değil, Manastır, Menlik ve Serez şehirlerinden de bahisler açar.

Yazar, beş yaşına kadar kaldığı hâlde Selanik’i canlı hatıralarla anar. “Selanik’i hayal meyal değil, çok iyi hatırlar ve bilirim.” (s. 77) diyen Ayaşlı, dönemin bu büyük şehri hakkında ilgi çekici bilgiler verir. Selanik’in Avrupai ve dinamik hayatını tanıtan yazar, Atatürk’ün de müşterileri arasında bulunduğu, Viyanalı dansçıları ile meşhur, “Beyaz Kule” isimli nezih kulüpten (s. 86), şehre hareket ve renklilik katan yabancı donanmalardan (s. 81) bahseder. Sürgünde bulunan II. Abdülhamit’in Alâtini Köşkü’nün penceresindeki silüeti (s. 94), Sultan Reşat’ın 1910’da gerçekleştirdiği Selanik seyahati sırasında yapılan şenlikler (s. 77) de yazarın zihnindeki canlı sahnelerdir.

Selanik’te Caferi Tayyar Bey ve ailesinin sürdüğü modern ve Avrupai hayat hakkında Münevver Ayaşlı şöyle bir hatıra da nakleder:

“Ankara’da bir gün Gazi Hazretleri’ne (O zamanlar öyle denir, kendilerine öyle hitap edilirdi.) Falih Rıfkı Bey, bizi methediyormuş.

“Paşam, Paşam. Tayyar Bey ailesi, tam sizin istediğiniz gibi yaşıyordu Halep’te ve Beyrut’ta.”

Gazi Hazretleri de Falih Rıfki Bey'e "Sen Tayyar Beyleri, Halep'ten, Beyrut'tan biliyor, tanıyorsun. Ben Tayyar Bey ve ailesini, çok daha evvel Selânik'ten bilirim, tanırım." (s. 22)

Ayaşlı, *Rumeli ve Muhteşem İstanbul*'da Selanik'te yaşayan aileleri, ileride Türk siyaset sahnesinde öne çıkacak birtakım isimleri de tek tek saymaya çalışır. (s. 89-91, 95-96, 111-115) Yazar, kozmopolit Selanik'te önemli bir nüfus oluşturan Yahudi ve dönmelerden de bahsetmeyi ihmal etmez. Şehrin zengin ve fakir Yahudi cemaatini bilebildiği kadarıyla anlatan Ayaşlı, "dönme"liğin ne olduğunu (s. 98), meşhur dönmelerin kimler olduğunu da anlatır. İstanbul'a gelen dönmelere "Selanikli" diye hitap edildiğini belirten Ayaşlı, bu hitap şeklinin "Müslüman ve Türk" Selaniklileri "tedirgin" ettiğini söyler. (s. 97)⁵⁰

Ayaşlı, tanıdığı, gördüğü Selanik'in yanı sıra "kibar yatağı" (s. 43) dediği Manastır'ı ve Manastırlı beyleri, paşaları ve meşhur aileleri, Manastır halkının âdetleri (s. 52) ve şive özelliklerini (s. 52) de annesinden, dayısından duyduğu kadarıyla anlatır.

Manastır bahsinde yazarın üzerinde durduğu bir isim vardır: Nazım Hikmet. Ayaşlı'nın Manastır valiliği de yapmış olan büyük dedesi Çerkez Abdi Paşa ve Nazım Hikmet'in büyük dedesi Mehmet Ali Paşa ailelerinin dostluğu uzun yıllar devam etmiş ve yazar da bu vesileyle Nazım Hikmet'i tanımıştır. (s. 58) Mehmed Ali Paşa'nın aile fertleri hakkında oldukça ayrıntılı bilgiler aktaran Ayaşlı, Nazım Hikmet'in de evliliklerinden bahsettiği gibi siyasi görüşlerinden, Türkiye ve Rusya'daki macerasından da geniş bir şekilde bahsetmiştir. Nazım Hikmet'in ülkeden kaçışını ve milli mücadeleye katılmayıpını eleştiren yazar, ülkeye döndükten sonra savunduğu görüşleri de uygun bulmadığını dile getirir. (s. 70-71) Komünist fikirlerine rağmen onda bir "bourgeois" tipi (s. 73) olduğunu belirten Ayaşlı, Nazım Hikmet'in yabancı bir ideolojiye kapılmasının sebebi olarak iki dedesinin de yabancı uyruklu mühtediler olmasını gösterir (s. 75) ve şöyle bir yorum yapar:

⁵⁰ Münevver Ayaşlı'nın "dönmeler" meselesinde hassas olduğu bilinmektedir. *Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru*'da "Sakin beni "Selanik dönmesi" zannetmeyin. Ben Kenan Rufaî (Kuddise sirruhu) ve Atatürk gibi Selanikliyim." (Ayaşlı, 2003b: 310) diyen Ayaşlı, kendisiyle yapılan bir mülakatta da şu ifadeleri kullanmıştır: "1906 yılında Selanik'te doğdum. Ama genel anlamda, Selanikli değilim. Türküm." (Öztürkmen, 1999: 108)

“Hâlbuki kendileri gitmese, evlâtları, torunları muhakkak geri dönüyorlardı... Nâzım Hikmet’in ise ik dedesi de yabancı, mühtedi. Biri Alman Mehmet Ali Paşa, biri de Polonyalı Mustafa Celâleddin Paşa. Gelenler gidiyorlar işte. Geldiklerinde bu “renegat”ların bir gün gideceklerini aklımıza getirmemişiz.” (s. 75)

Yazar, bebekliğinde bulunduğu Serez’in de yemekleriyle meşhur olduğunu söyler. (s. 56) Şehrin sakinlerini de kısaca tanıtır.

Baba tarafından memleketi olan Menlik’i görmediği hâlde çok sevdiğini dile getiren Ayaşlı, bu şehrin güzelliğine vurgu yaptıktan sonra dedesinin ve babaannesinin hayatlarına da kısaca değinir. Babaannesiyile diğer Rumelili hanımların birbiriyle nasıl mektuplaştığını yazar şöyle anlatır:

“Peki mektuplar nasıl yazılırmış? Haremde okuma yazma bilen yok. Çiçeklerle, yapraklarla ve ibrişim ile. Her çiçeğin, her yaprağın mânâları başka başka. “Seni çok seviyorum.” bir çiçek, “Seni göreceğim geldi.” başka bir çiçek, “Hastayım, çok üzülüyorum.” da bambaşka bir çiçek. Bunları ifade etmek için rengârenk çiçek, yaprak ve ibrişim. Bu rumuzlarla pek güzel mektuplaşılmış.” (s. 31)

“Bu Rumeli, Selânik sevgisi, çocukluğumda nasıl kuvvetli idi ise, bütün ömürümce bu sevgi azalmamış, aynı kuvvetle devam etmiştir.” (s. 116) diyen Ayaşlı, Rumeli’yi “hicran ve tahassür”le (s. 116) anar.

İstanbul

Ailesi ile kesin dönüş yapmadan önce, tatil için geldiği İstanbul için 3 yaşındaki Münevver, “meşhur Rumeli kibri” ile İstanbul için “Eh fena değil.” yorumunu yapar. (s. 116) Yazar daha sonra, uzun yıllar yaşayacağı bu şehre aşk derecesinde bağlanmıştır.

1911 yılında Balkan Savaşı’ndan kısa bir süre önce Hatice Münevver ve ailesi İstanbul’a yerleşirler. (s. 116) O, küçük yaşında savaşın getirdiği pek çok acı manzaraya da şahit olmuştur:

“Balkan Harbi bir facia idi. Mağlubiyetten başka, orduda kolera da başlamış, kolera İstanbul’a da sirayet etmişti.

İstanbul'a, lepiska saçlı, boncuk mavisi gözlü, çıplak ayakları çamur içinde güzel çocuklar yaya olarak geliyorlardı. Öküz arabalarında ise, ihtiyarlar, hastalar ve yatak yorganları vardı.

Rumeli boşalıyordu. İstanbul'da artık yer kalmamıştı. Selatin camilerine tıka basa Rumeli muhacirlerini dolduruyorlardı.” (s. 129)

Savaşta Selanik'in elden çıkması ise hem yazar hem de ailesi için ömür boyu sürecek bir hasrete sebep olur. Yazar, o günleri şöyle anlatır:

“Ağabeyim Galatasaray Sultanisi'ne gidiyordu, bir gün vakitsiz eve gelmiş, kanepeye uzanmış ağlıyordu. Anneme sordum.

Ağabeyim rahatsız mı?

Yok hayır, hasta değil, vatanı için ağlıyor. Selanik'i Yunanlılar almış.

Ben de küçük iskemlemi aldım, odanın bir köşesine çekildim, ellerimle yüzümü kapattım ve başladım hüngür hüngür ağlamaya.” (s. 128-129)

Balkan Savaşı'nın sıkıntıları arasında İstanbul'un çalkantılı siyasi hayatına da şahit olur küçük Münevver. Mahmut Şevket Paşa suikastını (s. 131), Damat Salih Paşa'nın idamını (s. 133-135) yazar, çok iyi hatırlamaktadır ve rivayetleri ile birlikte nakleder.

Ayaşlı'nın çocukluk yıllarının İstanbul'una dair hatırladığı bir diğer önemli olay ise Enver Paşa ile Naciye Sultan'ın düğünüdür. “Düğünlerini çok iyi hatırlıyorum; zira bütün düğün arabaları, bütün saray arabaları bizim önümüzden geçmişti.” (s. 130) diyen Ayaşlı, süslü kupa arabalar içindeki sultan ve cariyelerin görüntüsünü rüyaya benzetmiştir. (s. 131)

Münevver Ayaşlı, İstanbul'da ailesinin tanıdığı bazı tanınmış ailelerden de bahseder kitabında. Bunlardan birisi İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinden biri olan Büyük Cemal Paşa ve ailesidir. Yazarın babasının yakın arkadaşı olan Cemal Paşa, ordudan emekli edilen Caferi Tayyar Bey'in Halep Rejisi başmüdürlüğüne atanmasını sağlayarak gönlünü almaya çalışmıştır. (s. 142) Bir diğer aile ise Mahmut Muhtar Paşa ve eşi Nimet Muhtar Hanım'dır. (s. 136) Yazarın annesi Hayriye Şerife Hanımın dayısının oğlu Abdülrauf Bey ve ailesi de bu dönemde görüştüğü isimler arasındadır. 1910'lu yılların başında, İstanbul'daki ilk otomobillerden biri bu akraba-

larına aittir ve Hatice Münevver de otomobille seyahat etmenin keyfini çıkarmıştır. (s. 140)

Ayaşlı'nın babasının görevi vesilesiyle üç ay kadar kaldığı İzmir ile dayısı Aziz Bey'i ziyaret etmek için gidip bir ay kaldıkları Edirne şehirleri de kitapta yer alır. Yazar, Edirne'de dayısı sayesinde "kolonilerdeki İngiliz subaylarının hayatı"nı yaşadıklarını belirtir. (s. 64) İzmir ise yazara çok sönük gelmiştir. Selânik'in büyük ve her zaman dolu olan limanına karşın, İzmir'in limanı, devrine göre boştur. Ayaşlı, İzmir'den aklında kalanları sıralar; bunlar arasında leziz reçeller ve tatlılarla, İzmir'de güzel evlerde oturan Levantenler bulunmaktadır. (s. 125)

Caferi Tayyar Bey'in Halep'e tayini ile İstanbul'dan ayrılan yazarın, bindiği vapurdan geride bıraktığı İstanbul manzarasını anlatmasıyla kitap son bulur.

3.2.1.2. *Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru*⁵¹

Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru, Münevver Ayaşlı'nın *Rumeli ve Muhteşem İstanbul* isimli eserinin devamı niteliğindeki hatıra kitabıdır. Ayaşlı, bu kitapta ilk gençlik yıllarını, evliliğini ve eşinin vefatını takip eden birkaç yılı anlatır. Kitapta yazarın Halep, Beyrut, Şam gibi Osmanlı coğrafyasına ait şehirlere, Paris, Roma, Lozan, Stuttgart, Münih gibi Avrupa merkezlerine, cumhuriyetin başkenti Ankara'ya ve İstanbul'a dair izlenimleri yer almaktadır.

Suriye ve Lübnan

Münevver ve ailesi bir vapur seyahatinin ardından trenle Halep'e giderler. Halep'e girişte bütün tren yolcularının yaptığı ilgi çekici bir işlem vardır, yazar şöyle anlatır:

“Annem hep üzüntülü ve kaygılı.

— Ya evlatlarım Halep çıbanı çıkarırlarsa, diye. Bunun için de Halep kalesini görünce ayakkabılarını çıkarıp, ayak tabanlarını kaleye göstermek lazımmış; zira Halep kalesini gören el mi olur yüz mü olur, çıban orda çıkarmış. Biz de çıban çıkacak ise, hiç olmazsa ayak tabanlarımızda çıksın diye, ayaklarımızı ayakkabıdan ve çoraptan çıkardık, pencereden

⁵¹ *Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru*, Timaş Yay. , İstanbul 2003, 312. s. (*Rumeli ve Muhteşem İstanbul* adlı eserde Timaş Yayınevi'nin baskısını tercih ettiğimiz gibi bu kitabın değerlendirmesinde de Timaş Yayınevi'nin baskısını esas aldık. Eser, daha önce *Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru II. Kitap 3. Bölüm* ve *Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru III. Kitap Dördüncü Bölüm* adlarıyla iki cilt hâlinde yazar tarafından yayımlanmıştır.)

dışarıya uzatıyoruz. Bütün kabile, bütün Türkler, Halep'e yaklaştıkça çıplak ayaklarını vagon penceresinden uzatmışlar, Halep kalesini, Halep şehrini öyle selamlıyorlardı.” (s. 12)

Halep'te yerleştikleri evleri vilayet konağının yanındadır. Yazar, cadde üzerindeki bu evin penceresinden neler gördüğünü kitabında anlatır. Halep valisinin saltanatlı resmigeçidini (s. 15), Osmanlı'nın 1. Dünya Savaşı'na girmesiyle şenlikler yapan Arapları (s. 18) gördüğü gibi, cepheye gitmek için Halep'e uğrayan Konya postnişini Veled Çelebi'nin başını çektiği, başlarında sikkeleriyle yaya olarak caddeden geçen Mevlevi alayını da görmüştür. (s. 24)

Halep'teki hayatları protokol ziyaretleri ile şekillenen yazar, ailesinin görüştüğü Halep protokolünün ve şehir eşrafının da isimlerini sayar. 1. Dünya Savaşı'nın ardından Kanal Cephesi'nin açılmasıyla, Halep şehri Türklerle de dolup taşar. Gelenler arasında 4. Ordu komutanı Cemal Paşa, Halide Edip [Adivar] ve kardeşleri, Falih Rıfkı [Atay], Abdülhalik Renda gibi isimler de bulunmaktadır.

Yazarın, hatıraları arasında naklettiği bir diğer önemli mesele ise Ermeni tehcidir. Tehcir sırasında Halep'te olan biteni seyreden Ayaşlı, bunları kitabında da aktarmıştır. Tehcirin bir katliam olmadığını savunan yazar, Ermenilerin yaşadığı drama da ilgisiz kalmamıştır. (s. 27) Bununla birlikte yollardaki Ermeni kabilelerinden alınan çocukların Müslüman aileler yanında yetiştirildiğinden ve Ermeni kızlarıyla Halep'teki Müslüman erkeklerin evlenmelerinden de bahseden yazar, örnek olarak “bacısı”nın oğlu Remzi'nin evliliğini gösterir. Remzi, Siranuş isimli bir Ermeni kızı kafilesinden alır, kız Müslüman olur ve Nimet ismi verilir. Yazarın annesi onlara düğün de yapar. (s. 29)

Halep'te Alman okulunda eğitim gören Ayaşlı (s. 15), Protestan rahibelerden Hıristiyanlık dersi aldığı gibi (s. 18) götürüldüğü bir yılbaşı eğlencesinde de Alman evi özelinde Avrupa'yla tanışır. (s. 25-26)

Halep'ten sonra babasının görevi gereği Beyrut'a giden küçük Münevver, burada da bir Alman okuluna gönderilse de bir süre sonra Cemal Paşa'nın ısrarıyla Halide Edip'in başında bulunduğu Türk okuluna verilir. Buraya ancak birkaç ay daya-

nabildiğini anlatan yazarın gerek Halide Edip Hanım gerekse okul faaliyetleri hakkındaki düşünceleri oldukça olumsuzdur.⁵² (s. 34-35)

Ayaşlı, Beyrut'taki "kibarlar"ı da isimleriyle anar. Hıristiyan Lübnanlılar (s. 38-39), Çerkez ve Türk elit aileler (42-45) ve yakın dostları Cemal Paşa ailesi (36-37, 39-40), bunların başında gelir.

1. Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin mağlubiyetiyle sona erince, Münevver ve ailesinin hayatı da yeniden şekillenir. Beyrut'un Fransız ve İngiliz orduları tarafından işgal edilmesinin ardından, kısa süreli de olsa bir tür esaret hayatı yaşarlar. (s. 57-58) Daha sonra gelen bir İngiliz gemisiyle de artık Osmanlı'nın elinden çıkmış bu topraklara bütün Türkler veda ederler. (s. 59-60)

Yazar, bundan sonra Halep ve Beyrut şehirlerinde geçirdikleri beş yılın muhasebesini yapar. Halep ve Beyrut'taki arkadaşlıklarını anlatır. (s. 60-65)

Bu şehirler dışında yazları geçirmek için gittikleri Cebel-i Lübnan'daki Behamdun (s. 22) ve Ayn Sofar (s. 36-38) denilen yazlık kasabalar da Ayaşlı'nın hatıralarında yer alır. Cemal Paşa ailesinin davetiyle gittikleri Şam ise yazar için ayrı bir önem taşır. Şam, yazarın küçük yaşta ölen ablasının mezarının bulunduğu şehirdir. (s. 48) Şam'da ablasının ve Muhiddin-i Arabi'nin kabirlerini ziyaret eden Münevver ve annesi Cemal Paşa'nın konağında kalırlar. (s. 48) Burada Paşa'yla hemen her gün birlikte olan Ayaşlı, ilgi çekici hatıralar nakleder. Bunlardan biri de Gazze'de kazanılan bir çarpışma için Cemal Paşa'nın gösterdiği sevinçtir. Yazar bunu şöyle anlatır:

“Gece yarısı odamızın kapısı vuruldu, paşanın sesi geliyordu.

“Hemşire, hemşire!..” diye anneme sesleniyordu.

Annem kalktı, giyindi, salona çıktı. Ben de uyanmıştım, merak ediyordum. Uyuyamıyordum, annemi bekliyordum. Annem odaya gelince sordum. “Gazze'deki harp kazanılmış, paşa çok memnun, sevinç içinde, herkesi kendi uyandırmış, hepimiz salonda idik, paşa şampanya içiyor, hepimize şampanya ikram ediyordu, durmadan şampanya şişeleri patlıyordu.” dedi annem.

⁵² Münevver Ayaşlı, *İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim*'de “Halide Edip Hanım” başlığı altında bu konuyu ayrıca ele almıştır. (Ayaşlı, 1973: 80-82)

Ben “Paşa, şampanya içeceğine şükür namazı kılaydı, başını secdeye koyaydı.” dedim.

Annem “Aman kızım, ben senden korktum.” dedi.” (s. 50)

Münevver Ayaşlı'nın bugünkü Suriye ve Lübnan topraklarındaki hayatı savaşın ardından sona erer. Bindikleri vapur İstanbul'a yaklaştıkça yolcuları üzücü bir manzara karşılar. İstanbul boğazındaki düşman gemileri, toplarını saraya çevirmişlerdir. (s. 70) Aile, işgal altındaki İstanbul'da yeni bir hayat kurmaya çalışır.

İstanbul

Yazar, İstanbul'daki çevrelerinden yine kitabında bahseder. Kendisine piyano dersi vermek için eve gelen meşhur Lange Bey (s. 71), *Büyük Türk Lûgati* sahibi Hüseyin Kâzım Bey ve ailesi (s. 77) ve Beyrut'ta olduğu gibi Cemal Paşa ailesi (s. 78) bunlardan bazılarıdır.

Ayaşlı, devrin gazete ve mecmualarından birkaçını da kitabında anar. Refik Halit'in *Aydede*'si, Sedat Simavi Bey'in *İnci*'sini beğenerek okuduğunu belirir. Bir de ağabeyinin kendisinden sakladığı *La Vie Parisienne* isimli dergiyi bunlara ekleyen yazar, bu derginin “o zamanlar için açık saçık” sayıldığını, günümüzde ise “çocuk oyuncuğu” olduğunu ifade eder. (s. 82)

Bir senelik bir Avrupa macerasından sonra İstanbul'a dönen aile, iflas vaziyetindedir. (s. 102) Yazar o günleri “mahrumiyet” (s. 102) ve “nebati hayat” (s. 103) kelimeleriyle tarif etmiştir. İstanbul'daki sıkıntı dolu yılları anlatmakla beraber, evlerinin çevresinde oturan isimleri de tanıtmayı ihmal etmez.

İstanbul'da geçen yıllarını, siyasi ve toplumsal açıdan önemi olan olaylarla birlikte veren Ayaşlı, Lozan anlaşması hakkındaki görüşlerini (s. 121-122), saltanat ve hilafetin kaldırılışını, hanedanın ülke dışına çıkarılmasını da kendi yorumlarıyla aktarır. (s. 118-119) Genç Münevver'in tanık olduğu bir diğer önemli olay ise, oturdukları apartman dairsinin alt katını tutan Rauf Orbay'ın, evinde toplanan muhalif isimler Refet Paşa, Kâzım Karabekir, Adnan ve Halide Edip'le birlikte “Terakki Perver Fırkası”nı kurmalarıdır. (s. 119)

Yazarın Ankara'ya taşınması ile İstanbul'daki hayatının ikinci kısmı da sona erer. Bundan birkaç sene sonra 1930'da Nusret Sadullah Bey'le evlenen yazar, yenisinden İstanbul'a döner. Önce, şehrin gözde yalılarında Sadullah Paşa Yalısı'nda, sonra Teşvikiye'de bir apartmanda, sonra yine Beylerbeyi'nde bir yalıda yaşayan Ayaşlı,

mekânlara göre de çevreler edinmiştir. Özellikle Teşvikiye'deki hayatları, eşi Nusret Ayaşlı sayesinde tanıdığı isimlerle renklenir. Ethem Paşa ailesi, Reşit bin Ayyad, Abdülhak Hamit Tarhan, İsmail Hami Danişment, Necip Fazıl bu renkli kişilerden bazılarıdır. (s. 170-171)

Teşvikiye'deki apartman dairesinden sonra Beylerbeyi'nde eşiyle altı yıl oturan Münevver Ayaşlı, onun ölümüyle yaşadıklarına ve evliliği hakkındaki iç muhasebesine de kitabında geniş yer verir. Nusret Ayaşlı'nın cenazesinin nasıl kaldırıldığını (s. 183-184) ve cenazenin ardından okunan mevlit için yapılan hazırlıkları da anlatır. (s. 186-187) Bu konuyla ilgili kitapta yer alan bir diğer ayrıntı ise, gerek yazarın gerekse evdeki yardımcı kızın cenazenin ardından bir sene boyunca siyah giymeleridir. (s. 188)

Ayaşlı, eşinin vefatını takip eden dört sene boyunca yaptıklarını kitabında anlatmıştır. Yalnızlığını azaltmak için bir müddet kendisiyle birlikte yalıda kalan Lüsyen'le yaşadıkları (s. 198-201), çocukluk arkadaşı olan Rikkat Kunt'un akşamları yaptığı ziyaretler (s. 202), Yardımsevenler Cemiyeti'ndeki faaliyetleri (s. 203-207), geçimini sağlamak üzere aldığı tedbirler (s. 261), gazeteciliğe attığı ilk adımı (s. 270), iki yaz boyunca yalısında ağırladığı dayısının oğlu Bülent Rauf ve eşi Mısırlı Prens Faize'yle yaptıkları antika alışverişleri ve Anadolu seyahati (s. 286-298, 301-311), katıldığı davetler (s. 272, 283, 297) yazarın başlıca meşguliyetleri olmuştur.

Ankara

Münevver Ayaşlı'nın Ankara'yla tanışması 1926 senesinde olur. Ağabeyini ziyaret etmek için birkaç günlüğüne geldiği şehrin canlılığı, kendisi için mahrumiyet bölgesi olan İstanbul'a kıyasla çok daha çekici gelmiştir genç Münevver'e. (s. 133-134) Ziyareti takip eden birkaç aydan sonra Ankara'ya taşınan Münevver ve annesi, buradaki hayatlarından memnundurlar. (s. 134) Yazar, bu dönemde Ankara için şunları düşünmektedir:

“Ankara'yı çok sevmiştim. Hayat vardı, canlılık vardı ve kahramanlık havası hâlâ esiyordu. Kağnılar sokaklarda geziyor, Gazi Hazretleri'nin Ankara'da olması, şehre ayrı bir cazibe katıyordu.

Hele benim için, 15 yaşımdan beri sürdürdüğüm cansız ve hareketsiz hayattan sonra Ankara bana müthiş geldi ve Ankara'yı çok sevdim. Be-

nim en canlı, en verimli olacağım zamanlar köstebek gibi bitkisel bir hayat geçirdim.” (s. 133-134)

“Ankara’da kurulmuş güzel bir sosyal hayat da vardı.”(s. 134) diyen yazar, bu sosyal hayatın kurucularını da ayrı ayrı sayar. İsmet Paşa’nın eşi Mevhibe Hanım, Fevzi Çakmak’ın eşi, Falih Rıfkı, Ruşen Eşref ve Yakup Kadri’nin eşleri, Osmanlı Bankası müdürü Monseur Bogetti ve eşi, Ankara sosyetesinin başını çeken isimlerdir. (s. 135-136) Yeni cumhuriyetin taze büyükelçilikleri de Ankara’daki hayat canlılık katmaktadır. Elçiliklerin düzenlediği balolar, kabul günleri sosyetenin bulunduğu önemli toplantılardır. Yazar, kendisinin de sıklıkla gittiği bu toplantılardan ve Ankara’nın gözde elçilerinden de kitabında bahseder. (s. 143-145, 149, 153)

Kuruluş yılları Ankara’sının etrafında kenetlendiği tek isim ise Mustafa Kemal’dir. Yazar, Mustafa Kemal’le nasıl tanıştıklarını (s. 149-150), sofrasında yapılan konuşmalardan bazılarını (s. 151) anlatır. Bu konuşmalardan biri şöyle gerçekleşmiştir:

“Birdenbire sordu [Mustafa Kemal’i kastediyor.]:

— Muhammed bir dâhi midir?

Sofrada, korkudan kimse cevap veremiyordu, sofrada herkes vardı; Falih Rıfkı, Tevfik Rüştü, Hikmet Bayur ve bir sürü insanlar daha. Herkes ıkınıyor, sıkılıyor, çırpınıyor; fakat korkudan cevap veremiyordu. Nihayet yine kendisi cevap verdi:

— Muhammed bir dâhidir.

Bunun üzerine bütün sofrada ferahlanmış, bir ağızdan “Evet paşam, Muhammed bir dâhidir.” demişlerdi. (s. 151)

Yazar, ilerleyen zamanda önceleri beğendiği Ankara’yı giderek daha can sıkıcı bulduğunu ifade eder. (s. 152) Kahramanlık havasının yavaş yavaş dağıldığı şehir, yazarı tatmin etmez. Mustafa Kemal’in Çankaya Köşkü’ndeki odasını gören Münevver tespitini bir genelleme olarak sunar: “Efendim, Ankara bir görgüsüzlük, zevksizlik meşheri olmuştu. Hiç kimse bir şey bilmiyordu. Ne şehircilik, ne ev tanzimi, dekorasyonu.” (s. 148)

Ankara’daki bunalımlı zamanlarında yazarın en yakın dostu sonradan eşi olan Sadullah Paşazade Nusret Bey’dir. (s. 156)

Erzurum

Münevver Ayaşlı, Erzurum'a amcasının kızı Mehveş Aksalur'un davetlisi olarak gitmiş ve 1946 yılının son dört ayını burada geçirmiştir. "Ben imparatorluk çocuğu idim. Rumeli'ni, Arabistan'ı baştan başa biliyordum; ama Anadolu'yu, Ankara'dan ötesini hiç bilmiyordum. Vatanın bu kısmını da görmek, tanımak bana heyecan veriyordu. Memleketimin bu kısmı benim için başka bir dünya idi." (s. 246) diyen Ayaşlı'nın Erzurum seyahatine dair hatıraları, notları da ilgi çekicidir. Erzurum'daki milli atmosferin de yavaş yavaş yok olduğuna şahit olan yazar, burada tespit ettiği garip uygulamaları da eleştirir. Tarihi camilerin depo yapılması (s. 249-250), desteklenmediği için kürk ticaretinin sonucu durma noktasına gelmesi (s. 251), şehrin iklimine uygun olmayan yeni binalar (s. 251) yazarın değindiği başlıca konulardır. Bütün bu gördüklerinin kendisini çok üzdüğünü belirten Ayaşlı, İstanbul özlemi çekmektedir. (s. 258) 1947 yılbaşı gecesini Erzurum'da geçiren Ayaşlı, ertesi günkü trenle, dondurucu bir soğukta İstanbul'a doğru yola çıkar. (s. 258)

Bursa

Bursa, Ayaşlı'nın çeşitli vesilelerle ziyaret ettiği ve sevdiği bir şehirdir. İlk kez 1930 yılında bir Kurban Bayramı'nda Bursa'ya gittiğini anlatan yazar, burada geçirdikleri birkaç günü de kısaca anlatır. (s. 158-159)

1942'de eşi Nusret Ayaşlı ile tekrar Bursa'ya giden Ayaşlı, o devirde padişah türbelerinin nasıl harap bulunduğunu anlatır. (s. 175-176) Yazar, yine o günlerde aynı oteli paylaştıkları önemli isimleri saymayı ihmal etmez. Bunlardan en önemlisi Ayaşlı'nın "gençlik sevgilim" dediği ve bütün romanlarını okuduğunu söylediği Reşat Nuri Güntekin'dir. (s. 177)

Ayaşlı, *Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru*'da, dayıoğlu Bülent Rauf ve eşi Prenses Faize ile de birkaç kez Bursa'ya gittiklerini, türbe ve cami ziyareti yaptıklarını da anlatır. (s. 305)

Avrupa Şehirleri

1920'de, Almanya'da okuyan ağabeyinin yanına giden Münevver ve annesi, yolculuğa Cemal Paşa'nın ailesiyle beraber çıkar. (s. 83) Yol üzerinde uğradıkları Avrupa şehirlerinden ilki olan Roma'da lüks bir otelde konaklayan yolcular bir operaya da giderler. (s. 85-86) Batılı bir müzik eğitiminden geçen Münevver için, opera

izlemek keyiflidir. Fakat, en ön sıradan alınan biletler, oyunun daha çok gülünç taraflarını görmelerini sağlamıştır. (s. 86)

Roma'dan sonraki durakları Lozan olan Münevver ve annesi, burada da birkaç gün kaldıktan sonra Stuttgart'a ağabeyinin yanına giderler. Burada bir otele yerleştikten sonra Würtemberg Kraliyet Konservatuvarı'na kaydedildiğini anlatan yazar, bir yıl boyunca Stuttgart ve yine bir Alman şehri olan Bad Mergentheim'de nasıl yaşadıklarını, burada gördüğü, tanıdığı Türkleri (s. 96-97), gittikleri opera salonlarını anlatır (s. 95).

Yazar, Almanya'da bir yıl içinde paralarının tükendiğini, zorlukla dönüş bileti aldıklarını belirtir. (s. 99) Yol üstündeki ilk durakları Münih'te yarım kalan bademcik ameliyatını yeniden yaptırtan Münevver, ailesiyle Brindizi'ye geçer. (S. 100) Buradan kalkan bir vapurla da İstanbul'a dönebilirler. (S. 102)

Yazarın Avrupa macerası, yıllar sonraki Paris hayatı ile devam edecektir. Hatıralarını dile getirirken Paris yıllarını da kısaca anan Ayaşlı bu şehir için: "Paris, Babil şehri gibidir. Her din, her mezhep ve her ırktan ve her türlü cereyanlara kapıları ardına kadar açık bir şehirdir. Paris yalnız ışık şehir değil, aynı zamanda açık şehirdir." (s. 224) der. Yazar, *Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru*'da, Paris'te tanıdığı farklı kesimlere mensup isimlerden bahseder. Bunlardan biri Amerika gazetelerinden birinin eski muhabirlerinden Aslan Humbaracı'dır. Yazar, Yardımsevenler Cemiyeti'nin bir balosu vesilesiyle tanıştığı bu muhabirin, Türkiye'yi terk edip Paris'e yerleştikten sonra nasıl bir hayat kurduğunu anlatır. (s. 217-220) Komünist fikirlere sahip Humbaracı'nın bu ideoloji peşinden giderek hata ettiğini anlatan Ayaşlı, bu sebeple komünizm hakkındaki olumsuz fikirlerini de açıklar. (s. 226-231) Yazarın, Paris'te tanıyıp kitabında yer verdiği diğer isimler, zamanın Paris büyükelçisi Numan Mnemencioğlu (s. 222), II. Abdülhamid'in şehzadesi Abid Efendi (s. 223), yazarın müstakil bir Kürt krallığı için çalıştığını söylediği Kürtçe profesörü Ömer Bedirhani'dir. (s. 224)

3.2.2. Tanıdığı İsimlere Dair Hatıralarla Şekillenen Kitaplar

3.2.2.1. Başvekilimizi Tanıdım⁵³

Kitap, Münevver Ayaşlı'nın 20-24 Mayıs 1968 tarihlerinde *Babıalide Sabah* gazetesinde yayımlanan bir yazı dizisinin ve yazarın okuyucularından olduğu belirtilen Abdullah Söğüt Bey'in bu yazıları yorumladığı bir mektubunun yer aldığı 15 sayfalık küçük bir çalışmadır. 1968'de yazar tarafından yayınlanmıştır.

Bu kitapçıkta bulunan yazılar ve mektubun ana konusu, devrin başbakanı olan Süleyman Demirel'dir. Kitabın ilk sayfasında, başlığın alt kısmındaki metin kutusunda konu şu ilgi çekici ifadelerle açıklanır:

“Yazacağı her kelimeyi hak ve fazilet ölçülerine göre, kılı kırk yarararak yazan, zamanımızın en kültürlü ve en kudretli hanım yazarı muhterem “MÜNEVVER AYAŞLI” hanımefendinin ve tarafsız, amma olgun ve dolgun okuyucusu “Abdullah Söğüt” beyin, Başbakan “SÜLEYMAN DEMİREL” hakkındaki samimi ve isabetli kanaat ve görüşleri.” (s. 1)

Münevver Ayaşlı, dönemin Tokat milletvekillerinden Osman Saraç vasıtasıyla Süleyman-Nazmiye Demirel çiftini, evlerinde ziyaret etmiş ve kendileriyle gerçekleştirdiği mülakat neticesinde edindiği izlenimleri beş günlük bir yazı serisi şeklinde kaleme almıştır. (s. 3) Yazarla başvekil arasında gerçekleşen mülakat, sade bir vatandaşın “dün meçhul, bu gün Türkiye'nin Başbakanı olan bu insan nasıl bir insandı[r]?” (s. 3) sorusuna cevap aramasıdır.

Bu, günümüzden bakınca devrin siyasi hayatı hakkında ilgi çekici okumalar yapılabilecek bir yazı dizisidir. Ayaşlı Süleyman Demirel'i önce Osmanlı sadrazamları, sonra Cumhuriyet başbakanları, daha sonra da çevre ülkelerin devlet reisleriyle kıyaslar. Yazar, Demirel'in Osmanlı sadrazamlarına hiç benzemediği gibi Osmanlı terbiyesi görmüş Cumhuriyet dönemi devlet adamlarına da benzemediğini düşünmektedir. Ne İsmet İnönü ne Celal Bayar hatta ne de Adnan Menderes... Bir “köy çocuğu” olduğunu “leitmotif” gibi tekrarlayan Başvekil, Osmanlı terbiyesinden geçmemiştir ve bu itibarla “yüzde yüz Cumhuriyet çocuğu”dur. (s. 5) Yazara göre, “Her şey olup bittikten sonra” (saltanat, hilafet ilga edildikten sonra) dünyaya gelen Başvekilin “bir İsmet Paşa'nın ve bir Celâl Bayar'ın Padişahlığa ve Hilâfete karşı duya-

⁵³ *Başvekilimizi Tanıdım*, İstanbul 1968, 15 s.

cakları kompleks ve alerji”yi duyması mümkün değildir. (s. 9) Ayaşlı, bu nedenle siyasi hayatımızın temel ve uzun soluklu meselelerinden olup, zaman zaman yüklenildiği anlamlar değişebilen “irtica” ile o dönemlerde itham edilen Süleyman Demirel’in bu konuda taviz vermesinin söz konusu olmadığını söyler. 60 ihtilalinin izlerinin tam olarak silinmediği o dönemde, Süleyman Demirel’i “tutma”nın “satılık, menfaatçi ve hatta hain” (s. 5) ithamlarının sebebi, cesaret gerektiren bir iş olduğunu belirtir ve halkın durumunu şu şekilde dile getirir:

“Herkes herkesi beğenip sevmekte hür değil midir? Nedir bu manevî baskı? Adeta insanlar gizli din kullanır gibi oy kullanıyor. Oyunu Demirel’e veriyor, lâkin ağzına Demirel’in adını bile alamıyor.

Bu bütün muhalefetteki partiler ve mensuplarının vücuda getirdikleri hava ve baskı olduğu kadar, milletin hâlâ rahmetli Menderes’in feci akibetinin tesiri altındadır ve hâlâ bir ihtilâl kâbusundan kurtulamamaktadır.”(s. 6)

Demokrat Parti’ye ve Adnan Menderes’e milletin gösterdiği teveccüh, DP’nin devamı olduğunu iddia eden Adalet Partisi’ne ve Süleyman Demirel’e de gösterilmiştir. Mahir politikacı Süleyman Demirel’in halkın desteğini nasıl kazandığı ise, mülakat esnasında sarf ettiği sözlerden anlaşılmaktadır:

“Ben ilk camiye giden namaz kılan Başvekilim. Ben kendimi namaz kılarken göstermek için camiye gitmiyorum, ben çocukluktan beri namaz kıldığım, camiye gittiğim için yine gidiyorum.

...

Emin olunuz ne saltanat, ne debdebe, ne lüks için Başvekâletteyiz, biz hizmet için buradayız.

...

Gece geç vakitlerde, hanımla beraber, hanım direksiyona geçer, biz en ücra, en fakara mahallere kadar gider görüşürüz.

...

En çok yerleştirmek istediğimiz, memlekette vicdan hürriyetidir. Camilerimiz açık, ibadetimiz serbesttir. Kur’an kursları, İmam Hatip memleketler, Yüksek İslam Enstitüleri açıktır. Herkes Kur’an öğreniyor

ve okuyor. Kur'an okuyup onunla amel ettikte sonra zaten problem kalmaz.”(s. 7)

“Biz ne menfaat peşindeyiz, ne satılık insanız ne de vatan haini, bilakis vatani çok çok seven, ziyadesiyle seven bir insanız...” diyen, Ayaşlı'nın da Süleyman Demirel'den yana açık bir tavır takındığı görülmektedir.

Yazar tarafından “bir dostun bir dosta iç dökmesi” (s. 8) olarak tarif edilen mülakat neticesinde kaleme alınan bu yazı dizisi, yazarın okuyucularından Abdullah Söğüt tarafından dikkatle takip edilmiş ve Söğüt, bir mektupla görüşlerini dile getirmek ihtiyacı duymuştur.

Mektubun başında Söğüt'ün yazarın katılmadığı fikrilerini ele alır. Ayaşlı'nın Süleyman Demirel'i Osmanlı sadrazamlarıyla kıyaslamasını doğru bulmaz. Çünkü Osmanlı saltanatı başka bir düzen, başka bir zihniyettir. Söğüt, Demirel'in, yalnızca 1923-1965 tarihi arasında başbakanlık yapmış olanlarla kıyaslanabileceğini düşünmektedir. Bu kıyas neticesinde Abdullah Söğüt'ün Demirel'i ne kadar üstün gördüğünü, şu sözleri anlatmaktadır:

“İşte kırk yılda bir ele geçirdiğimiz mümtaz bir şahsiyet Süleyman Demirel, bu, bence Allah'ın bir büyük lûtfudur. Tarihi bu kadar keşme-keşten sonra ben onun sandıktan çıktığına değil hatıfden nazil olduğuna (eğer gülmezseniz) inanmak istiyorum.”(s. 13-14)

Bununla birlikte kendisi hakkında temkini elden bırakmamak gerektiğini belirten Söğüt de yazar gibi düşünmekte ve Demirel'e yardımcı olunması gerektiğini söylemektedir. Özellikle meclisteki “milliyetçi, vatanperver, sağcı geçinen küçük partiler”in -varlıkları demokrasi için elzem olsa dahi- Demirel başkanlığındaki hükümetle kavga etmemelerini, “düşmanın sinsisi ve açık çalışmaları”na hep birlikte engel olunmasını istemektedir. (s. 14)

Hiçbir partiyle alâkası olmadığını bildiren Söğüt sadece “hak ve fazilet” uğruna bu mektubu yazıp gönderdiğini belirterek sözlerine son verir. (s. 15)

3.2.2.2. *İşittiklerim, Gördüklerim, Bildiklerim*⁵⁴

Kitap, çeşitli tarihlerde Münevver Ayaşlı tarafından kaleme alınmış gazete ve dergi yazılarından oluşmaktadır. Münevver Ayaşlı'nın tanıdığı kimselere dair hatıra-

⁵⁴ *İşittiklerim, Gördüklerim, Bildiklerim*, Güray Matbaacılık, İstanbul: 1973, 198 s.

ları ve duyduğu rivayetleri aktardığı yazılarda yerli, yabancı edebiyatçılar, ilim adamları ve tanınmış simalar ele alınmıştır.

Münevver Ayaşlı, kitabına “Hatırat Edebiyatı” ve “Hatırat Bırakmadan Göçüp Gidenler” başlıklı bölümlerle giriş yapmıştır. Bu bölümlerde Türk edebiyatındaki hatırat eksikliğine değinen yazar, bazı tanıdığı isimlerden örnekler verir. Bunlardan biri Refet [Bele] Paşa’dır. Ayaşlı, “çok subjektif, çok hislerine mağlûb, çok enaniyetli” (s. 7) olduğu gibi “zeki ve hafızası çok kuvvetli” (s. 8) olan Paşa’nın sohbetlerinde anlattıklarını yazıya da geçirmelerini istedikleri zaman, “Bu milletin her şeyi yıkılmış, bir İstiklâl Harbi ayakta, hatıralarımı yazayım da onu da ben mi yıkayım?” (s. 9) dediğini iddia eder.

Refet Paşa gibi, Rauf Orbay, Pertev Paşa, Reşit Saffet Atabinen ve Tefvik Kâmil Koper gibi Türk siyasi tarihini yakından bilen isimlerin de hatırat bırakmamasını eleştiren yazar, hatıratlar sayesinde resmi tarihin dışında kalan nice hakikatin ortaya çıktığını düşünmektedir. Bu sebeple Ayaşlı, tanıdığı kimselere dair duyduğu, bildiği, düşündüğü şeyleri yazmıştır.

Şahsen tanıdığı isimler

Abdülhak Hamit’le uzun yıllar dostluk etmiş olan Münevver Ayaşlı, yazısında öncelikle şairin hayatını ana başlıklarıyla verir. Abdülhak Hamit’in eğitimi, ilk eşi Fatma Hanım’ın hastalığı ve ölümü, Lüsyen Hanım’la yaptığı iki evlilikten kısaca bahseden yazar, daha sonra onunla ilgili hatıraları nakleder. Şairin Maçka Palas’taki kabul günlerini kaçırmayan Ayaşlı, bu günlere Yahya Kemal Beyatlı, Necip Fazıl Kısakürek, İsmail Hami Danişment, İsmail Habib Sevük, Sami Paşazade Sezai, Şükûfe Nihal Başar gibi devrin önde gelen edebiyatçılarından da geldiğini ifade eder.

Abdülhak Hamit’in özellikle Necip Fazıl’a düşkün olduğunu söyleyen yazar, Necip Fazıl’ın gelmediği veya geç geldiği günlerde Abdülhak Hamit’in son derece üzgün bir ifade ile “Ah, gelmedi, gelmedi, niçin gelmedi? O gelmeyince içim sıkılıyor.” (s. 43) dediğini belirtir.

“Şairi Azam” unvanına sahip Abdülhak Hamit’in eserlerinin geleceği konusuna da değinen Ayaşlı, “bir Şeyh Galib olmadığı gibi, bir Yunus Emre de hiç değil, hattâ bir Yahya Kemal de değil” (s. 45) dediği şairin “Süs, yıldız ve lisan azameti”ne sahip (s. 45) şiirlerinin Türkçenin sadeleştirilme çabaları sonucunda okunmaz olacağını

düşünmektedir. Yazar, Abdülhak Hamit'in buna rağmen dil kurultaylarında şiirlerinin Türkçesi için hiçbir çabada bulunmamasını eleştirir:

“Abdülhak Hamid beyin eserleri Osmanlıca yaşadığı kadar ancak yaşayacaklardır. Halbuki, Osmanlıca'yı yok etmek isteyen Dil Kurultayının, Dolmabahçe toplantılarına Abdülhak Hamid Bey ne büyük bir zevkle giderdi. Kolunda genç Madamı, zarif kunduralar içinde biçimli ve asil ayakları ile, küçük adımlarla, tıpış tıpış Dolmabahçe Sarayının merdivenlerini çıkar ve kendi manevî intiharına doğru giderdi.

Ve orada, kurultayda, kendi lisansı olan ve bütün şöhretini borçlu olduğu Osmanlıca'yı, tek bir defa bile müdafaa etmiş değildir.” (s. 45)

Abdülhak Hamit'le birlikte eşi Lüsyen Hanım'la da iyi dost olan Münevver Ayaşlı, “Başlı Başına Lüsyen Hanım” başlıklı yazısında ondan dinlediği kadarıyla hayatını ve duyduğu çeşitli rivayetleri anlatır. Abdülhak Hamit'in Brüksel elçiliği döneminde tanışıp birlikte İstanbul'a döndüğü Lüsyen Hanım'a göre aralarındaki aşk ruhi, manevi, platoniktir. Nitekim, şair, Lüsyen'in bir İtalyan kontu ile evlenmesine müsaade etmiş ve nikahlarını da İstanbul'da kıydırmıştır. Fakat bir müddet sonra evliliği sona eren Lüsyen, İstanbul'a “şair-i azam” a geri döner ve bir daha ayrılmazlar.

Ayaşlı, Lüsyen Hanım'ın kontla evliliği hakkında ve bu sırada Abdülhak Hamit'le arasında geçtiği rivayet edilen bazı olaylara dair dedikoduları da aktarmayı ihmal etmez. Abdülhak Hamit'in ölümünden sonra da dostlukları devam eden Ayaşlı, Lüsyen Hanım'ın son senelerinde ne kadar yalnızlık çektiğini ve hastalıktan çok korktuğu hâlde uzun süre hastanelerde kaldığını anlatır. Ayaşlı, nihayet evinde ölü bulunan “bir zamanlar çok Müslüman, yine yavaş yavaş aslına, Katolikliğine dönen” (s. 57) Lüsyen Hanım'a her iki dinde de rahmet diler.

Bu arada yazar, Lüsyen Hanım'ın kaleminin de kuvvetli olduğunu, özellikle Fransızcasının iyi olduğunu belirtir. Yıllarca Türkiye'de yaşadığı hâlde Türkçe yazmamış olan Lüsyen Hanım'ın *Perspectif* ile *Abdülhak Hâmid'e Mektuplar* isimli eserlerinden bahseden Ayaşlı, tuttuğu günlüklerin ise henüz yayımlanmadığını söyler. Lüsyen Hanım'ın bir yabancı gözüyle Türk toplumu hakkındaki bazı eleştirilerini de bu yazıda yer verir. Aşağıda alıntılatacağımız cümleler oldukça ilgi çekicidir:

“Genç ve daha hayatta muvaffak olmamış hiçbir Türk tanımadım ki, büyük bir vatanperver olmasın, lâkin yine hiçbir Türk tanımadım ki, hayatta muvaffak olmuş olsun, parası, mevkii olsun ve üstelik Avrupa’yı görmüş olsun da yine vatanperver kalmış olsun.

Bunlar, evvelâ hanımlarını, sonra evlerini ve daha sonra da vatanlarını sevmezler.” (s. 59)

Abdülhak Hamit ve Lüsüen Hanım’a dair iki yazısını kitaba alan Ayaşlı, “Son Bağlar” başlıklı bölümde de “şairi azam”ın uzun süre misafir kaldığı Çamlıca’daki bir akraba köşkünün akıbetini ele alır. Bu köşkün Abdülhak Hamit’i sevenler için bir ziyaretgâh olması gerekirken ilgisizliğe kurban giderek yıkıldığını belirtir. Yıkılmadan önce köşke gittiğini ve burada şairin el yazısıyla mektup ve piyeslerini gördüğünü anlatır. Bunları kurtarmak istemesine rağmen kendisine engel olduğunu bildirir. Ayaşlı:

“Evet, Abdülhak Hâmid beyin el yazıları, mektupları mahv olmaya mahkûm.

Yok mu kadir bilen tek bir kimse bu evrakı kurtarmak için... YOK.

Evet, bu kadar tasasız, bu kadar bigâne, bu kadar vurdum duymaz olmak affolunmaz bir şey...” (s. 61) diyerek bu durumu eleştirir.

Münevver Ayaşlı’nın dostluk kurduğu bir diğer şair ise Yahya Kemal Beyatlı’dır. Şiirlerinden çeşitli örnekler verdiği yazısında Ayaşlı, “başkalarına nispetle, az görmeme rağmen, iyi tanıyabildiğimi, hiç olmaz ise büsbütün başka bir zaviyeden görebildiğimi zannediyorum.” (s. 63) dediği Yahya Kemal’in “taşralı olmak” gibi yenilmez bir komplekse sahip olduğunu ifade eder. (s. 65) “Tesadüfler, bana Yahya Kemal beyin, tek tek hayat sahnelerini yakalayabilme fırsatını vermişti.” (s. 65) diyen yazar, 1944 senesinde Büyük Ada’da aralarında geçen bir konuşmadan bahseder. Sohbet esnasında genç yaşında İstanbul’a geldikten sonra burada tanıştığı “Paşazadeler”in kendisini nasıl etkilediğini anlatmıştır:

“Oturmaları başka, konuşmaları başka, aralarında şakalaşmaları başka, giyimleri kuşamları velhasıl her şeyleri benden başka. Benden çok daha az zeki, fakat ben onları zeki görüyordum, benden çok daha parasız, âdeta züğürt, fakat ben onları çok zengin görüyordum... Olamadı, olma-

dı, onlar gibi olamadım... İyice anladım ki İstanbul'a Niş'ten değil, Paris'ten gelmek lâzım imiş, ben de Paris' gittim.” (s. 66-67)

Ayaşlı, şairin bu anlattıklarından hareketle onda bir “Madame Bovary” kompleksi olduğuna hükmetmiştir. (s. 67) Yahya Kemal'in İstanbul'dan Jön Türklere katılmak için kaçtığını söyleyenlere karşı çıkan yazar, bu kaçışın İstanbul kibarlarının yanında duyulan kompleks neticesinde gerçekleştiği görüşünü savunur.

Ayaşlı, Yahya Kemal ve taşralılığı üzerine birkaç anekdot daha anlatır ve daha sonra şairin ölümüyle duyduğu derin üzüntüyü dile getirir. Onun arkasında bıraktığı eserleri ile daima rahmetle anılacağını belirtir.

Halide Edip Adivar'la Beyrut'ta yaşadıkları sırada tanışan Münevver Ayaşlı, “Halide Edib Hanım” başlıklı yazısında, bu kadın yazarla tanışıklığını ve hakkındaki rivayetleri ele almıştır.

Cemal Paşa'nın Türkçülük faaliyetleri için Beyrut'ta bir okul açtırarak başına getirttiği Halide Edip'in Yahudi dönmesi olduğuna dair çeşitli rivayetler bulunduğunu söyleyen Ayaşlı, onun Turancı fikirler benimsemesini ve bu yolda çalışmasını eleştirir. Açılan okula bir müddet kendisi de devam eden yazar, burada geçirdiği günlerden hiç hoşnut değildir. Ayrıca bu okulda oynadıkları, Halide Edip'in *Kenan Çobanları* isimli operanın de yine Yahudi propagandası olduğunu iddia eder.⁵⁵

Daha sonraları da takip ettiği bu kadın yazar hakkında Ayaşlı'nın intibaları pek olumlu değildir. Sultanahmet Mitingi ile halkın gönlünü fethettiğini söylediği Halide Edip'in daha sonra Anadolu'ya geçtiğinden bahseden yazar, onun burada çektiği fotoğrafları, “Halide onbaşı, Halide çavuş” gibi unvanlarla anılmasını ciddiyetsizlik olarak yorumlar ve sert bir şekilde eleştirir.

Münevver Ayaşlı, Halide Edip'i anlattığı yazısı içinde bu yazarın dostlarından Hamdullah Suphi Bey'i de ele alır. Onun da Halide Edip gibi Türkçülük faaliyetleri çerçevesinde Halep'e geldiğini belirten Ayaşlı, burada tanıdığı bu yazardan da pek hoşlanmamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra Romanya'da elçilik de yapan Hamdullah Suphi'nin hayatından çeşitli bölümleri anlatan yazar, onun Türkçülüğünü samimi bulmadığını söyler.

⁵⁵ *Kenan Çobanları* adlı oyun, daha önce de İstanbul'da da sergilenmiş ve seyirciler üzerinde olumsuz bir Yahudi etkisi yaratmıştır. (bk. Dipnot 2)

“Ankara’nın Üç Hanımı” yazısında Ayaşlı, Ankaar’da “first lady” bulunmadığı sıralarda, yeni kurulmakta olan Türk sosyetesinin öncüleri olan Falih Rıfkı Atay’ın eşi Şefika Hanım, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun eşi Leman Hanım ve Ruşen Eşref Üneydın’ın eşi Saliha Hanım’dan bahseder. Bunlardan ilk ikisini birer cümle içinde anan yazar, daha çok Saliha ve Ruşen Eşref Üneydın çiftini ele alır. Bu çiftin birbirine yakışan bir güzellikte olduğunu ifade eden yazar, yine de Saliha Hanım’dan pek hoşlanmamıştır. Onunla sohbetin tatsız olduğunu belirtir. (s. 108-109) Aralarında geçen bazı ufak hadiselerden sonra birbirleriyle küs ayrıldıklarını belirten Ayaşlı, Ruşen Eşref ve Saliha Üneydın çiftine dair başkalarından işittiği bazı anekdotları aktarır. Yazar, daha sonra Ankara’da bulunan başta Mevhibe İnönü, Makbule Aras, Madame Bogetti, Madame Suritz gibi sosyetenin önemli isimlerini de kısaca dile getirir.

İsmail Hami Danişment, Ayaşlı’nın Abdülhak Hamit Tarhan’ın kabul günlerinde tanıdığı bir isimdir. Daha sonra, İsmail Hami Bey’in de evindeki kabul günlerinin müdavimlerinden olan Ayaşlı, bu tarihçi-yazarın hayatı ve evlilikleri hakkındaki tanıklıklarına da kitabında yer vermiştir. Etrafında pek seilmeyen İsmail Hami Danişment’i yazar, çok sevdiğini belirtir. Cumartesi günleri evinde düzenlenen toplantılara devrin edebiyatçılarının yanı sıra siyaset adamlarının da geldiğini bildiren Ayaşlı, bu isimlerin kimler olduğundan da kısaca bahseder. Bunların arasında Peyami Safa, Şükûfe Nihal, Cevat Rıfat Atilhan, Eşref Edip gibi isimler öne çıkar.

“Sayın Mithat Cemal Kuntay” başlıklı yazıda Ayaşlı, Sadullah Paşa’nın hayatını yazmak için kendisinden belgeleri istemesi üzerine tanıştığı bu yazarla ilgili bildiklerini anlatır. Sadullah Paşa hakkında bir eser kaleme alınmasını çok isteyen Ayaşlı, Mithat Cemal’e Paşa’nın evrakını verir ama daha sonra bu belgelerde ilgi çekici bir şey olmadığını düşünen Kuntay, bu işten vazgeçer. Ayaşlı, bu bölümü, Mithat Cemal Kuntay’ın kendisi ve eşi Nusret Ayaşlı hakkında bir gazetede yayımladığı yazısını alıntıyla sonlandırmıştır.

Ayaşlı, oryantalist Massignon hakkındaki yazısına başlık olarak “Aziz Dostm Monsieur Massignon”u tercih etmiştir. Paris’te bulunduğu sıralarda onun College de France’taki derslerini takip eden Ayaşlı, sınıftaki tek Türk öğrencidir. Massignon’la tanışmalarının ardından aralarında “köklü bir dostluk” (s. 176) kurulur. Onun Massignon’a dair hatıraları çok ilgi çekicidir. Bunlardan birini buraya alalım: Bir

sohbetleri esnasında Ayaşlı'ya çocuğu bulunup bulunmadığını soran Massignon, “Hayır.” cevabını alınca, yazarı çok şaşırtan bir cevap verir: “Ne yazık, sizin oğlunuz olmadığına, zira oğlunuz olsaydı mehdi olacaktı.” (s. 177) Bu sözlerin ardından yazar günlerce kendine gelemmez.

Münevver Ayaşlı, kendisine “moral şok”lar (s. 178) geçirten bu ilim adamıyla İstanbul'a döndükten sonra da mektuplar aracılığıyla görüşmeye devam etmiştir. Massignon'un ölümünü ise ailesinden siyah çerçeveli zarf içinde gelen bir mektupla öğrenmiştir.

Yazarın Massignon vesilesiyle yazısında bahsettiği üç isim daha vardır. Bunlar Massignon'la tanışıp, onun selamını yazara ileten Ahmet Ateş, Reşit Saffet Atabinen ve Burhan Toprak'tır.

“Paris'te Bir Türk Dostu” başlıklı yazısının ilk bölümünü Piere Loti'ye ayıran Ayaşlı, aynı yazıda bir diğer “Türk dostu” olan (s. 183) Fransız yazar, Claude Farrere'den de bahseder. 1930'lu yılların başında Ankara'da tanıdığı bu isimle yazar, Paris'te iken de görüşecektir. Ayaşlı, evinde ziyaret ettiği yazarın, son derece hasta olduğunu görür. Kendisini başka bir Türkün ziyaret edip etmediğini sorunca olumsuz cevap alan Ayaşlı, bu durumu, onun “eski rejim adamı” olarak görülmesine bağlar. Farrere bu yorumdan çok memnun olarak “Eğer bu ihmal, beni Bazajet (Yıldırım Beyazıt) ve Fatii (Fatih) ile aynı cepheye dâhil etmeden ileri geliyor ise, ben bu ihmalden gurur duyarım ve bu ihmali tebci ederim.” der. (s. 186-187)

Münevver Ayaşlı'nın Paris'te derslerine devam ettiği diğer iki isim de yine bu yazıda yer almaktadır. Bunlardan birisi de yazarın “Türk dostu” olarak bahsettiği sanat tarihçisi Albert Gabriel'dir. (s. 189) Onun Haftada bir gün College de France'ta verdiği konferansları takip eden Ayaşlı, “Ben, Bursa'yı Prof. Albert Gabriel'den tanıdım ve öğrendim.” (s. 194) demektedir. Konferanslarında Türk mimarisini, sanatını, kültürünü tanıtmak için uğraşan Gabriel'in, bilinçsiz restorasyon çalışmalarına da çok üzüldüğünü ifade eden yazar, onun “Türkiye'de “restoration” demiyorlar mı, je tremble, je tremble [titriyorum, titriyorum].” (s. 194) dediğini belirtir. Yazara göre Gabriel için “Bizi bizden çok seven insan” demek gerekir. (s. 196)

Bir diğer isim ise Ayaşlı'nın Paris'te gittiği Şark Dilleri Okulu'nun o zamanki müdürü İranolog Prof. Henri Massè'dir. Kendisiyle hoca-talebe ilişkisinin dışında bir dostluk geliştirdiğini söyleyen Ayaşlı'ya Masse, İranolog olmasının altında bir Azeri

bir kıza duyduğu aşkın bulunduğunu söylemiştir. Yazar, “Hayatının en büyük ve en gizli sırrını açıklıyordu. Beni kendisine sırdaş edinmişti.” (s. 192) dediği Massè’yi sevgiyle anar.

Ayaşlı, Paris’te tanıdığı “Türk dostu” Fransızlardan açtığı bahsi yaşlı bir çifti anarak sona erdirir. Mütareke döneminde bir defaya mahsus İstanbul’a gelen Monsieur Hermite ve eşinin buna rağmen Türkiyeye besledikleri dostluğu “şayanı hayret ve şayanı teşekkür” olarak nitelendiren yazar, bu çiftin evlerini Türk-Fransız ortak toplantılarına açtığını anlatır.

“Türk ve İslam Kültürü’nün Meçhul Askerleri” başlıklı yazısında ise Ayaşlı, haklarında birer yazı yazmak istediği hâlde bilgi ve belge eksikliğinden bu isteğini gerçekleştiremediği beş ismi birkaç cümleyle anmıştır. Bunlardan Babanzade Naim ve Beyazıt Kütüphanesi müdürlerinden İsmail Saib beylerle tanışıklığı bulunmadığını belirten yazar, Çemberlitaş’ta saatçilik yapan Şem’i Bey, Farsça ve Arapça’da uzman olan Necati Lûgal ve Arapça uzamanı Hazfı Yusuf [Ararat] beyleri tanıma fırsatı bulduğunu belirtir. Onlar hakkındaki bilgileri de çok sınırlı olduğundan kısaca kendilerinden bahsetmekle yetinmiştir.

Şahsen tanışmadığı isimler

Münevver Ayaşlı, “Sultan Abdülhamid Han-ı Sani ve Sadullah Paşa” başlığı altında II. Abdülhamit’in çeşitli ülkelere elçilik vazifesiyle gönderdiği Sadullah Paşa ile aralarında bulunduğu ileri sürülen uyuşmazlık iddialarına cevap vermiştir. Sadullah Paşa’nın intiharının bu duruma bağlanmasını eleştiren yazar, “Bab-ı Âli terbiyesi ile yetişmiş bir aristokrat” (s. 17) olan Paşa’nın Sultan Abdülhamit’e karşı gelmesinin mümkün olmadığını savunur.

Ayaşlı, ayrıca Sadullah Paşa’nın Viyana’da elçi iken intihar etmesine sebep olarak bir yasak aşk hikâyesinin gösterilmesine de karşı çıkar. Sadullah Paşa’nın ortanca oğlu Nusret Bey’le evlenmiş olan yazar, birtakım biyografik bilgilerin yanında eşinden duyduğu bazı olaylar ışığında Paşa’nın hayatını ve ölümünü ele alarak spekülasyonların önüne geçmek ister. Yazarın kanaatine göre “marazî derecede hassas olan” (s. 23) Sadullah Paşa, vatan ve aile hasreti nedeniyle intihar etmiştir.

Sultan Abdülaziz ve dönemine dair *19. Asır-Teşrini Sani ve Ötesi-Kıbrıs ve Fetvası* isimli çalışmasında da bilgiler veren Münevver Ayaşlı, *İşittiklerim Gördüklerimiz Bildiklerimiz*’e de padişah hakkındaki iki yazısını almıştır. Ayaşlı, bunlardan il-

kinde Abdülaziz’i tanıtıcı mahiyette bilgiler verir. Diğer yazıda ise Abdülaziz’in ölümünün bir intihar değil, cinayet olduğu düşüncesini çeşitli deliller sunarak dile getirir.

“Mehmet Akif ve Muhammed İkbâl” başlıklı yazısında Münevver Ayaşlı, Doğu’nun bu iki şairini bir arada değerlendirir. Her iki şairde de “vatan sevgisi”nin üst düzeyde olduğunu belirten Ayaşlı’ya göre Muhammed İkbâl’in Türkiye’deki muadili Mevlânâ değil, Mehmet Âkif olmalıdır. Çünkü bir mutasavvıftan ziyade “mücahid” (s. 154) olarak gördüğü İkbâl ile Mehmet Âkif, ülkeleri için benzer kaygılar duymuş ve yine benzer idealler çerçevesinde şiirler kaleme almıştır. Bununla birlikte, bu iki ismin birbirinden ayrılan yönler de vardır. Âkif, Osmanlı terbiyesi ile yetişmiş, İkbâl ise hem Doğulu hem Batılı bir eğitimden geçmiştir. Bu durum, onların düşünce ve duygu dünyalarını tabii olarak çok etkilemiştir. Ayaşlı’ya göre Mehmet Âkif, imanında tatmine ermiş bir şahsiyettir ve üzüntülerinde bile huzuru olan, aradığını bulmuş biridir. Muhammed İkbâl ise, Doğu’dan da Batı’dan da vazgeçmeden, ikisini bir potada eritmeye uğraşmıştır. Ayaşlı, Batı felsefesi ile Doğu mistisizmini bir araya getirmeye çalışan İkbâl’de tatmin olmamış bir kalp bulunduğunu düşünür. Yazar göre, kendisini tam olarak ilahi aşka teslim etmeyen İkbâl’e “Rumi-i Asır” denmesi de abartılıdır. Çünkü İkbâl’in çok sevdiği Hz. Mevlânâ’da ilahi aşk ve “velayet cevheri” (s. 161) bulunmaktadır. Bundan mahrum olan İkbâl ise, ancak büyük bir şair olabilir.

Pierre Loti, Münevver Ayaşlı’nın Türk dostu olarak gördüğü bir isimdir. Ayaşlı, Loti etrafındaki tartışmalarda hep Fransız yazarın tarafını tutar. Hatta *Perteve Bey’in Üç Kızı* romanında da kahramanları aracılığıyla bu tutumunu dile getirmiştir. Yazar, *İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim*’de “Paris’te Bir Türk Dostu” başlığı altında, Pierre Loti’yi, İstanbul’dan Fransa’ya götürüp evine monte ettiği bir mescit odada ziyaret eden Müfide Ferit Tek ve Prenses İffet’in anılarına yer verir. (s. 183-184)

3.2.3. İstanbul Merkezli Kitabı

3.2.3.1. Dersaâdet⁵⁶

Dersaâdet, Münevver Ayaşlı'nın ömrünün büyük bir bölümünü geçirdiği İstanbul'u ve İstanbul'u merkez edinen bir medeniyeti hatıralar eşliğinde sunan bir kitaptır. İstanbul âşığı olan Ayaşlı, eserinin önsözünde bu şehir hakkında yazmanın zorluğuna değinir ve derin olmayan; rivayetler, nükteler içeren bir nevi İstanbul masalı anlatmak istediğini söyler. Fakat yazara göre kitapta "İstanbul'un şen, şuh bir hikâyesi yerine", "tarihi ve felsefesi ile İstanbul" ortaya çıkmıştır. (s. 8)

Hatıralarla yoğrulmuş bir İstanbul kitabı olsa da Ayaşlı, şehrin tarihi hakkında da okuyucusunu bilgilendirmek ister. Bu sebeple kitap, iki ana bölüme ayrılmıştır diyebiliriz. Bölümlerden ilkinde İstanbul'un tarihi ve özellikle fethi için düzenlenen seferler ele alınmıştır. Yazar öncelikle, Peygamber Efendimiz'in (as) bir hadisine istinaden gerçekleştirilen Arap seferlerinden bahseder. (s. 9-13) Bunları tarihleriyle birlikte kısaca belirten Ayaşlı, daha sonra İstanbul'da bulunan, başta Eyyûb El-Ensari olmak üzere, mevcut sahabe kabir ve makamlarını sıralar, haklarında kısa bilgiler verir. (s. 15-18) Yazar, buna Anadolu'daki sahabe kabirlerini de ekler. (s. 18-22)

Verilen bilgilerin ardından Türklerin İstanbul seferlerini ele alan Ayaşlı, fetih-ten önceki seferleri kısaca dile getirdikten sonra fethi geciktiren sebeplerin ne olduğu üzerinde durur. (s. 23-36) 1453'teki fethi getirecek olan son İstanbul muhasarası için "Feth-i Mübîn" (s. 53) başlığını kullanan yazar, Araplara kısmet olmayan fethin Türklere nasip edilmiş olduğunu söyler. (s. 54) II. Mehmet'in doğumu ve evliliği bahislerine de kısaca değinen yazar, buradan itibaren bir parantez açarak Marmara Denizi'ndeki adaları -özellikle de Selçuklu ordularına mağlup olan Roman Diogéne'in sürgün yeri olan Kınalıada'yı- tanıtır. (s. 59-65)

Bu tarihi malumatın ardından esere adını veren "Der-saâdet" başlıklı ikinci bölüm başlar. (s. 66) Bu bölüm, aslında kitabın esasını oluşturmaktadır. Ayaşlı, fetihle birlikte Türklerin hâkimiyetine geçen İstanbul'da yüzyıllar içinde olgunlaşan bir medeniyeti ve onun şekillendiği başlıca merkezleri dile getirecektir.

⁵⁶ *Dersaâdet*, Bedir Yay. , İstanbul 1975, 256 s.

Kendisi de bir yalı sahibi olan yazar, son demlerine tanık olduğu Boğaziçi'yle anlatımına başlar. Ardında birkaç manastır ve ayazma bırakan Bizans'a karşın Osmanlı'nın Boğaziçi'ni ihya ettiğini, mimarisi ve çevre düzenlemesi ile bu bölgeye Türk damgası vurulduğunu belirtir. (s. 66-67) Boğaziçi'ndeki –artık kalmamış olsa da- yalı çeşitleri ve bu yalıların bahçelerini süsleyen bitkiler hakkında çeşitli bilgiler aktarır. (s. 68-72)

Ayaşlı, daha sonra “Boğaziçi'nin ruhunu” edebiyatta aramak gerektiğini söyleyerek (s. 77) Nedim'den, Yahya Kemal'den ve “Canım İstanbul” şiiriyle Necip Fazıl'dan bahseder. (s. 78-80) Yine divan edebiyatının bir geleneği olan “*sevahilname*”lerden bir örnek verir. 18. asır divan şairlerinden Fennî'ye ait olan bu şiirde, Boğaziçi sahillerinin her biri için birer beyit bulunmaktadır. (s. 80-87)

Münevver Ayaşlı da bundan sonra İstanbul'un sahillerindeki yalılardan, yalı sahiplerinden bahsetmeye başlar. Bunun için bir sıra takip etmek isteyen yazar, Avrupa yakasından başladığı anlatımda bazen Anadolu tarafına geçse de genel olarak güzergâhını korur. Avrupa yakasında Fındıklı, Tophane, Kabataş, Salıpazarı, Beşiktaş, Ortaköy, Bebek, Kuruçeşme, Arnavutköy, Sarıyer, Büyükdere, Yenimahalle, Rumeli Kavağı, Rumeli Hisarı, Baltalimanı, Boyacıköy, Emirgân, Tokmakburnu, İstinye, Yeniköy, Tarabya, Kireçburnu ve Kefeliköy sahillerini tanıtan Ayaşlı, sahillerin dışında Harbiye, Nişantaşı, Teşvikiye, Taksim gibi içeri semtleri de ele alır. Şehrin Anadolu yakasında Anadolu Kavağı, İncirliköy, Çubuklu, Beykoz, Kanlıca, Anadolu Hisarı, Göksu, Kandilli, Vaniköy, Kuleli, Çengelköy, Beylerbeyi, Kuzguncuk, Salacak, Haydarpaşa, Kadıköy, Moda, Kalamış, Fener sahillerinin yanı sıra Üsküdar'ın iç kesimleri, Çamlıca tepeleri de kitapta yer almaktadır.

Münevver Ayaşlı, kitap boyunca sahilsaraylardan, yalılardan, konaklardan ve bunların sahiplerinden bahseder. Yazar, pek çoğu yıkılmış, yanmış olan bu yapıları ve sahiplerini hafızasına dayanarak aktarır. Bu arada pek çok hatırayı da nakleden Ayaşlı'nın kitabı, hatıralarla içi içe geçmiş bir şehir rehberi gibidir. Burada, yazarın bütün güzergâhından bahsetmek yerine dikkate değer bulduğumuz bazı noktaları ele almakta fayda vardır.

Münevver Ayaşlı'nın İstanbul şehri ve özellikle Boğaziçi için kaleme aldığı kitap, isimlerin, hatıraların arasında, buranın kim tarafından ve nasıl bir medeniyet

beşiği hâline getirildiği konusu üzerinde durmaktadır. Ayaşlı, Osmanlı'nın fethiyle beraber İstanbul'un, Boğaziçi'nin neler kazandığını şöyle açıklar:

“Biz hiç tereddütsüz söyleyebiliriz ki Boğaziçi Türk'tür, Osmanlıdır. Boğaziçi sahillerinde Osmanlı Türkleri, belki dünyanın en güzel en ahenkli mimari, Boğaziçi yalıları mimarisini ve bunları tamamlayan züm-rüt gibi koruluklar içinde köşkler mimarisini vücuda getirmişlerdir.

Türkler yalnız bina mimarisi ile değil, bahçe ve çevre güzelliği ile de meşgul olmuşlar ve harikulâde güzel, nev'i şahsına mahsus bir Türk bahçesi, tarzı ve üslûbu meydana getirmişlerdir.” (s. 66-67)

Yazara göre bunu sağlayan Osmanlı kültürüdür, onun ortaya koyduğu farktır:

“Osmanlı kültürünün mümeyyiz vasfı ne idi, diye sorulacak olursa, verilecek cevap: “Yaşama bilgisi, yaşama sanatı olacaktır.” Osmanlı Türkleri kadar güzel yaşamının zirvesine çıkmış başka bir millet bilmiyorum. Başka milletler Türklerin güzel yaşamalarına yaklaşamamışlardır bile.” (s. 240)

Bu kültürün yetiştirdiği bir isim olan Ayaşlı, insanlarıyla, binalarıyla Boğaziçi'ni iyi tanımaktadır. Saydığı isimlerin ve onların temsilcisi olduğu bir hayatın bugün insanları tarafından anlaşılmasının ise güç olduğunu düşünen yazar, şöyle demektedir:

“Benim İstanbul hakkında yazdıklarımı, benim gibi eskinin kalıntılarından pek az kişi hatırlar. Bizden sonra gelenler, bu âlemi hiç görmemiş, duymamış, mevcudiyetinden bile habersiz kimselerdir. Şayet bu satırları okurlarsa soracaklar, bunlar masal mı, hakikat mı? Yoksa bunların gözlerine görünen bir serab mı? Biz şimdiden cevap verelim: Evet, bizim gördüklerimiz hakikat değil, serab... Mücerred, elle tutulmaz, yaklaştıkça kayıp olan bir serab...” (s. 95)

Yazarın bu endişesinin sebebi yanan, yıkılan binalarıyla birlikte sahiplerinin de hayatı terk etmeleridir. “Bu güzel insanlar, bu terbiye ve edeb ve bu ulvî rûh gittikten sonra varsın karkas gibi ayakta duran, canları çoktan çıkmış yalılar ve köşkler de birer birer gitsinler.” (s. 218) diyen Ayaşlı'nın kitabı “vardı; yandı, yıkıldı” dediği saray, yalı, konak isimleriyle doludur. O şöyle bir tespiti yapmaktadır:

“Boğaziçi’nde beş altı yalı kaldı da, Boğaziçi hayatı kaldı mı? Beş yüz sene süren o hârikulâde hayat, yalılardan çok evvel gitmiş ve yok olmuştur, adeta bedenden can çıkar gibi...”

Boğaziçi’nin evvelâ rûhu yok olmuş, bir müddet hayâlet gibi yalılar ayakta kalmışlar ise de zamanla onlar da çökmüş, birer birer yıkılıp gitmişlerdir.” (s. 68)

“Zelzele, yangın, bir de belediye başkanları”nın “İstanbul’un korkusu” (Ayaşlı, 1990a: 123) olduğunu düşünen yazar, özellikle belediye başkanlarına yönelik eleştirilerine bu kitapta yer vermiştir. Yazar, verdiği çarpıcı örneklerle çeşitli dönemlerdeki çeşitli belediye başkanlarının İstanbul’daki imar faaliyetlerinin neticelerini dile getirir:

“Edhem Paşa’nın yalısını çok iyi hatırlıyorum. Nasıl hatırlamam? Bütün bir ömür boyunca, hep onu karşımda gördüm, tâ ki, rahmetli Lütfi Kırdar Bey’in İstanbul Valiliği ve Belediye Reisliğine kadar... O güzelim sıra yalılar, yerlerini, işe yaramaz kömür deposuna bırakmak için yıkılmıştı.” (s. 93)

Yazarın verdiği bir başka örnek ise kendi yalısının da bulunduğu Beylerbeyi semtinin imarıyla ilgilidir. Adnan Menderes’in, başbakanlığı döneminde, Beylerbeyi sahilini yeşil alan yapmak için yalıları yıktırmak istemesi, Ayaşlı’ya oldukça zor günler geçirtmiştir. Nihayet imar işinin verildiği İtalyan şehircisi Picini’nin⁵⁷ haritaları üzerinde evinin yıkımdan kurtulacağını öğrenen yazar, derin bir nefes alsa da, etrafındaki yalıların da kurtarılmasına çalışmıştır. Ayaşlı, o günlerde “İstanbul’u hiç tanımayan, his etmeyen küçük bir taşralı!” (s. 226) dediği Menderes’e yapılan bedduaların, onun idamına sebep olduğunu düşünmektedir:

“O gün Menderes’e edilen beddua, bilmem başka bir insana edilmiş midir? Ben Menderes’i çok sever ve çok tutardım, lâkin o gün korktum: “Eyyvah bu adam bu kadar bedduaya dayanabilecek mi? Bu kadar bedduanın altından kalkabilecek mi?” dedim ve o gün, Adnan Menderes’in sonunun çok feci, çok vahim olacağını his etmiştim.” (s. 226)

⁵⁷ Münevver Ayaşlı, *Avrupai Osmani Rumeli ve Muhteşem İstanbul* isimli kitabında bu İtalyan mimarın adının “Cimini” olduğunu söylemektedir. (Ayaşlı, 2003a: 109)

Bebek burnundaki iki sultan sarayının da yol genişletme çalışmaları için yıkıldığını anlatan Ayaşlı, “hâlbuki, iki saray ortada kalıp, önlerinden ve arkalarından geliş gidiş temin edilir, bu iki saray da yıkılmamış olurdu. Bu o kadar basit bir mesele idi, lâkin düşünebilmek için biraz olsun zekâ, bilgi ve şehircilik nosyonu olması lazım gelirdi.” (s. 172) sözleriyle çarpık şehircilik anlayışını eleştirir.

Boğaziçi’nde yıkılan, yanan yalıların yerlerine dikilen yeni yapıları da zevksiz bulan Münevver Ayaşlı’ya göre bunlar “gecekondu”dur: “Yanlış anlaşılmasın “gecekondu”dan maksadım, fukara gecekonduları değil, bunlara güzel olmayışlarından gecekondu diyorum.” (s. 188) diyen Ayaşlı, verdiği örneklerle Boğaziçi’ndeki kimliksizleşmeye dikkat çeker ve yetkililerin ilgisizliğine sitem eder:

“Daha Dolmabahçe’ye varmadan Kabataş’ta küçük fakat çok zarif bir mendirek, yani küçük bir limancık vardı ve zannedersen Sultan Abdülmecid Han’ın tuğrasını taşıyan bir kitâbesi vardı; kitâbe uzun zaman kırık kaldı ve sonradan bütün bütün yok oldu ve küçük liman dolduruldu... Neden, niçin, birçok İslam Türk köşesi yok oldu? Mes’ulü yoktur, yok olur, olur. Karşı tarafında da çok güzel bir sebül vardı, şimdi sevimsiz bir kahvehane olmuş! Bir az ilerisinde hârikulâde bir Türk evi, fakat 19’cu asır değil 18’ci asırdan kalma bir Türk evi, mor salkımlar, baharda damına kadar yükselir ve emsâlsiz bir manzara arz ederdi, yok oldu... Eski Eserleri Koruma Derneği acep kandedir?!” (s. 166)

Yazar, yabancıların da İstanbul’daki yapılaşma hakkındaki fikirlerine eserinde yer verir. Anlattığı anekdotlardan birisi Fransız yazar Claude Farrere’e aittir: “Meşhur Türk dostu Claude Farrere’e, en son İstanbul ziyaretinden sonra, sormuşlar, “İstanbul’u nasıl buldunuz?” Claude Farrere’in cevabı: “Çok güçlülükle...” demiştir.” (s. 77)

Yazarın bir Fransız dostu ise şunları söylemiştir:

“Her İstanbul’a gelişimde şehri daha çirkin görüyorum, bir defasında burnu kırılmış, bir defasında kanbur olmuş, bir defasında bacağı kesilmiş, bu İstanbul’u sevenler için hakikî bir işkence, keşke bir hava hücumunda bombalanmış ve yıkılmış olsaydı ve yok olmuş olsa idi bu kadar acı duymayacaktım.” (s. 222)

İstanbul sevgisini her fırsatta dile getiren yazar, gördüğü yıkımlar karşısında: “İşte bütün bu güzellikler yok oldu... Fakat ben artık kararlıyım, hiçbir şeye üzülmiyorum, acımiyorum, esef etmiyorum...” (s. 94) diyerek aslında içinin ne kadar acıdığını belirtmiştir.

Dersaâdet'te İstanbul'la beraber, İstanbullulardan da bahseden Ayaşlı'nın özellikle üzerinde durduğu isimler Sadrazam Edhem Paşa ailesi, Reşid Ben Ayyad ve Osmanlı hanedanı üyeleridir. Edhem Paşa ve oğulları Osman Hamdi ve Halil Edhem Beyler, Tanzimat sonrası Türk ailelerinde başlayan alafranga hayatın temsilcilerinden oldukları için yazarın gündeminde yer alırlar. Kitabın başlarında bu aileden bahseden yazar, daha sonra “Edhem Paşa” başlığı (s. 143) altında tanıdığı aile üyeleri hakkındaki hatıraları nakleder.

Beykoz korusu yöneticiliği yapmış Reşid Bin Ayyad Bey ise, Nusret Ayaşlı'nın en yakın arkadaşıdır. Münevver Ayaşlı kitabında sık görüştüğü bu dost isimden de geniş bir şekilde bahseder.

Ayaşlı, hanedan mensuplarının mütareke döneminde ve sürgünde yaşadıkları dramatik sahnelerle de kitabında yer vermiştir. İstanbul'un hayatı biraz da hanedanın tarihi ile iç içe geçmiştir. Boğaziçi, sahilsarayları ile hanedanı da ağırlamıştır. Yazar, onlar ülkeyi terk etmek zorunda kaldıklarında dağılan saraylardan çıkan eşyaların, yok pahasına dünyanın dört bir tarafına dağılışına şahit olduğunu anlatır.

Dersaâdet, İstanbul'a dair bir kitap olmakla birlikte Ayaşlı, bir dönem yaşadığı Ankara ve Paris şehirlerinden de bu eserde bahsetmektedir. Ankara, yazarın gençlik yıllarında yaşadığı bir şehirdir. Yazar, hem kendisi hem de eşi Nusret Ayaşlı'nın hatıralarından yola çıkarak İstanbul ve Ankara şehirleri arasında dolaylı da olsa bir kıyasa gider. Ankara'da hâkim zihniyeti eleştirdiği satırların ardından “Ankara'dan uzaklaşalım artık... Çok sıkıldık...” (s. 52) diyerek İstanbul bahsine kaldığı yerden devam eder.

Ayaşlı'nın hatıralarının peşinden sürüklendiği bir diğer şehir ise Paris'tir. Eğitim için gittiği bu şehirde, edindiği dostlar vasıtasıyla “Müze Guimée”de (s. 139) Mevlana Celaleddin Rumi için yapılan bir anma törenini anlatan yazar, törenin ülkemizdeki yankılarına da değinir.

Münevver Ayaşlı, İstanbul'u tarihi ve kültürüyle tanıttığı kitabını şu sözlerle sonlandırır:

“İstanbul, musikîsiyle, edebiyatıyla, güzel san’atlarıyla, tasavvufu ve güzel hayatı ve leziz yemekleri ile bitip tükenmez, fakat biz tükendik, üzüntüden, yeisden, ümitsizlikten biz tükendik...

Zira yakıldı, yandı, ağaçlar kesildi, balık tükendi, çayırlar kurudu demekten yorulduk ve yazımızı burada kesiyoruz.” (s. 256)

Ayaşlı, ayrıca kitabına bir ilave yapar ve eseri yazarken İstanbul’da ve Türkiye’de meydana gelen önemli olayları da birkaç maddeyle sıralayarak tarihe not düşer.

Dersââdet, bir İstanbul, Boğaziçi güzellemesi olarak okunabileceği gibi, yitirilen bir medeniyet için yakılan bir ağıt gibi de okunabilir. Abdullah Uçman’ın yerinde tespitiyle: “*Dersââdet* bir bakıma, güzel, mutlu İstanbul şehrinin olduğu kadar hâlâ sürmekte olan bir facianın da hikâyesidir.” (Uçman, 1976: 28)

3.2.4. *Dil ve Üslûp*

Osmanlı Devleti’nin son döneminde dünyaya gelen Münevver Ayaşlı’nın Türkçesi sade ve anlaşılırdır. Aldığı eğitim ve gördüğü terbiye gereği kullandığı bazı kelimeler, tamlamalar, deyimler onun dil anlayışına göre vazgeçilmezdir. Bunlar sadece bugüne göre eskimiş sayılabilecek Türkçe kelimeler değildir. Ayaşlı’nın yabancı dil eğitiminin neticesi olarak kullandığı Batı kaynaklı kelimeler de bazen kendi imlâlarıyla, bazen de okunuşlarına uygun bir Türkçe ile eserlerinde çokça yer alır. Bu kelime ve tamlamaları şöyle örneklendirebiliriz:

Başvekilimizi Tanıdım’da: müteşekkir, delâlet, alâyiş, muvazene, ilga, şiar; reailite, rönesans vb.

İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim’de: mahfuz, muahede, müteaddid, murahas, istiskal, kaht-ı rical, merbutiyet, hâk-i pâ-y-i şahane, salhurde, kavm-i necib, icadgerde; documents, pendant, nevrasthénie, grandiose, majestieux, kultive, gentille, eunuque, konservasyon, kordiplomartik vb.

Dersââdet’te: hâzik, zülvecheyn, inzimamen, pestenkerâne, asırdîde, vasf-ı mümeyyiz, halef, tezvîrat; intacte, echelle des vailleurs, Turquerie, salle de facte, ürbanim, charme, snob, business-women, no men’s land, subtilite vb.

Rumeli ve Muhteşem İstanbul’da: kurbiyet, tahakkuk, medyuvv, hüsn-i kabul, istidat-ı zatî, ayan-ı sabite, kâhhal, tes’id, bilâveled, müstehzerat, mükrim, muzit,

alâmet-i farika, müntesip; guipage, tres Grand dame, bon marche, bourgeois, renegat, cafe chantant, palace, viyole, Turkish right, irreel vb.

Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru'da: teenni, mamafih, ihata, mültefit, münavebe, istintak, arz-ı tazimat, seriü'z-zeval, tenzilat, huşunet, gaibane, muin, defter-i mahsusa; madame, boy friend, vejete, place d'honneur, xenophobie, the book, lady vb.

1968 ile 1994 yılları arasında yayımlanan hatıra kitaplarında dil itibariyle büyük değişiklikler olmamıştır. Ayaşlı'nın Türkçeye tasarrufunda tutarlı bir yol izlediği görülmektedir.

Münevver Ayaşlı'nın hatıralarını bir "haminne" üslubu ile adeta konuşur gibi kaleme aldığı görülmektedir. Eserlerin hepsi bir sohbet havası taşıyan yazar, bahsettiği hatıralar arasında okuyucuya sorular dahi yöneltir. Aşağıya alacağımız bölümler bu üslubun yerinde örnekleri olacaktır:

"Evet, ne Şam'ın şekeri, ne Arab'ın yüzü. Şam'dan çıktığım akşam dedim Şam-ı Şerif!..

İyi, işte, memnun musunuz?

Şam-ı Şerif de yok artık, Şam'ın şekeri de yok, Arab'ın yüzü de yok. Memnun olunuz!.. Geçelim..." (2003b: 48)

"Millet öyle bir dram içinde iken, kafası acaib sargılar ile sarılmış, ayağında pantolon, beygirin yuları bir elinde, bir elinde kırbaç, Halide Hanım poz poz resimler çektiriyor. Yok Halide Onbaşı, yok Halide Çavuş gibi manasız ve ciddiyetle te'lif edilemeyecek hallerdi bunlar." (1973: 84)

Münevver Ayaşlı'nın sohbet üslubuyla kaleme aldığı hatıralarında göze çarpan bir diğer unsur ise, bitirmek istediği bahsi "Geçelim..." diyerek anlattıklarına son vermesidir. Bu, yazarın üslubunun vazgeçilmezi olarak, bütün hatıra kitaplarında sıklıkla okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

"Peki biz bıraktıktan sonra bu mukaddes emânet ne oldu? Paramparça, tuzla buz oldu... Din düşmanları sevinsinler...

Geçelim..." (1975: 25)

“Timur belâsı olmamış olsaydı, İstanbul’un fethi daha evvel olacak ve sırası ile Osmanlı, daha zinde iken, Viyana kapılarına kadar gitmekle kalmayacak, Viyana’nın içine girecekti.

Kader böyle imiş. Geçelim!” (2003a: 8)

Yazar, yer yer nesnel bir tavır takınsa da duygularına tam olarak hâkim olamaz. Zaman zaman hüznü, zaman zaman da dile getirdiği eleştiriler nedeniyle sertleşen bu üslup, yazarın samimiyetini de yansıtmaktadır. *Dersaâdet*’te yanan, yıkılan yalı-lara duyduğu üzüntüyü dile getirirken, buna sebep olan yöneticilerden bahsederken; *Rumeli ve Muhteşem İstanbul ve Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru*’da kazanılanların takdiri ile beraber kaybedilenleri anlatırken, eleştirinin dozu biraz kaçmış bile olsa yazarın hissettiklerini dile getirdiğinden şüphe duyulmaz. Münevver Ayaşlı, hatıralarını naklederken duygularını gizlemek gereği duymamıştır. *Rumeli ve Muhteşem İstanbul*’daki “Bu yazıları yazarken 81 yaşındayım ve gözyaşları ile yazıyorum.” (s. 117) cümlesi, onun bu duygusal tarafını iyi yansıtmaktadır.

3.2.5. Genel Değerlendirme

Türk edebiyatında hatıra türünün gelişmemiş olmasından yakınan Münevver Ayaşlı, kaleme aldığı eserlerle bir boşluğu doldurmak istemiştir. Yazar, bizdeki hatıra edebiyatının eksikliğini üç sebebe bağlar: Tembellik, şahsi hataların itirafından, yapılan yanlışların ortaya çıkmasından çekinme ve takibata uğrama korkusu. (Ayaşlı, 1973: 5-6) Ayaşlı, bu ve benzeri sebeplerle hatıralarını yayımlamayan, görüp bildiklerini kendileriyle birlikte mezara götürenleri de korkaklıkla suçlar. (Ayaşlı, 1973: 14)

Ayaşlı’ya göre hatıra edebiyatı bir tür yan tarih oluşturmaktadır. Bu da klasik ve kuru tarihe renk katacaktır. Yazar, bunun için Batı edebiyatını örnek gösterir:

“Batı, Batı diyoruz ama nerede baticılık. Avrupalı devlet adamlarının, diplomatlarının, edebiyatçıların ve san’atçıların hatıratı vardır. Velhasıl herhangi bir yolda biraz sivrilmiş olan her mümtaz kimse hâtıra-tını yazmıştır ve bu suretle, katı, dondurulmuş resmî tarihin yanında, nükteli, ince ve bir çok kapalı kalan meseleleri aydınlatacak bir tarih meydana gelmiştir. Başka türlü bir çok hakikatler gizli kalırdı.” (Ayaşlı, 1973: 13-14)

Bu anlayışla yayımladığı hatıralarında Ayaşlı, şahidi olduğu geniş bir devri, tanıdığı isimleri gördüğü ve bildiği kadarıyla anlatarak, okuyucularla paylaşmak istemiştir. Tabii yukarıda da belirtildiği gibi yazar, hatıratı bir tarih kitabı olarak görmediğinden tarihi bilgilerden ziyade şahsi dikkatlerine öncelik tanımıştır. Yazar, hatıralarında takip ettiği usulü şöyle açıklar:

“Biz tarihçi değiliz ve tarih yazmak iddiasında da hiç değiliz. Biz içinde yaşadığımız devri, gördüklerimizle, tanıdıklarımızla, işittiklerimiz veya işitenlerden işittiklerimizle, nüktesiyle, rivayetiyle, dedikodusuyla, efsanesiyle ve bilebildiğimiz kadar hakikatiyle, bizden sonra gelecek nesillere nakletmek istiyoruz.

Yalnız şurasını da açıklamak isteriz ki bir kaside veya mehdiye yazmıyoruz. Bunları yazmadığımız gibi hicviye de yazmıyoruz. Yazılarımız içinde acı ve sivri taraflar olabilir. Biz mümkün olduğu kadar bunları tatlılaştırmak ve sivri taraflarını yontmak istedik. Fakat bütün bütün de hakikatlerden ve rivayetlerden uzaklaşamadık.” (Ayaşlı, 1973: 3-4)

Ayaşlı, yukarıdaki satırlarda da ifade ettiği gibi, hatıralarında şahsi gözlemlerinin yanında duyularını da kullanmıştır. Bunlardan bazılarını olduğu gibi kabul etse de bazılarında da ihtiyat kaydı koymayı ihmal etmemiştir.

Hatıra kitaplarında nesnel bir tutum beklense bile, yazarının duygu ve düşünce yapısı, muhakkak yazılanlara etki edecektir. Münevver Ayaşlı'nın kitapları için de aynı durum söz konusudur. Yer yer nesnel tutumla yazılmış bölümler bulunduğu gibi, daha çok öznel ifadelerin yer aldığı hatıralar, okuyucuya Ayaşlı'nın düşünce dünyasını yansıtır.

Bu bağlamda, yazarın eserlerinde öne çıkan unsurlardan biri nostalji duygusudur. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde dünyaya gelen Münevver Ayaşlı, çocukluğunu, kısa süre sonra elden çıkacak imparatorluk topraklarında dolaşarak geçirmiştir. Buraların elden çıkışına, sancılı bir yıkım sürecine ve yeni rejimin kuruluşuna tanıklık ederken gördüklerini ve duyduklarını zihninin bir köşesine kaydetmiştir. Yazar, hatıralarını kaleme alırken, içinde biriktirdiği özlemi de dışa vurmuştur. Bu bir nostaljidir; yitirilen vatan topraklarına, kaybedilen hayat tarzına yönelik bir özlemdir. Gerek *Dersaadet*'te gerek *Rumeli ve Muhteşem İstanbul* ve *Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru* kitaplarında bu husus açıkça görülmektedir. Bu nostalji

ile nakledilen hatıralar okuyucu için, Rumeli'den İstanbul'a, Suriye'den Lübnan'a, geniş bir coğrafyanın âdetlerini, yeme-içme kültürünü, eğlence hayatını, toplum ilişkilerini, aile yapılarını tanıtan birer rehber olur.

Tanıdığı isimlere hatıralarında bir resmigeçit yaptıran Ayaşlı, çoğu edebiyat ve siyaset sahnesinin önde gelen bu simalarını da haklarında edindiği kanaatlerle birlikte okuyucularına anlatır. Ele aldığı kişilerle bir devrin panoramik fotoğrafını çekmeyi başaran yazar, Türk siyasetinin, düşünce tarihinin, edebiyatının belli başlı duraklarını da belirtmiş olur. Ayaşlı'nın şahsi bakış açısıyla göz önüne getirilmiş olsa da, okuyucu Batıcılık, Türkçülük, İslamcılık gibi son devir fikir hareketlerini, Cumhuriyet'in başkenti Ankara'nın siyasi, fikri ve kültürel yapısını, dünü ve bugünüyle İstanbul'u bu hatıra kitaplarından tanıyabilir.

Yazarın hatıralarıyla ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir diğer konu ise kitapların zaman zaman bir isimler yığına dönüşerek okumayı zorlaştırmasıdır. Ayaşlı, zengin bir tanıdıklar listesine sahiptir. Ele aldığı hemen herkesin aile fertlerini, akrabalarını ve dostlarını da tanıyan yazar, bu kimseleri bazen tek tek sayar. Bu durum, okuyucuyu anlatılanlardan kopararak, metinden uzaklaşmasına yol açar.⁵⁸

Bu isim bolluğu eleştirilecek olsa bile, yazarın keskin hafızasına işaret ettiği de bir gerçektir. Yine yazarın küçük yaşlarından itibaren zihnine kaydettiği görüntü ve olayları ayrıntılarıyla aktarması, onun hafızasının kuvvetini ortaya koymaktadır.

Münevver Ayaşlı'nın bazen çağrışımların peşinden giderek dağınık bıraktığı hatıra kitapları, derbeder hâllerine rağmen, edebiyat ve düşünce tarihi araştırmacıları için, okunması ve başvurulması gereken çalışmalardır. Yazarın, hatıra alanında verdiği eserlerle Türk edebiyatında, önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

3.3. Romancılığı

Münevver Ayaşlı'nın toplam dört tane romanı vardır. Bunlardan üçü bir nehir roman niteliği taşır. *Pertev Bey'in Üç Kızı*, *Pertev Bey'in İki Kızı*, *Pertev Bey'in Torunları* adını taşıyan bu romanlar, ayrı ayrı basıldıktan sonra yayınevlerince tek cilt

⁵⁸ Bu duruma yönelik bir eleştiri de Ayaşlı'nın *Avrupai Osmani ve Rumeli* isimli kitabına bir değerlendirme yazan Samiha Ayverdi'den gelmiştir: “Ancak, kitaba bulanıklık veren tek aksaklık, şecere ve adları geçen şahsî isimlere fazlaca yer verilmesidir ki gerçekleri boğar hâle getirmiş, hele eski sosyeteyle tamamen yabancı olanlar için onları tanımak muhal ender muhal hâle gelmiştir.” (Ayverdi, 2008: 82)

altında toplanarak yayımlanmışlardır. Yazarın diğer romanı da *Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yahısı* isimindedir. Ayaşlı'nın bütün romanları, asil ailelerin, Osmanlı Devleti'nin yıkılışı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu süresince İstanbul-Ankara hattında yaşadıkları değişimi ele alan dönem eserleridir. Değişen hayat tarzı, buna ayak uyduranlar yahut ayaklar altında kalanlar bu romanlarda hikâye edilir. Yazar romanlarında, değişime karşı olmamakla birlikte, zararlı etkilerinden de söz etmeyi ihmal etmez. Medeniyet değiştirirken yaşanan kültürel travmaların toplumda nelere yol açtığını çizdiği karakterler üzerinden yansıtmak isteyen Ayaşlı'nın eser kadrosu oldukça geniştir. Karakterlerini başıboş bırakmak istemeyen romancının, üçüncü tekil kişi ve tanrısal bakış açısıyla kaleme aldığı romanlarda yazar-anlatıcı kimliğiyle her yerde hazır ve nazır olduğu görülür. Kendini gizleme gereği duymayan yazar-anlatıcı bazen karakterlerle, bazen okuyucuyla konuşur. Hatta Ayaşlı, bazen romandan ayrılarak siyasi yorumlara da girişir. Bu hâlde, sekteye uğrayan kurgularıyla romanlar, edebi niteliklerinden çok şey kaybederler. Yine de dramatik yapılarıyla okuyucunun ilgisini çektiği söylenebilir.⁵⁹

3.2.1. Konu ve Vak'a Özetleri

Pertev Bey'in Üç Kızı⁶⁰:

Konu:

Bir nehir roman olan kitabın konusu, Balkan Savaşı'ndan 1960'lı yılların sonuna kadar miralay Pertev Bey ailesinin nesilden nesile, İstanbul ve Ankara arasında şekillenen hayatlarıdır.

Vak'a Özeti:

Miralay Pertev Bey, eşi Azize Hanım ve kızları Selmin, Berrin ve Nermin'le Moda'daki son dönem Osmanlı köşklerinden birinde, refah ve mutluluk içinde, alaf-ranga bir hayat sürmektedirler. Batılı bir eğitimden geçen Pertev Bey ve kendisi gibi olan Azize Hanım, çocuklarını da mürebbiyeler elinde, kendi kültürlerine uzak bir biçimde yetiştirmektedirler.

⁵⁹ Aslında bu ilginin bir adım ötesine gidildiği de olmuştur. Nitekim *Pertev Bey'in Üç Kızı* roman serisinin ilk kitabı bir televizyon dizisi olarak Türk halkının beğenisine sunulmuştur. (Pertev Bey'in Üç Kızı, Yönetmen: Tunç Başaran, Promete Film Yapım, 2006)

⁶⁰ *Pertev Bey'in Üç Kızı*, Sebil Yay. , İstanbul 1976, 533s.

Aile “haz ve huzur içinde, yine kendilerine mahsus o güzel ve harikulâde hayatlarını yaşamaya devam” ederken (s. 7) Balkan Savaşı çıkar. Miralay Pertev Bey, Balkan Savaşı’ndan yaralı olarak döndükten bir müddet sonra, ablası Nuhbe Hanım’ın oğlu Halet, askeri tahsilini tamamladığı Fransa’dan İstanbul’a döner. Pertev Bey’in büyük kızı Selmin’le birbirlerine âşık olurlar. Kendi aralarında sözlendirler. Fakat yazar, bu ideal aşkın geleceğinin felaket olduğunu ima eder:

“Aman ya Rabbim, bu ne muazzam bir dram başlangıcıydı... Zira felek kıskançtır. Harikulâde insanları boş bırakmaz, kurbanlık koçlar kursuz olur. Mukaddes vatanın, mübarek Türk milletinin başına gelecek musibetlerden bu iki nazlı, güzel, sevgili çocuk da hisselerini bol bol alacaklardı.” (s. 24)

Kısa bir süre sonra, 1914 Ağustosunda I. Dünya Savaşı patlak verir. Halet de “mülazım-ı evvel” rütbesiyle orduya alınmıştır. Pertev Bey Kafkas Cephesine giderken Halet de Çanakkale Cephesi’ne atanır. 1915 baharında şehit düşen Halet’in ardından Nuhbe Hanım, akli dengesini kaybeder ve bir akıl hastanesine yatırılır. Selmin ise kendini müziğe vererek Halet’i unutmaya çalışır. Babasının arkadaşı olan Avusturya asilzadesi Kont Graf Franz von Rollhausen de bu dönemde aileyle sıkça görüşmektedir. Selmin gibi müziğe düşkün olan Kont, ona evlenme teklif eder. Kendisi için bir matem yeri olan yurdundan uzaklaşmak ve Viyana’da müzikle iç içe yaşayacak olmak, Selmin’e makul görünse de babası bu evliliğe kesinlikle izin vermeyecektir. Dış görünüşü ve yaşayış tarzı itibarıyla tamamen Avrupalı olan Pertev Bey’in “bin senelik mazisi ayaklan[ır] ve: “Dinim, memleketim ve ailem bu izdivacı imkânsız kalmaktadır.” (s. 47-48) diyerek Kont’u tereddütsüz geri çevirir. Yazar burada devreye girerek Kont’a bu kararı ecdadın verdiğini belirtmek ihtiyacı duyar:

“Senin ecdadın Viyana’da mahpus iken, Selmin’in ecdadı Merzi fonlu Kara Mustafa Paşa çadırında idi. Hatta hatta Selmin’le evlenmiş olsaydın bile, Selmin’in bütün Avrupaî zevahirine rağmen, sen Viyana’da muhasarada, Selmin ise Osmanlı çadırında bulunacak ve hedefi “Kızıl Elma”sı Viyana olacaktı.” (s. 49)

1918 senesinde, savaştan yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğu, tarih sahnesine veda ederken Pertev Bey de Mondros Ateşkesi’nin imzalandığı haberi üzerine felç geçirir ve malulen emekli edilerek İstanbul’a, evine döner. Savaş zamanında mali

durumu kötüleşen aile, Pertev Bey'in emekli olmasının ardından daha da zor duruma düşer. Azize Hanım'ın elmasları tükendiği gibi, köşkteki antikalar da birer birer elden çıkar. Ailenin ortanca kızı akıllı ve çalışkan Berrin'in teklifi üzerine Moda'daki köşkü terk eden Pertev Bey ailesi, küçük bir mahalle evine taşınır. Bu taşınma hadisesi, aile için de dönüm noktası olacaktır. Basit bir göç değildir Pertev Bey ailesinin. Elden çıkan sadece köşk değil, onun temsil ettiği bir hayat tarzıdır aynı zamanda. "Seçkin" bir Osmanlı ailesi, konaktan mahalle evine geçerek "eski"ye de veda eder. Yeni taşındıkları mahalle evinde, aileden başka iki emektar kalfa olan Karanfil ve Bezmiyar da bulunmaktadır.

Bu yeni hayatta aileyi bekleyen en büyük sıkıntı geçim meselesidir. Berrin, bunun için ablası Selmin'in çalışması gerektiğini söyler ve savaş dönemi vurguncularından Abdülgani (Gani) Bey'in yanında mütercim-kâtime olarak çalışmaya başlamasını sağlar. Çalışma hayatı nedir bilmeyen, eski usulde, "orkide gibi sun'î" (s. 62) yetmişmiş bir kız olan Selmin, büyük gayretle ailesinin geçimine yardım etmeye çalışsa da fazla direnç gösteremez ve bir gün iş yerinde hastalanır. Patronu Gani Bey, onu Tokatlıyan Otel'i'ne götürür ve geceyi orda geçirmesini sağlar. Kızı eve gelmeyince endişelenen Pertev Bey, Selmin'in gece Tokatlıyan'da kalmasını tamamen yanlış anlayarak onu evden kovar. Çaresiz kalan Selmin, patronunun yanına gider ve onun metresi olarak Şişli'de bir apartman dairesinde yaşamaya başlar. Gani Bey'le Viyana'ya bir iş seyahati için giden Selmin, burada Şehzade Burhaneddin Efendi'yle küçük bir aşk macerası da yaşar. Ama içinde bulunduğu metreslik hayatı sebebiyle asla kendi kimliğini belirtmez ve şehzadenin yanında kalma teklifine rağmen Gani Bey'le İstanbul'a döner.

Bu sıralarda felçli olan Pertev Bey, Kurtuluş Savaşı'na katılamamanın ezikliği içinde harekâtı evinde, haritalar üzerinden takip etmektedir.⁶¹ Artık evin bütün yükü, liseyi bitiren Berrin'in omuzlarına yüklenmiştir. Berrin, bir yandan postanede çalışırken bir yandan da tıp eğitimine başlar. Savaşın kazanılmasıyla bütün aile, büyük bir mutluluk yaşarlar. Pertev Bey, hasta yatağından kalkarak, başında kalpağıyla, işgalci devletlerin İstanbul'u terk edişini seyretmek üzere Boğaza bile gider. Fakat bundan

⁶¹ Kurtuluş Savaşı'na katılamayan Pertev Bey'in "mefluç" (s. 91) hâli, aslında onun gibi nice Osmanlı askerinin ve hatta şehzadelerin durumunu sembolize eder. Nitekim yazar, Viyana'da Selmin'le şehzade arasındaki böyle bir diyalogla bu temsili vurgular. (s. 90-91)

birkaç ay sonra gelen ani bir atakla fenalaşan Pertev Bey, ölüm döşeğinde yatarken kızı Selmin'i çağırır. Selmin hemen evine gelir; babası ondan af diler. Yanı başından ayırmaz. Fakat kardeşleri Nermin ve Berrin ona çok soğuk davranırlar. Selmin geldikten üç gün sonra babası vefat eder. Birkaç asker arkadaş ve bir iki komşu ile cenaze kaldırılır. Selmin de kardeşlerini üzmemek için Gani Bey'in yanına döner.

Pertev Bey'in ölümünün ardından aile daha küçük bir eve taşınır. Bütün bu işlemlerle Berrin ilgilenmektedir. İlkokulu mahalle mektebinde okuyan Nermin'i de Çamlıca Kız Lisesi'ne verirler. Selmin de ara sıra ailesini ziyaret etmektedir. Kardeşlerin arasındaki buzlar yavaş yavaş erimeye başlar.

Gani Bey'le Selmin'in arası iyi değildir. Kaba, riyakâr, kurnaz bir adam olan Gani, Selmin'e refah dolu bir hayat sağlasa da bunlar onu memnun etmeye asla yetmez. Selmin'in yüzünü bir türlü güldüremeyen Gani'nin canı giderek sıkılmaktadır. Bir ara apartmana Ankara'dan birtakım misafirler getirir Gani Bey. Kara kalpaklarıyla İstanbul'da boy gösteren bu insanları Selmin tanımak ister; fakat tanıdığına büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Zira bu insanlar, şimdi toprak altında yatan, Kurtuluş Savaşı kahramanlarının emeklerini sömüren "tortu ve posa"dırlar, "büyük zaferin parasını topl[amaktadırlar.]" (s. 115) Getirdiği bu misafirlerle işler yapan Gani Bey, Selmin'in onlar hakkındaki olumsuz görüşlerine kızar ve nicedir sonu gelen Gani-Selmin ilişkisi de böyle bir mesele neticesinde biter. Selmin, Gani Bey'den ayrıldıktan sonra utancından evine dönemez. Parmakkapı'da bir Rum madamın pansiyonunda oda tutar. Odanın kirasını ödeyemeyince, Rum madam tarafından sıkıştırılan Selmin'e, bir başka pansiyoner, Cavidan isimli bir adam yardım eder. Emekli bahriye yüzbaşı olan Cavidan'la, bu olaydan sonra birlikte yaşamaya başlarlar. Cavidan çeşitli işler peşinde koşan parasız biridir; Selmin'e dekoratif abajur resimleri yaptırıp satar ve paranın büyük kısmını kendine ayırdıktan sonra Selmin'e az bir miktar harçlık verir. Selmin, bu yeni hayatında hiç bilmediği hâlde yemek yapar; bulaşık, çamaşır yıkar.

Bu arada Berrin, tıp eğitimini tamamlayarak çocuk doktoru olur. Haseki Hastanesi'nde çalışmaya başlar. Nermin de büyümüş, büyük ablası Selmin gibi güzel bir kız olmuştur. Bu sebeple mahallede rahat edemeyeceklerini düşünen Berrin, daha iyi bir muhite geçmeleri gerektiğini düşünerek, ailesini Pangaltı'da bir apartman dairesine taşır. Güzelliğiyle dikkatleri çeken Nermin, okulunu Cumhuriyet Bayramı'nda,

Ankara’da temsil etmek üzere görevlendirilir. Azize Hanım ve Selmin’in itirazına rağmen, ailenin reisi durumundaki Berrin’in “Anneciğim dünya değişti, değişiyor, daha da değişecek. Kızınızı bırakınız gitsin.” (s. 134) demesiyle Nermin Ankara’ya gönderilir. Buradaki törenlerde kendisini görüp beğenen Güç Bankası müdürlerinden Muammer Reşid Bey, Nermin’in ailesine bir mektup göndererek evlenme isteğini dile getirir. Büyük ablası Selmin’in düştüğü hâle kendi de düşmek istemeyen Nermin, diğer ablası Berrin gibi de çalışmak, didinmek istememekte, refah dolu bir hayatı arzu etmektedir. “Ve ne bahasına olursa olsun, senede bir defa ancak alınabilen ve senenin yarısında dama atılan ve içi su alan pabuçtan, gece yıkanıp gündüz giyilen tek çoraptan, küçülmüş entarilerden ve kıtı kıtına hesap edilen, ikinci mevki tramvay paralarından bıkmış, bunların hepsinden kurtulmak iste[yen]” (s. 142) Nermin, ailesini şaşırtan bir kararla, kendinden 19 yaş büyük Muammer Bey’le evlenmeyi kabul eder. Lise son sınıfta olan Nermin, okulu bitirince Park Otel’de gösterişli bir düğünle dünya evine girer. Muammer Bey, bu düğüne Selmin’i çağırmadığı gibi evdeki emektar kalfaları da çağırmaz. Azize Hanım ve iki küçük kızı, bu duruma canları sıkılsa da bir şey diyemezler. Zira “Yeni Türk” (s. 149) diye adlandırdıkları Muammer gibi insanların dünyası farklı temeller üzerinde yükselmektedir.

Nermin evlenmeden bir müddet önce, Cavidan, bir iş için Beyrut’a gider ve Selmin pansiyonda yalnız kalır. Üç aydan fazla kalmayacağını söyleyen Cavidan, önce gittiği her yerden kartlar göndererek Selmin’i haberdar etse de zamanla kartların arkası kesilir. Cavidan’ın geri gelmeyeceğini anlayan Selmin, artık o pansiyonda kalmak istemez ve İhlamur’da eski bir konağın selâmlığını kiralar. Cavidan’la yaşarken eline daha az para geçen Selmin, onun gidişinin ardından, bütün kazancı kendisi aldığından, görece bir rahatlığa da kavuşmuştur. Bu yeni evin Osmanlı bakiyesi sahibiyle de iyi anlaşan Selmin, sakin, huzur dolu bir hayata da adımını atmıştır. Yeni evine Karanfil ve Bezmiyar Kalfa’yı alır; Halet’in ve babasının resimleriyle nişanlarını da annesinden ister.

1931 senesi geldiğinde Ankara’dan gelen bir haber üzerine Azize Hanım, doğum yapacak kızının yanına gider. “Ankara dili ile ‘moderen lüküs’ bir bina” (s. 170) olan Nermin’in evindeki zevksizlik, Azize Hanım’ı rahatsız eder. Muammer ve onun köylü annesi de bu evde adeta sırtıtmaktadırlar. Doğumdan sonra Berrin de Ankara’ya gelir. Bu yeni başkentte, yeni düzen insanlarıyla hiç de anlaşamayan Azize

Hanım ile Berrin, Nermin'in iki kültür arasında gelgit yaşamaması ve “Yeni Türkiye”ye daha kolay uyum sağlaması için, doğumdan kısa bir süre sonra İstanbul’a dönerler.

İstanbul’da Selmin, yaşadığı konağa komşu bir evde yaşayan Mevlevi Arif Dede’yle tanışır. Bu tanışma, Selmin’e yeni bir dünyanın kapılarını açar. O güne kadar dini bir eğitim görmemiş olan Selmin, Arif Dede sayesinde, dine tasavvuf kapısından girecektir. “Elinden tutanı, “destgir”ini bul[an]” (s. 199) Selmin, Arif Dede’ye intisap edip Mevlevi olur; aynı zamanda Dede’den tambur, rebap ve *Mesnevi* dersleri de almaya başlar.

İstanbul’a dönen Azize Hanım da Selmin’in yanına taşınır. Yalnız kalan Berrin, bir müddet muayenehanesinde yaşadıkdan sonra Selmin’in yanına taşınacaktır. Berrin’in kazancının da eve girmesiyle, Selmin çoktan bıkmış olduğu abajur boyama işini de bırakarak kendini ibadete verir. Selmin, ailesi, emektar kalfaları, Fransa’dan dönen dadısı Matmazel Durand, memleketinden çıkıp gelen Dilaver Ağa ve kırk kadar kedisi ile konakta Osmanlı hayatının bir minyatürünü kurar. Yazla beraber Nermin ve Muammer çifti de aileyi ziyarete gelir. Bu ziyaret esnasında Muammer de Selmin’i yakından tanır ve ona hayranlık derecesinde bağlanır.

Nermin ve Muammer çifti, bu gidiş gelişlerde kendilerine ait bir evde kalmak istedikleri için, Çiftehavuzlar’daki eski bir köşkü satın alıp yıktırarak yerine modern bir villa inşa ettirirler. Muammer, yılın diğer ayları Ankara’da olduğundan inşaat işleriyle ailenin çalışkan ismi Berrin ilgilenir.

1935 yazı itibariyle Selmin yatağa düşer. “Mevleviler ince, zayıf ve sarı benizli olurlarmış, beni de inşallah Hazreti Pir kabul ediyorlar ki; işte böyle sararıp soluyorum.” (s. 212) diyen Selmin, “yaşamaktan yorgun”dur. (s. 219) Selmin, hastalanıp yatağa düştükten bir müddet sonra sık sık Hz. Meryem’i rüyasında görmeye başlar. Nihayet bir rüyasında kendisinin Hz. Meryem olduğunu görünce şeyhine bunu anlatması gerektiğini düşünür. Şeyhi ise “Allah feyzini artırsın. Makam-ı Meryem’e eriştiniz.” (s. 225) diyerek rüyayı yorumlar. Selmin, Arif Dede sayesinde tasavvufi yolda çok ilerlemiş ve yıllardır içini kemiren “zina” günahından dahi temizlenerek “Meryem makamı”na yükselmiştir. Arif Dede, yükseldiği bu makamdan sonra onun bu dünyadaki misafirliğinin çok uzun sürmeyeceğini anlar. Nitekim ablasının bir hastalığı olduğundan şüphe eden Berrin, ona hastaneden iki doktor getirir. Bunların

yaptıkları muayene sonucunda Selmin'in kan kanseri olduğunu öğrenir. Bu bilgi, Berrin'i adeta yıkar; ama ne annesine ne Selmin'e ne de ikinci çocuğuna hamile olan Nermin'e bunu söyleyemez.

Yaz tatilinde yine İstanbul'a gelen Nermin ve Muammer Ergüç ailesi, "saray yavrusu" evlerine yerleşirler. Burayı oldukça lüks, pahalı ve fakat zevksiz eşyalarla, illa ki "ecnebi" ressamaların "kötü 'Kurt' resimleri"yle süslerler. (s. 236) Çift Eylül başında Ankara'ya döner. Bir müddet sonra bir telgraf gönderen Muammer, bir kızları olduğunu ve ismini de Selmin koyduklarını haber verir. Doğumu zor geçen Nermin hastalandığı için Berrin bir süreliğine Ankara'ya, kardeşinin yanına gider. Döndüğünde Selmin'i daha kötü bulur. Birkaç ay içinde hastalığı ilerleyen Selmin, Hazreti Mevlana'nın vefat günü olan 17 Aralık gecesinde "şeb-i arus"unu (s. 243) yaşayarak dünyayı terk eder. Cenazesi mahalledeki "Şenlik Dede" türbesinin bahçesine defnedilir. Selmin'in hastalığıyla beraber birer ikişer ölen kedilerden sonra, Selmin'in sona anına kadar yanından ayırmadığı "Gelin" isimli kedi de o gece ölür. Cenazenin ardından Arif Dede de sırta kadem basar. Berrin bir mektupla Muammer ve Nermin'i haberdar eder. Muammer, hemen gelir ve kayınvalidesini Ankara'ya götürür. Selmin'den sonra evde kalan emektarların durumunu ayarlamaya çalışan Berrin, artık bunamış olan Matmazel Durand'ı bir darülacezeye yatırır. Karanfil Kalfa ise, Selmin'den üç ay sonra ölür. Geriye kalan Bezmiyar Kalfa'yı, onu ailenin bir ferdi olarak görmeyen Muammer'in muhalefetine rağmen, Nermin yanına alır. Berrin İstanbul'da yalnız kalmıştır. Annesi Azize Hanım ise Ankara'da "sağlam, kunt imanlı, Anadolu'nun mübarek kadını" olan Muammer'in annesi Sıdika Hanım sayesinde biraz olsun teselli bulur. (s. 248) Azize Hanım, bu arada Berrin'e mektup göndererek, "sır" olan Arif Dede'yi bulmasını ister. Berrin, İstanbul'da bulamayacağını anladığı Dede'yi bulmak üzere memleketi Gelibolu'ya gider. Buradaki aramaları da sonuçsuz kalmıştır. Fakat Berrin, Gelibolu'ya boşuna gitmemiştir. Tanıştığı bir Albay sayesinde halasının oğlu Halet'in şehit düştüğü toprakları ve daha pek çok evliya türbesini ziyaret etme fırsatı bulan Berrin, buradan çok güzel hatıralarla ayrılacaktır.

1937 sonbaharında Muammer, çalıştığı bankadan ayrılarak milletvekili olur. Politikada yıldızı parlayan "İsmet Paşa'nın adamı" (s. 275) Muammer, İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığında iktisat vekili olur. Vekil olduktan sonra Berrin'i de milletvekili yaptırır. Aile Muammer'in evinin çatısı altında bir araya gelmiştir. Fakat

Nermin'in ilk çocuğu Baskın ilkokulunu bitirince, Ankara'da uygun okul bulunmadığı bahanesiyle Nermin, Azize ve Sıdıka Hanım'la çocuklar İstanbul'a taşınırlar. Berrin ve eniştesi Muammer de Ankara'da kalır. Nermin'in bu gidişi İstanbul'u özlediği ve biraz da çapkınlıklarını duyduğu kocasından uzaklaşmak istediği içindir. Muammer, sekreteri Ayten'i metres tutmuştur. Küçük bir ev tuttuğu Ayten'le gizli saklı görüşmektedir.

Nermin, İstanbul'daki evlerinde dört çocuğunu da özel okullarda, her istediklerini yerine getirerek yetiştirirken, Muammer de Ankara'da siyaset sahnesinde büyük uğraşlar verir. 1946 seçimleriyle gündeme gelen Demokrat Parti, 1950 seçimlerinde iktidarı ele geçirir. Hem bakanlık hem milletvekilliğinden mahrum kalan CHP'li Muammer, Ankara'daki evini bir ülkenin sefaretine kiralayarak İstanbul'a ailesinin yanına döner. Muammer, Ayten'i de İstanbul'a getirtmiştir. Fakat kavruk Anadolu çocuğu olan, saz ve söz bilemeyen Ayten, İstanbul'da onu tatmin edemez ve bir miktar para vererek Muammer onu geri yollar. Onun yerine sarışın bir şarkıcı kızı, Perizat'ı bulur ve Şişli'de garsoniyer olarak kullandığı daireye yerleştirir.

Nermin'in pek çok şımarttığı ilk çocuğu Baskın, liseyi de güç bela bitirir ve Amerika'da okumak ister. Muammer karşı çıksa da Nermin onu ikna eder ve Baskın okumak için Amerika'ya gönderilir. Yaz tatiline gelmesi için para göndermelerine rağmen Baskın dönmez. Bunun üzerine Nermin, Amerika'ya gider ve oğlunun evlendiğini öğrenerek şok geçirir. Baskın Amerikalı bir kızla evlenmiş, ondan bir çocuk beklemektedir. Türkiye'deyken insanları emrinde döndüren Baskın, burada karısına hizmet etmekte, bir işte çalışmaktadır. Nermin'den bol para koparır ve ülkesine bir daha gelmeyeceğini söyler. Hayal kırıklığına uğrayan Nermin, kısa bir süre sonra İstanbul'a döner.

Bu sefer, on sekizine basan, ikinci çocukları Selmin, sanat tarihi okumak için İtalya'ya gitmek ister. İki sene İtalya'da kalıp hevesini alan Selmin, okulu bırakır ve DP hükümetince büyükelçi tayin edilen Ayhan Ertekin'le evlenir. Nermin'in diğer iki çocuğundan Tülay, hukuk tahsili yapmak ister ve evinden de ayrılarak bir öğrenci yurdunda kalmaya başlar. En küçük çocuğu Aydın da iktisat fakültesine kaydını yaptırır. Tülay ve Aydın ideolojik gruplara dâhil olmuş ve ailelerinden uzaklaşmışlardır. Nermin'in anlayabildiği tek çocuğu Selmin'dir artık.

Bu arada evde yakın aralıklarla iki acı yaşanır. Önce Nermin'in annesi Azize Hanım, ardından Muammer'in annesi Sıdika Hanım vefat ederler. Bu vefatlar, Nermin'i de Muammer'i de çok üzer. Bu ölümlerden sonra Berrin ve Nermin bir arayışın içine girerler. Yıllardır ailesi için çalışıp çabalayan ve artık hayatına başka bir yön vermek isteyen Berrin; israfın, lüksün içinde tatmini yakalayamayan, çok düşkün olduğu çocuklarının küstahlığıyla sarsılan Nermin "kayıp olan ruh[larını]", bunu bulmalarını sağlayacak bir mürşit aramaktadırlar. (s. 331)

Muammer ile Nermin giderek birbirinden uzaklaşmışlardır. Birbirlerini çok sevmekle beraber, aralarındaki ilişki bir tür dostluğa dönüşmüştür. Eski hırslarından kurtulmuş olan Nermin, hâlâ iktidar hırsıyla yanan, siyasi faaliyetlerine aralıksız devam eden Muammer için adeta "ölüm"dür. (s. 357) Yoğun parti çalışmaları sebebiyle evini Avrupa yakasına taşıyan Muammer, burada partiden bir arkadaşı olan, kendisi gibi ihtiraslı Hilal Hanım'la yaşamaktadır. Nermin, bundan da haberdardır. Muammer'i rahat bırakması gerektiğini düşünerek ona boşanma teklif eder. Bu teklif, aralarındaki soğukluğa rağmen, Muammer'i çok üzer. Çift, gözyaşları içinde birbirinden ayrılır. Muammer, köşkü Nermin'e verir. Nermin köşkün bahçesine küçük bir ev yaptırır ve köşkü yabancı ülke elçiliklerine kiraya verir. Küçük evlerinde baş başa kalan Nermin ve Berrin, bir Nakşi şeyhine de intisap etmişlerdir.

Muammer, Nermin'den boşandıktan sonra, İsmet İnönü'nün de katıldığı bir törende Hilal Hanım'la evlenir. Bir yandan da parti işlerine devam eden Muammer, iki küçük çocuğu Tülay ve Aydın'ı CHP gençlik kollarına kaydettirir. Üniversitede yapılan siyasi gösterilerde ön planda olan bu iki genç, babalarından habersiz Komünist Parti'ye de üye olmuşlardır. Ortak düşmanları olan DP iktidarını devirmek için bir arada çalışmakla beraber, aslında Aydın ve Tülay, babalarını kendi amaçları için kullandıklarını düşünmektedirler. Kendisi de yüksek dereceli bir Mason olan Muammer, oğlu Aydın'ı da locaya aldırır. Bu arada Tülay, önde gelen komünist aktörlerden Naili Maraba ile evlenir. Romen asıllı bir Yahudi kız olan İren'le evlenen Aydın da komünist propaganda içeren oyunlar yazmakta, Naili ve Tülay bu oyunları sahnelemektedirler. Naili serseri tabiatlı biridir ve hem İren'e hem Hilal Hanım'a sarkıntılık etmektedir. Tülay delice sevdiği bu adamın her hakaretine göz yummaktadır. Hilal Hanım ise siyasi hesapları sebebiyle Naili'ye ses çıkaramaz.

Gizli bir Siyonist olan İren ise görünüşte komünisttir ve asıl amacı Siyonist teşkilata hizmet etmektir. Onun Paris'te komünist bir gazetenin yazı işlerini yürüten abisinin yanına gitme kararı, Aydın'ı deliye döndürür ve oda onunla birlikte Paris'e gider. Paris'te umduğundan düşük bir hayatın içine düşen Aydın, yazar olarak beklediği ilgiyi görmeyince daha da şaşırır. Kendini içki ve uyuşturucuya kaptırır. İren tarafından da kısa süre sonra terk edilen Aydın, ülkesinden nefret etmektedir ve bir daha İstanbul'a dönmeyecektir.

1960 senesi 27 Mayıs'ında ihtilal yapılır ve ordu yönetime el koyar. Muammer, Hilal, Naili, Tülay ve ihtilali kutlamak için on beş günlüğüne İstanbul'a gelen Aydın mutluluk içindedirler. Muammer, Kurucu Meclis'e üye seçilmiştir. Bu habere mevki hırsıyla yanan Hilal çok sevinir. Fakat Muammer'in büyük kızı Selmin'in durumu hiç iç açıcı değildir. Atama beklemek için geldiği İstanbul'da tutuklanarak hapse atılan Ayhan'ın arkasından Selmin zor günler geçirir. Bu zamanda annesi Nermin ve teyzesi Berrin ona çok destek olurlar. Onlardaki metanet ve sükûnetten etkilenen Selmin de dine yönelir ve hatta annesinin şeyhine intisap eder; namaza başlar ve içki, kumar gibi alışkanlıkları terk eder. Yönetimin tekrar sivil idareye geçmesiyle birlikte her şey rayına oturmaya başlar. Ayhan da serbest bırakılır ve yeni dışişleri bakanı tarafından kısa sürede Finlandiya elçiliğine atanır. Selmin'deki olumlu değişiklikler Ayhan'a da yansımış ve Ertekin ailesi birlikte huzura kavuşmuştur.

İstanbul'da kalan Tülay ile Naili'nin ise bir bebekleri olacaktır. Fakat eski günlerde parlayan yıldızı şimdilerde sönen Naili, kendini hepten içkiye, uyuşturucuya verir. Tülay'ı da sürekli dövmetedir. Kaldıkları evin sahibi olan Rum kadın, Tülay'a acıyıp onu yanına alır. Yediği şiddetli dayak yüzünden sancıları tutan Tülay'ı, bir Rum hastanesine götürür. Tülay'ın bir kızı olur, fakat Naili ikisine de rahat vermez. Çaresizlik içinde kalan Tülay, bebeğiyle birlikte Rum madamın odasında, Ankara'dan gelecek olan babasını beklemeye başlar. Babası geldiğinde kızının durumuna çok üzülür. Onu yanına almak istese de, artık Muammer'in çocuklarıyla işi biten Hilal Hanım, buna karşı çıkar. Muammer, kızını Nermin'in yanına götürür. Yıllardır birbirini görmeyen anne ile kızının kavuşması herkesi duygulandırır. Yaşadığı sefil hayattan sonra anne ve teyzesinin bakımıyla eski sağlığına, güzelliğine kavuşan Tülay, dışı itibarıyla olduğu kadar içi itibarıyla da bir arınma yaşar. Annesi ve teyzesi-

nin tarikatına o da girer. Onun için “perdeler kalkmış, yepyeni bir âlem, bir dünya açılmıştı[r].” (s. 516)

1968 senesi itibarıyla Selmin ve Ayhan da memlekete dönerler. Yazı geçirmek için geldikleri İstanbul’da küçük kardeşi Tülay’la aralarındaki dargınlık biter ve birlikte güzel zaman geçirirler. Selmin ve Tülay’ın hayatlarında yakaladıkları huzur ve mutluluğa karşın Nermin’in iki oğlu da “kayıp”tır. Biri Amerikan kültürü içinde erirken, diğeri komünizmin peşinde gitmiş; vatanlarından nefret etmektedirler.

Tülay yüzünden tartıştığı Hilal Hanım’ı terk eden Muammer ise artık Hilton’da kalmaktadır. Yıllar önce Nermin’in yaşadığı durulmayı şimdi Muammer yaşamakta ve bu yüzden de Hilal Hanım’la eskisi gibi anlaşmamaktadırlar. Kaldığı otelde rahatla erişen Muammer, burada kızları ve torunlarını ağırlar, onlarla hoş vakit geçirir.

Uzan zaman sonra ailede oluşan bu huzur atmosferinin ardından Nermin ve Berrin için bir vazife daha kalmıştır. 1969 senesinde iki kardeş hacca gitmeye karar verirler. Bütün hazırlıklarını tamamlarlar, Nermin köşkü Selmin’in üzerine yaptırırken Berrin de Kurtuluş’taki apartmanını Tülay’a verir ve maddi kayıtlarından kurtulurlar.

Bu arada sonbaharda okulların açılmasıyla birlikte ülkede öğrenci olayları baş göstermiştir. Yaşı ilerlemiş olmasına rağmen bu gösterilerden birine katılan “müsecceci komünist” Naili Maraba, çıkan izdihamda ayaklar altında kalarak feci şekilde can verir. Gazetelerde haberi gören Nermin ve Berrin, bunu Tülay’dan saklamak isteseler de o haberdar olur. Kendisine çok acı çektiren Naili’nin ardından Tülay yine de üzülür. Ne de olsa Naili onun “hayatının erkeği ve tek aşkı”dır. (s. 528)

Yaşanan bu acı hadise de geçer ve yavaş yavaş hac mevsimi gelir. İki kardeş büyük bir heyecanla kutsal topraklara gider ve vazifelerini yerine getirirler. Dönüşte Nermin yalnızdır. Berrin Medine’de kalmaya karar vermiştir. Orada Osmanlı Sarayı’ndan çıkma, ihtiyar bir çiftin evini kiralayan Berrin, bir yandan onlarla ilgilenmekte bir yandan da ücretsiz çocuk doktorluğu yapmaktadır. Ablasından ayrılmak Nermin’i üzse de her sene üç aylarını onunla birlikte Medine’de geçireceği yeni ve güzel bir hayat da başlar onun için.

Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı⁶²

Konu:

I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde başlayan ve 1948 senesi sonlarına kadar süren romanda, Vaniköy'deki Fazıl Paşa Yalısında oturan bir Osmanlı hanımefendisi Naile Hanım'ın, kızının ve torununun hayatları, İstanbul-Ankara hattında meydana gelen siyasi ve toplumsal değişimlerle birlikte ele alınmaktadır.

Vak'a Özeti:

Fazıl Ahmet Paşa Yalısının sahibi Naile Hanım'ın nazik ve içine kapanık kızı Cemile, dayısının oğlu Ali Fethi'ye âşıktır ve karşılıksız olmayan bu aşk nişanla neticelenir. Bir müddet sonra Ali Fethi Paris'e "Sefir-i Kebir" tayin olunur. İstanbul'da kalarak düğün hazırlıklarına devam eden Cemile ve annesi Naile Hanım, Ali Fethi'nin Paris'te başka bir kıza tutulduğu haberini alarak hayal kırıklığına uğrarlar. Cemile bir daha evlenmemeye karar vermiştir.

Biraz sonra I. Dünya Savaşı patlak verir ve işsiz kalan Ali Fethi, Fransız karısıyla İstanbul'a döner. Beyoğlu'nun arka sokaklarında bir Rum kadının evine kiracı olur. Yaşanılan sefil hayat, Fransız kızı tatmin etmediğinden sürekli Ali Fethi'yi tahkir etmektedir. O da çareyi alkole sığınmakta bulur. Artık Fransız karısından da tiksinimektedir.

Savaş sebebiyle maddi sıkıntıya düşen Naile Hanım ise elindeki mülkleri çıkarmaya başlar. Yalıdakiler de savaşa veya köylerine gittiklerinden hiç bilmediği alış-veriş işleri bile kendi üzerine kalmıştır. Kızı Cemile de daha fazla dayanamayarak hastalanır ve zar zor iyileşir. Gelen evlilik tekliflerini reddeden Cemile, Hilâl-i Ahmer hemşiresi olarak çalışmak ister. Fakat Naile Hanım'ın ısrarı üzerine "İstanbulu değil, taşralı... hariciye değil, mülkiye mezunu, istikbali sefirlik değil, ancak valilik" (s. 21) olan Abdülhalik Bey isminde bir mülki amirle çaresiz, evlenmeye razı olur. Küçük bir düğün töreninin ardından Abdülhalik Bey de yalıya yerleşir. Bir müddet sonra da çiftin bir kızı olur: Nevnihal. Daha sonra Bursa'ya tayin edilen Abdülhalik Bey, eşiyle görevi başına giderken Nevnihal, Naile Hanım'ın yanında kalır.

⁶² *Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı*, İstanbul 1987, 142 s.

Bir gün yalıya Ali Fethi'nin karısı ile Rum ev sahibi pek çok Rum kadınla birlikte gelerek Naile Hanım'ı tehdit ederler ve hasta olan Ali Fethi için ondan para isterler. Naile Hanım bol para vererek kadınları başından savar ve ertesi gün alkol komasında olan Ali Fethi'yi de Bakırköy Akıl Hastanesi'ne yatırır. Naile Hanım, altı ay içinde iyileşen Ali Fethi'yi, mürşidi Bektaşî Remzi Baba'ya danışarak yalıya getirir. Bu durumu çevresinden ve özellikle kızıyla damadından saklayarak onu yalının kuytu bir odasına yerleştirir. Ali Fethi burada içkiden kurtulur ve adeta yeniden hayat bulur. Gazetede gördüğü bir ilan üzerine tercüme yapmaya, müstear isimle fıkralar yazmaya ve para kazanmaya başlar. Kazandıklarını yalının masraflarına harcayan Ali Fethi de huzura kavuşmuştur.

Bu arada I. Dünya Savaşı sonunda ülke işgal edilmeye başlamıştır. Abdülhalik Bey, İstanbul'la ilişkisini keserek Milli Mücadele saflarına katılır. Mebusluk teklifi alan Abdülhalik Bey, Cemile Hanım'la Ankara'ya taşınır. Ankara'ya taşındıktan hemen sonra İstanbul'a annesini ziyarete gelen Cemile Hanım, Naile Hanım kendisinden saklasa da Ali Fethi'yle bahçede karşılaşır. Bu sürprizin ardından hemen Ankara'ya dönen Cemile, İstanbul'a gelmek istemez. İstanbul'da olup bitenleri öğrenmek için annesinden istediği İkdam gazetesindeki "SAMİM" imzalı yazılar ilgisini çeker ve bu yazarın Ali Fethi olduğunu bilmeden onunla mektuplaşır.

Yalıda sakin bir hayat süren Ali Fethi de halası gibi Remzi Baba'ya intisap eder. Merdivenköy'deki Bektaşî tekkesinin müdavimlerinden olur. Cumhuriyet'in kurulmasının ardından gelen hariciye memuriyeti teklifini reddederek İstanbul'da kalır ve yazılarına devam eder.

Anakara'da kızını ve annesini özleyen Cemile Hanım, bir mektupla onları davet eder. Trenle gelen yolcular iyi karşılanır. Birkaç hafta sonra torunuyla beraber İstanbul'a dönmek isteyen Naile Hanım'la, kızının yanında kalmasını isteyen Abdülhalik Bey arasında tartışma çıkar ve torununu Ankara'da bırakmak zorunda kalan Naile Hanım ve yardımcısı Mesned Kalfa, İstanbul'a yalnız dönerler. Ankara, saygıda kusur etmeyen Abdülhalik Bey'i değiştirmiştir. (s. 72) Bir hafta sonra gelen bir telgrafla Nevnihal'in hasta olduğu haberini alan Naile Hanım, tekrar Ankara'ya gider ve bu sefer torununu da alarak İstanbul'a gelir.

Bu sırada Ali Fethi de tekkedeki bir dervişin kızı olan Raziye'ye tutulmuştur. Raziye "CAN"dır, "Can eriği"dir (s. 63) Ali Fethi için. Derdini kimseye açamaz ve

içkiye yeniden başlar. 1925 yılına geldiğinde tekkelerin kapatılması kararı çıkar ve Remzi Baba da müritleriyle beraber Mısır'a yerleşmeye karar verir. Raziye'nin Mısır'a gitmesini istemeyen A. Fethi, durumunu halasına açar; halası da tekkedeki büyük dervişlerden birini aracı yaparak kızı istetir. Raziye, şeyhin de sevdalı olduğu bir kızdır. Fakat Naile Hanım, bu tutkunun Ali Fethi'yi tekrar hasta etmesinden korktuğu için Raziye'yi almakta kararlıdır. Kendisine sorulduğunda, Raziye de Ali Fethi'yle evlenmeyi kabul eder. Şeyh Efendi nikâhlarını kıyar ve tekkede güzel bir de düğün yapılır. Raziye, yalıya gelin olarak gelir. Onun gelişiyle birlikte yalı da canlanır. Ali Fethi ile Raziye'nin de Zeynep adını verdikleri bir kızları olur.

Ankara'da ise Abdülhalik Bey, iktisat vekili olur. Yazları İstanbul'a gelen Cemile Hanım'la Abdülhalik Bey, Ada'daki kulüpte kalırlar. Abdülhalik Bey, Naile Hanım'la görüşmez. Cemile Hanım, annesini ziyaret eder ve yazı birlikte geçirmek için kızını da yanına alarak Ada'ya döner.

1930'lu yıllarda Nevnihal, Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nde okumaya başlar. Yatılı kaldığı bu okuldayken bir gece elektrik tesisatından çıkan bir yangın neticesinde Fazıl Paşa Yalısı kül olur. Aile fertleri ve emektar Mesned Kalfa ile Şaban Ağa adeta yıkılırlar. Yangını okulun penceresinden seyreden Nevnihal ise sinir krizi geçirir ve annesi tarafından bir süreliğine Ankara'ya götürülür. Naile Hanım ile Ali Fethi çaresizce dururken, köylü kızı Raziye, yalıdan kurtulabilecek eşyaları kurtarmış ve Merdivenköy'de tuttuğu küçük bir mahalle evine yerleşmelerini sağlamıştır. Artık Naile Hanım için yeni bir hayat başlamıştır.

Ankara'da bir müddet kalan Nevnihal de ertesi yaz, İstanbul'a Merdivenköy'e döner ve orada kalır. Bu sefer Bağlarbaşı Amerikan Mektebi'ne verilir. Bu arada, Abdülhalik Bey, sekreteriyle imam nikâhı kıymış ve ondan da bir kızı olmuştur. Yıldız adını verdiği kızıyla Nevnihal'le yaşayamadığı babalığın tadını çıkarmaktadır. Cemile Hanım, durumu sezinlese de ses çıkarmaz. Yalıdaki yangından üç sene sonra Abdülhalik Bey vefat eder. Devlet töreniyle cenazesi kaldırılır. Cemile Hanım, Abdülhalik Bey'in diğer eşi Makbule'yi ve kızı Yıldız'ı bulur. Bir camide Abdülhalik Bey için mevlit okuturlar. Bundan sonra Cemile Hanım da Ankara'da kalmaz ve İstanbul'a dönerek Nişantaşı'nda tuttuğu bir dairede yaşamaya başlar.

1938 sonbaharında Nevnihal, Oxford'da İngiliz Edebiyatı tahsil etmek üzere İngiltere'ye gider. Orada sigara ve içkiye müptela olan Nevnihal, II. Dünya Sava-

şı'na rağmen ülkesine dönmez. Cemile Hanım, İngiltere'ye giderek kızını tedavi ettirmeye çalışır. Bir iki sene sonra artık otuzuna gelen Nevnihal de İstanbul'a kati dönüş yapar. Merdivenköy'e yerleşen Nevnihal, Ali Fethi ile beraber çalışmaya başlar. Giderek ruh sağlığı da yerine gelen Nevnihal, dine yönelir ve bütün aile yeniden huzura kavuşur.

3.3.2. *Figüratif Kadro*

Pertev Bey'in Üç Kızı

Selmin: Pertev Bey'in büyük kızıdır. Bir "Beauté" değildir ama oldukça güzel, alımlı, hassas ve şuh bir kızdır. Ceylan gibi nazlı ve ürkektir. Giydiğini üzerine yakıştıran Selmin, çevresindekilerin ilgisini çekmekte, daha küçük yaşta iken talipleri çıkmaktadır. Fransız mürebbiyesi Matmazel Durand'ın elinde büyüyen Selmin, çok iyi derecede Fransızca bilmektedir. Bunun yanı sıra kardeşi Berrin'in Alman mürebbiyesinden de Almanca dersleri alır. Okula gitmeyen Selmin'in özel hocalardan aldığı Türkçe ve resim dersleri fena değildir. Şiiri seven Selmin, özellikle Alfred de Musset, G. Sand okur. Fransız mürebbiyesinin eşliğinde de Monsieur Hege'den piyano dersleri almaktadır. Yazar onun güzelliğini, derse gidiş gelişlerinde bindiği vapurdan inerken, herkesin onu seyretmek için vapurun bir ucuna yığıldığı, bu nedenle yan yatan vapurun kaptanının halka ikazda bulunduğu örneğiyle anlatır. Alafranga bir kültür içinde yetişen Selmin'in hiçbir dini eğitimi yoktur. Selmin'le halasının oğlu Halet birbirlerini sevmektedirler. Hatta kendi aralarında sözlenmişlerdir bile. Halet Çanakkale'de şehit düşünce Selmin yıkılır, ama korkulacak derecede metanet gösterir. Bu olayların ardından Selmin, kendisini müziğe verir. "Müzik için yaşıyorum." (s. 47) der. Tıpkı kendisi gibi müzik aşığı olan, babasının arkadaşı Avusturya asilzadesi Kont Rollhausen'in evlenip Viyana'ya yerleşme teklifini kabul eder. Fakat ailesi buna asla izin vermeyecektir. I. Dünya Savaşı'nın sonunda ailesi zaruret içine düşen Selmin, Abdülgani Bey isimli bir tüccarın yanında sekreterliğe başlar. "Narin ve ince gül goncası" (s. 10) gibi yetiştirilen Selmin, hayatın zorlukları karşısında adeta ezilir. Hastalandığı için işten eve dönemediği bir günün sonunda, babası tarafından yanlış anlaşılacak evden kovulur. Çaresiz kalan Selmin, onun kucağına düşeceği anı gözleyen Gani Bey'in metresi olur. Onunla çıktığı bir seyahatte Viyana'da karşılaştığı Şehzade Burhaneddin Efendi'yle birbirlerine âşık olurlar. Fakat Selmin

içinde bulunduğu metres hayatı yüzünden asla hakiki kimliğini şehzadeye açıklamayacak ve yanında kalmasını isteyen Burhaneddin Efendi'den de ayrılmak zorunda kalacaktır. Cumhuriyet'in kurulmasından bir süre sonra, kendisinden hiçbir zaman memnun olmayan Gani Bey'den ayrılarak Parmakkapı'da bir Rum kadının pansiyoneri olur. Burada tanıştığı Cavidan isimli bir emekli deniz yüzbaşıyla birlikte yaşamaya başlar. Geçimleri için abajurlara dekoratif resimler çizen Selmin, asla yapmadığı şeyleri yapar; kaldıkları küçük odada çamaşır yıkar, yemek pişirir. Beş yıl sonra, bir iş için Beyrut'a gidip, bir daha dönemeyecek olan Cavidan tarafından da terk edilir. Artık pansiyonda kalmak istemeyen Selmin, Beşiktaş / İhlamur'da eski bir köşkün selamlığını kiralar. Bu evde yanına dadılarını, lalasını, Fransa'dan gelen mürebbiyesini ve nihayet annesini alarak nostaljik bir konak hayatı sürmeye başlar. Burada ayrıca, komşusu olan Arif Dede isimli bir Mevlevi Dedesi'nden tanbur, rebab ve *Mesnevi* dersleri aldığı gibi Mevlevi tarikatına da intisap eder. Tasavvufla tanıştıktan sonra farklı bir iklimde yaşamaya başlayan Selmin, Allah'a giden yoldadır artık. Başlangıçta kendisini kabul etmeyen Muammer bile ona hayranlık duymaktadır. Nermin ve Muammer çifti, ikinci çocuklarına "Selmin" ismini verirler. Bununla birlikte teyze Selmin, giderek zayıflayıp solmaktadır. Bunu Mevlevi dervişi olmasına bağlasa da aslında hastadır. 1935 yılı sonlarında yatağa düşer. Hâline üzülen annesine "Yaşamaktan yorgunum." diye cevap verir. Şeyhi her gün kendisini ziyaret etmektedir. Rüyalarında Hz. Meryem olduğunu gören Selmin'e şeyhi "Makam-ı Meryem"e ulaştığını bildirir. Tıpkı bakire olan Hz. Meryem gibi Selmin de temizlenmiştir artık. Yıllardır içini yakan "zina" günahından arınan Selmin'in hastalığı da giderek ilerler ve lösemi olduğu anlaşılır. Yine de ibadetlerini yerine getirmeye çalışmaktadır. 1936 senesinin 17 Aralık gecesi Selmin de "şeb-i arus"unu yaşar ve "musaffa bir gelin" olarak vefat eder. Evinde beslediği kırka yakın kedisi de onunla birlikte evi terke edip kaybolur. Devrin sıkı rejim tedbirlerine rağmen Şenlik Dede türbesinin bahçesine defnedilir.

Nermin: Pertev Bey'in en küçük kızıdır. Bebekliğinden beri çok güzeldir. Rum dadısının elinde büyür. Ailesinin geçim sıkıntısı sebebiyle önce bir mahalle mektebine verilen Nermin, daha sonra Çamlıca Lisesi'ne gider. Çalışkan ve sportif bir kızdır. Ankara'daki Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında, stadyumdaki geçit töreninde okulumu temsilen bayrak taşır. Burada kendisini görüp beğenen Güç Bankası müdürü 36

yaşındaki Muammer Reşid'in evlenme teklifini kabul eder. Çünkü o, Berrin ablası gibi okumak ve çalışmak istemez. Refaha, kolay ve rahat bir yaşama susamıştır. İki ablası gibi de olmak istemeyen Nermin 1927'de, henüz 19 yaşındayken evlenir. Her ne kadar İstanbullu olsa da, zamanla Ankara'daki yaşama uyum sağlar. Bir Ankara hanımefendisi olur. İstanbul'a her gelişinde ünlü mağazalardan kıyafetler diktirir. Ankara'nın en şık kadınları arasındadır. İstanbul'da yazlarını geçirmek için yaptıkları eve Muammer'le birlikte lüks, pahalı, fakat zevksiz eşyalar, mobilyalar alırlar. Alışverişe çok düşkün, müsrif bir kadın olur. Kocasından çok sevilir ve nazlatılır; bir dediği iki edilmez.

Ankara'da yaşamaktan sıkılan Nermin, ilk oğlu Baskın'ın okulunu bahane ederek İstanbul'a taşınır. Kocasının çapkınlıklarından da haberdar olsa da, hem onu Ankara'da rahat bırakmak hem de kendi rahat hareket etmek istediğinden ses çıkarmaz.

Nermin, dört çocuk dünyaya getirir. İkinci doğumundan sonra rahatsızlandığı için altı ay yatakta kalır. Bu doğumdan sonra aşırı kilo alsada yüzü bir bebek kadar güzeldir. Şişmanlığı nedeniyle dışarı çıkmak istemeyen Nermin, vaktini kumar oynayarak geçirmeye çalışır. Çocuklarına aşırı düşkündür. Özellikle ilk çocuğu Baskın'ın her dediğini yapıp onu şımartır. Bu düşkünlüğünün neticesinde çocuklarını iyi yetiştiremeyen Nermin, bunun bedelini iki oğlunun ve küçük kızının ailelerinden kopmasıyla ödeyecektir. Çocuklarıyla ilgili sıkıntılar ve hem annesini hem kayınvalidesini kaybetmesi Nermin'in maneviyatını sarsar. Bir arayışın içine girer. Muammer'den de giderek uzaklaşmıştır. Onun politik hırslarına ayak uyduramadığını düşünür. Evlerini ayırırlar. Daha sonra, kendisine uygun biriyle evlenmesi için Muammer'den boşanır. Bu boşanmanın ardından köşkte yaşamak yerine küçük bir ev yaptırıp oraya yerleşen Nermin, köşkü de elçiliklere kiraya vererek geçimini sağlar. Çocuklarından sadece Selmin'le arası iyidir. 60 ihtilalinde zor günler yaşayan kızına hep destek olur. Daha sonra evine dönecek olan Tülay'ı da bağrına basacaktır.

1950'li yılların sonunda Nermin, kardeşi Berrin'le bir Nakşi şeyhine intisap eder. İç huzuruna kavuşmuştur. Başını örter. Artık makyaj yapmaz, saçını boyamaz. Yine de çok güzeldir. Berrin ablasıyla 1969'da hac vazifesini de yerine getirir. Onun Medine'de kalmasının ardından mahzun olsa da her sene üç ayları geçirmek için onun yanına gidecektir.

Berrin: Pertev Bey'in ortanca kızıdır. Ailenin en akıllı, enerjik kızıdır. Önce Fransız mektebine giderken, savaştan sonra Çamlıca İnas Sultanisi'ne devam eder. Selmin kadar güzel olmayan Berrin, bu durumun farkındadır da. Selmin'le küçük kardeşleri Nermin'in birbirlerini çok daha fazla sevmeleri sebebiyle yalnız kalmıştır. Dersleri ve kitaplarıyla baş başadır. Çok çalışkandır. Fransız ve Alman mürebbiyelerin terbiyesinde yetişir. Müziğe istidadı olmadığı için, piyano derslerini bırakır. Sağlam, metanetli, dürüst bir insandır. İçinde yetiştiği şartlar neticesinde gerçekçi bir dünya görüşüne sahip olmuştur. Yoksul düştükleri dönemde ailesi için çareler düşünür. Ablası Selmin'e iş bulur. Küçük kardeşi Nermin'in de yeni hayata uygun yetişmesi için sıradan bir mahalle mektebine gitmesini sağlar. Sözünü sakınmayan bir insan olan berrin, bir yanlış anlaşılma neticesi, ablasının evden kovulmasına sebep olur. Selmin'i yaşadığı metres hayatını kabul edemez ve uzun müddet ablasına dargın kalır. Yine de birbirlerine olan sevgileri ağır basacak ve barışacaklardır. Lisden sonra tıp tahsiline başlar; bir yandan da postanede çalışarak evin geçimini sağlar. Anne ve babasını şaşırtsa da, bir aile babası gibi azimle çalışan Berrin, evin bütün gelir gider işini kendi üstüne alır. Tıp fakültesini bitirdikten sonra yeni Türkiye'nin ilk çocuk doktorlarından biri olur. Ailesine ve özellikle kardeşi Nermin'e çok düşkün olan Berrin'in arkadaş çevresi geniş değildir. Gerçekçi bir kız olmakla birlikte, İstanbul'a ve İstanbul'un temsil ettiği her şeye tutkun olduğunu söyler. Annesinin ardından o da Selmin'in evine yerleşir. Burada da ailenin işine o koşturur. Hastalanan Selmin'i doktorlara muayene ettirir. Hastalığı boyunca ona özen gösterir. Metanetine rağmen Selmin'in ölümü onu da derinden sarsar. Dini bir eğitim almadan, neredeyse Hristiyan olmayı düşünecek kadar yabancı mürebbiyeler elinde büyüyen Berrin, manevi bir boşluk içinde hisseder kendini. Allah'a yakınlaşmak istediğini söyler annesine. Onun isteği üzerine Arif Dede'yi aramak için gittiği Gelibolu'da, Halet'in de bulunduğu şehitliği ve daha birçok velinin türbesini ziyaret ederek manen takviye olur. Eniştesi Muammer İktisat Vekili yapılıncaya, Berrin'i mebus olarak Ankara'ya aldırır. Burada her hayır cemiyeti için koşturduğu gibi Nermin'in çocuklarıyla da yakından ilgilenir. Arif Dede'yi bulamayan Berrin, başı sarıklı, yüzü nurani herkesi kurtarıcı olarak görür. İlerleyen yıllarda milletvekilliğini bırakan Berrin, kardeşi Nermin'le birlikte İstanbul'daki köşkte yaşamaya başlar. Yine onunla beraber, bir Nakşi şeyhine intisap ederler. Hiç evlenmemiş olan Berrin, küçükken kardeşi Ner-

min'e gösterdiği ilgiyi, sevgiyi önce onun çocuklarına, daha sonra da torunlarına gösterir. 1969'da kız kardeşiyle hacca giden Berrin, Medine'ye yerleşir ve Türkiye'ye dönmez. Medine'de Osmanlı bakiyesi yaşlı bir çiftin evini kiralar ve burada ücretsiz doktorluk yapar.

Muammer Reşid (Ergüç): Ankara'daki Güç Bankası müdürlerindedir. Yozgat asıllı olan Muammer, bir "self made man"dir. Anadolu'nun küçük şehirlerinde okuduktan sonra çalışıp çabalamış ve istikbali parlak bir meslek edinmiştir. Bununla birlikte görgü itibarıyla oldukça zayıftır. "Taşralı" zihniyetine sahiptir. Sahip olduğu malla, mülkle Avrupalı olduğunu düşünür. Son derece kısır görüşlü ve son derece kültürsüz biridir, yabancı dili yoktur. Resmigeçitte görüp beğendiği Pertev Be kızı Nermin'le evlenir. Nermin'in ailesine karşı maddeten üstün olsa da hep bir eziklik duygusu hisseder. Sınıf farkına inanan Muammer, Azize Hanım'ın kalfalarını düğününe çağırmaz. Onları adam yerine koymaz. Azize Hanım ve onun temsil ettiği değerler, Muammer tarafından reddedilmiştir. Ona göre bütün bunlar "iflas etmiş bir zümre"ye aittir ve geçerliliğini yitirmiştir. Kayınvalidesinin tarifiyle o, "Yeni Türk"tür. "Fena değil, çirkin değil, terbiyesiz, muamele bilmez değil, ama bir noksan tarafı var..."dır.

Nermin'in ailesinde Muammer'in reddettiği bir isim de Selmin'dir. Onun hakkında duydukları yüzünden olumsuz kanaatler taşısa da, zamanla ona hayranlık duymaya başlar. Hatta ikinci çocuğuna onun ismini verir.

Muammer, 1937'ye kadar bankadaki işine devam eder. Bu zamandan itibaren önce CHP'den mebus, sonra iktisat vekili olacaktır. İstanbul'a geldiklerinde kalmak için Çiftehavuzlar'da eski bir köşkü satın alıp yıktırır ve yerine bir Alman mühendise planını çizdirdiği yeni evini yaptırır. Karısı Nermin gibi o da lükse, israfa düşkündür. Evini en pahalı, fakat zevksiz eşyalarla döşer. Yerli ressamın eserlerini kesinlikle almaz. Avrupalı ressamın kötü "kurt resimleri"ni evinin duvarlarına asar.

Hesaplı, katı akla sahip biridir. Selmin'in ölümünden sonra ortada kalan kalfaların Darülaceze'ye verilmesi gerektiğini düşünür. Bezmiyar Kalfa kendi evinde ölünce "arada bir kriz gibi tutan kaba çıkışları"ndan birini yaparak çok kızar. Çünkü ona göre bir dadı, bir kalfa ile aylıkla tutulan bir hizmetçinin arasında hiçbir fark yoktur.

İktisat vekili olduktan sonra, sekreterliğini yapan Ayten isimli bir Ankaralı kızla metres hayatı yaşamaya başlar. Ona ucuz hediyeler alır. İlişkisini gizli saklı yürütür. Bir bakıma kendine benzeyen sekretere kızda, Nermin’de bulamadığı şeyleri aramaktadır. Canını sıkan olayları Ayten’e anlatır ona içini dökerken, Nermin’e anlatıp da üzme istemez. Nermin’e, onu aldattığı zamanlarda bile, âşıktır. O, Muammer’in ilk aşkı, erişilmez bir kadındır. “Sultanım” dediği Nermin’le ilişkileri çok derin, sağlam bir dostluğa dönüşecektir zamanla.

1950’de Demokrat Parti’nin seçimi kazanmasıyla vazifesi biten Muammer İstanbul’a döner. Ayten’i buraya da getirir. Fakat Ayten, İstanbul için yeterli değildir. Saz, söz bilmez. Onun için kısa bir müddet sonra bu kız Ankara’ya gönderecek ve Perizat isimli sarışın bir dilberi metres edinecektir. Perizat’ın ailesi tehdit edercesine para isteyince onları da başından savar.

Ailesini paraca hiç ihmal etmeyen Muammer, karısı ve çocuklarının her isteğini yerine getirir. Dini konularda son derece kayıtsızdır. Annesi öldüğünde Nermin, evde hatim indirtirken o bir kulübe gider. 1960’a yaklaştığında Muammer, siyasi hesapları sebebiyle bazı “gizli” işlerin peşine düşer. Vekillikten uzak kalmayı içine sindirememiştir. Komünist propagandaya katılan çocukları Tülay ve Aydın’ı alttan alta teşvik eder. DP hükümetinin büyükelçilerinden olan kızı Selmin’in kocasına kızmakta; istifa etmesini, Demokratlardan ayrılmasını tavsiye etmekte, “Başına bir felaket gelirse ben bile seni kurtaramam.” demektedir.

“Gizli” işleri artınca, köşkten ayrılıp Maçka’da bir daire tutan Muammer, karısıyla ayrı yaşamaya başlar. Nermin’in hırslarından vazgeçip kendisinden uzaklaştığını fark eder. Bu durumda partiden “ideal arkadaşım” dediği, kendisi gibi iktidar hırslına sahip Hilâl Hanım’la birlikte yaşamaya başlar. Nermin’in boşanma teklifini üzülerek de olsa kabul eder. Hâlâ çok sevdiği, hep seveceği kadından gözyaşları içinde ayrılır. Çiftehavuzlar’daki çok sevdiği köşkü de ona verir. Daha sonra İsmet İnönü’nün katıldığı bir nikâh töreninde Hilâl Hanım’la evlenir. İsmet İnönü’ye son derece bağlı, “koyu Halk Partili” olan Muammer için “Paşamız” kelimesine aşırı zaafı vardır. “İsmet Paşa”nın sevdiği söylenen her şeyi ister istemez kabul eder. Küçük kızı Tülay’ın sahneye çıkmasına, serseri bir aktörle evlenmesine, Hilâl Hanım “‘Paşamız’ın hoşuna gider.” dediği için razı olur. 27 Mayıs İhtilali’nin ardından Kurucu Meclis’e üye seçilen Muammer, daha sonra da CHP’den milletvekili olur. Fakat za-

manla ihtirası sönen Muammer'in Hilal Hanım'la arası açılır ve evden ayrılarak Hilton otelinde tuttuğu bir odada yaşamaya başlar. Burada vaktini kızlarıyla ilgilenerek geçirir.

Azize Hanım: Tanzimat sonrası Fransız ve İngiliz kültürüyle yetişmiş bir son dönem Osmanlı kadınıdır. Ufak tefek, nazik, sevimli biridir. Fransızcası iyi olduğu gibi Almancayı da güzel konuşur. Alafranga bir hayat tarzına sahip olan Azize Hanım'ın dini eğitimi yoktur; çocuklarına da böyle bir eğitim vermemiştir. Onları yabancı mürebbiyeler gözetiminde büyütür. 1. Dünya Savaşı sırasında hastaneye çevrilen Galatasaray Sultanisi'nde hemşire olarak çalışır. Kocasını malulen emekli olduktan sonra da evin geçimi için elmaslarını, antikalarını satar. Maddi sıkıntılar nedeniyle köşklerini satıp küçük bir mahalle evine taşınmak, İstanbul kibarlarından olan Azize Hanım'a çok zor gelir. Mahalleli ile asla kaynaşmaz. Cumhuriyetle birlikte ortaya çıkan yeni düzen insanlarıyla da anlaşamaz. Batılı bir anlayışa sahip olsa da Osmanlı kalabilmiştir. Ankara'ya kızını ziyarete gittiği zaman, öne sürdüğü fikirleri sebebiyle "irticacı" olarak görülecektir. Hayata bakışı, yaşayış tarzı ile büyük kızı Selmin'e çok yakındır ve ona diğer kızlarından ayrı değer verir. Bununla beraber diğer çocuklarının yeniz düzene uygun yetişmeleri gerektiğini de görmektedir. Selmin'in evinde Matmazel Durand'la domino oynayarak vakit geçiren Azize Hanım, Arif Dede'den çok etkilenir; İhlamur'daki mescit imamından Kuran ve namaz dersleri almaya başlar. Selmin'in ölümüyle adeta yıkılır. Damadı Muammer, onu Ankara'ya götürür. Burada kendisinden çok farklı bir köylü kadın olan Muammer'in annesi Sıdika hanımla yakınlaşır. Kendisi Kuran okuyamadığı için Sıdika hanımdan Selmin için Yasin okumasını ister. Selmin'in ölümüyle ortadan kaybolan Arif dede'yi bulmak ister, ama bulamaz. Ankara'da vaktini kızı Nermin'le domino ve bezik oynayarak geçirir. Damadının çapkınlıkları kulağına gelince üzülse de, bir müddet sonra buna da alışır. Ankara'dan ve yeni düzen insanlarından başından beri hoşlanmayan Azize Hanım, Demokrat Parti'nin kurulmasının ardından "pek aleniyete vurmaktan" bu partiyi destekler. Nezaketi ve zarafeti ile yaşlılığında da dikkat çeken Azize Hanım, torunu Selmin'in düğününde İtalya sefinesi zannedilir. 1958'de 83 yaşında vefat ettiğinde kızları kadar damadı da çok üzülür.

Hilal Hanım: Ellilerine merdiven dayamış, ne güzel ne çirkin bir kadın olan Hilal Hanım, yaşını hep küçük göstermeye çalışmaktadır. Şeytani zekâyâ sahiptir,

mevki ve para hırsıyla yanıp tutuşmaktadır. Avukatlık yapan Hilal Hanım, bir yandan da CHP’de çalışmaktadır. Pek çok gönül macerası yaşamış ama bir türlü evlenememiştir. İleri derecede sosyalist fikirleri olmasına rağmen, bunları sadece başkaları söz konusu olduğunda düşünür. Kendisi için asla eşitlikçi bir hayat tasavvuru yoktur. Bu yüzden, partide tanıştığı Muammer’le evlenerek yüksek bir hayat standardına kavuşmak isteyen Hilal Hanım, kurnazca davranmasını bilir. Muammer’in küçük çocuklarıyla arasını iyi tutar. Muammer’le evlendikten sonra bile, onun ilk eşi Nermin’i ve büyük kızı Selmin’i kıskanır. Çiftehavuzlar’daki köşkü Nermin’in almasına çok sinirlenir ve Muammer’le bu yüzden tartışır. Muammer’i adeta parmağında oynatır. Kendi siyasi çıkarları yüzünden sevmediği hâlde Naili maraba’yı destekler; onun yaptığı aşağılık hareketlere katlanır. İhtilalden sonra Birlik Komitesine isimsiz ihbar mektupları göndererek Selmin’in kocası Ayhan’ın tutuklanmasını sağlar. İhtilalden sonra Muammer’in çocuklarına gösterdiği sahte ilgiyi sona erdiren Hilal Hanım, doğum yapan Tülay’ın evine getirilmesine şiddetle karşı çıkar. Bu, zaman içinde onun bütün huylarını anlayan Muammer için son damla olur ve Hilal Hanım terk edilir.

Pertev Bey: Miralay rütbeli bir askerdir. Almanya’da askeri eğitim almış ve Prusya’da da zabıtlık etmiştir. Batılı bir formasyonu vardır. Çok yakışıklı olan Pertev Bey, güzel giyinmesini de sever. Atıyla çıktığı gezintilerde şıklığını sergilemeye de düşkündür. At, av, köpek, araba ve koşum merakı vardır. Kendisi alafranga olduğu gibi çocuklarını da o yolda, yabancı mürebbiyeler elinde yetiştirir. Balkan ve I. Dünya savaşlarına katılır. Bütün Avrupai zavahirine rağmen, Avusturya asilzadesi Kont Rollhausen’in kızıyla evlenmek istemesine şiddetle karşı çıkar. Yazarın ifadesiyle “bin yıllık mazisi ayaklanır.” Bir Müslüman kızla gayrimüslim bir erkeğin, bir Türkle bir ecnebinin evlenmesinin mümkün olmadığını söyler. Son derece vatansever olan Pertev Bey, Mondros Mütarekesi’nin imzalandığı gün, üzüntüsünden felç geçirir. Sol kolu ve bacağı tutmaz olur. Askerden malulen emekli olan Pertev Bey, İstanbul’un işgali üzerine evinden de dışarı çıkmamaya yemin eder. Milli mücadele için Ankara’ya gitmek istese de felçli olduğu için gidemez. Fakat eve astığı haritalardan hareketi gün-be-gün takip eder. Zaferin ardından, düşman gemilerinin Boğaz’ı terk edişini seyretmek için yıllardan sonra ilk kez dışarı çıkar. Katı asker mantığına sahip ve çok gururlu biri olan Pertev Bey, evin geçimine katkıda bulunmak için çalışan Selmin’i, bir yanlış anlama sebebiyle, Gani Bey’in kollarına atar. 1924 yılı başında

gelen ikinci bir atakla fenalaşan Pertev Bey, ölüm döşeginde, yaptığı hatanın farkına vararak kızını çağırır ve ondan af diler. Bir müddet sonra da ölür. Birkaç eski arkadaşının kaldırdığı cenazesi Karacaahmet'e defnedilir.

Arif Dede: Selmin'in Ihlamur'daki evinin komşusuyken tanışıp intisap ettiği, Mevlevi dedesidir. Uzun boylu, zayıf, ihtiyar bir zattır. Kısa kesilmiş beyaz sakalı ve uzun, ölçülü parmakları vardır. Küçük, siyah gözleri yaşına göre parlaktır. Nüfuzlu bakışlara sahiptir. Bekâr olan Dede, aslen Geliboluludur ve Gelibolu Mevlevihanesi'nde çilesini doldurmuştur. Ahmet Celaleddin Efendi'nin müritlerindedir. Nazik, sessiz bir insandır. Evinde birçok kedi beslemektedir. Kalekapı Mevlevihanesi'nde neyzenbaşı olan Dede'nin, latif sesiyle okuduğu Kur'an ve üflediği ney, Selmin'i derinden etkiler. Sohbeti de derin ve güzel olan Arif Dede, müridi olan Selmin'e tambur, rebap ve *Mesnevi* dersleri verir. Onu irşat eder ve manevi yolculuğunda yüksek makamlara ulaşmasını sağlar. Selmin'in rüyalarını yorumlayarak "makam-ı Meryem"e eriştiğini bildirir. Bu makamdan sonra onun dünyada fazla kalmayacağını sezer ve üzülür. Selmin defnedildiği gün, o da ortadan kaybolur. Kimse nereye gittiğini bilemez. Berrin, hem İstanbul'da hem Gelibolu'da onu aramış olmasına rağmen bir türlü bulamaz.

Selmin(Sisi): 1936'da dünyaya gelen Selmin, Nermin'in ikinci çocuğudur. İsviçre'den getirilen bir "şvester" tarafından büyütülür. Selmin öldükten sonra kimse onu adıyla çağırılmaz ve "Sisi" denmeye başlar. Sinemayı çok sever ve Azize Hanım'la sık sık sinemaya giderler. Fazla zeki olmayan Selmin, biraz şımarık olsa da iyi kalpli, ince, zarif ve terbiyeli bir kızıdır. Açık ela gözlü bir güzeldir ve büyüdükçe güzelliği artar. Makyaj yapar, kuaförden çıkmaz. Selmin, annesine çok düşkündür. Annesi ve babası da onu çok severler. Muammer onu, "Tüy Sultan" diyerek nazlatır. Selmin'in de Baskın gibi plak merakı vardır. Hatta sigara içmeye de başlar. On sekizinde Arnavutköy Kız Koleji'nden mezun olur. Ailesi onun için bir parti verir. Burada Ayhan Ertekin isimli bir hariciyeci genç, kendisine talip olur; ama o, sanat tarihi okumak için İtalya'ya gitmek ister. Hiçbir istidadı olmadığı bir konuda okumak için iki sene İtalya'da kalıp hevesini alan Selmin, dönüşünde Ayhan Ertekin'le evlenir. Muammer, çeyizlerini Avrupa'dan aldıkları kızına, Hilton'da büyük bir düğün yapar. Büyükelçi hanımı olarak çeşitli ülkelere gider. Ankara'da da sevilen, kıskanılan bir simadır. 27 Mayıs İhtilali ardından, kocası da tutuklanınca zor günler geçirir. Bu sı-

rada annesi ve teyzesi gibi tasavvufa yönelir ve Nakşi olur. Tasavvufa birlikte daha ağır başlı, maddeten ve manen daha iyi bir insan olur. Dans etmeyi, briç oynamayı, içkiyi ve sigarayı bırakır.

Tülay: Nermin'in üçüncü çocuğu olan Tülay da "Freulaein"lar nezaretinde büyür. Ablası Selmin kadar güzel değildir; ama buğday teni, iri, kestane gözü, koyu kumral saçıyla alımlı bir kızdır. Zeki, sevimli ve espritüel biri olan Tülay, seramik sanatıyla da uğraşmaktadır. Kalamış Özel Okulu'ndan sonra Arnavutköy Kız Koleji'ni bitirir. Kolejden sonra hukuk tahsiline başlar. Bu arada bazı ideolojik gruplara katılmış olan Tülay, "burjuva hayatı" yaşandığını söylediği evini terk ederek öğrenci yurdunda kalır. Komünist Parti üyesi olan Tülay, yaklaşan ihtilal için teşkilatlanan üniversite gençliği ile beraber çalışmaktadır. Babası ve Hilal Hanım tarafından da CHP'nin gençlik kollarına üye yapılır. Tiyatroya merakı vardır ve sahne arkadaşı, oyuncu Naili Maraba'ya marazi bir aşkla bağlıdır. Onunla evlenir. Naili'nin her türlü hakaret ve işkencesine katlandığı, sefalet içinde bir yaşam sürdürür. Bununla birlikte siyasi emelleri uğrunda beraber çalışmaya devam ederler. Naili'den bir çocuk bekleyen Tülay, yine de onun dayağından kurtulamaz. Doğumdan sonra da kocası düzelmeyince, bebeğiyle birlikte Nermin'e sığınır. Nermin'in evinde yeni bir hayat kuran Tülay, tasavvufa yönelir ve annesinin şeyhine de intisap eder. Kurduğu yeni hayatında Naili'ye yer vermese de onun için endişelenir ve öldüğü haberini alınca çok üzülür.

Aydın: Nermin-Muammer çiftinin en küçük çocuğu olan Aydın, 1942'de dünyaya gelir. Cılız ve hırçın bir çocuktur. Robert Kolej'i bitirdikten sonra İktisat Fakültesine yazılır. Hırçın, terbiyesiz ve küstah bir genç olan Aydın da komünisttir ve "mağşuş arkadaşlarla mağşuş bir gazete" çıkarır. Tülay'la beraber, yeraltı teşkilatlarının içinde yer alır. Selmin ve eşi Ayhan'a DP hükümeti taraftarı oldukları için hakaret ederler. Babası onu da CHP'nin gençlik kollarına üye yaptığı gibi Mason locasına da kaydettirir. Derslerine çalışmayan Aydın, Marks ve Lenin'in kitaplarını okur. Hiç de iyi olmayan piyesler yazar. Annesine ve onun hayatına hınç duyar; kendine tuttuğu bir evde yaşar. Muammer'i ve Hilal Hanım'ı da sevmez; ama siyasi çıkarları gereği onlarla hareket eder. Ailesi içinde tek sevdiği kişi Tülay'dır. Onun Naili ile evlenmesi Aydın'ı çok üzer. Bu sıralarda tanıştığı İren isimli, Romen asıllı bir Yahudi kıza âşık olur ve onunla evlenir. İren, ona yazılarında yardımcı olur. Birlikte Pa-

ris'e giderler. Burada İren'in ağabeyi Balkanesku'nun yazı işleri müdürü olduğu bir komünist gazetede yazı yazmaya başlar. Eski yazı bilmediği için Şark Dilleri okuması istenir. İstanbul'dayken içki ve sigara düşkünü olan Aydın, burada daha da ileri giderek uyuşturucuya alışır ve sefil bir hayata yuvarlanır. İren tarafından da terk edilen Aydın'ın yazarlığına son verilir, gazete dağıtıcılığı yapar. Türkiye'den ve Türklere nefret eden Aydın, asla Türkçe bir kelime bile ağzına almaz. Memleketine ihtilal yapıldığında -kutlamalara katılmak için- bir kez gelen Aydın, bir daha asla Türkiye'ye dönmeyecektir.

Mehmed Baskın Pertev: 1931'de Ankara'da doğar. Muamemr-Nermin çiftinin ilk çocuklarıdır. Alman "şvester" gözetiminde yetişir. Sağlıklı, gülbüz bir çocuktur. Ankara Maarif Koleji'nden sonra İstanbul'da Robert Kolej'e verilir. Özel hocaların desteğiyle okullarını ancak bitirebilmektedir. Nermin'in ona aşırı bir zaafı vardır. Kendi çocukluğunda sahip olamadığı her şeyden Baskın'ın faydalanmasını ister. "dehşet" bir sinema merakı vardır, plak dinlemeyi de çok sever. Amerikan cazı dinler, Amerikan sigarası ve viski içer, "girl firiend"lerle gezer. Amerikan kültürünün etkisinde kalan Baskın, ailesine karşı da çok saygısızdır. Zar zor Robert Kolej'i bitirir ve üniversiteyi Amerika'da okumak ister. Okumak için gittiği Amerika'da Marleyn isimli bir kızla evlenir ve bir de çocuğu olur. Ailesinden para koparabilmek için, çocuğun adını "John Pertev" koyar. Türkiye'de hâli ve tavırla tam bir Ankaralı olan, evdeki hizmetçileri aşağılayan, şımarık Baskın, Amerika'da bir işte çalışmakta, kenar bir mahallede oturmakta, "külüstür" bir araba kullanmakta ve evde de karısına hizmet etmektedir. Kendisini görmek için Amerika'ya gelen annesi Nermin'e memleketini asla sevmeyişi ve bir daha oraya dönmeyeceğini söyler. Son derece Batılı olduğunu düşünmesine rağmen karısı ona "Şarklı" olduğunu söyler. Baskın çok komplekslidir. Annesine -sadece para için- hesaplı bir sevgi gösterir. Arkasından "Türk lokumu" diye dalga geçer. Ara sıra ailesine mektup gönderse de zamanla bunu da bırakır ve ondan bir daha haber alınmaz.

Naili Maraba: Kırklarına yaklaşmış, dişleri çürük, saçları dökük, tıpsız bir aktördür. Beraber sahneye çıktığı Tülay, ona âşık olur ve evlenirler. Evlenebilmeleri için kumar borcunu Tülay'ın babasına ödetmeye çalışır. Küçüklüğünden beri sefil bir hayat sürmüş olduğu için "komprador"lardan nefret eden, ileri derecede "müseccel bir komünist"tir. Bununla birlikte para için her şeyi yapabilecek; alkol, uyuşturucu

müptelası, biridir. Üvey kayınvalidesi Hilal Hanım'a ve Aydın'ın karısı İren'e sarkıntılık eder; bunu komünist olması ile açıklar. İhtilale kadar üniversite öğrencilerini örgütleme vazifesi verilen Naili, ihtilalden sonra popülaritesini kaybeder. Tülay hamile olduğu halde onu devamlı olarak döver, aşağılar. Çocuğun doğmasının ardından taşkınlıkları durulmayınca Tülay tarafından da terk edilir. İhtilalden yıllar sonra, üniversitelerde görülen öğrenci eylemlerine katılmak isterken, çıkan bir izdihamda ezilir.

İren: Ufak tefek, sarı benizli, kırmızıya bakar kıvrıkcık saçlı, mavi gözlü, çelimsiz, sevimsiz ve aksak bir kızdır. Galiçya kökenli bir Yahudidir. Ailesinin pek çok üyesi İsrail'dedir. Bükreş'te hukuk okumuş olan İren, Romence, Almanca, İngilizce, Fransızca, Rusça ve Yiddiş dillerini bilmektedir. Kültürlü, müzikten, resimden, tiyatrodan anlar. Romanya'da Komünist Parti'ye üye olmuştur. Ama aslında Siyonisttir ve dindar hatta ırkçı bir Yahudi'dir. İstanbul'a Siyonist teşkilatın vazifelisi olarak gelir. Burada komünist gençlerle de irtibat kurması istenmiştir. İren, Aydın'la bu vesile ile tanışır. O ve Tülay gibi iki burjuva çocuğunun komünistliklerini yadırgar, ama onlarla dost olur. Bu dostluk, Aydın için aşka dönüşür. İren'le evlenirler. İren, Aydın'ın piyeslerine yardım eder. Roman yazması için onu teşvik eder. Aydın'ın romanını Paris'te bastırır. Bütün bunları kendi hesabına yapan İren'in asıl amacı, Paris'te bir komünist gazetenin yazı işleri müdürü olan ağabeyinin yanına gitmek ve orada yaşamaktır. İsrail'e gitmeyi asla istemez. Oradaki hayatı sevmez. Aydın'la evlendikten bir süre sonra Paris'e birlikte giderler. Burada Aydın'la beraber ağabeyinin gazetesinde çalışmaya başlarlar. İlerleyen zaman içinde Aydın uyuşturucu ve alkol iptilasına tutulurken İren, kariyerinde hızla ilerler ve sefil bir hayata sürüklenen Aydın'ı terk eder.

Nuhbe Hanım: Pertev Bey'in kız kardeşidir. Osmanlı terbiyesiyle yetişmiş, zengin bir paşa hanımıdır. Senede bir veya iki kez Pertev Bey ve ailesini ziyarete gelir. Gelişi de gidişi de tantanalı ve haşmetli olur. Titizliği hastalık derecesindedir. Gittiği yerlerde, yanında bulunan kalfasına kendi çatal-bıçak takımını, su bardağını, kahve takımını taşır. Genç yaşında dul kalmış olan Nuhbe Hanım'ın hayattaki yegane sevgilisi oğlu Halet'tir. Oğlunun bir sultanla evlenip saraya damat olmasını arzu etmektedir. Selmin'i de çok seven Nuhbe Hanım, onun da bir sefirle evleneceğini ümit eder. 1. Dünya Savaşı'yla beraber mali durumu kötüleşir ve köşkü dahi ipoteğe

gider. Çanakkale cephesine tayin olunan oğlu Halet'in şehadet haberi gelince akli dengesini kaybeder ve Şişli'de bir akıl hastanesine yatırılır. Milli mücadele yıllarında vefat eden Nuhbe Hanım, Karacaahmet'e defnedilir.

Halet: Yakışıklı, civanmert bir delikanlıdır. Fransa'da Saint Cyre'den süvari zabiti sıfatıyla mezun olur. İstanbul'a döner dönmez orduya katılır ve "mülazım-ı evvel" olarak vazifesine başlar. Müzikten anladığı gibi keman da çalmaktadır. Fransa'dan dönüşünde Selmin'i büyümüş ve güzelleşmiş gören Halet, ona âşık olur. Selmin'le kısa bir süre de olsa çok güzel vakit geçirirler. Kendi aralarında söylenirler bile. Fakat savaşın ilanından sonra Çanakkale cephesine gönderilen Halet, orada şehit düşer.

(Abdül)Gani Bey: Selmin'in patronu, savaş vurguncularından, vagon ticaretiyle zengin olmuş, güneyli bir işadamıdır. Kaba, riyakâr, kurnaz bir adam olan Gani Bey, yanında çalışan Selmin'e de göz koymuştur. Onun çok hastalanıp fenalaştığı bir günde, Tokatlıyan'da konaklamasını sağlar. Aslında hiçbir kötü niyet taşımayan bu yardımı, Pertev Bey yanlış anlayıp kızını kovunca, Selmin de çaresiz Gani Bey'in eline düşer ve onun metresi olur. Selmin'n yüzünü güldürmeyi başaramaz. Çok farklı kültürlerden geldikleri için anlaşmaları mümkün değildir. Selmin, onun iş yaptığı insanları, vurguncuları asla sevmez. Gani Bey de diğer arkadaşları gibi, kendisinin işine bakacak, güzel mezeler hazırlayacak bir Ermeni metres tutar. "Paşa kızı"ndan metres olmayacağını anlamıştır artık.

Cavidan: 38-40 yaşlarında, yakışıklı, kibar bir emekli bahriye yüzbaşısıdır. Azize Hanım'ın tabiriyle "comme il faut (doğru dürüst)" bir adamdır. Milli Mücadele döneminde vereme yakalanıp tedavi için yurtdışına gittiğinden savaşa katılamamıştır. Savaştan sonra, arkadaşları Ankara'ya davet etmiş olmasına rağmen, utancından gidememiştir. Değişik işler peşinde koçarak para kazanmaya çalışmaktadır. Selmin'le Parmakkapı'daki pansiyonda tanışır ve birlikte yaşamaya başlarlar. Selmin'e abajur resimleri yaptırır. Paranın çoğunu kendine alır. Bir iş için Beyrut'a gider ve bir daha da dönmez. Selmin'le beş yıllık beraberlikleri böylece son bulur.

Şehzade Burhaneddin Efendi: Selmin'le Viyana'da tanışır ve birbirlerine âşık olurlar. Yaklaşık bir ay boyunca, Viyana'da çok güzel günler geçirirler. Şehzade Milli Mücadele için duacıdır ve savaşa katılmadığı için de çok üzgündür. Selmin'le piyano çalar, konsere giderler. Bir türlü Selmin'in asıl kimliğini öğrenemez. Zira

Selmin, yaşadığı metres hayatı yüzünden utanç içindedir ve ailesinin adını kirletmek istemez. Şehzade evli olduğu hâlde, Selmin'in yanında kalmasını teklif eder. Faka ondan aldığı bir ayrılık mektubu ile yaşadıkları bu kısa macera sona erer.

Graf Franz von Rollhausen: Pertev Bey'in Galiçya Cephesi'nden arkadaşı, bir Avusturya asilzadesidir. Avusturya ataşemiliteri olarak İstanbul'a geldiğinde Pertev Bey'in ailesiyle de dostluğu ilerler. Müziğe çok düşkün olan ve iyi piyano çalan Rollhausen, Selmin'e âşık olur. Evlenme teklifini Selmin kabul etse de Pertev Bey, buna izin vermez. Kont, İstanbul'dan ayrılırken piyano notalarını ve veda anlamı taşıyan bir buket gülü Selmin'e gönderir. Selmin, I. Dünya Savaşı'nın ardından, Kont'u Viyana'da görecektir. Rollhausen, zengin bir Yahudi tüccarın kızıyla evlenmiştir.

Sıdika Hanım: Muammer'in annesidir. Köylü bir kadındır. Azize Hanım, Muammer'in modern evindeki bu “meraklı, görgüsüz” köylü kadını yadırgar. Onu, zihniyet itibariyle, kendi anneannesinden bile “geri” görür. Bununla birlikte, özellikle Selmin'in vefatından sonra Azize Hanım'a Sıdika Hanım teselli verir ve dostlukları ilerler. Kültürlü, derin bilgili olmasa da sağlam imanlı bir kadın olan Sıdika Hanım, rüyalarında Selmin'i yüksek makamlarda görür; onun ruhu için Yasin okur. Muammer'in evinde yaşadıkları zaman boyunca, Azize Hanım'la beraber, ailenin denge unsuru olurlar. Gelini Nermin'i kendi kızı gibi sever. 1959 yazında aniden hastalanır. Gösterilen ilgiye rağmen kalp yetmezliği ve zatürree yüzünden seksenine merdiven dayamış olan Sıdika Hanım vefat eder ve Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilir.

Ayten: Muammer'in vekâletteki sekreteryken metresi olmuş, 18-20 yaşlarında, kıvrak zekâlı, kara kuru bir Ankara kızıdır. Çok zor şartlarda yetişmiştir. Annesi kendisini oktmak için çok fedakârlıklar yapmıştır. Liseden sonra vekâlette işe alınan Ayten, çalışkanlığı ve zekâsıyla İktisat Vekili Muammer'in özel daktilosu, az zaman sonra da metresi olur. Muammer'le aralarında bir “toprak anlaşması, his birliği” vardır. Muammer, her derdini ona anlatır. O da yerinde tavsiyeler vererek Muammer'i rahatlatır. Bununla birlikte karşılığında kazandığı pek fazla şey yoktur. Vekâletteki arkadaşları tarafından kıskanılmakta ve büyücülükle suçlanmaktadır. Muammer de kendisine sadece gecekondü gibi küçük bir ev ve ucuz bir kürk almıştır. Ayten, bu ilişkide kendini suçlu görmez. Muammer, İstanbul'a giderken Ayten'i de yanında

götürür ve bir apartman katına yerleştirir. Fakat saz-söz bilmeyen Ayten'i kısa zaman sonra bir miktar para vererek Ankara'ya geri gönderir.

Perizat: Şişli'de, Muammer'in garsoniyer olarak tuttuğu bir evde oturur. Muammer'in Ayten'den sonraki metresidir. Uzun boylu, balıketinde, sarışın, otuz yaşlarında, İstanbul'un kenar dilberlerinden biridir. Vaktiyle evinden kaçıp gazinolarda şarkıcılık yapmıştır. Ara sıra film çevirmektedir. İstanbul'un saz-söz âlemlerini bilir. Nazik ve neşeli bir kadın olan Perizat, aslında Muammer'i sevmemektedir. Onu cimri bulur. Çünkü Muammer Nermin'den başka hiçbir kadın için para sarf etmeyi sevmez. Altmışlarında olan Muammer, genç Perizat'ın her isteğini yerine getiremez. Gizli tuttuğu ilişkisi duyulmasın diye onu dışarı çıkarmak istemez. Bu Perizat'ı kızdırmakta ve eski sevgisi Tanju'yu aratmaktadır. Annesi Huriye Hanım ve kardeşleri, Muammer'i para hususunda sıkıştırmaya başlayınca ilişkileri biter.

Ayhan Ertekin: Sisi'nin yakışıklı kocasıdır. DP döneminde hariciyeye girer ve büyükelçi olarak çeşitli ülkelerde vazife alır. Hariciye Vekili Fatin R. Zorlu'yla arası çok iyi olan Ayhan, diplomasi camiasının sevilen bir ismidir. Ankara'da vazifeli iken 27 Mayıs ihtilali gerçekleşir. Ailesinin yanına İstanbul'a giden Ayhan'ı, Hilal Hanım'ın hbar mektupları neticesinde apar topar tutuklarlar. İdare sivilleşince tekrar görevi başına döner. Briç oynamayı ve dans etmeyi seven Ayhan, hapisten çıkınca, karısı gibi, bunları terk eder ve hatta namaza da başlar.

Çerkez Bezmiyar Kalfa: Azize Hanım'ın dadısıdır. Dindar bir kadındır. Azize Hanım'ı çocuklarının dini eğitimi hakkında uyarır. Kranfil Kalfa'nın ardından o da ezan sesinden mahrum kaldığını söylediği Pangaltı'dan Selmin'in evine taşınır. Burada çok mesuttur. Arif dede'ye ve kedilere hizmet eder. Okuma yazma bilmemesine rağmen imanı kuvvetlidir; bu yüzden Arif dede'nin derin sohbetlerinden çok etkilenir. Selmin ölünce, Ankara'ya nermin'in yanına gider. Yaklaşık üç sene sonra Çiftehavuzlar'daki köşkte –Muammer'in canını çok sıkarak- ölür. Karacaahmet'te pertev bey ile nuhbe Hanım'ın yanına defnedilir.

Karanfil Kalfa: Nuhbe Hanım'ın Arap halayığdır. Nereye gitse yanında o vardır; onun can yoldaşı, sırdaşıdır. Halet'in şehit düşmesi ve Nuhbe Hanım'ın aklını yitirmesiyle o da garip davranmaya başlar. Kendi kendine konuşup oynar; gazetelerden sarmalar sarar. Fakat yine de imanlı bir kadındır. Selmin'e tespih çekmeyi o öğretir. Selmin, Ihlamur'daki evine taşınınca yanına ilk onu alır. Evliyaya çok hürmet-

lidir. Selmin'le mahalledeki şenlik Dede'yi ziyaret ederler. Bezmiyar kalfa ile Arif dede'ye hizmet için yarışır. O da Dede'yi gözyaşlarıyla dinler. Selmin'in tenha cenazesinin arkasından giden sarıklı dervişler, dedeler, neyzenler gördüğünü söyler. Üç ay sonra da ölür.

Matmazel Durand: Selmin ve Berrin'in mürebbiyeleridir. Özellikle Selmin'in eğitimini üstlenmiştir. I. Dünya Savaşı başlayınca memleketi Fransa'ya dönmek zorunda kalır. 1930'ların başında İstanbul'a dönen Matmazel, Selmin'in evine yerleşir. Azize Hanım'la eski günleri anar ve domino oynayarak vakit geçirirler. Kalfa hanımlardan küçük olmasına rağmen erken yaşta bunamıştır. Arif Dede'den etkilenerek Müslüman olmak ve namaz kılmak ister. Fakat aynı zamanda kiliseye de gitmek istemektedir. Selmin'in ölümünden sonra durumu kötüleşir. Kalfalara eziyet etmeye başlar ve evde "Selmin!" diye bağırarak gece gündüz onu aramaya çıkar. Çaresiz kalan berrin, onu Şişli'deki "de la Paix" hastanesine yatırır.

Dilaver Ağa: Pertev bey köşkünün lalasıdır. Çerkez kökenli emektarlardandır. Çok terbiyelidir ve efendilerine karşı fazlasıyla hürmetkârdır. Harp esnasında köşkten ayrılır. Savaşta oğullarını ve sonra acılı eşini kaybedince İstanbul'a döner. Selmin, onu da Ihlamur'daki evine alır. Selmin vefat edince "Buralarda kalamam." deyip gider.

Safiye Hanım: Ayten'in annesidir. Genç yaşta dul kalmış ve kızını yetiştirmek için pek çok sıkıntı çekmiş bir kadındır. Mekteplerde, vekâletlerde hademelik yaparak kızını liseye kadar okutabilmiştir. Ayten'in Muammer'in metresi olduğunu öğrendiğinde ikisine de çok kızar. Ama mecburen kabullenir. Ayten'in arkadaşları ise, çaresizlik içindeki bu kadını üfürükçü zannetmektedirler.

Huriye Hanım: Perizat'ın annesidir. Ne Azize Hanım'a ne de Safiye Hanım'a benzer. Muammer'i her gördüğünde söylenir. Kızının gençliğinden, ihtiyaçları olduğundan dem vurur. Nermin'i görmeyi gideceğini söyleyerek Muammer'i tehdit eder.

İsak Balkanesku: İren'in ağabeyidir. 35-40 yaşlarında, Galiçyalı bir Yahudidir. Paris'te "Ville-Juive" denilen kenar bir Yahudi mahallesinde ailesiyle oturmaktadır. Bir komünist gazetenin yazı işleri müdürlüğünü yürütmektedir. Aydın ve İren'e gazetede iş verir. Fakat İngilizce ve Fransızca olmak üzere iki dil bilen Aydın'ı aşağılar. Eski yazıyı bilmediği için Türkçe'yi de biliyor kabul etmez ve Şark Dilleri Okulu'na giderek Arapça ve Osmanlı Türkçesi öğrenmesini şart koşar.

Kâhya Resul: Nuhbe Hanım'ın kâhyasıdır. İtaatkâr, hürmetli, sessiz bir kâhya iken harple birlikte huy değiştirir; küstahlaşır. Nuhbe Hanım'ın ona verdiği tam yetki belgesi yüzünden kimse ona ses çıkaramaz. Köşkler, konaklar, mallar, mülkler borçların ödenmesi için elden çıktı diyerek Nuhbe Hanım'ın hiçbir varlığının kalmadığını söyler. Kimse ondan hesap soramaz.

Pirinççiöglü Hakkı Bey: Savaş vurguncularından, Pirinç Palas sahibi bir işadamdır. Koyu İttihatçıdır; ama bunu siyasi kariyeri için değil, para kazanmak için kullananlardandır. I. Dünya Savaşı sırasında Selmin'e talip olur, fakat "tikintiyle" reddedilir. Gani Bey'in akıl danıştığı kimselerdendir. Onun bürosunda Selmin'i gördüğü zaman, elinden kaçırmamasını tavsiye edecektir.

Gürcü Hanım: Selmin'in İhlamur'da tuttuğu konağın sahibesidir. Saraydan çıkma kibar, yardımsever bir insandır. Arif Dede'nin talebesidir. Selmin'in cenazesinde de bütün işleri o yürütür. Selmin'in mahalledeki türbeye defnedilmesini sağlar. Pilavlar, helvalar yaptırır. Selmin'den sonra yalnız kalan emektar kalfaların evinde kirasız oturmalarına müsaade eder.

Albay Ziya Ardağ: Berrin'in Gelibolu'da tanıştığı albaydır. Onu Çanakkale Şehitliği'ne götürür. Evinde misafir eder.

Melahat Ardağ: Albayın "harem"i. Berrin'le birbirlerini çok severler, sabaha kadar sohbet ederler. Melahat Hanım, güzel ve tatlı sesiyle ilahiler okur.

Yüzbaşı Selahattin Bey: Berrin'in Gelibolu'da Albay Ardağ'ın vasıtasıyla tanıştığı Selahaddin Bey, Konyalıdır. Berrin'e Gelibolu'daki yatırları gezdirir. Gayriihtiyari parmağına baktığı yüzbaşının yüzüğünü fark eden Berrin, içten içe üzülür.

Nurettin ve Seyfettin: Huriye Hanım'ın iki oğludur. İlkokuldan sonra okumamışlardır. Biri marangoz, biri tesviyeci çırağıdır. Bir taksi alıp şoförlük yapmak isteyen iki kardeş Muammer'den para koparmaya çalışır.

Rum madam: Tülay'ın Tarlabası'ndaki evinin sahibesidir. Akıllı, merhametli bir kadındır. Tülay'ın Naili'den dayak yediği zamanlarda onu kurtarır ve doğumunda da ona yardımcı olur. Doğumundan sonra da gözettiği Tülay'ı babasına götürür.

Küçük Azize, İkbâl, Marleyn, Rum pansiyoncu, Fraulein Sturm, Katina romanda ismen yer alan diğer figürlerdir. Yazar ayrıca bir yad-ı cemil olarak dayısı Aziz Bey'i eşi Nusret Ayaşlı'yı da Viyana'daki lokanta sahnesinde gösterir.

Vaniköy’nde Fazıl Paşa Yalısı

Naile Hanım: Fazıl Ahmet Paşa kerimesi olan Naile Hanım, tipik bir son dönem Osmanlı hanımefendisidir. Yaşayışı, düşünce tarzı ile İstanbul’u, “Boğaziçi medeniyeti”ni tevarüs etmiş, muhafazakâr bir kadındır. Akademik tahsili olmasa da “akıllı, umumi malumatı iyi, derin kültüre sahip” biridir. Tarih, edebiyat, tasavvuf gibi mevzulara vukufu vardır. Bektaşî meşrep olan Naile Hanım, yalnızlığı, halveti sever; evradını, zikrini yalnızken eda etmek ister.

Vaniköy’de babasından kalan yalıda yaşayan Naile Hanım, Boğaziçi’den başka yer bilmez. Konak, yalı ve saray dışındaki hayata yabancıdır. İstanbul dışındaki her yer onun için taşradır. Yaşadığı şehirdeki “mahalle”leri dahi bilmeyen, oralara hiç ayak basmamış olan bu kadın, savaşa birlikte farklı dünyaları da tanıyacaktır. Harbin ardından maddi sıkıntıya düşer ve diğer pek çok İstanbullu gibi, çareyi emlakini satmakta bulur. Yine de dirayetli kişiliği sayesinde ailesini her türlü sıkıntıdan uzak tutmaya çalışacaktır. Yalının yanması, kendisi için tam bir yıkım olan Naile Hanım, Merdivenköy’deki küçük, tahtaları gıcırdayan mahalle evine taşınırken yeğenine “Ben dundan böyle uzun mu yaşayacağım?” diyerek yalıdan ve onun temsil ettiği hayatın ardından, şimdi içine düştüğü duruma ne kadar tahammül etmek zorunda kalacağını düşünmektedir.

Saltanata gönülden bağlı olan Naile Hanım’ın “yeni düzenin efendileri” hakkındaki görüşleri hiç de müspet değildir. I. Dünya Savaşı’na girilmesinin ardından Naile Hanım: “Baldırı çıplak İttihatçıların deli fişek Binbaşısı Enver, bunu da yapmıştı.” diyerek İttihatçıları tepeden inme olarak gördüğünü ve her ne kadar iktidarda olsalar da, kendisinin dâhil olduğu seçkin sınıfın insanları olamayacaklarını belirtir. I. Dünya Savaşı’na, Osmanlı Devleti’nin yıkılışına, hanedanın ülkeden ayrılışına, yeni dönemin yeni uygulamalarına şahit olan Naile Hanım, yine de ayakta kalacaktır.

Cemile Hanım: Naile Hanım’ın kızıdır. Yalıda büyüyen, hassas, nazik bir kızıdır; ama asla annesi gibi “gösterişli, halâvetli, şanlı bir Osmanlı hanımefendisi” değildir. “İçine kapanık, romantik”, [Pierre] Loti, ve Claude Farrer[e] romanları okuyarak yetişmiş “solgun, yorgun bir yalı kızı”dır. Dayısının oğlu Ali Fethi’ye âşık olur. Fakat nişanlarının ardından Paris’e giden A. Fethi tarafından aldatılır. Bu durum onu çok üzer ve bir müddet sonra hastalanır. Annesinin ihtimamıyla iyileşen Cemile, bir müddet sonra mülki amirlerden, aslen Malatyalı olan Abdülhalik Bey’le

evlenir. Ondan bir kızı olur. Daha sonra, Milli Mücadele'ye iştirak eden kocasıyla birlikte Ankara'ya gider. Eşi kendisini entelektüel olarak tatmin edemese de, bir vazife gibi gördüğü evliliği müddetince ona saygı ve sevgi ile muamele eder.

İstanbul terbiyesiyle yetişmiş olan Cemile Hanım, vekil eşi olarak bulunduğu Ankara'daki bürokrat çevrelerinden hoşlanmaz. İstanbul'u her zaman daha çok sever. Kocasını öldükten sonra da İstanbul'a döner. Son derece olgun bir insan olan Cemile Hanım, kocasının ölümünün ardından, onun imam nikâhlı eşini ve ondan olan küçük kızını bulur. Onlara elinden gelen yardımı yaptığı gibi ileride yanına da alır.

Aradan geçen onca zaman rağmen Ali Fethi'ye karşı bazı hisler beslemekte olan Cemile Hanım, onun Raziye ile evlenmesine de üzüldür. Hatta bir müddet bu "köylü kız"ın yanında kendini kompleks içinde hisseder.

Tekrar evlenmeyi düşünmeyen Cemile Hanım, vaktini değerlendirmek için İstanbul'da Güzel Sanatlar Akademisi'ne kaydolar ve gençliğinde olduğu gibi resimle uğraşır.

Nevnihal: Cemile Hanım'ın kızıdır. Doğumundan itibaren anneannesi tarafından büyütülür. Anne-babası Anadolu'ya gittiğinde bile yalıda, anneannesiyle kalır. Tam bir yalı çocuğudur. İri, yeşil gözlü, güzel bir kızdır. Biraz ürkektir ve fazlasıyla hassastır. Yanında yetişmediği babasını pek sevmez. Abdülhalik Bey, Ankara'da kendisini alıkoymak isteyince hastalanır ve hemen İstanbul'a, yalıya döner. Okul yıllarında yalılarının yanışını görmesi onda hiç silinmeyecek izler bırakır. Yangın yüzünden sinir krizi geçiren Nevnihal'in ileride alkolik olmasının altında da bu acı olay ve onun getirdiği korku yatmaktadır. Okumak üzere gittiği İngiltere'ye yerleşen ve İstanbul'a dönmek istemeyen Nevnihal, annesinin şefkatiyle iyileşir. Tedavisinin ardından İstanbul'a büyükannesinin yanına döner ve küçüklüğünden beri sevdiği Ali Fethi ile çalışır. Manen de iyileşen Nevnihal, namaz kılmaya da başlar.

Ali Fethi: Naile Hanım'ın yeğenidir. Galatasaray Lisesi mezunu, kültürlü bir Osmanlı gencidir. Yakışıklı, neşeli; göreni kendine âşık edebilecek bir İstanbul beyefendisidir. Halasının kızı Cemile ile nişanlanır; fakat sefir olarak gittiği Paris'te, sokakta çiçek satan, basit bir Fransız kıza tutulur ve bu yüzden Cemile ile ayrılırlar. I. Dünya Savaşı'yla beraber işsiz kalan A. Fethi, İstanbul'a döner ve oldukça sefil bir hayatın içine düşer. Alkolik olur, Fransız karısı tarafından sürekli hakaret görür. Nihayet alkol komasına giren A. Fethi, halası sayesinde kurtulur ve yalıya döner. Çeşit-

li gazeteler için tercüme yapmaya ve fıkralar kaleme almaya başlar. Yalıda tekrar hayat bulan A. Fethi, halasının şeyhine intisap eder, ehl-i tarik olur. Bu sefer de tekkedeki dervişlerden birinin Raziye isimli kızına tutulur. Cemile gibi kültürlü ve kibar bir İstanbul hanımefendisini önce basit bir Fransız kızı, sonra da tekkedeki bağ, bahçe işlerine bakan, entelektüel bir tarafı olmayan Raziye, Ali Fethi'nin gönlünde ikinci plana atar. Bu bir tür “obsession seksüel”dir. Raziye ile evlenen A. Fethi'nin bir kızı olur. Yaşlandıkça güzelleşen A. Fethi, manen de ilerler ve etrafta “Baba Sultan” olarak anılmaya başlar.

Abdülhalik Bey: Malatyalı, mülkiye mezunu bir amirdir. Cemile Hanım'la evlenerek yalıya damat olur. Naile Hanım, onun “taşralı” olması ve istikbalinde sefirlik bulunmaması sebebiyle aileye uygun bir damat adayı olmadığını düşünmekle birlikte, savaşa değişen şartlar neticesinde, kızıyla evlenmesini gerekli görmüştür. İstanbullu olmadığı için bazı sivri tarafları bulunan Abdülhalik Bey, yalıda Naile Hanım'ın terbiyesinden geçerek vakar sahibi bir “yalı damadı” hâlini alır. Yalı hayatını zaman zaman yadırgasa da kayınvalidesine hürmette kusur etmez. Milli Mücadle'ye katılan Abdülhalik Bey'in istikbali parlaklaşır. Mebusluk, vekillik makamlarına yükselir. Bu yeni hayatı onu İstanbul'a, Osmanlılığa karşı hırçınlaştırır ve aslında yalıda görüp de senelerden beri benimseyemediği hayat tarzına olan öfkesini açığa çıkartır. Kayınvalidesiyle de tartışır ve araları açılır.

İktisat vekilliği esnasında sekreterine tutulan Abdülhalik Bey, gizlice evlenir. İkinci karısından da bir kızı olur. Yalıda yetişen ve kendisine yabancı olan Nevnihal'den görmediği sevgi ve ilgiyi bu kızından görecektir.

Raziye: Ali Fethi'nin tekkede görüp âşık olduğu güzel Arnavut kızıdır. Ali Fethi'nin deyimiyle “can eriği”dir, “can”dır. Hayat dolu, zinde, diri bir kız olan Raziye, düğünün ardından geldiği yalıya da renk katar. Yabancı olduğu yalı hayatına yeni adetler katmaya çalışsa da, Naile Hanım'ın terbiyesinde, o da zamanla uyum sağlar. Yalı yandığında bütün aile şokta iken, o kurtarabildiği kadar eşyayı kurtarır ve ailesini yeni bir eve yerleştirir. Gerek Naile Hanım'ın gerek Cemile Hanım'ın her zaman en büyük yardımcısı olan çalışkan Raziye, tam bir tabiat çocuğudur. Evlerinin bahçesinde sebze yetiştirir, tavuk besler.

Şeyh Remzi Baba: Bektaşî dedesidir. Merdivenköy'deki tekkede irşat vazifesini sürdürmektedir. Naile Hanım ile Ali Fethi'nin de mürşidi olan gönül ehli, mümin

ferasetine sahip bir zattır. Kendisi de sevdalı olmakla beraber, Raziye'yi Ali Fethi ile evlendirir. Nikâhlarını kendisi kıydığı gibi düğünlerini de tekkede yaparak büyüklük gösterir. Tekke ve zaviyelerin kapatılması kararının ardından sevenleriyle birlikte Mısır'a gider. Bu kanun sebebiyle Gazi'ye ve hükümete kızmaz; bilakis hayır dualarda bulunur.

Makbule: Abdülhalik Bey'in imam nikâhlı eşidir. Önceleri sekreterlik yapan Anakaralı Makbule, zeki, şirin, sıcakkanlı, esmer bir kızdır. Abdülhalik Bey'in ölümünün ardından Cemile Hanım'la da yakınlaşır ve "abla-kardeş" gibi olurlar. Babasının baskısından kurtulmak için kızıyla birlikte İstanbul'a, Cemile Hanım'ın yanına taşınır. En zor zamanlarında Cemile Hanım'ın yanında yer alır.

Zeynep: Ali Fethi ile Raziye'nin kızıdır. Kumral saçları, yeşil harelî gözleri, elma gibi yanaklarıyla bir taş bebek kadar güzeldir. Ailenin neşe kaynağıdır. Çalışkan bir kız olan Zeynep, Türk Edebiyatı tahsil eder.

Yıldız: Abdülhalik Bey'in ikinci eşinden olan küçük kızıdır. Babasını çok sevmektedir. Liseden sonra İstanbul'a gelir ve Zeynep'le beraber Türk Edebiyatı tahsili yapar. Nevnihal'le de çok iyi anlaşılır.

Lala Şaban Ağa: Yalının emektarlarından. Çok gün görmüştür. Yalının saltanatlı devirlerinde olduğu gibi çöküşünde de Naile Hanım'dan ayrılmaz. O da Merdivenköy'deki tekkenin müritlerindedir. Yalı yanınca adeta çöken yaşlı lala, tekkedeki odalardan birine yerleştirilir. Vefatından sonra tekkenin haziresine "sır"lanır.

Mesned Kalfa: Naile Hanım'ın yalıdaki bir diğer emektarıdır. Nevnihal'in yetiştirilmesinde çok emeği vardır. Naile Hanım'ın yanından ayrılmaz. O da, Şaban Ağa gibi, vefat edince tekkenin haziresine defnedilir.

Jeanne: Ali Fethi'nin Paris'teyken tutulduğu basit bir çiçekçi kızıdır. Ali Fethi'yle evlenir. Savaş başlayınca onunla beraber İstanbul'a gelir. Yerleştikleri pansiyonu işleten Rum kadının yardımıyla iş bulur. A. Fethi parasız kaldığı için onu tahkir eder. Pansiyoncu madamla birlikte, Beyoğlu'nda pis işler yapar. İstanbul işgal edildikten sonra daha da ileri giden Fransız kız, Naile Hanım'ı da taciz eder; tehditle ondan para koparmaya çalışır. Nihayet bir Fransız askeriyle evlenip Paris'e döner.

Madam Eleni: Ali Fethi'nin İstanbul'a geldiği ilk zamanlarda yerleştiği pansiyonun sahibesidir. Sefil durumundan istifade ederek Jeanne'ı kötü işlerinde kullandığı gibi Naile Hanım'ı da defalarca rahatsız eder.

Mesud Baba: Tekkenin önde gelen dervişlerindendir. Ali Fethi'nin Raziye ile evlenme isteğini şeyhine iletir ve kabulünü sağlar. Tekke kapanınca memuriyetle Anadolu'ya gider.

Ahmed Ağa: Makbule'nin babasıdır. İktisat vekaletinde hademelik yapmaktadır. Mal, mülk sevdasıyla Abdülhalik Bey'in kızını imam nikâhıyla almasına göz yumar. O öldükten sonra da Makbule'yi başka erkeklerin metresi olması için sıkıştırır. Kızını ve torununu baskı altında tutar.

Abdi, akıl hastanesindeki doktor, Fatma Hanım da bu romanda ismen yer alan figürlerdir.

3.3.3. Fikirler

Yayımlanmaları arasında yaklaşık yirmi yıl bulunmasına rağmen hemen hemen aynı konuyu benzer figürlerle işleyen *Pertev Bey'in Üç Kızı* ve *Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı* romanları için aynı ana fikir cümlelerini de kurmak mümkündür. Bu romanlarla Ayaşlı'nın vermek istediği mesaj şu şekilde ifade dileyebilir: "Milletler büyük yıkımlara, felaketlere maruz kalabilir, büyük dönüşümler yaşayabilir. Önemli olan, zor ve buhranlı günleri tam bir imanla, ümidi kaybetmeden, birlik içinde atlatmak ve milli-manevi değerlere sahip, kültürlü, iyi yetiştirilmiş nesillerle geleceğe hazırlanmaktır. Toplumlar, ancak bu suretle köklerinden kopmadan ayakta kalabilirler. Aksi hâlde yabancı ideolojilerin rüzgârlarında savrulan, dilinden, dininden, kültüründen uzaklaşmış fertler, milletleri yeni yıkımlara sürüklerler.

Bu ana fikrin yanında romanlarda işlenen yardımcı fikirler de vardır:

Savaşlar, ülke ekonomisini kötü duruma soktuğu gibi cephelerde kaybedilen yetişmiş nesliyle ailelerin, toplumların hayatını ve geleceğini derinden etkiler.

Başa gelen felaketlere rağmen, aile bireylerinin bir arada bulunması çekilen acıyı hafifletir.

Mevcut durum kötü de olsa gelecek için azimle çalışılmalı, mücadeleden vazgeçilmemelidir.

Yanlış kararların, hatalı davranışların cezasını fertler tek başlarına çekmezler; toplum da bunların sonuçlarından etkilenir.

Toplumun yaşadığı dönüşümlerin bedelini fertler öderler.

Bir kimse hakkında, onu dinlemeden yanlış yargılar yürütmemelidir.

Bir insan alıştığı ortamdan ayrılmak zorunda kalırsa bocalar. Ayrı kültürlerden, görgülerden gelen çiftlerin uyuşmaları zor olduğu gibi farklı dinlere mensup olanların da evlenmeleri çok güçtür.

İnsan ne kadar düşerse düşsün, isterse kurtuluş yolarını bulabilir, yeni bir hayat kurabilir.

Zenginlik, lüks dolu bir yaşam, kişiyi maddeten tatmin etse de manevi bir boşluğa sürükleyebilir. Bu boşluk, ancak Allah sevgisi ile doldurulabilir.

Tasavvuf, insanların huzura kavuşmasını sağlayan, sevgi dolu bir yoldur.

Bazı şeylerin kıymeti, kaybedilince anlaşılır.

Aramakla bulunmaz; ama bulanlar arayanlardır.

Anne babalar çocuklarını iyi eğitebilmelidirler. Bu sadece maddi imkânların çocuklar için seferber edilmesiyle olmaz. Onlara gerekli ilgiyi, sevgiyi, şefkati de göstermek ve hep yanlarında olmak lazımdır.

Dini ve milli terbiyeden uzak büyüyen nesillerin yanlış yollara sapmaları, yabancı ideolojilere kurban gitmeleri kaçınılmazdır.

Makam ve mevki hırsıyla dolu, aç gözlü kimseler, kendi menfaatleri için tehdit olarak gördükleri kişileri, engelleri ortadan kaldırmak içine her türlü kirli işleri çevirebilirler.

Bu fikirlerin yanı sıra yazarın cümlelerinden de yardımcı hükümler çıkarılabilir:

“Bir imparatorlukta kavmiyet yaparsak o imparatorluktan vazgeçilmiş demektir. İmparatorlukları hiçbir şey dar ve kısır fikirler kadar yıkamaz.” (PBÜK, 10)

“Garba karşı öyle bir aşağılık duygusu doğdu ki, nerede ise yer yarılaça, yerin dibine gireceğiz. Artık tarihimiz, dinimiz, an’anemiz, padişahımız, lisanımız her ama her şeyimiz fena idi bizim.” (PBÜK, 19)

“Zavallı millet küçüldükçe, zayıfladıkça, kurudukça İttihatçıların göbekleri, cüzdanları şişiyordu.” (PBÜK, 32)

“Türk’ün evine, bucağına, yuvasına, ocağına ilk incir ağacını dikenler İttihatçılardır.” (VFPY, 8)

“Cennetmekân Sultan Abdülhamid Han’a kötülük edenleri tepelemediği için millet fiilen çekiyordu, vücudunda çekiyordu.” (PBÜK, 33)

Ankara-İstanbul, konak-mahalle evi çatışmasını konu edinen yazarın roman kahramanlarından Azize Hanım’ın söylediği şu sözler, yazarın vermek istediği yan mesajlardandır:

“Ankara’yı beğenmedim ve sevmedim, inkılâpların ve ilericiliğin kal’ası iddiasında bulunan Ankara’da mevki sahibi ve iş başında bulunan kimseleri pek iptidai ve geri buldum. Bu kendi iddiaları ile kendi şahsiyetleri arasında öyle büyük bir tezat teşkil ediyor ki, insanı bu hâl çok sıkıyor.” (PBÜK, 172)

“Evet, tahsil kâfi değil, insanlara görgü ve kültür lâzım, vaktiyle bunun her ikisini birden Enderun yapıyordu... Sonradan bu görgü ve kültür meselesini konaklar, yalılar yüklenmişti. İstanbul ve İstanbullu, Anadolu’nun görgü, anane, terbiye ve kültür akademisi olmuştu. Anadolu’dan avam geliyor, has oluyor, hasların hası oluyordu.” (VFPY, 26) cümleleri de İstanbul’un ve konağın önemine işaret eden hükümlerdir.

İttihat ve Terakki siyaseti, Osmanlı Devleti’nin yıkılışı, Cumhuriyet rejimi uygulamaları, 27 Mayıs ihtilali, öğrenci hareketleri gibi konularda yazar-anlatıcının sarf ettiği başka cümleleri de buraya yardımcı fikir olarak koymak mümkündür. Çünkü Münevver Ayaşlı, roman türünü bu fikirleri dile getirmek için bir araç olarak görmüş ve siyasi tezlerini bazen dolaylı, ama daha çok doğrudan dile getirmiştir bu eserlerde.

3.3.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Münevver Ayaşlı, romanlarını üçüncü tekil kişi ağzından ve “Tanrısal” bakış açısıyla kaleme almıştır. Tanrısal (omniscient) konumlu anlatıcı ise “her şeyi bilen, her şeyi gören, istediği bilgiyi veren, istediği zaman susan, bazen olayları bütün detaylarıyla aktaran, bazen birkaç cümleyle özetleyen, yorum ve değerlendirmelerde bulunan anlatıcıdır.” (Boynukara, 1997: 116) Getirdiği geniş tasarruf imkânlarıyla bu anlatıcı, özellikle dönem romanlarında tercih edilir. (Tekin, 2002: 29) Romanlarında Türk toplumunun uzun seneler içinde yaşadığı değişimi ele alan Ayaşlı da bu anlatıcı ve bakış açısını tercih etmiştir.

“Selmin, Dede’nin elini öperken, aynı anda Dede, Selmin’in elini öptü. Bu, Mevlevi görüşmesiydi. Selmin, içine kadar ürperdi. Kendini bı-

raksa, sıkmasa hıçkırma hıçkırma ağlayacaktı. Selmin, aradığını bulmuştu. Şuuru altında daima aradığı, elini tutacak insan karşısında idi. Sofraya oturdular, yer sofrası idi.

...

Dede Efendi bir Gülbank çekti, bir lokma tuz aldı, Elhamdülillah, dedi ve sofradan kalktı. Elini, ağzını yıkamaya ve abdest tazelemeye musluğa gitti. İkbâl, hemen havlu getirmeye koştu. Hanımefendi, müzmin romatizmalarına rağmen, o da koştu, havluyu İkbâl'in elinden aldı, terbiyeli bir cârîye gibi havluyu kendi tutmaya başladı.” (PBÜK, 196)

“Şefik Bey’le Naile Hanımefendi’nin tek bir evladları olmuş Cemile Hanım, Cemile Hanımefendi. O da kibar, nazik mi nazik, fakat hiçbir zaman annesi gibi gösterişli, halavetli, şanlı bir Osmanlı hanımefendisi değil. İçine kapanık, romantik, Fransız romanları, bilhassa Piyer Loti ve Claude Farrer’in romanları ile büyümüş solgun, yorgun bir yalı kızı.” (VFPY, 9)

Tanrısal konumlu anlatıcının, Ayaşlı’nın romanlarında belirgin bir şekilde görüldüğümüz bir diğer özelliği ise “olaylara ve kişilere dönük bazı açıklamalarda bulunması, eleştiriler yapmasıdır.” (Tekin, 2002: 31) Anlatıcı, kimliğini saklamak gereği duymaz ve eserin akışını keserek kimi zaman kahramanlar hakkında, kimi zaman romanın geçtiği zamanın siyasi gündemi hakkında eleştirilerde bulunurken kimi zaman da didaktik bilgiler verir.

Pertev Bey’in Üç Kızı’nda, Münevver Ayaşlı, roman kahramanlarından Nuhbe Hanım’ın titizliğinden ve temizliğinden bahsettikten sonra, terlediği zaman kalfasının yardımıyla silindiği tülbent hakkında birtakım bilgiler vermeye başlar:

“Osmanlı kültürünü bilmeyen ve Osmanlı hanımefendisini tanımayanlar tülbentin Osmanlı hayatındaki mevkiini bilemez, tahmin edemezler. Tülbent başlı başına bir kuvvet, vazgeçilmez bir ihtiyaçtı. Evvela tülbentin iyisi nerde satılır bunu bilmek lazımdı. Muhittin Efendi’de ve Şişman’da. Tam değirmi kestirmek gerekirdi. Yıkamasını, ütölemesini de bilmek ve buna itina etmek lazımdı. Tülbent bohçası, o da çok mühimdi. İçinde lavanta çiçeği torbası eksik olmazdı. Velhasıl tülbent Sultan efendiden hanımefendiye kadar, kalfa hanımdan yeni gelen acemi cariyeye

kadar herkese lazım olan bir nesne. Padişah ve vezir kavuğuyla, şeyhülislam sarığından köy imamı sarığına kadar elzemdi. Çocuk büyütürken tülbent, ihtiyarlıkta tülbent, tülbent tülbent tülbent... Bunu ecnebler de iyi hissetmişler ve farkına varmışlar ki; 17nci ve 18nci asırda İstanbul'dan Hollanda'ya götürülen lâlelere tam bir Türk ismi verebilmek için tülbentten muharref Tulip isminden başkasını seçememişler ve lâleye Tulip ismini takmışlardır.” (PBÜK, 11-12)

Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı adlı romanda da Ali Fethi'nin Paris'te tutulduğu sokak kızı yüzünden nişanlısını terk etmesini anlatıcı şu şekilde okura sorup yorumlayacaktır:

“Buna sevgi veya aşk denebilir mi? Bu doğrudan doğruya “obsession (saplantı) seksüel”. Kız gibi büyüyen edepli, mahcup İstanbul çocuklarını, gençlerini pusuda bekleyen müthiş tehlike.

Çok kapalı büyümenin bir neticesi... Türk gençlerini, kendileri gibi terbiye görmüş, edepli ve hicaplı Türk kızları açamıyor. Yırtılmak için sokak kızı lazım. Hemen evlenmeye karar vermek ve sonrası hürsen, felâket, içinden çıkılmaz bir girdap... Batak hayat ve batakhanе...” (VFPY, 14)

Ayaşlı'nın Tanrısal konumlu anlatıcısının yazarla özdeşleştiğini de belirtmemiz gerekir. Yazar, roman boyunca, kahramanlarını yalnız bırakmadığı gibi zaman zaman okuyucuya da doğrudan seslenir. Yorumlarını dile getirirken “biz” zamiriyle konuşur. Bunun çok tipik bir örneğini *Pertev Bey'in Üç Kızı* romanından verelim:

Yazar, 1960 ihtilalinin yaklaştığı günleri anlatırken, önce Irak'ta 1958'de meydana gelen ihtilal ve bu ihtilalde devrilen Kral Faysal ve ailesi hakkında ayrıntılı bilgiler verir. Ardından İngiltere, Amerika ve Rusya'nın dünya hâkimiyeti politikalarından bahsettikten sonra 27 Mayıs İhtilali hakkındaki fikirlerini açıklar ve romanın akışını keserek yer verdiği bu siyasi mülâhazaların – ki yaklaşık sekiz sayfa sürmektedir- ardından şöyle der: “Bu bahsin ve bu mihverin etrafında dönen kitabımızda yine zaman zaman bu bahse avdet edeceğiz.” (PBÜK, 405-413)

Romanlarının genelinde üçüncü tekil şahısla anlatım yoluna giden yazar, yalnızca *Pertev Bey'in Üç Kızı* romanının iki yerinde, ikinci kişili anlatıma başvurmuştur. Bunlardan ilki yazar-anlatıcının Çanakkale Savaşı'na katılan Halet'e (PBÜK,

35), diğeri de Selmin'e evlenme teklif eden Kont Rollhausen'e seslendiği bölümdür. (PBÜK, 48-49) Bir örnek teşkil etmesi bakımından Halet'le ilgili bölümü buraya alalım:

“Halet, sen o evi ne kadar severdin, çocukluğun o evde geçmiş, her ağacı senin bir dostun, her çiçek senin yeni bir arkadaşındı. Selmin'le o evde seviştin, o evde nişan oldun, o evde en tatlı aşk anlarını yaşadın. Şimdi uzakta, cephede o ev için ne emeller besliyorsun, ne hülyalar kuruyorsun. Ah diyorsun, kendi kendine, Selmin razı olsa da kışları da Ada'da kalsak, bütün bütün köşke yerleşsek, annem de yazları gelir, bizimle oturur.” (PBÜK, 35)

3.3.5. Zaman

Gerek *Pertev Bey'in Üç Kızı* serisinde, gerekse *Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı* romanında Münevver Ayaşlı, uzun yılları kapsayan konular ele almıştır. *Pertev Bey'in Üç Kızı* romanında vak'a zamanı 1912-1969 senesi aralığıdır. Bu tarihleri yazar, kesin olarak belirtir:

“Henüz balkan Harbi felâketi çıkmamıştı. Sene 1912” (PBÜK, 8) cümlesi, romanın başlangıç tarihini bildirir. Romanın sonlarına doğru yer alan “İki kardeş daha kimseye söylemiyorlardı. Fakat aralarında kararlarını vermişlerdi, 1969 senesinde Hacca gideceklerdi.” (PBÜK, 524) cümlesini takip eden bölümlerde, iki kardeşin bu ibadeti yerine getirdiği ve Nermin'in döndüğü anlatılarak kitaba son verilir. 1969 yılında Kurban Bayramı, 27-28 Şubat ve 1-2 Mart tarihlerinde kutlanmıştır. Bu durumda roman, 1969 Mart ayı içinde sona ermiştir.

Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı'nin vak'a zamanı ise 1919 senesi ve 1948 sonbaharı arasındadır. Burada da yıllar kesin olarak belirtilir. (VFPY, 31, 140-141)

Görüldüğü üzere iki roman da uzunca bir süreye yayılmıştır. *Pertev Bey'in Üç Kızı* yaklaşık 58 senelik bir dönemi kapsarken, *Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı*'ndaki olaylar da, 29 senelik bir dönemde gerçekleşir. Buna ilaveten *Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı* romanının vak'a zamanının haricinde, geriye dönüş tekniği kullanılan roman, aslında daha geriye uzanır ve Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılından da öncesi anlatılarak zaman genişletilir. (VFPY, 9-12)

Bu uzun senelerin hepsi romanda anlatılamayacağı için yazar, bazen özetleme ve atlama yoluyla, bir “itibari zaman” düzenlemesine gitmiştir. “1920-1921 kışı aşağı

yukarı aynı minval üzere geçiyordu.” (PBÜK, 71) , “Ne ise, 1914, 1915, 1916 seneleri sıkıntıları ile geldi, geçti. Fakat en zor sene 1917 senesi idi o da geldi çattı.” (VFPY, 18) , “Bu hayat da birkaç sene böyle sürmüştü.” (VFPY, 118) gibi cümlelerle bazı zaman aralıklarını geçiştiren yazar, bazen böyle bir açıklayıcı ibare kullanmadan da birkaç yıl atlamıştır. (PBÜK, 489)

Münevver Ayaşlı, zamanı belirtirken farklı yollara başvurmuştur. Bazen tarihi net bir biçimde belirten Ayaşlı, bazen sezdirmek yoluna başvurur.

“1925 senesinde, Halet’in şehadetinden tam 10 sene sonra Selmin, ikinci defa olarak birinin metresi oluyor ve onunla beraber yaşamaya başlıyordu.” (PBÜK, 124)

“[Şeyh Baba] Hayır dua etti ve hanımefendi ile Şaban Ağa tekke-den ayrıldılar. Ancak Akşam ezanında yalıya geldiler.” (VFPY, 37)

Bunların dışında olaylar sırasında geçen zamanı bildirdiği de olmuştur.

“Durmadan Muammer Nermin’e bakıyordu, 6-7 ay içinde saçları ne kadar ağarmıştı.” (PBÜK, 388)

“Ali Fethi yalıya geleli, birkaç hafta ya olmuş ya olmamıştı ki Mesned Kalfa, hanımefendinin odasına sevinçle girmişti.” (VFPY, 42)

Münevver Ayaşlı’nın uzunca bir dönemi kapsayan romanları genel olarak kronolojik bir zaman düzleminde ilerler. Fakat geriye dönüşlerle romanlara kazandırılan esnekliğin yanında yazar-anlatıcının, sık sık anlatı zamanına dönerek konuştuğu görülür. *Pertev Bey’in Üç Kızı* romanının 1912-1969 yıllarını kapsadığını belirtmiştik. Yazar, bu üç romanı 1966 ile 1969 yılları arasında tefrika etmiştir. Balkan Harbi neticesinde Rumeli’den Türkiye’ye gelenlerden bahsettiği satırlarda yazar şöyle der:

“Camiler, medreseler, karakollar aç ve çıplak doluydu. Elli sene sonra bile radyo, kayıp mektupları arasında hâlâ aranan çocuklar.” (PBÜK, 17)

Aşağıdaki satırlarda da 1931 senesinde kızı Nermin’i Ankara’da ziyaret eden Azize Hanım’ın yaşadığı sıkıntıyı ele alırken yazar, yaklaşık kırk yıl ileri giderek bazı yorumlarda bulunmaktadır:

“İşte bundan dolayı kırk küsur senedir Ankara çabalamada ve boca-lamadadır. Osmanlı Devleti, kırk senede, çoktan kurulmuş, kendini bul-

muş, fütuhata çoktan başlamış, cihan imparatorluğuna doğru dev adımlarla ilerlemişti.” (PBÜK, 172)

Ayaşlı'nın zaman üzerindeki tasarrufu, olayların atmosferini ve kişilerin karakteristiklerini belirler. Zaman akışının romanların lokomotiflerinden olduğu görülür. Birinci Dünya Savaşı yılları, Cumhuriyet yılları, tek parti dönemi, ihtilal günleri, getirip götürdükleriyle, romanlara yön verir. Savaş dönemi şartları, Pertev Bey ailesi için yıkımın, dağılmanın habercisi, Abdülgani gibi isimlerin yükseliş sebebidir.

Cumhuriyetin kuruluş dönemi, onunla birlikte yükselen “yeni” insanları da doğurur. Muammer, Hilal Hanım, Abdülhalik Bey bu “yeni” insanlardandır. Osmanlı döneminde doğup terbiye görmüş olan Azize, Selmin, Naile Hanım, Cemile Hanım'la bu terbiyeden görece mahrum Nermin ve Berrin birbirinden farklı olduğu gibi, Cumhuriyet döneminin Batıcı kompleksleriyle veya ithal ideolojileriyle büyümüş Baskın, Selmin (Sisi), Tülay, Aydın da birbirinden çok farklı karakterlere sahiptirler. Karakterler, ait oldukları zamanın insanları olarak bu romanlarda boy gösterir.

3.3.6. Mekân

Romanda mekân da gerekli ve “işlevsel” bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir romancının vak'asını “gerçek” veya “muhayyel” bir mekânda kurgulaması gerekir. (Tekin, 2002: 129)

Münevver Ayaşlı'nın romanlarında İstanbul ve Ankara iki kutup teşkil edecek şekilde merkeze yerleştirilmiştir. Özellikle İstanbul, romanların dönüp dolaşıp sonlandığı bir mekândır. Ayrıca yazar, romanlarında Bursa, Çanakkale gibi ülke sınırları içinde yer alan şehirlere yer verdiği gibi, Viyana, Paris, Oxford, Londra, Medine, Amerika gibi yurt dışı şehir ve ülkelere de yer verir. Bunların yanında romanlarda sadece isimleri geçen yerler de vardır: Beyrut, Zonguldak, Erzincan, Malatya, Mekte, Kafkas Cephesi, Galiçya Cephesi gibi.

Ayaşlı'nın mekân tercihinde daha çok iç mekâna yöneldiği görülmektedir. Bu iç mekânlar konak, yalı, mahalle evi, apartman dairesi, pansiyon odaları, hastaneler, tekke, şık restoranlar, oteller gibi yerlerken, dış mekân olarak da İstanbul'un ve Adalar'ın köşk bahçeleri, Ankara'daki Dikmen Bağları, Viyana'nın cadde ve sokakları, kırları, Merdivenköy'deki tekkenin bahçesi, bağı kullanılmıştır. İç-dış mekân tasarrufunda zaman zaman kahramanların psikolojisiyle mekânın açık ya da kapalı olması arasında bir bağ kurulmuştur. Mesela *Pertev Bey'in Üç Kızı*'nda Selmin, hayatına

giren erkeklerden Halet’le açık havada, Ada sahillerinde aşklarını yaşar. (PBÜK, 27) Ama Gani Bey’le hep kapalı mekânlarda bir arada olduğu görülür. Birlikte gittikleri Viyana’da Selmin, Gani Bey ile değil, “deli gibi sev[diği]” Şehzade Burhaneddin Efendi ile caddeleri, kırları dolaşır. (PBÜK, 84-92) Hayatına giren bir diğer erkek olan Cavidan’la da bir pansiyon odasında yaşamaya çalışırlar. (PBÜK, 124) Görüldüğü üzere, Selmin, aşkla sarhoş ve mutlu iken dış mekânlarda tasvir edilmiştir. Hayatının utanç ve sıkıntı veren dönemlerinde ise onu daha çok kapalı mekânlarda buluruz.

Yazar-anlatıcı, klasik bir anlayışla başlar romanlarına ve mekânın ayrıntılı tasvirlerini verir okuyucuya. Biri Pertev Bey ailesinin konağının, biri de Naile Hanım’ın yaşadığı yalının tasviridir.

Miralay Pertev Bey’in evlendiği zamandan beri oturduğu konak tarihiyle birlikte ele alınır kitabın başında:

“Bu ev Victorian dedikleri üslupta, yani kraliçe Viktorya’nın saltanat devrine tesadüf eden senelerde yapılmış, ahşap fakat çok sağlam, dört kat beyaza yağlı boyalı, geniş salonlu, döşemesi bütün parke ve güzel şömineleri olan bir evdi. Tahta oymalı küçük balkonları ile İnci Sultan Abdülhamid Han zamanı köşklerini hatırlatan bir hali vardı. Hamideyen-Viktoryen denebilirdi buna.” (PBÜK, 5)

Vaniköyü’nde Fazıl Paşa Yalısı romanında da yazar, yalıdan evvela bahseder:

“Fazıl Ahmed Paşa Yalısı, 18. asır sonlarında veya 19uncu asır başlarında yapılmış, tam deniz üzerinde, bahçesi arkada, caddeyi geçtikten sonra da yalının koruluğu, dağı vardı. Yalının dağı Kandilli Rasathanesi’ne kadar çıkardı. Kuru içinde vaktiyle, bir-iki köşk var idiyse de zamanla bunlar harap olmuş, yıkılmış, yok olmuştu.

Yalı tam Boğaziçi yalısı, deniz üstünde, 15-20 odalı, çok geniş sofalı, yayvan, çok ferah, Osmanlı ferahlığı olan bir yalı idi. Naile Hanımefendi’nin babası Fazıl Ahmed Paşa’dan kalma.” (VFPY, 5)

Böyle salt bilgiden yararlanılarak kotarılmış mekân tasvirlerinin yanında görsel ayrıntılarla zenginleştirilmiş olanlar da vardır:

“Bütün camları silinmiş pırıl pırıl, tahtalar gıcır gıcır, arap sabunu ve fırça ile fırçalanmış, duvarlar bada[na]lanmıştı. Evin en büyük odası

Hanımefendi'ye hazırlanmış, evin kafesleri vardı, fakat ne de olsa, perde de lazımdı, Raziye onun da çaresini buldu, bir top patiska aldı, pencerele-
rin ölçülerine göre, patiskaları cart cart yırttı, nalıncı çivisi ile onları pen-
cerelere mihladı.

Hanımefendi'nin güzel ve temiz yatağı yapıldı, çini sobası yandı,
baş ucu masasına kendi sürahisi, bardağı, reçel ve akide şekeri hokkalar
kondu, yatağının yanında bir sandalyede seccadesi ve tesbihi de vardı.”
(VFPY, 113)

Roman'da mekân aracılığıyla, orada bulunan insanın yaşayış tarzı ve mekânı
doğuran toplumsal yapının da çerçevesi çizilmiş olur. Zira “Ev bir sonuçtur. İçinde
yaşayan kişinin kültürel, bireysel niteliklerini vurgular. Çoğu zaman da bir medeni-
yetin özünü yansıtan simgedir ev.” (Elçi, 2003: 18) Ayaşlı da romanlarında bu işlev-
leriyle mekânı kullanmıştır. Bu romanlarda özellikle kişileri, toplumu anlamak için
yazar-anlatıcının verdiği mekân bilgileri yön gösterici niteliktedir. Naile Hanım yalı-
sı Boğaziçi kültürü ile, Azize Hanım ve Pertev Bey konakları ile, Muammer ve Ner-
min, Ankara'daki ve İstanbul'da sonradan yaptırdıkları “modern” evleri ile bir yere
aittirler ve ancak bu aidiyetle tam olarak anlaşılabilirler. Toplumun on yıllar içinde
geçirdiği değişim de yine kahramanların belirlediği mekânlar sayesinde aydınlanır.
Yanan, yıkılan köşkerin, yalıların yerine dikilen “yeni” binalar, şehirleşme çabaları-
nın ürünleri olan evler, caddeler, apartmanlar... Bunların hepsi incelediğimiz roman-
ların, önemle üzerinde durduğu meselelerdir ve hatta Ayaşlı, mekâna sembolik an-
lamlar da yüklemiştir. Yazarın bütün romanlarında İstanbul, konak ve yalı; Ankara,
“yeni” ev, “moderen lüküs bina” şu iki kavrama karşılık gelirler: “İmparatorluk” ve
“ulus devlet”. Roman boyunca da birbirleriyle kıyaslanırlar. Kurduğu alegorik yapıyı
Ayaşlı, şu satırlarda açıkça dile getirir:

“Sahi, aklıma geldi. Pertev Bey, Azize Hanım ve üç kızlarından
başka koca köşkte Türk var mıydı? Mürebbiye Matmazel Durand Fran-
sız, Nermin'in dadısı Katina Rum, Bezmiyar Kalfa Çerkez, Gülfem Kalfa
Afrikalı zenciye, Lala Dilaver Ağa Çerkez, sofracı ve ütücü dört kız
Rum, seyisler Arap, ayvaz Ermeni! Evet evet evde Türk buldum, aşçıbaşı
Bolulu ve Pertev Bey'in emir eri Kastamonulu idiler. Bu, büyük İmpara-
torlukta mukadderdi. Zira onda hepsinin hakkı vardı. Bir imparatorlukta

kavmiyet yaparsak o imparatorluktan vazgeçilmiş demektir. İmparatorlukları hiçbir şey dar, küçük ve kısır fikirler kadar yıkamaz. Türk Ocakları, Ziya Gökalp'ın fikirleri bu sakat ve yanlış yolun ilk yolcuları... İşte böylece koca canım İmparatorluk "Misak-ı Milli"ye kadar düşer, yani saraydan konağa, konaktan eve, evden gecekonduya..." (PBÜK, 10)

Yazarın özellikle romanına mekân olarak tayin ettiği İstanbul ve Ankara şehirleri, bunların semtleri ve bu semtlerde oturlan konaklar, evler, apartmanlar romanların hareket noktasını teşkil eder.

Pertev Bey, ailesiyle birlikte Osmanlı Devleti'ni sembolize eden bir konakta yaşarken (PBÜK, 5, 10) önce Balkan Savaşı'yla sarsılan aile, I. Dünya Savaşı ile elindeki her şeyi yitirir. Selmin'in nişanlısı Halet ölür; Pertev Bey felç geçirir ve aile Moda'daki konaktan ayrılmaya mecbur olur. Bu ise ailenin dağılmasına sebep olacaktır. Terk edilen konakla sadece ailenin hayatı yıkılmamıştır; "yıkılan Osmanlı'dır aslında". (Türkeş, 13 Aralık 2002)

Romana adını verecek kadar önemli bir mevkiye sahip Fazıl Paşa Yalısı ise, Vaniköyü'yle beraber bütün bir Boğaziçi'nin, Boğaziçi medeniyetinin ve netice itibarıyla yine Osmanlı'nın sembolüdür. Bu romanda, yalı yandığı için, Naile Hanım ve ailesi oradan ayrılmak zorunda kalacaktır. (VFPY, 109) Yanan, enkaz hâline gelen, burada da Osmanlı ve temsil ettiği her şeydir: "Biraz kül, biraz duman, işte Fazıl Paşa yalısından arta kalan..." (VFPY, 109) Bu yangın hadisesinin ele alındığı bölümün "Evet, İstanbul, padişahsız, halifesiz bir hayat sürmeye alışmış ve bu hayat devam ediyordu." (VFPY, 107) cümlesiyle başlaması da ayrıca dikkate değerdir.

Bu yıkımın neticesinde her iki aile de bir mahalle evine taşınır. "Mahalle" ise Pertev Bey ailesinin de Naile Hanım'ın da çok uzağında oldukları bir kavramdır. Mahallenin meraklı, dedikoducu halkıyla asla bağdaşamayacaklar, kendi içlerine kapanarak yaşamaya çalışacaklardır. Yeni yerlerini fazlasıyla yadırgayacaklardır.

"Naile Hanımefendi'nin iki uzak ve sevmediği âlem vardı, taşra ve mahalle. Taşra malum, İstanbul hudutları dışında olan her yer. Mahalle ise, İstanbul'da fakat sarayda, konakta, yalıda, köşkte oturmayan herkes, onun için mahalleli idi. Bunlardan bahsederken bile Hanımefendi'nin yüzünün ifadesi değişirdi." (VFPY, 6)

Fakat şartlara alışmak durumundadırlar: “Osmanlı kibarlığından kopmak lazımdı, çok güçtü, ama lazımdı. Millet in oturduğu evlerde oturmak, onlar gibi yaşamak lazımdı. İşte öyle oldu!..” (VFPY, 113)

Bu yeni hayatlarında, mahalle evinde dekor da değişir. Kuyruklu piyanolar, antika takımlar, avizeler, lüks salon takımları satılır (PBÜK, 55) veya yanar (VFPY, 109). Mütevazı bir evin mütevazı eşyaları içinde yaşanmaya başlanır.

Ayaşlı'nın romanlarında, İstanbul içinde konak-mahalle evi karşılaştırmasıyla beraber ev-apartman çatışması da yaşanır. Bu çatışmada mahalle evi ve konak aynı saflardadır. Mekânla toplum arasındaki ilişkiye yukarıda değinmiştik. Konak ve ev ile apartman çatışması, yine birbirine zıt toplumsal kesimlerin, dönemlerin insanları arasındaki farkı ortaya koyar.⁶³

“Buna göre her mekânı belirli bir toplumsal durumun göstergesi olarak ele almak mümkündür. Konağın [ve içinde geliştiği mahalle atmosferiyle Türk evinin (araştırmacının notu)] Osmanlı İmparatorluk düzeninin ürünü olması gibi, ona her açıdan zıt olan apartmanın da İmparatorluk'un yıkılış süreci içinde ortaya çıkması, zaman ile mekân arasındaki bu etkileşimin en çarpıcı örneğidir. Konak nasıl İmparatorluk zamanının temsil ettiği değerleri üreten ve yaşatan bir mekân ise, apartman da, Türk toplumundaki batılılaşma hareketinin bir sonucudur ve batılı hayat tarzını üretir.” (Elçi, 2003: 19)

Pertev Bey'in Üç Kızı romanında apartman, bu bağlamda bir dejenerasyon ve düşkünlüğün, ayrıca “modern” hayatın simgesi olarak birkaç yerde karşımıza çıkacaktır.

Bunlardan ilki, Selmin'in Gani Bey'in metresi olarak yaşamaya başladığı Şişli'deki apartmandır. (PBÜK, 77-78) Vagon tüccarı, kaba Gani Bey'in tuttuğu bu garsoniyere, Selmin gibi bir konak kızı, bir Osmanlı kurban verilir. Daha sonra, Pertev Bey ailesinin de Pangaltı'da bir apartmana taşındığı görülür. Bir önceki evlerinin muhitinden şikâyetçi olan Berrin, kardeşinin daha iyi bir ortamda yaşaması gerektiğini düşünerek bu küçük apartman dairesini tutar. Burada apartmana taşınma fikri

⁶³ “Konak nasıl II. Abdülhamid'le birlikte iktidardan çekilen Osmanlı bürokrat aristokrasisinin mekânı ise, apartman da II. Meşrutiyet'ten sonra yönetimin desteğiyle gelişen Türk burjuvazisinin mekânıdır.” (Elçi, 2003: 159) Savaş vurguncuları bu apartmanlarda, Batı taklidi yaşamlarını sürdürürler.

olumlanır. Aile, yine fakir bir hayat sürecektir; ama bu sefer apartmanın mahalle evinden daha rahat olduğu vurgulanır: “Sultan Ahmed’deki eve nazaran bu apartman onlara çok konforlu geldi. İşi de çok kolay ve çabuk bitiyordu.” (PBÜK, 133) Bununla birlikte burası azınlık muhitidir, bir ezan sesi bile işitilmez. Bu, Azize Hanım’la Berrin’i belki değil, ama iki emektar kalfayı çok rahatsız edecektir. Nihayet bir müddet sonra, ikisi de Selmin’in Beşiktaş’taki evine taşınarak rahata ererler. Bezmiyar Kalfa’nın ağzından iki muhitin kıyası şöyle yapılır:

“Sağ olsun Berrin Hanım, nereden buldu bu deliği, diyordu küçük apartman için. Ne ezan sesi işitiliyor, ne minare görülüyor. Vaktimi saatimi şaşırıyorum. Karanfil Kalfa söylüyor, onların evinden hem cami görünüyormuş, hem ezan sesi duyuluyormuş, hem de hanımefendiciğim, Beşiktaş’ta evliyalar varmış. Şenlik Dede varmış, evlere hep şenlik verirmiş. Tuz Baba varmış, yemeklere tad, tuz koyarmış, evlerin tadını tuzunu verirmiş.” (PBÜK, 166)

Ayrıca, Muammer’in yine Aksaray ve Şişli’de tuttuğu garsoniyerler ahlâken düşük bir hayatı; Nermin’den ayrılıp, Hilal Hanım’la Maçka’da oturduğu apartman da değişen toplum şartlarını ve ona ayak uyduran insanları temsil eder niteliktedir. (PBÜK, 302, 304, 349)

Vaniköyü’nde Fazıl Paşa Yalısı’nda da kocası ölen Cemile Hanım, Ankara’dan İstanbul’a gelince ailesinin ve ilk aşkının oturduğu mahalle evinde değil, maddi durumu da yerinde olduğu için Nişantaşı’nda bir apartmanda yaşamayı tercih edecektir. (VFPY, 125)

Ayaşlı’nın romanlarında, kahramanların düşük hayat standartlarında, hatta çoğu zaman sefil bir hayat sürdüğü mekânlar da vardır. Bunlar Beyoğlu, Tarlabası, Pangaltı gibi daha çok azınlıkların oturduğu semtlerdir. Roman kahramanları buralarda, Rum kadınların işlettiği pansiyonlarda, zor şartlarda yaşarlar. Gani Bey’den ayrılan Selmin, Parmakkapı’daki bir pansiyonda, rutubetli bir oda tutar ve borcunu bile ödeyemez. Netice itibarıyla yine bir adamın metresi olur. (PBÜK, 118, 124) Tülay-Naili ve Aydın-İren çiftleri Tarlabası’nda bir pansiyonda, pislik içinde hayat sürerler. (PBÜK, 397) Ali Fethi, Paris’ten dönünce işsiz kalır ve Beyoğlu’nun arka sokaklarında bir pansiyonda hayatını alkol batağına saplar. (VFPY, 13)

Romanlarda, konak-ev planında yapılan kıyaslama, daha geniş çapta Ankara-İstanbul arasında da yapılır:

“Bir de daimi Ankara-İstanbul çatışması, çekişmesi vardı. Bu çekişme, ne bir rejim, ne bir fikir çekişmesi idi. Bu doğrudan doğruya konak ile mahalle evinin çekişmesi, çatışması idi.” (PBÜK, 182)

Reddedtiği yaşam tarzı ve kültürüyle Osmanlı Devleti’nin başkenti İstanbul’un zıttı olan, yeni Cumhuriyetin başkenti Ankara, modernlik iddiasındadır.

“Osmanlı’nın temsil ettiği bütün değerlerden koparak modern (batılı) bir toplum inşa etme projesiyle işe koyulan Cumhuriyet rejimi, bunun için özellikle modern görünür kılan simgelerden yararlanmaya çalışır. Mimarî (şehir) ve ev (kadınla birlikte) bu çarpıcı simgelerin başında gelir.” (Elçi, 2003: 173)

Özellikle Cumhuriyet’in ilk yıllarında Ankara’da hızlı bir yapılaşma görülür. İçiyile, dışıyla tasarlanan “modern” binalar şehirde boy göstermeye başlar. Bunlardan biri de Muammer’in Yenişehir’deki “moderen lüküs” evidir.⁶⁴

“İstanbulu” Azize Hanım ise burayı hiç beğenmez:

“Bu evin rahat ve güzel olması için çok para, çok zekâ sarf edilmiş, elden gelen her şey yapılmıştı. Fakat muvaffak olunamamıştı. Zira bu ev ne güzel ve ne de rahat bir evdi. Parke, kalorifer, gömme banyo, garaj, ahçı, hizmetçi, garson, şoför, doğacak çocuğa Schwester... hepsi tamamı. Salti Franko mamulâtı büyük İngiliz taklidi koltuklar, alçak masalar, şömineler her şey, her şey yapılmıştı bu eve. Fakat yine bu ev rahat ve güzel bir ev değildi.” (PBÜK, 170)

Azize Hanım’a göre bu evin sakinleri iğreti ve zavallı bir görünüm sergilerler:

“Bu evde hiçbir kimse başka bir kimse ile, hiçbir eşya başka başka bir eşya ile kaynaşmamış, ünsiyet peyda edememişti. Herkes bu evde tek tek insanlardı. Muammer’in zavallı annesi, sırtında hırkası, başında başörtüsüyle bu Yeni Ankara’nın yeni evinde kaybolmuştu. Bir Anadolu kasabasında kafes arkasında, tarhana, bulgur, keşkek yaparken ne kadar

⁶⁴ Münevver Ayaşlı, Yenişehir’i bilinçli olarak tercih etmiştir. Zira “Cumhuriyet’in modern ev projesinin en çarpıcı uygulama sahnesi Yenişehir’dir. Yenişehir’de bu anlamda tam bir sosyal yaşantı ve modern kimlik üretilir.” (Elçi, 2003: 178)

sevimli, munis ve mübarek ve ne kadar yerinde olacak iken, sun’i Ankara’nın bu sun’i villasında, ne kadar yersiz, ne kadar yabancı ve fazla geliyordu. Muammer de memleketinde, mesela “Yozgat”ta lise edebiyat muallimi olarak kim bilir ne kadar iyi ve yerinde olacaktı. Hâlbuki, şimdi iktisaden kalkınmakta olan Türkiye’de en büyük ve en mühim bankalardan birinin umum müdürü. Beynelmillel iktisatçıları ve maliyecileriyle temas hâlinde olan Türkiye mümessili olarak ne kadar zayıf ve temaslarda ne kadar zavallı kalıyordu.”⁶⁵ (PBÜK, 170-171)

İstanbul’un konak atmosferinde, imparatorluk kültürü ile yetiştirilen Azize Hanım, Ankara’nın imarındaki kimliksizlikten şikâyetçidir. Keçiören’de, Çankaya’da “hâlâ” bulunan eski Ankara evlerinin mimarisinden faydalanılarak “şahsiyeti, hususiyeti ve heyet-i umumiyesiyle” güzel bir şehir oluşturulabilecekken, Alman kasabası taklidi bir yer kurulmasını eleştirir. (PBÜK, 177)⁶⁶

“Böylece Cumhuriyet’in sembolü olarak yepyeni bir anlayışla inşa edilen Ankara ile her yönüyle Osmanlı’yı çağrıştıran İstanbul arasındaki çatışmanın da temeli atılır. Ankara ve İstanbul’u bu anlamda, iki farklı yaşama biçiminin, geleneğin ve modernin sembolik evleri olarak görmek mümkündür.” (Elçi, 2003: 183)

Vaniköyü’nde Fazıl Paşa Yalısı’nda Naile Hanım’ın İstanbul dışındaki her yeri “taşra” görmesi gibi, Cumhuriyetin başkenti de olsa, “Milli Mücadele yıllarından uzaklaşan” (PBÜK, 180) Ankara da Azize Hanım ve onun gibiler için taşradır ve taşra kalmaya devam edecektir:

⁶⁵ Burada şu satırlar aklımıza gelmektedir: “Çevre, bir felsefenin ürünü olarak biçimlenir. Köy, şehir, sokak, cadde... basit birer oluşum değildir. Bunlar, bir felsefe ve bir düzen anlayışının sonucunda ortaya çıkmış birimlerdir. Ev, bizden bir şeyler taşıdığı zaman sıcaktır. Eşyâ, alıştığımız zaman bizimdir; onunla aramızda manevi bir sözleşme vardır. Zaman bu sözleşmenin tek tanığıdır: Onun izni ve rehberliğiyle çevremize ve eşyâlarımıza alışırız. Kimi zaman mezara taşınan bir alışkanlıktır bu. Alıştığımız eşyâ ve içinde ömür tükettiğimiz çevrenin üzerimizdeki etkisi tartışılmaz.” (Tekin, 2002: 138) Azize Hanım da Tanzimat sonrası İstanbul konağının bir ürünüdür ve kendini rahatsız hissettiği bu “yeni” evde, ev sahiplerinin de rahat olmadıklarını düşünecektir.

⁶⁶ Bu kimliksiz şehirleşme, daha sonra İstanbul’u da etkisi altına alacaktır. Muammer, yenileşme cereyanları içinde İstanbul’da eski bir köşkü satın alıp yıktırır ve yerine yabancı mühendislerin planlarını çizdiği bir villa yaptırır. (PBÜK, 219-220) Muammer, bir örnektir sadece. Yazar, bu olaydan hareketle İstanbul’da girilen imar faaliyetlerini ve “zevksiz, üslupsuz, karakersiz” beton yığınlarıyla meydana getirilen çirkinliği eleştirir. (PBÜK, 220)

“Madem ki Garplılaşmak istiyorduk, ne diye İstanbul’u bırakıp, Ankara’ya geldik? İstanbul “Centre Monde” Dünya’nın merkezi olabilirdi. Ankara ise, dünya muvâcehesinde dâima sönük kalmaya mahkûm bir merkez-i hükümet olacaktır.” (PBÜK, 181)

Ankara’dan kaçarcasına ayrılan Azize Hanım, İstanbul’a gider gitmez, Selmin’in yanına taşınacaktır. Zira Selmin Şişli’deki garsoniyerden, Parmakkapı’daki pansiyondan sonra ait olduğu yere, “konak”a geri dönmüştür. Beşiktaş / Ihlamur’da eski bir konağın selamlığını kiralayan Selmin, burada “çok mütevazı, fakat şipşirin bir Osmanlı evi kurmuştu[r].” (PBÜK, 211) Azize Hanım, “en çok Osmanlı terbiyesi görmüş olan” kızı Selmin sayesinde, konak hayatını bir nebze de olsa tekrar tatmanın mutluluğunu yaşar:

“Bu küçük evde herkes memnun ve mesuttu, çünkü Osmanlı hayatı yaşıyorlardı. Sanki çöl ortasında burası bir vaha idi. Kavrulmuş ve çorak gönüller ortasında yeşillik ve taze filiz, seven ve sevilen gönüllere serinlik ve huzur veren bir vaha idi.” (PBÜK, 211)

Vaniköyü’nde Fazıl Paşa Yalısı romanında da Ankara-İstanbul hattında yaşanan bir gerilim vardır. Fakat bu sefer sadece şehirler üzerinden bir kıyas yapılır. İstanbul, Enderun mektebiyle, konak ve yalılarıyla adam yetiştirmekte bir vazife üstlenmiştir. (VFPY, 26) Böyle bir yalıda “taşralı” damadı Abdülhalik Bey’in pek çok sivri tarafını törpülemeyi başaran Naile Hanım, kendisiyle giriştiği sert bir tartışmanın ardından, Ankara’nın insanlar üzerinde olumsuz bir tesir oluşturduğunu düşünecektir: “Abdülhalik bey değişti, Ankara mı, yeni yeni arkadaşları mı? Yoksa mebusluk mu? Bilemiyorum, İstanbul’a, padişahlara, padişahlığa da hakaret etmeye başladı.” (VFPY, 72) Abdülhalik Bey ise “bu kadar kayıncıvalde, bu kadar İstanbul istibdadı olur mu? Bu kadar İstanbul saltanatı olur mu?” (VFPY, 70) diye düşünmektedir.

Münevver Ayaşlı’nın hayatının önemli devrelerini geçirdiği İstanbul ve Ankara şehirlerinden tercihini İstanbul’dan yana kullandığını biliyoruz. Romanlarında nesnellik gözetmeyen yazar, bazen tarafı olduğu karakterler aracılığıyla, bazen de doğrudan bu tercihini dile getirmiştir.

3.3.7. *Anlatım Teknikleri*

Ayaşlı’nın romanlarında bilinçli olmayarak anlatım tekniklerini kullandığı görülür.

Anlatma-Gösterme: Romanlarda tespit edilebilecek ilk anlatım tekniğidir. Romanlarının genelinde yazar, bu tekniğe başvurmuştur. Aşağıdaki cümleler, bu iki yöntemin bir arada kullanıldığı bir örnektir:

“Şimdi artık kadınların da cenazeye gitmeleri adet olmuştu, iki kız, damadı üçü de sonuna kadar kaldılar ve yine beraber otomobilde dönerken Muammer hüngür hüngür ağlıyordu ve:

“- Meğer ben kayınvalidemi ne kadar çok seviyormuşum.” diyor-du.” (PBÜK, 323)

Tasvir: Bu da yazarın sıklıkla başvurduğu bir teknik olarak karşımıza çıkar. Çoğunlukla yazar-anlatıcı marifetiyle gerçekleştirilen bu tasvirler, kimi zaman da kahramanların ağzından yapılırlar. Tasvirler, yerine göre de nesnel veya öznel olabilirler.

“Selmin, daima lacivert çarşaf, incecik keten dantelli bluz giyer, beyaz eldiven takar, böcek kabuğu kundura severdi. Gümüş çantası, dantelli şemsiyesi ve yelpazesi, çarşafının pelerinine taktığı mineden kelebek iğnesi de hiç eksik olmazdı. Piyano notalarını rulo hâlinde saran nota çantası da pek zarifti.” (PBÜK, 8)

cümlelerinde hem nesnel hem öznel bir kişi tasviri yapılmıştır.

Özetleme: Uzun zamanı kapsayan romanlar kaleme alan Münevver Ayaşlı, romanlarında özetleme tekniğine de çokça başvurur. Roman karakterleri, olaylar bu teknikle daha kısa sürede anlatılır. Fakat yazarın, bu teknik sebebiyle yer yer yapaylığa kaçtığı da görülür. *Pertev Bey'in Üç Kızı*'nda bu teknikten yararlanılarak, romanda hiçbir tesiri bulunmayan küçük figürler dahi tanıtılma yoluna gidilmiştir. Muammer'in metreslerinden Perizat'ın kardeşleri, eski sevgilisi romandan çıkarıldıkları takdirde metne bir zarar vermeyecekken hepsinin hayat hikâyeleri sırayla özetlenmiştir. (PBÜK, 306-308) Bu da okuyucunun romana ilgisini azaltır.

Geriye Dönüş: Uzun soluklu romanlarında Ayaşlı, “dar” ve “yapıcı” geriye dönüş tekniğini kahramanlarının portrelerini çizecek ve esere hareket kazandıracak surette kullanmıştır. Mesela, *Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı* romanında “Şimdi yalıda Fazıl Paşa kerimesi Naile Hanımefendi, torunu Nevnihal, dal gibi incecik bir yalı çocuğu...” (VFPY, 6) diyerek yalı halkından bahseden yazar, ilerleyen sayfalardan

itibaren Naile Hanımefendi'yi tanıtır ve kızının evlenmesinin ardından torun sahibi olduğu günleri anlatarak başta bahsettiği “şimdi”ye doğru romanı getirir.

Diyalog: Romanı canlı, doğal kılan özelliğiyle diyalog, Ayaşlı'nın romanlarında da yer bulur. Bununla birlikte yazar, kahramanlarını, okuyucuyla pek baş başa bırakmak istemediğinden olsa gerek, neredeyse bütün konuşma çizgilerinden önce devreye girer ve “dedi, buyurdu, diye sordu” gibi yüklem ilaveleri yapar. Fakat roman kahramanlarının nadiren de olsa yazarın araya girmediği diyaloglar gerçekleştirdiği görülür. Bunlardan birisi de geceleyin Selmin'le onu bahçeye çağıran Halet'in arasındaki lirik diyalogdur. (PBÜK, 24)

İç Çözümleme: Yazarın başvurduğu diğer bir anlatım tekniğidir. Muammer'i ve çocuklarını elde etmeye çalışan Hilal'in saklı düşünceleri (PBÜK, 359, 396), Aydın'ın kitabını Paris'te, sadece kendi çıkarları için bastıran İren'in fikirleri (PBÜK, 433), eski hayatından kurtulup muhasebe yapan Tülay'ın içinden geçenler (PBÜK, 514), Cemile ve Nevnihal'in mahalle evinde yaşamak zorunda kalan Naile Hanım hakkındaki endişeleri (VFPY, 116) bu tekniğin örnekleridir.

Mektup: Münevver Ayaşlı, mektup tekniğinden romanlarında yeri geldiğinde faydalanmıştır. Pertev Bey'in Üç Kızı romanında, Selmin'in Şehzade'ye yazdığı mektup (PBÜK, 94), Muammer'in Berrin'e ve Berrin'in Muammer'e gönderdiği mektuplar (PBÜK, 139, 141) ; Vaniköyü'nde Fazıl paşa Yalısı romanında da Cemile'nin annesine gönderdiği mektup (VFPY, 46) bu tekniğe örnek teşkil ederler.

Montaj: Bu teknik, yazarın romanlarında kimi zaman bir atasözü (VFPY, 6) , mırıldanan bir şarkı (VFPY, 134) , bir şiir (PBÜK, 258, 260) , bir mısra (VFPY, 109) şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Buralarda açık bir şekilde görülen montajın yanı sıra aşağıdaki satırlarda da gizli bir montaj tekniği kullanılmıştır:

“Işık, uzun zaman devam eder ve lâtif bir sesle Kur'anı Kerim okunur, sonra da bu ses bir nefes gibi gelirdi. Selmin, sesi ilk defa duymasına rağmen, sesi tanıdı, ses yabancı değildi, ezelden aşına bir ses, uzaklardan gelen bir nağme, bir yâr sesi, bir dost sesi idi bu ses... Bu, içi boşalmış, vatanaslisi olan kamışlıktan ayrı düşmüş bir kamışın feryadı, ayrılıklardan şikâyeti ve yalnızlara yâr, dertlilere deva, zehre tiryak olan ney sesi idi bu.” (PBÜK, 193)

Mevlevi olan Ayaşlı'nın kitabında yer verdiği bu cümleler, aslında *Mesnevi*'nin ilk beyitlerinden mülhemdir. Nesir mantığı içinde okuyucuya sunulmuştur.

Leitmotiv: Bu tekniği, yalnız Vaniköyü'nde Fazıl Paşa yalısı romanında, Cemile Hanım'ın iki kez, Ali Fethi'yi düşündüğü zamanlarda; kızı Nevnihal'in de bir kez, yine Ali Fethi'yi gördüğü zaman söyledikleri “Uslanmadı, yaşlanmadı, hayret...” mısrasının tekrarıyla kullanılmıştır. (VFPY, 136, 138, 141)

3.3.8. Dil ve Üslup

Osmanlı bakiyesi bir yazar olan ve özel derslerle Türkçesini takviye eden Münver Ayaşlı'nın zengin bir kelime hazinesi vardır. Romanlarının hepsinde bu özellik dikkati çekmektedir. Bugünün okuru tarafından yadırganabilecek “Memâlik-i Osmaniye, hâl ve etvar, kavmiyet, mücrim, fevk, avdet etmek, cesaret-i medeniye, hak-i pâ-y-i devletleri, menhus, mebus, izhar etmek, fütihat, cari, heyet-i umumiye, kerime, kâb, merkez-i hükümet, tayyare, tiryak, müntesip, istifham, eşirra, destgir, mahdum, hodgâm, evrad, devr-i hatim, teberrüken, tehalük, bidayet, mütekait, rikkat, ibretâmiz, tes'id, merbutiyet” gibi bazı kelime ve tamlamalar, Ayaşlı'nın eserlerinde tabii olarak yer alırlar. Bununla birlikte yazarın dili oldukça akıcıdır. Bazen noktayla sonlandırılabilirken virgüllerle uzatılan, gereksiz uzunlukta ve bu nedenle de hata yapmaya fazlaca müsait cümleler karşımıza çıksa da, bunlar okumayı kesintiye uğratan bir rahatsızlık vermezler.

Yazarın kelime hazinesi, sadece Türkçe ile sınırlı değildir. Birkaç yabancı dil bilen Ayaşlı, yer yer yabancı kelimeler de kullanmaktan çekinmemiştir: “obsession seksüel” (cinsel saplantı anlamında) (VFPY, 14) , “complexe de supéri[o]rite” (üstünlük kompleksi anlamında), “complexe d'inéeriorité” (aşağılık kompleksi anlamında) (PBÜK, 19) vb. Bu yabancı dil tercihi, Ayaşlı'nın eserlerine aşına olanlar için garipsenecek bir tutum değildir. Anlamalarını tam olarak veremeyeceği gibi kaygılarla yabancı kelimelerin Türkçe karşılıkları kullanılmamış olabilir. Bir de Osmanlı döneminin mürebbiye veya yabancı okul eğitiminden geçen kimselerinde bu türden tasarrufların görüldüğünü belirtmekte fayda bulunmaktadır. Nitekim Ayaşlı'nın romanlarında da yer alan böyle figürler, konuşmaları sırasında sık sık yabancı dile başvururlar. Yazarın Azize Hanım, Berrin veya Cemile'yi, Nevnihal'i konuşturduğu sahnelerde bu durum okuyucunun dikkatini çeker:

“[Azize Hanım:] Pekâlâ yakışıklı, kibar, “comme il faut” [doğru dürüst] bir adamdı Selmin’in yanında gördüğüm.” (PBÜK, 157)

“Oradan Berrin söze atıldı:

— Efendim, anneciğim, mais voyons, c’est le cur du village. C’est le İmam de Beşiktaş. Dedi.

Yani annesine: “Anneciğim, nasıl anlamıyorsunuz, köy imamı, Beşiktaş’ın imamı” dedi Fransızca.” (PBÜK, 207)

Bunları roman kahramanları doğal bir şekilde söylerler. Mesela Berrin’in cümlesi, ev içinde annesiyle yapılan bir konuşmadan alınmıştır. Osmanlı dönemi insanlarını Fransızca konuşturan Ayaşlı, Cumhuriyet çocuğu, Oxford eğitilmiş Nevnihal’i İngilizce konuşturmayı ihmal etmez.

“[Nevnihal:] No place like home...” (VFPY, 141)

Ayrıca *Pertev Bey’in Üç Kızı* romanında Baskın’ın Amerika’da karısıyla yaptığı konuşmayı da bazen tercüme ederek, bazen de yarı İngilizce, yarı Türkçe vererek okuyucularına aktarır.

Yabancı dil bilen karakterlerini konuştururken gösterdiği dikkati yazar, bütün karakterlerde de göstermeye çalışır. Her karakter, mensup olduğu muhite, milliyete göre konuşur. Güneyli iş adamı Abdülgani’nin ve Muammer’in annesi Sıdika Hanım’ın Türkçesi şive özellikleri taşırken, Fransız Matmazel Durand veya Fransız kızı Jan; bütün Rum madamlar bozuk bir Türkçe ile konuşurlar.

Selmin ve Arif Dede’nin konuşmaları, bir derviş edasıyla, kibar bir tarzdadır. Fakat aşağılık bir hayattan çıkıp gelen ve “müseccel komünist” olan Naili farklı bir lûgate sahiptir; kabadır. Şımarık Baskın ile ideolojik gruplara mensup Aydın ve Tülay’ın da konuşmaları küfürlüdür. Fakat yazarın karakterlerde gösterdiği bu dikkat biraz yapay görünmekte, sahicilikten uzak durmaktadır.

Yazar-anlatıcı dili ile yazdığı romanlarında Ayaşlı’nın yer yer roman yazarlığını terk ederek fıkra yazarlığına soyunduğu görülür. Üslupta göze çarpan bu dalgalanma, romanın okunmasını zorlaştırır; çünkü olayları, kişileri kurgulandıkları yerde, öylece bırakan yazar, sayfalarca siyasi görüşlerini aktarırken ardında kalanları düşünmez. Bu aslında bir üslup endişesi taşımayan Münevver Ayaşlı için olmayacak bir iş değildir. Netice itibarıyla anlaşılan o ki yazar, romanlarını “dünya görüşünü dolaysızca aktarmak için” yazmış gibidir. (Türkeş, 13 Aralık 2002)

Yine de Ayaşlı'nın romanlarında kimi zaman lirik bir üslupla kaleme aldığı satırlar da yok değildir. Selmin'in Halet'le, Şehzade Burhaneddin'le yaşadığı aşkları ele alan satırlarda (PBÜK, 24-27, 86-90) , Arif Dede'nin üflediği neyin sedasının tasvirinde (PBÜK, 193) veya Ali Fethi'nin tekkede tutulduğu aşk (VFPY, 62-63) konusunda coşkun bir anlatım göze çarpar.

Ayaşlı'nın romantik bir yanı olduğu gibi mizahi bir yönü de vardır ve romanlarında bazen ince bir alay hissedilir. Özellikle *Pertev Bey'in Üç Kızı* romanı renkli örnekler içermektedir. İlgi çekici birkaçını aşağıda verelim:

Selmin'in güzelliğinden bahsedilen satırlarda yazar şöyle bir mübalağada bulunarak okuyucuyu tebessüm ettirir:

“Pertev Bey'in kızını daha iyi görebilmek ve çıkışını seyredebilmek için, herkes vapurun iskele tarafına yığılırdı. Kaç defa kaptanın müdahalesi gerekmişti. Kaptan köşküden:

— Yahu, vapur yan yattı, yerlerinizi muhafaza ediniz. Diye halka seslenmiş, bağırmişti.” (PBÜK, 8)

İsmet İnönü için pek de iyi duygular beslemediğini bildiğimiz Ayaşlı, 1938'de meydana gelen Erzincan depremini şöyle bir sebebe bağlayarak “kara” bir mizah örneği sergiler:

“İsmet Paşa Milli Şef ünvanı ile Türkiye'nin ikinci Cumhurreisi oldu.

...

İsmet Paşa'nın Reiscumhurluğunu tes'id için yer yerinden oynadı: Muazzam zelzeleler oldu. Türkiye büyük bir zelzele felâketine maruz kaldı ve Erzincan şehri bu felâkete merkez oldu.” (PBÜK, 272)

Yazarın üslubunda dikkati çeken bir diğer özellik de bazı kelimeleri büyük puntolarla yazmayı tercih etmesidir. Bu kelimelere yazarın özel bir önem atfettiği anlaşılmaktadır:

“KÜÇÜK BİR BÜYÜK ADAM” (PBÜK, 462) (Yazarın burada bahsettiği isim Adnan Menderes'tir. Bu ifadenin geçtiği bölümde yazar, doğrusu ve yanlış ile Menderes'i değerlendirir.)

Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı romanında da “YALI (VFPY, 6) , ULU HAKAN (VFPY, 26) , ŞANLI TARİH (VFPY, 58) , CAN (VFPY, 63) , AŞK (VFPY,

63) ” vb. kelimeler, konu edildikleri bölümlerde yazar tarafından büyük puntolarla yazılarak okuyucunun dikkati çekilmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak yazarın modern romandan uzak, daha çok klasik ve romantik bir üslubu benimsemiş olduğunu söyleyebiliriz. Edebi anlamda kusurları bulunmakla beraber, temsilcilerini giderek kaybetmiş bir dil anlayışını tercih etmesi bakımından Ayaşlı'nın romanları ilgi çekicidir.

3.3.9. Genel Değerlendirme

Uzun ömrü boyunca, Rumeli topraklarının elden çıkışından, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına, Milli Mücadele yıllarından, Cumhuriyet'in kuruluşuna ve ihtilallere kadar, Türk toplumunu derinden etkileyen pek çok hadiseye şahit olmuştur Münevver Ayaşlı. *Pertev Bey'in Üç Kızı* ve *Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı* romanlarını, ülkenin kaderini ve toplumun yapısını şekillendiren bu olaylardan yola çıkarak oluşturmuştur.

Bir “dönem romanı” niteliğini taşıyabilecek eserleri, yazarın sık sık romanın akışını keserek yaptığı yorumlar, eleştiriler sebebiyle “siyasi roman” havasına bürünmüştür. Küçük hacmi ve yüzeysel anlatımı ile *Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı* romanında bu siyasi atmosfer çok fazla hissedilmemesine rağmen, *Pertev Bey'in Üç Kızı*, ağır ve keskin bir siyaset içerir. İki romanda da Osmanlı-Cumhuriyet dönemleri ve insanları karşılaştırılır. Ama *Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı* romanında mesele genellikle kültürel bağlamda ele alınırken, *Pertev Bey'in Üç Kızı* rejim uygulamalarına yönelik sert eleştiriler içeren bir metin olmuştur.

Ayaşlı'nın “Osmanlı” olan her şeye bağlılığı olduğunu biliyoruz.⁶⁷ Yazar, romanlarında da tarafını belli eder ve “Osmanlı” karşıtı her şey ve herkes, özellikle de lânetlediği (PBÜK, 17) İttihatçılar onun eleştirilerinden nasibini alır. Yazarın Cumhuriyet dönemi politikalarını, harf inkılâbını da ciddi şekilde eleştirdiği görülür.⁶⁸ Harf inkılâbından sonraki Türkiye'yi Babil Kulesi'ne benzetir. (PBÜK, 147; VFPY, 102) Münevver Ayaşlı'nın öfkesini üzerine çeken bir başka kişi ise İsmet İnönü'dür.

⁶⁷ Aslında Ayaşlı'nın romanları, “yıkılan bir imparatorlukla yok olan diline, kültür mirasına, siyasî ve toplumsal düzene, yitirilen değerlere yakılan bir ağıttır...” (Türkeş, 2003: 603)

⁶⁸ “İttihatçıları hiç sevmediğini açıkça belli eden Ayaşlı'nın Milli Mücadele'den sonra kurulan Cumhuriyet yönetimine de sıcak baktığı söylenemez. Vahdettin'in İstanbul'u terk etmesi ve dil devriminin ardından, yazar Ankara'dakilere benzeri görülmedik eleştiriler yöneltiyor.” (Türkeş, 13 Aralık 2002)

Meşhur Erzincan depremini bile İsmet İnönü'nün varlığına bağlar yazar. (PBÜK, 272)

Adnan Menderes'in icraatları, Milli Birlik Komitesi'nin yaptıkları gibi komünizm de Ayaşlı'nın romanlarında tartıştığı meselelerdir. Yaşadığı tecrübeleri, öznel yorumlarla aktarmayı tercih eden Ayaşlı, eserlerini milliyetçi-muhafazakâr bir bakış açısıyla kaleme almıştır. Türkçü-Turancı politikaları her vesileyle kıyasıya eleştiren Ayaşlı'nın milliyetçiliği “Türk-İslam yani Osmanlı” (Ayaşlı, 1987: 7) milliyetçiliğidir. Bu milliyetçiliğin karşısında ise 60'ların sonunda hız kazanan komünizm yer alır.⁶⁹ Yazar, kitabın son bölümünde Pertev Bey'in torunlarının üzerinden bu ideolojinin yanlışlığı hakkında fikir yürütür.⁷⁰ (PBÜK, 390-391)

Ayaşlı, romanlarıyla milli-manevi değerlere sahip çıkmaya çağırır okurlarını. Zaten yukarıda belirttiğimiz gibi, edebi bir kaygıyla yazılmamıştır bu eserler. Tefrika roman mantığına uygun şekilde, popülist bir anlayışla, okuyucunun kafasını yormayacak bir olay örgüsüyle kurgulanmış ve çoğu kez “mukaddesatçı” siyasetin emrine girmiş olan bu romanlar, bazı eleştirmenler tarafından “edebiyattan çok siyasi düşünce tarihini ilgilendir[en]” metinler olarak yorumlanmıştır. (Türkeş, 13 Aralık 2002)

Ayaşlı'nın romanlarını değerlendirirken dikkati çeken bir diğer husus ise yazarın kadın kahramanlarına verdiği önemdir. Ayaşlı, Pertev Bey ailesinin ve Naile Hanım'ın torunlarının kadın üyelerinin heba olmasına asla izin vermez. Selmin, yaşadığı bütün felaketselere rağmen kurtuluşa giden yolu bulur, çalışkan Berrin doktor olur, Nermin iyi bir evlilik yapar ve iki kardeş de nihayet tasavvufa yönelerek manevi kurtuluşu da bulurlar. Nermin'in dört çocuğundan iki erkek, Baskın Amerikan kültürüne, Aydın ise komünizme kurban verilirken, şımarık Selmin ve yine bir komünist olan Tülay ise yazar tarafından hidayete erdirilir, Fazıl Paşa Yalısı'nın torunu olan alkolik Nevnihal de dine yönelerek kurtulur.

Hemcinslerinin toplumla beraber değişen kaderleri, Münevver Ayaşlı'yı her zaman ilgilendirmiştir. Kadın yazarlar, siyasetçiler vs. onun hep ilgi alanına girmiş-

⁶⁹ Altmışlı yılların sonuna ait “İslami” basın incelenecek olursa –ki yazar da bu kanatta yer almıştır– şiddetli bir anti-komünist propagandayla karşılaşılır. Hatta “İslami” basının gündemini her zaman meşgul eden “Siyonizm” bile bu dönemde “Komünizm”in çok gerisinde kalmıştır.

⁷⁰ Ömer Türkeş, Münevver Ayaşlı'nın bu bölümde soğukkanlılığını tamamen yitirdiğini ve “işin içine anti-komünist söylemleri ekleyen Ayaşlı'nın hızla milliyetçiliğe kaydığını” ifade eder. (Türkeş, 2003: 603)

tir. Kadınların kazanımlarını feminist olmayan bir söylemle romanlarında da dile getiren yazar, bunların ne pahasına elde edildiğini hatırlatmak ister:

“Hakikaten hanım milletvekilleri, hanım hâkimler, avukatlar, doktorlar, velhasıl bütün iş hayatında muvaffak olmuş hanımlar siz biliyor musunuz yerlerinizi sağlayana kadar, ... kaç tane kurbanı basa basa gelebildiniz. Bu inkılâplar, devrimler (!..) Kanunu Medenî'nin tatbiki kolay olmadı. Ne kadar genç kız ve kadın kurban verdi... Sayısız... Hesapsız...” (PBÜK, 135)

Gerek karakterleri itibarıyla (Azize≡ Naile, Muammer≡ Abdülhalik, Ayten≡ Makbule) gerek yaslandığı çatışma atmosferi (Ankara×İstanbul) ve metaforik yapıyla (yalı≡ konak≡ Osmanlı) olsun, birbirine büyük benzerlikler gösteren *Pertev Bey'in Üç Kızı* ve *Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı* romanları, Münevver Ayaşlı'yı kadın romancılar arasına sokmakla birlikte bu türün başarılı örnekleri arasında gösterilemez. Fakat “edebi anlamda yetersizliklerine rağmen, bir dönemi anlamak ve artık yitip giden bir dilin tadına varmak için yine de” okunması gereken romanlardır. (Türkeş, 13 Aralık 2002)

3.4. Hikâyeciliği

Münevver Ayaşlı, gençliğinde bir hikâyeye yazarı olmak istemiş ve bazı küçük denemelere girişmiştir. (Ayaşlı, 14 Ocak 1970) Fakat bu hikâyelerini yayımlamayan Ayaşlı, 1966'da *Yeni İstanbul*'da tefrika etmeye başladığı *Pertev Bey'in Üç Kızı* adlı romanıyla kurgu dünyasına giriş yapmıştır. Romancı yönüyle ön plana çıkan yazar, hikâyeciliği üzerinde fazla durmamış görünmektedir. Biz de araştırmalarımız esnasında dergilerde yayımlanmış iki hikâyesine rastlayabildik. Bu hikâyeler, birbirinden farklı konularıyla ilgi çekicidir. *Boğaziçi* dergisinde yayımlanan *Erken Sönen Işıklar*, gerçek bir olaya dayanarak Makedonyalı Müslüman bir gencin birkaç yıl içindeki dönüşümünü anlatır. *Muharrir Hasan Fehmi Bey* ise yazarlığa hevesli bir Babıali kalem müdürünün 25-30 yılı kapsayan bir dönemde başından geçenleri işler.

3.4.1. Konu ve Vak'a Özetleri

Erken Sönen Işıklar⁷¹

Konu

Ayaşlı, Almanya büyükelçisi Franz von Papen'e Ankara'da düzenlenen bombalı suikasttan⁷² yola çıkarak kurguladığı hikâyesinde, suikastın faillerinden Ömer isimli gencin Müslüman mahallesinden ayrılarak komünist bir örgütün üyesi ve tetikçisi oluş sürecini anlatır.

Vak'a Özeti

Hikâyenin başkahramanı Ömer, bir Balkan şehrinde yaşamaktadır. Bir köprü-
nün ikiye ayırdığı şehrin bir tarafında Müslüman Makedonyalılar, diğer tarafında
Hristiyan Sırp lar yaşamaktadır. Ömer, Sırp ların bulunduğu taraftaki üniversitede
okumaktadır. Her akşam okuldan şehrin Müslüman yakasına dönen Ömer, arkasında
bıraktığı ışılı Sırp mahallesinin yanında, akşamla birlikte sessizliğe ve karanlığa
bürünen kendi mahallesini sönük bulmaktadır. Köprüyü geçmeden geri dönen Ömer,
Hristiyan arkadaşlarının yanına, meyhaneye gider ve sarhoş olana dek içer. Sabaha
karşı eve dönen Ömer'i ailesi yine de incitmek istemez. Ömer'in Sırp arkadaşları bu
durumuyla alay etseler de, buna aldırılmaz. Onu, böyle zamanlarda kollayan bir kız
vardır: Lubjana. Ömer'in, bu Sırp kızına duyduğu sevgi giderek büyük bir aşka dö-
nüştür. Bir gün kendisine rest çeken Lubjana'dan ve ışılı hayattan ayrılmak isteme-
yen Ömer, Müslüman mahallesindeki evini tümüyle terk eder ve sevgilisiyle birlikte
yaşamaya başlar. Yine onun teşvikiyle Komünist Parti'ye üye olur. Onun bu durumu
ailesini derinden etkiler. Sözlüsü Zeyneb'i, eski arkadaşı Hüseyin alır. Daha önce
Hüseyin'le nişanlı olan Ömer'in kız kardeşi Zehra ise terk edilmişliğin acısını tadar.
Bu durum, aileler arasındaki dostluğu da bozar. Ömer'in babası işi gücü bırakır ve
bir müddet sonra da acı içinde ölür. Cenazesine oğlunun gelmesini istememiştir. Ai-
lesiyile ilgili haberleri uzaktan takip eden Ömer, basının cenazesini de kılık değiştire-
rek seyredebilir. Aşkı sebebiyle Lubjana'nın her istediğini yapan Ömer, yangınlar
çıkartır, adam öldürür, bombalı saldırılar yapar. Nihayet, Ankara'da Von Papen'e

⁷¹ “Erken Sönen Işıklar I”, *Boğaziçi*, S. 34, Nisan 1985, s. 8-11; “Erken Sönen Işıklar I”, *Boğaziçi*, S. 35, Mayıs 1985, s. 31-33; “Erken Sönen Işıklar I”, *Boğaziçi*, S. 36, Haziran 1985, s. 21-23.

⁷² Münevver Ayaşlı, bu suikast girişiminden *Pertev Bey'in Üç Kızı* (1976) isimli kitabında da bahseder. (s. 282-283) Buradaki satırlar hikâyenin temelini oluşturmuştur.

başarısız bir suikast girişiminde bulunan Ömer, mahkemeye çıkarılır ve hâkim karşısında Müslüman mahallesinde “erken sönen ışıklar”ın ve aşkın kendisini sürüklediği macerasını anlatır. Daha sonra tutuklanarak cezaevine gönderilir.

Muharrir Hasan Fehmi Bey⁷³

Konu: Ayaşlı, bu hikâyede Babıali memurlarından Hasan Fehmi Bey’in “muharrir”lik sevdasını ve parlayan yazarlık hayatının değişen şartlarla birlikte sönüşünü anlatmaktadır.

Vak’a Özeti:

Galatasaray Sultanisi’nden mezun olan Hasan Fehmi, babasının ölümü üzerine tahsil hayatını devam ettiremez ve Babıali kalemlerinden birinde kâtipliğe başlar. Çok daha yüksek kariyer hesapları yapan Hasan Fehmi Bey, içindeki ihtirası entelektüel okumalarla kapatmaya çalışır. Batı edebiyatı ve felsefesinde ilerlediği gibi Arapça ve Farsçayı da öğrenen Hasan Fehmi Bey, okul sıralarında yazmaya başladığı yazıları ve yaptığı tercümelemleri gazetelerde “İlhan Nijad” takma adıyla yayımlamaya da başlar. Kurtuluş Savaşı yıllarında İstanbul’da kalıp Ankara’ya gitmeyen Hasan Fehmi Bey, kalemden de emekli olmuştur. Bir müddet sonra geçim sıkıntısına düşer. Şık, temiz giyinen Hasan Fehmi Bey’in kıyafetleri eskir, sıklıkla gittiği pastanelere uğrayamaz olur. Böyle bir zamanda kendisine gelen yazarlık teklifiyle yeniden hayat dönen Hasan Fehmi Bey’in yazıları çok ilgi görür, aranılan bir isim olur. Fakat zamanla bu ilgi azalır. Çalıştığı gazete mali açıdan sıkıntıya düşer. Çok yakın bir arkadaşı olan Tarik Bey’in satın aldığı gazete için canla başla çalışan Hasan Fehmi Bey, bu arkadaşının kendisine mesafe koymasına bir anlam veremez. Kısa zaman sonra ise gazetenin genç yazı işleri müdür tarafından yazılarının “eskimiş” olduğu söylenerek işine son verilir.

3.4.2. Figüratif Kadro

Erken Sönen Işıklar

Ömer: Hikâyenin başkahramanıdır. Yaşadığı şehrin Müslüman mahallesi, akşamın ilk saatlerinde ışıkların sönmesiyle karanlığa bürünür. Bu durum Ömer’in canını sıkır ve gece geç saatlere kadar canlılığını ışıltısını koruyan Hristiyan tarafındaki meyhanelere gidip sabaha kadar içki içer. Bu arada üniversiteye devam ederken

⁷³ “Muharrir Hasan Fehmi Bey”, *Türk Edebiyatı*, S. 151, Mayıs 1986, s. 22-24.

tanıştığı Lubjana isimli koyu komünist bir kıza âşık olur. Ona tam anlamıyla teslim olan Ömer, Müslüman mahallesindeki evini, ailesini, sözlüsünü terk ederek Hristiyan mahallesinde yaşamaya başlar. Lubjana'nı isteği üzerine Komünist Parti'nin üyesi olur. Her hareketi takip altında olan Ömer, ailesi hakkında bilgi almak için gizli gizli eski arkadaşlarıyla görüşür. Sebep olduğu ailevi acılara rağmen Lubjana'dan asla vazgeçemez. Babasının cenazesine kılık değiştirerek ve ancak uzaktan katılabilir. Komünist Parti'de kendinden üstün konumda olan sevgilisinin kendine karşı muamelesi değişse de Ömer, ondan ayrılmaz. Lubjana'nın parti için casusluk adı altında başka erkeklerle birlikte olmasına çok öfkelenirse de elinden bir şey gelmez. Bir müddet sonra kendisi de böyle görevler alır. Partinin kendisinden istediği casusluk faaliyetlerini, suikastları ve diğer eylemleri gerçekleştiren Ömer, Ankara'daki suikast girişiminin ardından tutuklanır ve cezaevine konur. O, zayıf biridir ve Müslüman mahallesinin erken sönen ışıklarına, sessiz, sakın bir hayata tahammül edemediği için bu duruma düşmüştür.

Lubjana: Ömer'in üniversiteden arkadaşı olan güzel bir Sırp kızdır. Ömer'i okul çevresinde kollayarak önce ilgisini daha sonra da sevgisini kazanır. Onu adeta parmağında oynatır. Koyu komünist olan Lubjana'nın asıl amacı, Ömer'i komünist Parti'nin işlerinde kullanmaktır. Nitekim bir müddet sonra onu partisine üye yapar. Sevgilisinin kıskançlık öfkelerine rağmen partinin kendisine verdiği her görevi yerine getirmeye çalışır. Ömer'in kıskançlıklarını da yatıştırmayı başaran Lubjana, cazibesi ve zekâsı sayesinde Ömer'i ailesinden ve toplumundan uzaklaştırarak mahvına sebep olur.

Hüseyin: Ömer'in mahalledeki arkadaşlarından biridir. Üniversiteye de beraber giderler. Ömer'le birlikte Zeyneb'e talip olur. Fakat kızın ailesi, aksayan ayağı sebebiyle Hüseyin'i değil, Ömer'i tercih eder. Bu durum Hüseyin'in gücüne gider. Ama Ömer, kendi kız kardeşi Zehra'yı da Hüseyin'le nişanlamak suretiyle onun gönülünü almaya çalışır. Ömer'in mahallesini terk etmesinin ardından her şey değiştiği gibi Hüseyin de değişir ve Zehra'yı terk eder. Yeniden Zeyneb'e talip olur. Onunla evlenerek üniversiteyi bırakır.

Kenan Begoviç (Ömer'in babası): Müslüman mahallesinin önde gelen eşrafındandır. Oğlunun Zeyneb'le evlenmesini istemektedir. Fakat Ömer mahalleyi terk edince yıkılır. İkinci bir darbeyi de kızı Zehra'nın sözünün bozulmasına yaşar. Arka-

daşları tarafından hançerlendiğini düşünen baba Begoviç, işi gücü bırakır ve mahal-
lenin kenar bir semtine taşınır. Bir müddet sonra da ölür.

Zeyneb: Ömer'in babasının arkadaşlarından birinin kızıdır. Yeşil gözlü, güzel
bir kız olan Zeyneb'le Ömer sözlüdürler. Fakat Ömer, mahalleyi terk edince kendisi-
ne talip olan Hüseyin'le evlenmek zorunda kalır.

Zehra: Ömer'in kız kardeşidir. Ağabeyine karşı hep saygılıdır. Onun gitmesi-
nin ardından sözlüsü Hüseyin tarafından terk edilir.

Hikâyenin diğer figürleri evladı için endişelenen anne Begoviç, Hüseyin'in ba-
bası Hacı Musa Hacınoviç, Zeyneb'in babası Hacı Hasan Mustafanoviç, kahveci
Abdurrahman ve Hıristiyan mahallesindeki Lubjana'nın ev arkadaşı kambur kızdır.

Muharrir Hasan Fehmi Bey

Hasan Fehmi Bey: Galatasaray Sultanisi mezunu, mahcup, çekingen, edepli,
efendi biridir. Basının ölümü üzerine yüksek tahsil yapamaz ve memuriyete başlar.
Rahat bir hayatı olsa da kariyer yapamayacağını anlayan Hasan Fehmi, entelektüel
sahada kendini geliştirir. Yazıları, tercümeleleri gazetelerde yayımlandıkça mutlu olur.
İstanbul'dan ayrı kalmayı istemeyen Hasan Fehmi Bey, arkadaşları gibi Ankara'ya
gitmez. Emekli de olduğu için geçim sıkıntısına düşer. Eski bir tanıdığı iş teklifi ile
hayat döner. Önce bir tarih dergisinde, sonra bir gazetede yazıları çıkar, ismini gazete
sütunlarında görmek, onun için paradan daha önemlidir. Fakat ilerleyen zaman içinde
yazılarının modası geçer ve işten çıkarılır. Hasan Fehmi Bey, bu durumu şaşkınlıkla
karşılacaktır.

Tarik Bey: Hasan Fehmi Bey'in yakın bildiği bir arkadaşıdır. Onun çalıştığı
gazeteyi satın alır. Hasan Fehmi Bey, bu duruma önceleri sevinmiştir. Fakat Tarik
Bey, kendisine arkadaşça değil, mesafeli bir patron gibi davranınca içten içe üzülür.

Hikâyede görünen diğer figürler mümeyyiz Said Efendi, çıkaracağı tarih dergi-
si için Hasan Fehmi Bey'e iş teklif eden eski bir tanıdık ve çalıştığı gazetenin dina-
mik yazı işleri müdürüdür.

3.4.3. Fikirler

Erken Sönen Işıklar

Erken Sönen Işıklar hikâyesinde ana fikir olarak, nispeten kapalı ortamlarda yetişen gençlerin girdikleri yeni çevrelere uyum sağlamak için pek çok milli, manevi değerinden vazgeçebileceği ve bunun neticesinde felâketlere dahi sürüklenebileceği üzerinde durulmuştur. Hikâyenin başkahramanı üniversiteli Ömer, okulun bulunduğu Hıristiyan mahallesinin gece geç saatlere kadar süren aydınlığına ve tanıştığı kız arkadaşının cazibesine kapılarak; karanlık, sessiz ve sakın gördüğü Müslüman mahallesini terk eder. Bu ise onu suikastçılığa kadar sürükleyen bir sürecin başlangıcı olur.

Hikâyede, bu ana fikrin etrafında ortaya çıkan yan fikirler de vardır. Aşkın insan üzerinde olumlu veya olumsuz ne kadar büyük bir etkisinin olduğu, değişen şartlarla birlikte insanların da değiştiği, bazı ideolojilerin insanları ailelerinden, toplumlarından kopararak zararlı yollarla sevk ettiği *Erken Sönen Işıklar*'da altı çizilen diğer fikirlerdir.

Muharrir Hasan Fehmi Bey

Muharrir Hasan Fehmi Bey hikâyesinin ana fikri, büyük değişimler yaşayan toplumlarda zamanın dinamizmine ayak uydurmakta güçlük çeken kimselerin, ne kadar kaliteli, kapasiteli olsalar da elenmeye mahkûm olduklarıdır. Yazarlığı ile bir dönemin parlayan yıldızı olan Hasan Fehmi Bey de geçen zamana yenik düşerek popülaritesini yitirir.

Kariyer hesaplarının sadece çok çalışmakla değil biraz da talihin yardımıyla gerçekleştirilebileceği, edinilen kültürün ve birikimin zamanla yenilenmesi gerektiği, arkadaş bilinen insanların, gün gelip aradaki dostluğa riayet etmeyerek, büyüklük taslayabileceği de bu hikâyede tespit edilen yan fikirlerdir.

3.4.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Erken Sönen Işıklar

Erken Sönen Işıklar, birinci tekil kişi ağzından ve tekil bakış açısıyla anlatılmaya başlanmıştır. Fakat hikâyenin sonunda öğrendiğimize göre başkahraman Ömer Begoviç, mahkemede hâkim karşısında başından geçenleri anlatmaktadır. Olaylar, Ömer'in gözünden aktarılmakta, onun duygu ve düşünceleri hikâyenin merkezinde yer almaktadır.

Fakat (Ben) anlatıcının getirdiği “dar” ve “sınırlı” bakış açısı gibi bazı zorlukları aşmak için Ayaşlı anlatım tekniklerine başvurmak yerine üçüncü tekil kişili anlatıma ve tanrısal bakış açısına geçiş yapar. Buna göre hikâyedeki anlatıcı sıralaması (Ben) anlatıcıdan (O) anlatıcıya toplam altı kez değişmiştir. Bu geçişler bir anda olması hikâyenin aksayan bir tarafıdır. Herhangi bir ayırma işareti olmadan, Ömer’in ağzından gerçekleştirilen anlatım, birden yazar-anlatıcının hükmüne geçer. Aşağıdaki bölümler, buna yerinde birer örnek olacaktır:

“Fakat bir gün yine beyninden vurulmuşa dönmüştü. Lubjana evlerine, yani kanbur kızın evine, en pahalı mağazalardan alınma elbiseler, paketler dolusu kadın eşyaları ile geldi.

[Ömer]- Bunları nereden buldun Lubjana? dedim.

Lubjana bir kahkaha attı ve:

-Sen bana bir şey almıyorsun, ben de başka bir erkek buldum, o bana bunları aldı, dedi.

Ben deliye dönmüştüm. Bu tatsız şakayı karım da anladı.”

“Onu öyle kuvvetli bir kadın zannetmeyin, ben zayıftım da, ondan kuvvetli gözüküyordu. O kadar zayıftım ki sönen ışıklara bile tahammülüm yoktu. Ve aslında benim dramım erken sönen ışıklarla başlıyordu.

Komünistler Türkiye’ye Müslüman diye Yugoslavyalı Ömer’i göndermişlerdi. Türk hâkimine içini döküyor ve bütün hayat hikâyesini anlatıyordu...”

Muharrir Hasan Fehmi Bey

Ayaşlı, *Muharrir Hasan Fehmi Bey* hikâyesini üçüncü tekil kişinin ağzından ve tanrısal bakış açısıyla kaleme almıştır. Bu anlatıcı tipinin getirdiği imkânlarla hikâye kahramanının kişiliği hakkında geniş bilgiler vermiştir. Bu bilgilerin bazıları hikâyedeki figürlerin vasıtasıyla aktarılırken bazılarında doğrudan yazar-anlatıcı devreye girmiştir. Aşağıdaki bölümde iki uygulamayı da görmek mümkündür:

“Babasını sevenler, kendisinin de çok mazbut, mahcup ve edebli hâlini görüp takdir edenler, Hasan Fehmi’yi kolaylıkla Bâbı Âli’de bir kaleme aldirtmişlerdi.

Bâbı Âliye devam etmenin sevinci içinde bile Hasan Fehmi’nin mahzun ve kırılmış bir hâli vardı...

Mahcup, mahfiyetkâr, çok çekingen hâline rağmen, Hasan Fehmi'nin içindeki ihtiras yanardağ gibi idi. Taşkınlık göstermeyen, ama durmadan tüten bazı bazı da alevler çıkaran bir yanardağ gibi.”

3.4.5. Zaman

Erken Sönen Işıklar

Erken Sönen Işıklar'da Ayaşlı, birkaç yıllık bir zaman dilimini anlatmıştır. Yazar, tarihi kesin olarak belirtmemiştir. Fakat hikâyenin son bölümünden Alman büyükelçisine yönelik Ankara'daki bir suikast girişiminden söz edilmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi bu suikast Almanya'nın Ankara büyükelçilerinden Von Papen'e düzenlenmiştir. Suikastın tarihi 24 Şubat 1942'dir. Ömer, başından geçenleri mahkemede anlattığına göre, hikâyenin hâlihazırda 1942 senesidir. Buna göre vaka zamanını 1930'lu yılların sonu ile 1942 arası olarak tespit etmek mümkündür. Bununla birlikte geri dönüş tekniğiyle Ömer'le Zeyneb'in ve Zehra ile Hüseyin'in nişanları anlatılarak vak'a zamanı biraz daha genişletilmiş olur.

Olayların gerçekleştiği birkaç yıl hikâyede bütünüyle anlatılamayacağı için yazar bazen özetleyerek anlatıda bir itibari zaman oluşturmuştur. “Aradan bir, bir buçuk, iki sene geçmiş geçmemiştii.” cümlesi buna bir örnektir. Ayaşlı, hikâye boyunca ya zamanı sezdirecek ya da olaylar sırasında geçen zamanı belirtecek ifadeler kullanır. Aşağıdaki cümleler bunlara örnek olarak verilebilir:

“Babam sabah namazına kalktığı zaman annem pencerede kafesi biraz kaldırmış, gözleri köprüye dikilmiş, beni bekler bulmuş.”

“Hüseyin üçüncü gün fakültede, Ömer'i gördü.”

Muharrir Hasan Fehmi Bey

Muharrir Hasan Fehmi Bey, oldukça geniş bir dönemi içine almaktadır. Hikâyede Hasan Fehmi Bey'in, Osmanlı Devleti'nin son, Cumhuriyet'in ilk dönemleri boyunca yaşadıkları anlatılmaktadır. Vak'a zamanı tam olarak belirtilmeyen hikâyede vak'a zamanını belirleyen başlıca ipuçları Hasan Fehmi Bey'in Babıali'deki memuriyeti, “yeni rejim” ve “Ankara” kelimeleridir. Hikâyede kesin olarak belirtilmemekle birlikte 25-30 yıllık bir döneme denk gelen vak'a zamanının hepsini anlatması mümkün olmayan yazar, “Bu minval üzere bir hayli seneler geçmişti.” cümlesiyle özetleme ve atlama yoluna gitmiştir.

Ayaşlı, geçen zamanı bildirmek için de aşağıdaki gibi cümlelerden faydalanmıştır:

“Bu hâl Tevfik Paşa’nın sadrazamlığına ve İstanbul hükümetinin lağvına, bütün devairin Ankara’ya nakline kadar sürmüştü”.

“Hasan Fehmi’nin gölgede kalmış olsa bile 20-25 senelik Bâbı Âli’de geçmiş bir hayatı vardı.”

3.4.6. Mekân

Erken Sönen Işıklar

Erken Sönen Işıklar’ın başlıca mekânları, bir Yugoslav şehrinin iki yakasıdır. Biri Müslümanların, diğeri gayrimüslimlerin oturduğu bu iki yaka bir köprüyle birbirinden ayrılmaktadır. Köprüler, her ne kadar birleştirici bir vazife görseler de, bu hikâyede daha çok ayrılığa işaret eden bir sembol olur. Her iki tarafında, birbirinden ayrı dünyalar bulunan köprü, evladı annesinden, kardeşi kardeşten, seveni sevdiğinden ayırır adeta. Köprünün işaret ettiği anlayış, yaşayış ve kültür ayrılığı hikâyede çıkış noktası oluşturur. Müslüman mahallesinde büyüyen Ömer Begoviç, köprüyü geçince adım attığı yeni dünyadan ve onun imkânlarından ayrılamadığı için nihayet suikastçı bile olur.

Hikâyede köprünün iki yakasındaki mahallelerin kendi hayat tarzlarına göre mekânları bulunduğu görülür. Akşamla beraber karanlık içinde kalan Müslüman mahallesinde evler ve erkenden açılan dükkânlar bulunur. Cami de şehrin merkezindedir. Hıristiyan mahallesinde ise hikâyenin kahramanı öncelikle üniversiteye gitmektedir. Müslüman gençler, üniversite gibi modern bir yapı kendi mahallelerinde bulunmadığı için karşı mahalleye geçmek zorundadırlar. Hıristiyan mahallesinde Müslüman genci Ömer’in gittiği bir diğer yer ise Sırp arkadaşlarının kendisini “Hurra!” nidalarıyla karşıladığı meyhanedir. Meyhane, Ömer’in sabaha kadar içip sarhoş olduğu, aynı zamanda Lubjana’nın eline düştüğü yerdir. Hikâyede Lubjana’nın kambur bir kızla paylaştığı ve daha sonra Ömer’le birlikte yaşadığı ev de Hıristiyan mahallesindedir.

Hikâyedeki bir başka mekân ise Ankara’daki mahkeme salonudur. Suikast sanığı Ömer, mahkeme salonunda ifade vermektedir.

Ayaşlı *Erken Sönen Işıklar*’da genellikle iç mekânı tercih etmiştir: ev, üniversite, yatak odası, mahkeme salonu gibi. Dış mekân tercihinin ilk sırasında köprü yer

alır. Bunun dışında Ömer'in bir köşeye çekilerek babasının ölümüne ağladığı park da diğer bir dış mekândır.

Muharrir Hasan Fehmi Bey

Ayaşlı, *Muharrir Hasan Fehmi Bey*'de İstanbul'u merkez alır. Hikâyenin başkahramanı tam bir İstanbul beyefendisidir. Öyle ki, Ankara'da yeni rejim kurulurken İstanbulsuz yapamayacağını düşünen Hasan Fehmi Bey, geçim sıkıntısına bile katlanarak şehirden ayrılmaz.

İstanbul'da Hasan Fehmi Bey'in bulunduğu mekânlar, refah seviyesine göre hikâye boyunca değişir. Maaşı yerinde iken Beyoğlu, Lebon Pastanesi, Haşet Kitabevi gibi yerler onun uğrak yeri iken, emekliliğinin ilerleyen dönemlerinde buralara gidemez olur. Onun yerine Hasan Fehmi Bey, Babıali caddesinde kitapçıların raflarına bakınarak gezmekle yetinir.

Hasan Fehmi Bey'in bulunduğu diğer mekânlar ise Babıali kalem, gazete binası ve sabahları gazetede yazısını okuduğu evidir.

Ayaşlı, bu hikâyede mekân ögesinin üstünde çok durmaz, kahramanın mekânla, onu tamamlayan dekorla ilişkisi zayıftır. Çalıştığı kalem, gazete binası ve gezdiği yerler yüzeysel bir şekilde ve hatta bazen sadece ismen ele alınmıştır. Yazar, bunun dışında bir ayrıntıya girmemiştir.

3.4.7. Anlatım Teknikleri

Erken Sönen Işıklar

Anlatma-Gösterme: Erken Sönen Işıklar'da kullanılan anlatım tekniklerinin başında anlatma-gösterme tekniği gelir. Aşağıdaki cümle buna örnek olarak verilebilir:

“İki erkek de susuyorlardı. Lubjana, muzaffer bir eda ile Ömer'in koluna girdi ve:

— Haydi sevgilim, gel meyhaneye gidip şarap içelim, dedi.”

Tasvir: Bu teknik de ayrıntılı olmamak kaydıyla hikâyede kullanılmıştır. Yer yer öznel ve nesnel tasvirler göze çarpmaktadır:

“Ömer gayrı ihtiyari başını köprüye çevirdi. Köprü pırıl pırıldı. Fakat ışıklar birden kesiliyordu ve bir boşluk, bir karanlık hâsıl oluyordu. Ömer yine kendi dünyasından ürkmüştü.”

Özetleme: Birkaç yıla yayılan hikâyede özetleme tekniğine de başvuran yazar, Ömer Begoviç'in ve çevresindeki kişilerin hayatlarını derli toplu bir şekilde dile getirir. Mahkemede ifade verdiği anlaşılan Ömer: “Bir hayli yangın çıkarttım, el bombası attım ve insan öldürdüm.” gibi cümlelerle macerasını özetler.

Geriyeye Dönüş: Hikâyede bir kez, Ömer'in Zeyneb'le sözlendiği akşamın anlatıldığı bölümde, hikâyedeki karakterlerden Hüseyin'in kişiliği ve hayat hikâyesi hakkında okuyucuyu aydınlatan “yapıcı geriye dönüş” tekniği uygulanmıştır.

Diyalog: Bu teknik, *Erken Sönen Işıklar* boyunca sıklıkla kullanılmıştır. Ömer'in Lubjana Hüseyin ve Abdurrahman ile, Hüseyin'in kendi ailesi ve Ömer'in babası ile arasındaki diyaloglar, hikâyeye canlılık kazandırmıştır.

İç Çözümleme: Ayaşlı, iç çözümleme tekniğine hikâye kahramanlarının kişiliklerini ortaya koymak için başvurmuştur. (Ben) anlatıcılı hikâyede kahramanın kendi ruh hâlini ifade ettiği cümleler, bu tekniğin örnekleri olarak verilebilir:

“Orada kadın, kahkaha, müzik ve şarap vardı... İhtiyarımda olmayan bir kuvvet beni o tarafa benden olmayan tarafa doğru çekiyordu. Köprünün ortasından ters tarafa dönüyordum. İçim burkuluyordu, bir suçlu gibi ağır adımlarla kendi dünyamı terk ediyor, ışık, kadın ve şarap olan yere doğru gidiyordum.”

Leitmotiv: *Erken Sönen Işıklar* hikâyesinde göze çarpan bir diğer teknik ise leitmotiv tekniğidir. Hikâyenin adı da olan “erken sönen ışıklar” ifadesi dört kez kullanılmıştır. Yine buna bağlı olarak ışık, karanlık, aydınlık, pırl pırl, sönmek gibi kelimeler de hikâye boyunca sıklıkla tekrar edilmiş, hikâye kahramanının içinde bulunduğu çatışma bu şekilde yansıtılmıştır.

Muharrir Hasan Fehmi Bey

Anlatma-Gösterme: *Muharrir Hasan Fehmi Bey* hikâyesinde de öncelikli olarak kullanılan teknik anlatma-göstermedir. Diyalogların bulunduğu sahnelerde, bu teknik belirgin bir şekilde görülmektedir:

“Diğer zat ise yaş mevzuunu çoktan unutmuş, asıl meseleye gelmek istiyordu ve sordu: - Hasan Fehmi Bey ne ile meşgulsünüz şimdi?

— Hiç!

— Hiç olur mu ya? A canım dedi, siz daha çok gençsiniz, eliniz, eteğinizi hayattan çekmek için!”

Özetleme: Ayaşlı, bu tekniği hikâye boyunca uygulamıştır. 25-30 senelik bir zaman diliminin anlatıldığı hikâyede bu teknik, yazara anlatımında kolaylık sağlamıştır. Aşağıdaki cümle buna iyi bir örnektir:

“Bu minval üzere, bir hayli seneler geçmişti. Hasan Fehmi evlenmemişti, yalnız yaşıyordu, âilesinden de kimseler artık kalmamıştı. Maişetini, temiz ve iyi bir şekilde Bâbîâlî’den aldığı maaşla temin ediyordu.”

Tasvir: Bu yöntem, *Muharrir Hasan Fehmi Bey*’de daha çok öznel olarak okuyucunun karşısına çıkar. Yazar-anlatıcı hikâyenin kahramanı Hasan Fehmi’nin durumunu dramatik çizgilerle tarif eder:

“Paltosu eski, bir iki düğmesi kopuk, dudakları arasındaki sigarası da en ucuz cinsden idi. Yorgun, yavaş yavaş yokuşu çıkıyor, kitapçıların vitrinine dalgın dalgın, uzun uzun bakıyordu.”

İç Çözümleme: Ayaşlı, bu tekniği kullanarak hikâyesindeki karakterlere boyut kazandırmıştır. Aşağıdaki örnek, aynı olaya iki karakterin nasıl farklı yaklaştığını göstermektedir:

“Dergi sahibi, bir enayi buldum diye düşünüyordu, Hasan Fehmi ise çocukluğundan beri rüyasını gördüğü, bu kuvvetli arzusunun artık bir hakikat olduğunun sevinci içinde idi... Nihayet yaşlılığında, bütün ömrü boyunca peşinden koştuğu Leylasına kavuşmuştu.”

3.4.8. Dil ve Üslup

Münevver Ayaşlı’nın hikâyelerinde kullandığı dil, oldukça anlaşılır ve açık bir Türkçedir. *Muharrir Hasan Fehmi Bey*’deki “tekaüdiye, maişet, mütercim, takallüs etmek, vükelâ” gibi kelime ve deyimler, 1900’lü yılların başlarının anlatıldığı hikâyede yadırganmamaktadır. Hatta devrin dil özelliğini yansıttığı için bu kelimelerin tercih edilmesi, hikâyeyi daha sahici bir zemine oturtmuştur diyebiliriz.

Erken Sönen Işıklar’da da oldukça sade bir dil göze çarpar. Günümüz okuyucusunun yadırgayacağı bir kelime hemen hiç yok gibidir.

Ayaşlı, hikâye kahramanlarının dilini de yetiştikleri çevreye ve kişiliklerine göre belirlemeye çalışmıştır. *Erken Sönen Işıklar*’da üniversiteli Ömer, mahalli özelliklerinden sıyrılmış bir dil kullanırken, Müslüman mahallesinin diğer sakinlerini yazar Rumeli ağzından faydalanarak konuşturur. *Muharrir Hasan Fehmi Bey* hikâyesinde

de hâli ve tavrıyla tam bir İstanbul beyefendisi olan Hasan Fehmi Bey'in düzgün ve kibar bir Türkçeye sahiptir.

Ayaşlı'nın hikâyelerinde romanlarına kıyasla daha lirik bir tutum söz konusudur. Romanlarında olay akışına müdahale edip okuyucuya dersler veren yazarın, hikâyelerinde bu yola başvurmadığı görülmektedir. Ayaşlı, *Muharrir Hasan Fehmi Bey*'de her ne kadar Hasan Fehmi Bey için "zavallı" gibi kelimeler kullanarak metinle arasındaki mesafeye dikkat etmemişse de, metnin önüne de geçmemiş ve kahramanın durumunu tasvirle yetinmiştir. *Erken Sönen Işıklar* hikâyesinde de başkahraman Ömer'in hayatı daha çok kendi ağzından ve uygusal bir anlatımla verilmiştir.

Yazar, her iki hikâyesinde de dramatik bir üslup tercih etmiştir. Hikâye kahramanları, neticede kaybeden tarafta yer alırlar.

3.4.9. Genel Değerlendirme

Yazarın yukarıda tahlil ettiğimiz hikâyelerine bakarak onun hikâyecilik anlayışı üzerine bir fikir yürütmek güçtür. Bununla birlikte, romanları için dile getirdiğimiz eleştirilerin bir kısmı hikâyeler için de geçerlidir. Ayaşlı'nın hikâyeleri kurgu açısından bazı zaaflar taşımaktadır. Olay ve durumların tahlili de genel olarak yüzeysel bir anlatımla verilmiştir. Hikâyelerde söz konusu edilen karakterlerin psikolojik tahlillerinin daha derin bir şekilde ele alınması mümkünken yazar, bu yola gitmemiştir. Örnek vermek gerekirse *Muharrir Hasan Fehmi Bey* hikâyesinde yazarlık hevesine kapılan Hasan Fehmi Bey isimli karakter, geliştirilmeye oldukça açıktır. Onun ihtirasları, beklentileri ve hayal kırıklıkları daha ayrıntılı ele alınarak hikâye, bir özet havasından kurtulabilirdi. Fakat dergi sayfalarının sınırları içinde hikâyesini kaleme alan Ayaşlı, karakteri üzerinde böyle bir tasarrufta bulunmamıştır.

Yine *Erken Sönen Işıklar*'da çatışma kaynağı olan Müslüman ve gayrimüslim mahalleler arasındaki hayat standardı, hikâye kahramanı Ömer'in içine düştüğü bunalım da olgunlaştırılarak ele alındığı takdirde olay örgüsünün daha sağlam bir zemine oturması sağlanabilirdi.

Karakter ve kurgu sığılğı eleştirilerinin dışında, Münevver Ayaşlı'nın hikâyelerinin oldukça okunaklı olduğunu belirtebiliriz. Akıcı anlatımları ve pek derinlik taşımayan taraflarıyla bu hikâyeler, okuyucuyu yormayacak türdendir.

3.5. Deneme Yazarlığı

Yazarın deneme türü içinde inceleyebileceğimiz iki kitabı vardır. Bunlardan ilki yazarın sağlığında yayımlanan ve Osmanlı kültürünü tanıtan yazılardan ibaret olan *Edep Yâ Hû*'dur. Diğer kitabı *Haminne'nin Suret Aynası* ise, yazarın vefatından sonra 2009 yılında yayımlanmıştır. Bu kitap, Ayaşlı'nın tanıdığı isimlere dair yazdığı portre denemelerini içerir. Gerek portre yazıları gerekse diğer konulardaki denemeleri, yazarın geniş çevresi, yüksek kültürü ve renkli kişiliği hakkında bizi aydınlatır. Yazar, denemeleriyle bazen bugünün insanına uzak bir geçmişin, medeniyetin kapılarını aralarken, bazen de tarihe mal olmuş isimlerin bilinmeyen veya fark edilmeyen yönlerini okuyuculara tanıtır. Bu bağlamda Ayaşlı'nın, deneme türünde başarılı olduğu söylenebilir.

3.5.1. *Edep Yâ Hû*⁷⁴

Edep Yâ Hû, Münevver Ayaşlı'nın saraydan konaklara, mahalle evlerine kadar Osmanlı toplum hayatına ve edebî toplum içindeki yerine dair kaleme aldığı yazılardan oluşmaktadır.

Edebî Osmanlı toplumu için nefes alıp vermek kadar hayatî ve bir o kadar da kendiliğinden ve tarif edilemez bir şey olduğunu düşünen yazar, bir “kader-i İlâhî” olarak İslam edebînin, nezaketinin Osmanlı Türküne verildiği görüşündedir. Müslüman Türk çocuğunun doğar doğmaz içine girdiği ince, nazik atmosferde edepsiz bir fert olarak yetişmesinin mümkün olmadığını düşünen Ayaşlı, aksi bir düşüncenin şaşırtıcı olacağı kanaatindedir:

“Niçin terbiyesiz olsun ki? Evi, muhiti, câmii, tekkesi, medresesi, mektebi ve memuriyet hayatı, esnafılık hayatında da bütün çevresi edepli, terbiyeli idi. Ve bu edep, terbiye ve nezaket çerçevesinden çıkmak, bir Osmanlı için hakikaten güç ve hattâ imkânsızdı.

Evinde anasına, babasına, ağabeyine ve ablasına saygılı olan bir çocuk, câmide, tekkede, medrese ve mektepte de büyüklerine karşı hürmetkâr ve saygılı olurdu. Osmanlı için en kolay ve tabî olan şey edepli, terbiyeli ve nâzik olmaktı. Kaba olmak, nâdân ve terbiyesiz olmak hatıra bile gelmezdi.”(s. 8)

⁷⁴ *Edep Ya Hû*, Yeni Asya Yay. , İstanbul 1984.

Ona göre “bu terbiye, nezaket ve zarafet de inbikten süzüle süzüle, damlaya damlaya, gül suyu gibi İstanbul’a süzülmüştü”r. (s. 17) İstanbul, Osmanlı edebinin tecessüm ettiği yer olduğu gibi, saray da şehrin içindeki nezaket ve zarafet kaynağıdır. Kitapta yer alan yazılarda bu noktadan hareket eden yazarın ele aldığı başlıca konular saray hayatı, terbiyesi, hanedan mensuplarının görgüleri ve hareket tarzları vs.dir. Tabii burada söz konusu edilen saray hayatı, 19. ve 20. yüzyıla aittir.

Kitap, on dokuz bölümden ibarettir. Her bölüm, ayrı ayrı başlıklara sahiptir. Konu başlıklarının çoğu “saray”a dairdir. Başlıklar sırasıyla şunlardır: “Edebin başı”, “Mahalle konağından saraya”, “Nezâket”, “Saray edebi”, “Mukaddes emânetlere hürmet”, “Kaybolan papağan”, “Bayram merasimleri”, “Kurban Bayramı merasimleri”, “Cuma selâmlığı: “Mağrur olma Pâdişahım!””, “Cülûs şenlikleri: donanmalar”, “Sultan Abdülhamid Hânın cesareti”, “Sultan Mehmed Reşad’ın nezâket ve zarafeti”, “Sarayda ikramlar”, “Saray sofrası”, “Sarayda üç aylar”, “Osmanlıda kiler”, “Ramazanlarda çorbanın yeri”, “Türk mutfağının zenginliği”, “İngiliz sefirinin terbiyesizliği”.

*Edep Yâ Hü'*da Münevver Ayaşlı, Osmanlı adap ve erkânını, Osmanlı mutfak kültürünü ve Osmanlı saray terbiyesini işlemiştir. Buna göre kitaptaki bölümleri, konularına göre bu üç başlıkta toplamamız mümkündür.

3.5.1.2 Osmanlı Adap ve Erkânını Ele Alan Bölümler

Ayaşlı’nın eserine bir girizgâh olarak görülebilecek, “Edebin başı” adlı ilk bölümde, yukarıda da alıntılanan ifadelerle edebî Osmanlı terbiyesinin esasını teşkil ettiği izah edilmiştir. Başlığın üstünde yer alan “Ehl-i diller arasında aradım, kıldım taleb / Her hüner makbul imiş, illâ edeb, illâ edeb!” beyti, yazarın bulunduğu çağda edebe duyduğu hasretin bir ifadesi olarak okunabilir.

Yazar, Allah ile edebe dayalı bir hukuku olan Müslüman-Türk toplumunun, Lafza-i Celâl’e olduğu gibi Kur’an-ı Kerim’e ve peygamberlere, velilere de çok hürmetkâr olduğunu söyler. Ayrıca, hocası olan Prof. Massignon’un bir ders esnasında “Öyle Müslüman kızları bilirim ki, Lâfza-i Celâli söyledikleri zaman hicablarından yüzleri kızarır, önlerine bakar ve ancak öyle Allah diyebilirler.”(s. 7) dediğinden hareketle kendi çocukluk ve gençlik yıllarında da böyle edepli kimseler bulunduğunu belirtir.

“Mahalleden konağa” isimli bölümde, her Osmanlı ferdinin edep dairesinde yetişerek asla bunun dışına taşmadığını ve bu hâl üzere yaşadığını; Enderun ve Bâb-ı Âli kurumlarının da dünya medeniyetleri arasında, terbiye itibarıyla müstesna bir mevkiye sahip olduğunu dile getiren Münevver Ayaşlı, “Nezâket” başlıklı bölümde ise saraydan mahalledeki evlere kadar her Osmanlı evinde küçüklerin büyüklerini saydığını, onların yanında temkinli ve ölçülü davrandığını anlatır. Aile bireylerinin birbirine hitap ederken bile belli bir edebe riayet edildiğini bildirirken kendi babasından şu örneği verir:

“Babam Rumeli beylerinden idi. Kendisi kardeşlerinin en büyüğü olduğu için hâliyle, kardeşleri, kendisine “ağabey” derlerdi. Babam ise, kendinden küçük kardeşlerine kat’iyen isimleriyle çağırılmaz “sen” demez, “siz” dediği gibi amcalarımın isimlerine muhakkak, bir “bey” eklerdi... Karı-koca arasında da “sen” denmez “siz” denirdi ve zinhâr birbirlerini isimleriyle çağırılmazlar, “hatun hanım” veya “kadınım” derlerdi. Hanımlar da zevcelerine, “efendi”, “bey” veya “molla bey” derlerdi.” (s. 12)

Yukarıda ele aldığımız üç başlık, *Edep Yâ Hû* kitabının temel tezini ortaya koyan ilk bölümlerdir. Münevver Ayaşlı, kitabın sonunda yer alan “İngiliz sefirinin terbiyesizliği” bölümünde de eşi Nusret Ayaşlı’dan dinlediği bir hatırayı naklederek Osmanlı edebini, terbiyesini somut bir şekilde okuyucularına sunmak istemiştir. Şeyhülislam Sâib Molla’nın yalısındaki bir iftar davetini konu edinen yazıda, davetlisi olduğu yalıda edepsizce hareket eden bir İngiliz elçisinin Molla Sâib Bey tarafından yemek öncesinde ve sırasında sergilenen birkaç küçük hareketle nasıl terbiye edildiği anlatılmaktadır. Öyle ki ziyafet bitip de yalıdan ayrılırken kendini beğenmiş, kibirli, azametli İngiltere elçisi, bir Bâbiâli efendisi kadar terbiyeli olmuştur.

“İşte” der Münevver Ayaşlı: “Osmanlılar, nâdânlık etmeksizin, yüze vurmaksızın, terbiyesi kıt olan kimseleri, nezâket ve vakarları ile böyle hizaya getirirlerdi.”(s. 60)

3.5.2.2 Osmanlı Mutfak Kültürünü Ele Alan Bölümler

Osmanlı mutfak kültürünün çeşitliliğini ele aldığı bölümlerde Ayaşlı, günümüzde bu zenginliğin kaybedilmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirir. Yazara

göre modern zamanlarla birlikte yitirilen yalnızca edep değil, Türk mutfağının lezzetidir de. Ayaşlı, Osmanlı mutfağını saraydan başlayarak anlatma yoluna gider.

“Sarayda ikramlar”ın nasıl yapıldığının anlatıldığı bölümde misafirlere sunulan şerbet çeşitlerinden, tatlı ve kahve servislerinin nasıl yapıldığından bahseder yazar. “sessiz kelebekler” gibi olan süslü cariyelerin altın, gümüş sitiller, tepsiler, billur takımlar, Çin veya Avrupa porseleni fincanlar gibi nadide, kıymetli eşyalarla yaptıkları ve gençliğinde tanıdığı olduğu bu ikramları ayrıntılarıyla birlikte anlatan Ayaşlı, sözünü Osmanlı’nın ikramperverliğine getirerek şu önemli tespitlerle sonlandırır:

“Bu saltanat, debdebe, takımların ihtişamı saraydan başlar, sultan ve şehzâde saraylarından geçerek vükelâ, vüzerâ ve süferâ konaklarına ve en mütevâzi Osmanlı evine kadar kademe kademe inerdi. Ruh ve kültür aynı idi; misafir sevmek ve misafire ikram an’anesi aynı idi. Öyle ki, en fakir evde bile ya şerbet, limonata verilir veya tatlı tutulurdu ve en sonunda kahve gelirdi.” (s. 40)

“Saray sofrası”nda yazar, yanlışlıklar yapabileceği düşüncesiyle teferruata girmeden Ayşe Sultan’ın bir fotoğraf albümünde gördüğü Yıldız Sarayı sofrada odasının ihtişamından bahseder. Saray yemeklerinin lezzetine de kısaca değinen Ayaşlı, dünyada kabul gören üç mutfağın, Çin, Fransız ve Türk mutfakları olduğunu dile getirdikten sonra, Sultan Reşat’ın bir başkâtibine “Sarayın iki değişmez kavî şeyi vardı: biri zühdü, takvâsı; biri de yemekleri. Her ikisi de bozuldu. Yazık, yazık!” dediğini nakleder.

Ayaşlı’nın bu bölümde yer verdiği ilgi çekici bir başka bilgi de Birinci Dünya Savaşı’na kadar bulguru görmeyen saraylıların, kıtlık zamanlarında saraya pirinç yerine bulgur verilince -başlarına gelen her şeyi Enver Paşa’dan bildikleri için- bulgura da “Enver Paşa pirinci” demeleridir.

Benzeri bir bahse “Türk mutfağının zenginliği” bölümünde de değinen Ayaşlı, dünyanın en zengin mutfaklarından biri olan Türk mutfağının eski “nefaseti ve bolluğu”nun artık kalmadığından şikâyet eder. Yemeğin lezzetinin, kıymetinin onu yiyenlerin müşkülpesentliği ile devam edebileceğini söyleyen yazara göre bizde yıllardan beri birbirini takip eden görgüsüzler her yediklerini beğendiği için artık Türk mutfağının zenginliği kalmamıştır.

“Sarayda üç aylar” başlıklı bölümde, eskiden “şuhûr-u selâse” olarak da adlandırılan üç aylar boyunca saraydan konaklara, evlere kadar yapılan ibadetler ve daha çok mutfaktaki Ramazan hazırlıkları anlatılmıştır. “Mevlid ayları” da denen üç aylarda pek çok evde mevlit okutulduğu gibi ibadetlerin de arttığını belirten Münevver Ayaşlı, yazının geri kalanını mutfak kültürüne ayırmıştır. Üç aylar içinde yapılan türlü türlü reçelleri, şerbetleri, “tükenmez” denen mütevazı ailelerin hazırladığı lezzetli meyve sularını, çeşit çeşit turşuları, peynirleri sayan Ayaşlı, bu hazırlıkların Ramazan ayı yaklaştıkça hızlandığını ve Ramazan’da kemale erdiğini ifade eder. “Osmanlıda kiler” bölümünde de bu bahse devam eden Ayaşlı, Türk evlerinde kilerin büyük ve küçük olmak üzere ikiye ayrıldığını belirtir. Büyük kilerde peynir, zeytin, yağ, şeker, pirinç gibi erzak muhafaza edilirken, küçük yahut ince kilerin bir yemek kültürü müzesi olduğunu dile getirir. İnce kilerde bugün bir kısmı unutulmuş türlü reçeller, paket paket güllaçlar, hoşaflik üzümler, kuru yemişler, pestiller ve bamyalar gibi özellikle Ramazan’da çıkarılacak yiyecekler bulunmaktadır.

Üç ayları ve Ramazan için yapılan hazırlıkları ele aldıktan sonra yazar, Ramazan sofrasına geçer. Eskiden konaklarda Ramazan için bir aylık aşçılar tutulduğunu ve aşçılara koşulan şartların başında da otuz güne otuz ayrı çorba çıkarılması geldiğini “Ramazanda çorbanın yeri” başlığı altında anlattığı bir fıkra ile örneklendirir: Bir Ramazan ayında zengin bir konağa aşçı tutulmuş ve kaç çorba bildiği sorulduğunda çaresizce “Otuz” cevabını veren aşçı aslında yirmi dokuz çorba bilmekteymiş. Ramazan’ı otuzuncu günü geldiği vakit endişelere kapılan aşçı, korkusundan başındaki yemek kokuları sinmiş yağlı fesi tencereye atıp kaynatmış; fes çorbasını servis etmiş. Bayramın birinci günü korka korka paşanın huzuruna çıkan aşçıya paşa bol ihsanda bulunduğu gibi son gün yediği çorbayı ayrıca beğendiğini söylemiş ve nasıl yaptığını sormuş. Bunun sır olduğunu söyleyen aşçı da temenna ede ede huzurdan çıkmış ve kaçarcasına konaktan ayrılmış.

3.5.2.3 Osmanlı Saray Terbiyesi ve Usullerini Ele Alan Bölümler

Osmanlı hanedanına bağlılığı ile bilinen Münevver Ayaşlı’nın, onunla birlikte tarih sahnesinden çekilen, âdetleri, duyuş ve düşünceleriyle bütün bir hayat tarzını hasretle andığı bu kitabında şüphesiz sarayın ve saraylıların ayrı bir yeri vardır.

Münevver Ayaşlı, edep bahsine yaptığı girişin ardından “Saray edebi”ni ele alır. Saray halkının birbirlerine hitap ve muamele şekillerinden bahseden Ayaşlı,

kardeşlerin bile birbirlerine önce unvanlarıyla seslendiklerini belirtir. Yazar, yıllar sonra menfadan dönen hanedan mensuplarının sultanlara “lâubâli” tarzda “teyze” veya “hala” diye hitap ettiğini “hayretle ve büyük bir üzüntü” ile müşahede ettiğini yazmaktadır.

Padişahların sofralarında yalnız yemek yemelerinin de, Fatih Sultan Mehmet zamanında kanunlaşan bir usul olduğundan bahseden Ayaşlı, bu kaideye hanedanın her üyesinin -şehzade veya sultan olsun- uyduğunu bildirir. Yazarın Paris’teki yıllarında dost olduğu Şehzade Âbid Efendi ise saray protokolünün bazı kurallarını aşabilmiş biridir. Kendisinde hiç saray hâl ve tavrı olmadığını söyleyen yazara: “Elbette yok. Ben sarayda büyümedim; beni komitacılar yetiştirdiler.” diye cevap veren Âbid Efendi’yle yazar arasında, babası II: Abdülhamit’le ilişkileri hakkında şöyle bir konuşma geçmiştir:

“Makamı Cennet olsun, aziz şehzâdem Âbid Efendi, Cennetmekân Sultan Abdülhamid Hanın en genç şehzâdesi, bir gün bana “Biliyor musunuz, babama “baba” diyen tek evlâdı bendim. Yanında, hattâ kucağında oturan, sofrasında berâber yemek yiyen tek evlâdı yine bendim.” demişti. “Peki, diğer şehzâdeler ne yaparlardı?” dediğimde, “Huzurda, yani babamın huzurunda, elpençe divan ve ayakta dururlar, kat’iyen oturmazlardı. Zâten huzurda pek çok da kalmazlar, ancak 10-15 dakika kalabilirlerdi ve babama hiç biri “baba” demez, “Efendimiz” derlerdi.” demişti.” (s. 14)

Yazar, hanedan mensuplarının nezaket ve zarafetinin büyük konaklarda ve “ki-bar Türk evleri”nde de geçerli olduğunu da belirtir.

Ramazân ayının on beşinde Osmanlı hanedanının Topkapı Sarayı’nda bulunan “Emanet-i Mukaddese”ye gerçekleştirdiği ziyaretin anlatıldığı “Mukaddes emânetlere hürmet” bölümü ise, Osmanlı hanedanının dinî hassasiyetini ortaya koyan bilgiler içermektedir. Gülsuyuna batırılmış tülbentlerle halife padişahın da katıldığı temizliğin ardından başta padişah olmak üzere, bütün sultanların ve şehzadelerin yaş sırasına göre, yüksek sesle tekbir ve salâvat getirilerek Mukaddes Emanetleri ziyaret ettiğini anlatan Ayaşlı, Yavuz Sultan Selim zamanından hilafetin ilgasına kadar Emanet-i Mukaddese dairesinde güzel sesli hafızların geceli gündüzlü Kur’an okuduğu, dairenin temizlenmesi esnasında çıkan tozun gümüş faraşlarla alınarak bugün de Top-

kapı Sarayı bahçesinde mevcut olan gümüş kapaklı bir kutuya konduğu bilgilerini vermeyi de ihmal etmez.

“Bayram merasimleri” bölümünde Dolmabahçe Sarayı’nın ihtişamlı “Muayede Salonu”nda gerçekleştirilen bayramlaşma törenleri anlatılmaktadır. Protokole dâhil olan vükelâ, vüzerâ, süferâ vs.nin yerden temennalarla padişah ile görüşmesinin ardından, padişahın hareme geçerek protokol mensuplarının eşleriyle de bayramlaştığı ve çeşitli ihsanlarda bulunduğunu dile getiren Münevver Ayaşlı, “Kurban bayramı merasimleri” başlıklı bölümde de Kurban Bayramı’nda Ramazan Bayramı’ndakine benzer bir teşrifat bulunmakla birlikte kesilen kurbanlıkların heyecanının saraya nasıl yansıdığını anlatır. Bayramların dışındaki kandil gecelerine de kısaca değinen Ayaşlı, özellikle Kadir geceleri Ayasofya Camii’nde namaz kılmanın bir mazhariyet sayıldığını, kendisine de bunun nasip olduğunu anlatır.

“Cuma selâmlığı: “Mağrur olma Pâdişahım!”, Sultan II. Abdülhamit’in ve Sultan Vahdettin’in “Cuma selamlıkları”nın hatıralar eşliğinde anlatıldığı bir bölümdür. Osmanlı teşrifatında mühim bir yeri olan “Cuma selamlığı”, padişahın Cuma namazını kılıp sarayına dönerken halk tarafından “Pâdişahım, çok yaşa!” tezahüratıyla uğurlanmasıdır. Bu uğurlama esnasında ise “talebe-i ulûm”, halka hâlinde dönerek padişaha şu meşhur ikazı yaparlar: “Mağrur olma Pâdişahım, senden büyük Allah var!” Ayaşlı önce, böyle bir Cuma selamlığı esnasında Sultan Abdülhamit’e Ermeni komitacıların düzenlediği bombalı saldırıya da değinir.

Ayrıca yazar, yabancı devlet adamlarının da kendilerine tahsis edilen yerlerden seyrettiği bu törenler hakkındaki görüşlerinden de bahseder. Devletin mağlup durumda olduğu zamanlarda bile, eskisine nazaran çok sönük geçen bu merasimin, yabancılar tarafından “ihtişam ve kuvvet” sözleriyle tarif edildiğini belirtir.

Dinî bayramların dışında yapılan kutlamaların anlatıldığı diğer bir bölümün başlığı “Cülûs şenlikleri: donanmalar”dır. Bu bölümde padişahların doğum günlerinde ya da tahta çıktıkları (cülûs) günlerde yapılan şenliklerin özellikle İstanbul’da parlak bir şekilde kutlandığı anlatılmaktadır. Donanmalarda İstanbul’un baştanbaşa bayraklarla donatıldığını ve geceleri de saraydan en küçük eve kadar fenerlerin yakıldığını belirten Ayaşlı, Sultan II. Abdülhamit’in tahta çıkışının günümüzde bile şuuraltında kutlandığını ileri sürer. Çünkü yazara göre, Ağustos’ta cülûs eden Abdülhamit Han, kendi “ceb-i hümâyûn”undan (padişahın şahsî parası) fakir çocukları

sünnet ettirdiği gibi, bugün de -başka Müslüman memleketlerde bunun için belirli bir ay olmadığı hâlde- Türk aileleri çocuklarını ekseriyetle bu ayda sünnet ettirmektedirler.

Ayaşlı, “Sultan Mehmed Reşad’ın nezâket ve zarafeti” başlıklı bölümde ise Mevlevî meşrep olan padişahın “hakan-ı mahlû” (tahtından indirilmiş hakan) II. Abdülhamit’e bir haber göndereceği zaman “Sakın, kendilerine selâmımı söylediğiniz vakit, benim için Zât-ı Şâhâne demeyiniz, sâdece biraderiniz deyiniz.” tembihinde bulunduğunu belirtir. Ayrıca yazar, İttihatçılar elinde esir olduğunu söylediği Sultan Reşat’ın başkâtibine “Beni hiçbir şeye karışmıyorum diye tenkid ediyorlar, hattâ suçluyorlar. O hâlde Birader Hakan-ı mahlûun suçu ne idi? O her şeye karışıyordu. Suçu bu mu idi?” dediğini de nakleder.

Yukarıda üç başlık altında ele aldığımız bölümlerin dışında, aslında kitapta işlenen “edep” ve “kültür” bahislerinin dışında olmakla birlikte, yazarın yer verdiği iki bölüm daha vardır.

3.5.2.4. Diğerleri

“Kaybolan papağan”, kitabın umumi atmosferi dışında, Ayaşlı’nın II. Abdülhamit’in kızlarından Ayşe Sultan Efendi’den naklettiği hatıralardan oluşmaktadır. Bunlardan ilki Ayşe Sultan’ın Selanik’te buldukları sırada kaybolan papağanının II. Abdülhamit’in dikkati ve kuvvetli hafızası sayesinde tekrar bulunuşuna dairdir. Bu bölümde yer alan bir diğer konu ise güzel piyano çalan Ayşe Sultan’ın “Merle” ismindeki nadir konuşan bir diğer kuşunun, Sultanın çaldığı şarkılara eşlik etmesidir.

Abdülhamit’in Ermeni komitacılarının bombalı saldırısından sonra hiçbir şey olmamış gibi kendi kullandığı arabasıyla saraya dönüşünü “*Cuma selâmlığı: “Mağrur olma Pâdişahım!”*” bölümünde anlatan Münevver Ayaşlı, “Sultan Abdülhamid Hânın cesareti” başlıklı bölümde de yine padişahın sergilediği bir cesaret örneğini ele alır. Bir Ramazan gecesini Dolmabahçe Sarayında teravih kılınırken, İstanbul, bir depremle sarsılır. Hazır bulunan paşalar, beyler namazı terk edip kaçışırken, Abdülhamid Han namazını bozamaz. “İşte bu korkunç manzara altında Halife-Pâdişah, huzur-u İlâhîden ayrılmamış, “mi’râcını” tamamlamış, namazını bitirmiştir.” (s. 36) diyen yazar, bu anekdotu çok sevdiği II. Abdülhamit’in hatırasını yâd etmek maksadıyla kitabına almış olmalıdır.

3.5.2. *Haminne'nin Suret Aynası*⁷⁵

Haminne'nin Suret Aynası, Münevver Ayaşlı'nın çoğunu yakından tanıdığı eliye yakın isim üzerine kaleme aldığı portre denemelerinden oluşturulmuştur. Bu portre yazıları, Ayaşlı'nın “meşhur merakı”nı (Ayaşlı, 2003: 231) yansıtacak şekilde, oldukça geniş bir yelpazede yer alır. Kitap, yerli ve yabancı devlet adamları, düşünürler ve sanatçılar hakkında bazen kitabi, ama çoğunlukla renkli, ilgi çekici bilgiler içermektedir. Portreleri çizilen isimleri aşağıda çeşitli başlıklar altında inceleyeceğiz:

3.5.2.1. *Yerli İsimler*

Osmanlı Hanedan Mensupları

Münevver Ayaşlı'nın Osmanlı hanedanına bağlılığına yukarıdaki satırlarda değinmiştik. Abdullah Uçman'a verdiği röportajda Osmanlı padişahları hakkında son-
dan başa doğru gidecek bir çalışma yapmayı düşündüğünü ifade eden (Uçman, 1977b: 22) yazar, bu amacını gerçekleştirememişse de çeşitli gazete ve dergilerdeki yazılarında sık sık saltanat mensuplarından bahsetmiştir. *Haminne'nin Suret Aynası*'nda yer alan yazılardan dokuzu padişahlar, şehzade ve sultanlara dairdir. Ayaşlı'nın ele aldığı isimler kitaba şu sıra ile dâhil edilmiştir: Ertuğrul Gazi, Hazreti Fatih, Sultan II. Selim, Sultan Abdülhamid Han, Nemika Sultan, Sultan Reşat, Şehzade Ömer Faruk, Rukiye Sultan, Sabiha Sultan.

“Ertuğrul Gazi” yazısında, onun “bilinen lejand”ını dile getirmek arzusunda olan Münevver Ayaşlı, kısaca Süleyman Şah'ın ölümünü ve oğlu Ertuğrul Bey'in Anadolu'ya nasıl yerleştiğini anlatır. “Sultan Reşad” başlıklı yazı da yazar tarafından kısa tutulmuş ve Çanakkale Savaşı için bir şiir de yazmış olduğu hatırlatılan padişahı tanıtıcı bazı bilgiler verilmekle yetinilmiştir.

Ayaşlı, “Hazreti Fatih”, “Sultan II Selim”, “Sultan Abdülhamid Han” ve “Şehzade Ömer Faruk Efendi” başlıklı yazılarında ise daha detaylı bilgiler vermiştir. Fatih Sultan Mehmet'in doğumunu Reşat Ekrem Koçu'dan alıntılarla ve Batılı kaynaklarla kıyaslayarak ele alır. Daha sonra Fatih'in fetihlerini İsmail Hami Danişment'ten faydalanarak sıralayan yazar, onun medeniyet sahasındaki icraatlarını da ayrıca belirtmiştir. Son olarak Fatih'in ölümü üzerine görüşlerini bildiren Ayaşlı, onun öldürülmüş olabileceği kanaatinde olduğunu söyleyerek yazısını sonlandırmıştır.

⁷⁵ *Haminnenin Suret Aynası*, Timaş Yay. , İstanbul 2009.

II. Selim'e dair yazdıkları da özellikle Kıbrıs Adası'nın fethi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Padişahın nasıl tahta geçtiği ve ne gibi özellikleri olduğundan da bahseden Ayaşlı, Kıbrıs'ın fethini ise sebepleriyle ve çeşitli tarihi bilgiler ışığında ayrı bir bölümde değerlendirmiştir.

Yazar, II. Abdülhamit hakkında da oldukça geniş bir yazı kaleme almıştır. Abdülhamit'e yönelik eleştirilere yer yer karşılık verildiği bu yazıda daha çok padişahın şahsiyeti ve özellikle nezaketi, hatıralar eşliğinde anlatılır.

“Şehzade Ömer Faruk Efendi” başlıklı deneme ise yazarın 1971 yılında Dede Korkut Yayınları tarafından yayınlanan *19. Asır-Teşrini Sani ve Ötesi-Kıbrıs ve Fetvası* isimli kitabında da yer almış bir gazete yazısıdır. Sürgünde vefat eden Ömer Faruk Efendi'nin hayatını belirli çizgilerle okuyuculara aktaran Ayaşlı, Osmanlı hanedanının dramatik serüvenine de değinir bu yazıda.

Hanedanın kadın üyelerinden Nemika Sultan, Rukiye Sultan ve Sabiha Sultan'ın portrelerinin çizildiği yazılarda ise Osmanlı hanedanı, saray terbiyesi ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Vefatlarının ardından yazıldığı anlaşılan bu yazılarda Ayaşlı, sultanların sürgün hayatlarını özetlediği gibi beraberlerinde götürdükleri nice hatıraların kayda geçirilmemiş olmasına da hayıflandığını belirtir.

Devlet Adamları ve Politikacılar

Kitapta yer alan iki yazı, Osmanlı devlet adamlarından Celâl Paşa ve Cevdet Paşa'ya dairdir. Ayaşlı, Abdülhamit döneminin önemli isimlerinden Celal Paşa'nın İstanbul sosyetesinde içindeki hayatını anlatırken Mecelle sahibi Cevdet Paşa hakkındaki yazısında ise tanıtıcı mahiyette genel bilgiler vermiştir.

“Hüseyin Cahid ve Cavid Bey” başlıklı yazıda ise İttihat ve Terakki yönetiminin maliye bakanı Cavit Bey'den yazar Hüseyin Cahit'le olan yakınlığı sebebiyle bahsedilmiş, istiklâl mahkemesinde yargılandığı kısaca dile getirilmiştir. Cavit Bey hakkında aynı kitapta “Basiretçi Ali ve Ötesi” başlıklı yazıda da bilgiler veren Ayaşlı, onun II. Abdülhamit'in elmaslarını Paris'te bir müzayede salonunda sattığına da değinir.

Aslında bir hukukçu olan Ali Fuat Başgil'le ilgili olarak yazdığı yazıda da Ayaşlı, Başgil'in ilim ve karakter sahibi biri olduğunu vurgular ve politikaya atılış hikâyesini ana hatlarıyla anlatır.

İlim ve Kültür Adamları, Araştırmacılar

Münevver Ayaşlı'nın eserlerini yakından takip ettiği ve dostu olduğu tarihçi yazar İsmail Hami Danişment için kaleme aldığı yazıda, söz konusu tarihçinin hayatı ve evlilikleri, eserleri ve yayınlanmayan edebi çalışmaları hakkında bilgiler verilmiştir. Bugün de sahibinin kim olduğu tartışılan Rabia Hatun şiirlerinin de İsmail Hami Bey'e ait olduğunu belirten (s. 82) Ayaşlı, Danişment'in Türkçeyi kullanmaktaki hassasiyetini de bu yazısında vurgular.

Yazarın tanıdığı bir diğer ilim adamı da edebiyat tarihçisi Fuat Köprülü'dür. Ayaşlı, kitaplarını, yazılarını gençliğinden beri heyecanla okuduğu Köprülü'nün yine de bir "dekadans" (s. 111) havası taşıdığı düşüncesindedir ve onun "inhibit devri" adamı (s. 112) olduğunu iddia eder. Ayaşlı'ya göre, bu yüzden de kompleksler içinde ve büyüklükten mahrum bir ilim adamıdır Fuat Köprülü.

Bu bölümde ele alabileceğimiz bir diğer isim ise Saadettin Arel'dir. Aslen hukukçu olan Arel, kuvvetli bir udi ve müzikologdur. Ayaşlı, "Sadettin Arel Beyefendi" başlıklı yazısında onun bu musiki kültürünü vurgular ve bir de biyografisini verir.

Ayaşlı'nın "kültürlü adam" (s. 104) dediği; Türk tarihi, sanatı, mimarisi hakkında uzman isimlerden biri olan Celal Esat Arseven'e dair yazdıkları da onun Türk kültür hayatına hizmetleri ve resim sanatındaki ustalığı hakkında bilgiler içerir.

Yazar, yakın çevresinde yer alan ve Yahya Kemal'in de dostu (s. 93) olan Asım Sönmez için de "Asım Dede" başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Mutasavvıf bir kimliği olan Asım Sönmez'in divan edebiyatı ve Türk musikisine vukufunu dile getiren yazar Dede'nin *İstanbul* dergisinde yayımlanan bir makalesini uzunca alıntılıyarak yazısını sonlandırır.

Fikir Adamları

Bu bölümde ele alacağımız isimlerden ikisi, Münevver Ayaşlı'nın yakından tanıdığı Eşref Edip ve Refi Cevat Ulunay'dır. "Eşref Edib Beyefendi" başlıklı yazısında yazar, elli yıldan fazla bir süre yayın hayatında yer alan Eşref Edip'i "devamlılık"ın ülkemizdeki tek temsilcisi (s. 72) olarak niteler. Mehmet Âkif Ersoy'un yakın arkadaşı olan bu yazara gösterilen vefasızlığı da eleştirir.

"Refi Cevad Ulunay" adlı yazısında da Ayaşlı, "Yüzellilikler" arasında bulunan Ulunay'ın şahsiyeti hakkında çeşitli bilgiler verir; onun vatan sevgisinden bahseden yazar, Mevleviliği üzerinde de ayrıca durur.

Yazarın hakkında yazı kaleme aldığı diğer bir isim ise Rıza Nur'dur. Türk düşünce ve siyaset hayatında muhalif görüşleriyle beliren Rıza Nur'un hatıralarını okuyan Ayaşlı, onu oldukça sığ bulmuştur. İdealizmden yoksun gördüğü Rıza Nur'un etrafında yaratılmak istenen "efsane"nin Türk "millî efkâr"ında hiçbir zaman yer edemeyeceğini belirtir (s. 108).

Edebiyatçılar

Münevver Ayaşlı'nın yazılarına konu edindiği edebiyatçıların başında şair Abdülhak Hamit Tarhan gelmektedir. Kendisiyle uzun yıllar dostluk ettiği Abdülhak Hamit hakkında kaleme aldığı "Şair-i Azam Abdülhak Hâmid Bey" başlıklı yazı, Ayaşlı'nın *İşittiklerim, Gördüklerim, Bildiklerim* isimli hatıra kitabında, biraz daha geniş bir şekilde yer almaktadır. (1973: 37-48) *Haminne'nin Suret Aynası*'na dâhil edildiği kadarıyla bu yazıda Ayaşlı, Abdülhak Hâmit Tarhan'ın doğumundan başlayarak hayat hikâyesini özetler. Hamit'in aşkları, evlilikleri, şairliği hakkında bilgiler de veren yazar, şairle ve eşi Lüsyen Hanım'la kurduğu dostluğun büyüklüğünden de bahseder.

Münevver Ayaşlı'nın dostu olduğu bir başka büyük şair ise Yahya Kemal Beyatlı'dır. Yine *İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim*'de daha kapsamlı bir örneği bulunan (1973: 62-77) "Yahya Kemal Beyefendi" başlıklı yazısında yazar, şairle kurduğu dostluğu ve bu sayede onun şahsiyeti hakkında edindiği ilgi çekici izlenimleri anlatmıştır. "Yahya Kemal'i tanımak biraz İstanbul'u tanımak gibi bir şey..." (s. 66) diyen Ayaşlı, şairin İstanbul sevgisinden, tarih sohbetlerinden bahseder. Yazarın üzerinde durduğu bir başka konunun ise onda gördüğü taşralılık kompleksidir. Yahya Kemal'in İstanbul'dan Paris'e hürriyetsizlikten bunalarak değil, İstanbul kibarları yüzünden kaçtığını belirten Ayaşlı, onu "Madame Bovary"ye benzetmiştir. (s. 68)

Haminne'nin Suret Aynası'nda yer alan bir diğer şair ise Rıza Tefik Bölükbaşı'dır. Ayaşlı, "bazen garip olmak la beraber ekseriyetle hoş insanlar"dan biri (s. 62) olarak gördüğü şairin "Harap Mabel" şiirini de yazısına almış ve "gençliğimizin şairi" (s. 62) dediği Bölükbaşı'nın vatan sevgisinden bahsetmiştir.

Orhan Seyfi Orhon'un ölümü üzerine kaleme aldığı yazısında ise yazar, Orhan Seyfi'nin İstanbul sevgisini şiirlerine nasıl yansıttığından bahseder. Yahya Kemal'inkine nispetle onun "daha sakin" ve "daha içli" (s. 85) bir İstanbul nostalgisine

sahip olduğunu söyler. Ayaşlı, Orhon'un ölümünü özellikle İstanbul için büyük bir kayıp olarak gördüğünü belirtir.

Ayaşlı'nın "Az şairin erişebildiği bir şiir kabiliyeti ile lisana tasarruf ve hâkimiyeti var" (s. 78) dediği Tefvik Fikret hakkındaki yazısı ise eleştiri ağırlıklıdır. Fikret'in asla bir "dava adamı" (s. 78) olamayacağını savunan yazara göre sadece kendisini seven şairin asıl özelliği kullandığı dildedir. Bu dil de "kendisini benimseyenler tarafından boğazlanmıştır." (s. 79) Ayaşlı, Tefvik Fikret etrafında bir efsane yaratılmak istendiğini düşünmektedir ve yazısı boyunca da bunu eleştirir.

Bir başka şair Mehmet Âkif Ersoy ise *Haminne'nin Suret Aynası*'nda daha çok İslamcı düşünce içindeki konumu itibarıyla yer bulur. Münevver Ayaşlı, kitaba alınan iki yazısında da Mehmet Âkif Ersoy ile Muhammed İkbal'in fikirlerini kıyaslamıştır. Bunlardan "Mehmed Âkif ve Muhammed İkbal" başlıklı yazısı *İşittiklerim Gördüklerim Bildiklerim*'de de bulunmaktadır (1973: 154-164). Ayaşlı, yazılarında Mehmet Âkif'in hayatı ve yetişme tarzı hakkında bilgiler verirken, vatan sevgisinden ve bir "mücahid" (s. 135) olduğunu söylediği Âkif'in İslamcı düşünce çerçevesinde yapmak istediklerinden bahseder. Yazar, arayışların insanı olarak gördüğü İkbal'den farklı olarak klasik Osmanlı kültürüyle yetişen şairin tatmin olmuş ve arayışlardan uzak biri olduğunu belirtir.

"Namık Kemal ve Ali Ekrem" başlıklı yazısında da Ayaşlı, Namık Kemal ve oğlunun şairliklerine kısaca değinmiştir. Yazının amacı, II. Abdülhamit tarafından Ali Ekrem'in saraya kâtip olarak alınmasını eleştirenlere cevap vermektir. Bunu Abdülhamit'in korkusuna bağlanmasını yanlış bulan yazar, sarayda vazife almanın herkes için bir şeref sayılması gerektiği görüşündedir.

Şairlerin yanı sıra yazarlar da *Haminne'nin Suret Aynası*'nda Münevver Ayaşlı'nın kaleminden yansımaktadır. Roman yazarı Peyami Safa hakkında, Münevver Ayaşlı'nın kaleme aldığı iki yazısı kitaba dâhil edilmiştir. Ayaşlı, tanıdığı romancının Doğu'yu ve Batı'yı bütün yönleriyle çok iyi bilmesi sebebiyle "son bir Osmanlı entelektüeli" (s. 121) olduğunu söyler. Ayrıca Peyami Safa'nın hayatının dramatik sahnelerine de şahit olan yazar, Safa'nın felçli eşi Nebahat Hanım'ın tedavisi için başvurmayı düşündüğü yolları, oğlu Merve'nin ölümüyle nasıl yıkıldığını da yazılarında anlatmıştır. Bu durumu yazmak için bir "Pirandello" (s. 123) veya

“Shakespeare” (s. 127) olmak gerektiğini düşünen Ayaşlı, Peyami Safa için şu yerinde tespiti yapar: “Bedbaht yaşadı ve bedbaht öldü.” (s. 127)

Ayaşlı, “Falih Rıfkı Atay” ve “Gazeteci Falih Rıfkı Bey” başlıklı iki yazısında da Halep ve Beyrut yıllarından tanıdığı bu yazarın cumhuriyet öncesinde ve sonrasında yükselişini ve icraatlarını ele alır. Batı ve Doğu kültürlerine tam anlamıyla vakıf olmadığı hâlde zekâsıyla öne çıktığını düşündüğü Atay’ın gazeteciliği üzerine de çeşitli yorumlar getiren Ayaşlı, onun şehircilikle ilgilenmesini de eleştirir.

Refik Halit Karay da Ayaşlı’nın ilgi alanına Türkçeyi güzel kullanması ve bir de ortak İttihatçı karşıtlığıyla girmiştir. Ayaşlı, “Siyasi meşrebimiz de pek uyardı.” (s. 75) dediği yazarın Cumhuriyet’ten önce çıkardığı dergi ve kitapları da takip etmiştir. O, Karay’ın bir “ekol” sahibi olduğunu düşünmektedir. (s. 74)

Edebiyatın çeşitli dallarında ürün veren bir diğer yazar Hüseyin Cahit Yalçın ise, İttihat ve Terakki hükümetinin maliye nazırlarından Cavit Bey’le arkadaşlığı bağlamında yazar tarafından ele alınmıştır. Ayaşlı, çok yakın dost olan bu iki kişiye, o devirde meşhur olan yapışık ikizlerin isimlerinden ilhamla “Radika ve Rodika” dendiğini belirtir. (s. 65) Yazara göre Cavit Bey, İstiklâl mahkemesinde idamla sonuçlanacak bir yargılama süreci geçirirken Hüseyin Cahit Bey sürgünde olduğu için bu mahkemeden kurtulmuştur.

Haminne’nin Suret Aynası’nda yer alan portre denemelerinden biri de ilk kadın romancılarından Müfide Ferit Tek hakkındadır. Mütareke yıllarında çıkan bir derginin kapağında gördüğü bu yazarla, Ayaşlı daha sonraki yıllarda tanışmıştır da. Müfide Ferit Tek’in ölümü üzerine kaleme aldığı yazısında Münevver Ayaşlı, onun yazarlık serüvenini ve bunun dışındaki faaliyetlerini özetlemiştir. Yazar, “İntikal devrinin kadını” (s. 99) dediği Tek’in diğer pek çok Türk kadını gibi inkılâpların hayata geçirilmesinde üstlendiği rolden de övgüyle bahseder.

Sanatçılar

Bu bölümde yer alan tek isim, ressam Fikret Mualla’dır. Resimlerinin kuvvetli olduğunu söylediği Fikret Mualla’nın yine de dünya çapında bir sanatçı sayılmayacağına düşünen Münevver Ayaşlı, ressam hakkındaki bazı dedikodulara da yazısında yer vermiştir.

Diğerleri

Yukarıdaki bölümlerin dışında kalan iki yazıdan bir “Basiretçi Ali ve Ötesi” başlığını taşımaktadır. Bu yazıda Ayaşlı, Basiret gazetesi sahibi Ali Efendi’den önce kısaca bahseder ve onun zannedildiği gibi “basiret”li biri olmadığını, yalnız para konusunda başarılı olduğunu söyler. Yazısının geri kalan kısmında ise iki ismi zikreder: Hüseyin Cahit ve Cavit beyler.

“Said Naum Duhanî Bey ve Levantenler” başlıklı yazıda ise Duhani’nin ismi sadece son kısımda anılmıştır. Burada Ayaşlı, daha çok Duhani’nin mensup olduğu Levantenler ve onların İstanbul’da yerleştiği Pera’nın tarihi hakkında kısa bilgiler vermiştir.

3.5.2.2. Yabancı İsimler

Devlet Adamları ve Politikacılar

Kitapta yer alan asker kökenli iki lider, Napolyon ve Charles de Gaulle’dür. Bunlardan Napolyon hakkında oldukça eleştirel bir tutum sergileyen Ayaşlı, onun askerliğini ve izlediği siyaseti beğenmediğini, ayrıca şahsiyeti itibarıyla da küçük bir insan olduğunu belirtir. Fransa’nın önde gelen politikacılarından De Gaulle hakkında ise olumlu görüşler belirten yazar, onun II. Dünya Savaşı’ndan itibaren gerçekleştirdiği icraatları anlatır.

Bunların dışında “İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth”, “Hollanda Kraliçesi Juliana” ve “İndra Gandhi” başlıklı yazılarda, söz konusu liderlerin aile fertlerinden ayrıntılarıyla bahsettiği gibi, hayatları ve siyasi arenadaki konumlarından da bahsedilmiştir.

Ayaşlı’nın hakkında yazı yazdığı bir diğer isim ise İslam tarihinin kahramanlarından Tarık Bin Ziyad’dır. Yazar, “Tarık bin Ziyad” başlıklı yazısında İspanya’nın İslam Devleti tarafından fethini, özellikle Tarık bin Ziyad’ın gemileri yaktırarak askerlerine verdiği cesareti ve fethi yaptığı katkıları anlatır.

Fikir Adamları

Kitaba bu çerçevede içinde dâhil edilen isimlerden Muhammed İkbal ismi üzerinde Münevver Ayaşlı’nın daha çok durduğu görülmektedir. İkbal hakkında üç yazısı kitapta yer alan Ayaşlı, bunlardan ikisinde Mehmet Âkif Ersoy ile Muhammed İkbal’in fikriyatını kıyaslamıştır. Bir diğer yazısında ise tamamen İkbal’in düşünce dünyasını irdelemiştir. Bu üç yazıda ve özellikle “Muhammed İkbal ve Arayışları”

başlıklı denemede Münevver Ayaşlı, Pakistan'ın dünyaca ünlü bu düşünürünün hayatını genel çizgileriyle ele alır. Onun hem Doğu hem Batı kaynaklarından beslendiğini ve daimi bir arayış içinde bulunduğunu belirtir. Muhammed İkbal'in felsefesi üzerine fikir yürüten Ayaşlı, neticede Batı felsefesi ve Doğu tasavvufunu telif etmek isteyen "büyük şair" in (s. 147) bir "düalite" içinde çırpındığı kanaatine varır. (s. 134)

Ayaşlı, "İbn Rüşd veya Averroes" başlıklı yazıda ise dünyaca ünlü İslam bilgini hakkında tanıtıcı bilgiler vermiştir. Yazar, İbn Rüşd'ün Doğu ve Batı dünyasındaki tesirlerine de kısaca değinmiştir.

Yazar, aristokrat bir filozof olan Bertrand Russel hakkında eleştirel bir yazı kaleme almıştır. Onun felsefesini değil ama eylemlerini gülünç bulan yazar, Russel ile Türk sosyalist politikacısı Mehmet Ali Aybar'ın benzerliklerine de işaret eder.

Edebiyatçılar

Batılı yazarlardan Andre Maurois ve Claude Farrere de Ayaşlı'nın ilgilendiği kimselerdir. Andre Maurois hakkında genel ve kitabi bilgiler veren yazar, "Claude Farrere" başlıklı yazıda ise tanıdığı bu Fransız yazar hakkındaki düşüncelerini hatırlar eşliğinde dile getirir.

Sanatçılar

Münevver Ayaşlı, "Picasso" başlıklı yazısında, meşhur ressamın sanat anlayışı üzerinde durur. Özellikle son dönem eserlerini değerlendiren yazar, Picasso'nun sanatını "huzursuz" (s. 161) olarak nitelendirir. Ayaşlı, yakaladığı şöhret ve başarı için onun büyük bir ressam olduğu düşünülse bile çirkinliğin sanatçısı ve yayıcısı olduğu için büyük olamayacağını ifade eder.

Diğerleri

Ayaşlı'nın portre yazıları arasındaki bir diğer dikkat çekici isim ise Rasputin'dir. Bir Slav mistiği ve şifacısı olan Rasputin'in Rus çarının sarayındaki yükselişi ve daha sonra uğradığı suikast yazar tarafından ana hatlarıyla işlenmiştir.

3.5.3. Dil ve Üslup

Bir "haminne"ye yakışır tarzda ince bir anlatıma sahip olan yazar, *Edep Yâ Hü'*da sözleriyle artık geri gelmeyecek zamanları, hayatları bir masal âleminde canlandırmak ister gibidir. Yukarıdaki satırlarda özetlemeye çalıştığımız kitap, yazarın Osmanlı hayat tarzına bir güzelleme denemesi olarak okunabilir.

Münevver Ayaşlı, kalemini sakınmadan kullanabilmiş bir yazardır. Özellikle *Haminne'nin Suret Aynası*'nda yer alan yazılarda, onun şahsi görüşlerini çekinmeden dile getirdiği görülmektedir. Tanıdığı kimselerin beğendiği veya beğenmediği tarafları hakkında sarf ettiği sözler, onun bu cesur ve öznel tutumunu gösterir. Okuru onunla aynı fikirleri paylaşsın, paylaşmasın yazarın samimiyeti her satırda görülmektedir. Bu da kitaplarını ilgi çekici kılmaktadır. Riyasız bir kalemden çıkan duygu ve düşünceler bize geçmişin ve tanıdığımız pek çok ismin farklı yönlerini görme fırsatı vermektedir.

Devrinin sıkı bir gözlemcisi olan Ayaşlı, tanıdığı kimseleri, şahit olduğu olayları kuvvetli hafızasına kaydettiği gibi, yazıya geçirmeyi de ihmal etmemiştir. Yer yer hatıralarla zenginleşen anlatımıyla kitapları, okuyucular için olduğu kadar araştırmacılar için de dikkate alınması gereken çalışmalar olmuştur.

Ayaşlı'nın açık bir dille, okunaklı olarak kaleme aldığı eserlerinde kendine has bir dil zevkine dayandığı görülmektedir. Bugün artık tercih edilmeyen bazı kelime ve tamlamalar, yazarın üslubunda tabii olarak yer almaktadır. Okuyucu, metin içerisinde karşılaştığında bunları yadırgamaz. Söz konusu kelime ve tamlamaların bazıları şunlardır:

Edep Yâ Hû'da: müselleme, hakan-ı mahlû, havâ-i nesimî, vükelâ, ümerâ, süferâ, ekâbir, arz-ı tazimat, cûş u hurûş, hasûd, tes'id, beşûş vb.

Haminne'nin Suret Aynası'nda: tevaif-i mülûk, fütüvvet, teganni etmek, peder-i Zîşan, kehle-i ikbal, tezvîrat, uful, teselsül, kabil-i telif, halâvet, tadat, hakk-ı mükteseb, serdetmek, tevil, atıyye, fariğ, ulüvv ü cenablık, iğbirar, ittıradsız, havâ-yı nesimî, eslaf, merkad, müstahzarat, inhitat, tavattun etmek, hacalet, medyun-ı şükran vb.

Yazılarında yer yer yabancı kelimelere başvurduğunu bildiğimiz Ayaşlı, *Edep Yâ Hû*'da "ekberiyet" kelimesiyle birlikte "signeurat", "sadrazam"la birlikte "altesse" kelimesini kullandığı gibi "Yeni Osmanlılar" tabirinin Fransızca karşılığı olan "Jeune Turcs" ifadesini de parantez içinde vermiştir.

Haminne'nin Suret Aynası'nda da benzer bir uygulama görülmektedir. Yazar bazı yabancı kelimeleri Türkçe'ye uydurarak kullanmıştır: "lejand, triumvira, sarkastik, blöblan, katastrof, dekadans" gibi. Bazılarını Türkçe karşılıkları ile beraber kullanmıştır: "urbanisme-şehircilik, pilier-esas" gibi. Bazı yabancı kelimeler içinse

dipnotlarda açıklamalar yapılmıştır. “ambassadör [ambassadeur]-elçi, hotel particulier-konak, dirije [diriger]-yöneltme” gibi.

3.5.4. Genel Değerlendirme

Edep Yâ Hû kitabının ana fikri, adından da anlaşılacağı üzere, Osmanlı asırlarında Türk toplumunun temel kaidelerinin “edep” olduğudur. Yazar, eserinin girişinde bu tezini şu şekilde açıklar:

“Vaktiyle “teşrifat” denilen, resmî protokol, bizim medeniyetimizin, yani İslam-Türk, kısacası Osmanlı medeniyetinin terbiyesini teşkil eden temel kaide “Edep yâ hû” idi.

Edep, “Edep yâ hû!” ihtârına muhatap olmamaktır.

...

Demek ki Müslüman Türk, yani Osmanlı terbiyesinde edep ilk önce Allah ile kul arasında başlıyordu. Resûlullah Efendimiz (s. a. v.), diğer resûller, nebîler, velîler, Ashâb-ı Kirâm ve Selef-i Salihîn, mertebe ve makamlarına göre, 1400 seneden beri aynı hürmeti, aynı sevgi ve merbutiyeti Osmanlı’dan görüyorlardı.” (s. 7-8)

Yukarıda belirtilen ana fikir etrafında Ayaşlı, saray hayatı, adab ve erkânı üzerinde anlatımını yoğunlaştırır. Yazarın edep konusundaki hassasiyetini, kitabı okuyan herhangi bir kimse satır aralarından rahatlıkla çıkarabilir.

Münevver Ayaşlı, tanıkları arasında bulunduğu bir hayatı, adab-ı muaşeretini – biraz da nostalji ile- ele alırken saray ağırlıklı olmak üzere çeşitli hikâyeler, anekdotlar ve zaman zaman da fıkralarla anlatımını zenginleştirmiştir. Yazar, yakından tanıma fırsatı bulduğu hanedan mensupları sayesinde de, saray hayatının ışıltısını ve ihtişamını canlı örneklerle anlatabilmiştir.

Edep Yâ Hû’nun başında da “müsennâ”⁷⁶ tarzda yazılmış bir sülüs “Edep Yâ Hû” hattı bulunmaktadır. Yine kitabın sonunda ta’lik hatla yazılmış bir levhada Hz. Mevlâna’ya ait bir dörtlüğe yer verilmiştir. Ayrıca kitap boyunca başlıklara uygun olarak çeşitli resimler de yer almaktadır. Bu resimlerden bazıları Osmanlı günlük

⁷⁶ *Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri, Terimleri Sözlüğü*’nde “müsennâ” kelimesinin karşılığı olarak şu ifadelerle yer verilmiştir: “İkili, karşılıklı, çift yazı stili: ‘Aynalı’ da denilir. Harfler, kelimeler bu tarzla yazılabildiği gibi cümleler de bu şekilde kaleme alınabilir. Düz ve sade olarak yazılanların yanı sıra giriftli, istifli olarak kompoze edilenler de çoktur. ‘Mütenâzir’ da denilir. Müsennâ yazılar daha çok Sülüs, Ta’lik, Reyhânî, Kûfî ile ve bunların ‘Celî’ tarzlarıyla teşkil edilirler. (Özönder, 2003: 147)

hayatına ilişkin gravürler, ev eşyası fotoğrafları, bazıları saray yahut konakların dış ve iç mekân fotoğraflarıdır. Bu levha ve resimler, kitabın içeriğini zenginleştirdiği gibi okuyucuların zihninde bazı konuları somutlaştırmaktadır.

Haminne'nin Suret Aynası ise Münevver Ayaşlı'nın şahsen tanıdığı veya merakı dolayısıyla takip ettiği isimler üzerine görüşlerini dile getirdiği denemelerden oluşan bir portreler kitabıdır. Kitap, Ayaşlı'nın vefatından sonra, 2009 yılında, yazarın telif haklarının sahibi olan Timaş Yayınevi tarafından derlenen yazılardan oluşturulmuştur. Çalışmanın başına “Önsöz Yerine” üst başlığıyla konulan “Boğaziçi’nde Bir Güzel Haminne: Münevver Ayaşlı” başlıklı yazı, Beşir Ayvazoğlu’na aittir. Yazıda Münevver Ayaşlı'nın hayatına ve eserlerine dair okuyucuyu yeteri kadar bilgilendirecek ayrıntılar bulunmaktadır. Bu kapsamlı önsözün ardından kitabın metnine geçilmiştir.

Kitapta beliren simaların çoğu bu ülkenin sanatçısı veya siyasetçisidirler. Bununla birlikte yazarın kalemi Batı'nın ve Doğu'nun ilgi çekici isimlerine kadar da uzanmıştır. Seçkin bir çevrede yetişmesi ve evliliği sayesinde zamanın pek çok önemli ismini ya yakından tanımış yahut haklarında çokça okuyup dinlemiş olan Ayaşlı, gördüklerini, bildiklerini okurlarıyla gerek gazete sütunlarında gerekse dergilerde okuyucularla paylaşmıştır.

Ayaşlı, bu tür yazıları tarihe bir not düşmek maksadıyla kaleme almıştır. Amacı, beğensin beğenmesin tanıdığı kimseleri, tarih kitaplarında bulunmayacak özellikleriyle okura anlatmaktır. Yazarın Abdullah Uçman'a verdiği röportajda söyledikleri bu tavrını açıklar niteliktedir:

“Biliyorsunuz tarih, işte filân sene harb olmuş, filân kral düşmüş, orası cumhuriyet olmuş, filân zafer kazanılmışın yanında, kralın sevdiği kadın kimdi, efendim yaşayışı nasıldı diye ortaya çıkarmaktır. Meselâ Türkiye’de Evliya Çelebisiz bir Türk tarihi çok ciddi fakat çok kuru kalan bir tarih olurdu. Tıpkı Fransa’da Saint Simon diye bir zat çıkıyor ve bütün XVIII. Asır Fransa’sını dedikodularıyla, rivayetleriyle iç hayatını yazan bir adam çıkıyor ki, hakiki tarihçilerden daha çok bunların kitapları kapışılıyor ve gündelik tarih bularla anlaşılıyor.” (Uçman, 1977b: 21,22)

Yukarıdaki satırlarda da ifade edildiği gibi Ayaşlı, verdiği klasik biyografi bilgilerinin yanında renkli portreler çizme gayretindedir. Böylece Yahya Kemal’in taş-

ralılığı, Lüsyen Hanım'dan ayrı düşen Abdülhak Hamit'in derbeder hâlleri, Ömer Faruk Efendi ile Sabiha Sultan'ın aşkı, Kraliçe Elizabeth'in ailesiyle ilgili dedikodular vb. yazarın kaleminden okuyucularına yansımıştır.

Münevver Ayaşlı'nın deneme kitapları, içeriklerinin zenginliği, açık anlatımı ve yansıttığı dönem özellikleriyle ilgi çekici çalışmalardır.

3.6. İnceleme Yazarlığı

Yazarın tarihe olan ilgisi, onu bu alanda yazmaya yöneltmiştir. Tek inceleme kitabı olan *19. Asır-Teşrini Sani ve Ötesi-Kıbrıs ve Fetvası*, son dönem Osmanlı ve Cumhuriyet tarihi hakkındaki okumalarının sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu tarihin yakın tanıklarından biri olan Ayaşlı'nın eseri, şahsi duygu ve düşüncelerinden bağımsız değildir. Nesnellik ölçütüne uymayan bir tarih çalışması olarak dikkatle okunması gerekir. Yazarın amacı da tarafsız bir tutum sergilemekten ziyade inandığı doğrultuda yazmaktır. Diğer edebi türlerde verdiği eserlerle bir arada düşünüldüğünde Münevver Ayaşlı'nın fikri yapısı da böylece ortaya çıkmış olur.

3.6.1. *19. Asır-Teşrini Sani ve Ötesi-Kıbrıs ve Fetvası*⁷⁷

19. Asır-Teşrini Sani ve Ötesi-Kıbrıs ve Fetvası, Ayaşlı'nın tek inceleme kitabıdır. Yazarın başlığından da anlaşılacağı üzere üç ayrı konuyu ele aldığı eser, Babıalide Sabah gazetesinde kaleme aldığı yazı dizilerinin kitaplaştırılmasıyla meydana gelmiştir. Kitabı oluşturan konulardan “19. Asır” 13 Mart-27 Mayıs 1970 tarihlerinde, “Teşrini Sani ve Ötesi” 8-21 Kasım 1969 tarihleri arasında ve “Kıbrıs Meselesi” de 24-27 Kasım 1969 tarihlerinde sözü elden gazetede yayımlanmıştır.

3.6.2. *Konu ve Fikirler*

19. Asır-Teşrini Sani ve Ötesi-Kıbrıs ve Fetvası isimli kitap, Münevver Ayaşlı'nın bir tarih denemesidir. Adından da anlaşılacağı üzere yazar, eserinde genel olarak Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyıl başlarında karşı karşıya geldiği hadiseleri ele almaktadır. Bu olaylardan farklı olarak, yazarın değindiği bir başka konu ise, II. Selim zamanında Kıbrıs adasının fethi ve bu fetih için dönemin şeyhülislamı tarafından verilen fetvadır.

⁷⁷ *19. Asır-Teşrini Sani ve Ötesi-Kıbrıs ve Fetvası*, Dede Korkut Yay. , İstanbul 1971.

Önsözde, kitabını “gurbet diyarında yapayalnız, vatan hasretiyle yanan ve iki sene evvel⁷⁸, ancak ölümle bu vatan hasretini söndürebilen ve Allah’ına kavuşan Şehzade Ömer Faruk Efendinin aziz ve mübarek ruhuna” (s. 7) ithaf ettiğini dile getiren Münevver Ayaşlı, şehzadenin kendisi için imzaladığı askeri üniformalı bir fotoğrafını da eserinin başına koymuştur. Ayrıca eserin önsözünde yazar, kitapta zikredilen meselelerle alâkalı açıklamalarda bulunmuştur. Buna göre kitabın ağırlık merkezini 19. asır Osmanlı tarihi oluşturmaktadır. Zira yazar, Osmanlı Devleti’nin 20. yüzyılda karşılaştığı acı sonun, 19. yüzyılda meydana gelen hadiselerle yorumlanabileceğini düşünmektedir. Yazar, ikinci olarak “Teşrini Sani ve Ötesi” bahsinde ise Osmanlı hanedanının memleketten ihracını işleyeceğini belirtir. Kitabın sonunda yer alan “Kıbrıs ve Fetvası” bölümünden, önsözde bahsedilmemiştir.

Önsözde yer alan izahtan sonra Ayaşlı’nın “Şahinimizi Uçurduk” başlıklı bir yazısı bulunmaktadır. Bu yazı, Ayaşlı tarafından, kitabını ithaf ettiği Şehzade Ömer Faruk Efendi’nin sürgündeki vefatı üzerine kaleme alınmıştır.⁷⁹ Yazar, Ömer Faruk Efendi’nin güzelliği, cesareti ve vatanperverliğini dile getirdiği yazıda, şehzadenin İstiklâl Savaşı’na katılmak için İnebolu’ya kadar geldiği hâlde Ankara hükümeti tarafından geri gönderilişiyle kanatlarının kırıldığını bildirir. Ardından hanedanın yurt dışına çıkarılmasıyla başlayan 45 yıllık sürgün hayatı, şehzadenin vefatıyla sona ermiştir. Osmanlı hanedanına yürekten bağlı olan yazar, üzüntüsünü şöyle dile getirir:

“Başın sağolsun Türk Milleti!..

Bir daha ne böyle Hânedan ve ne de böyle bir şehzade görmeyeceksin!

Şehzadem, siz de gurbet zindanlarından ancak can pahasına kurtuldunuz. ŞEHÂDETİNİZ mübarek olsun.

Mezarınıza çiçekler, buketler, çelenkler değil, size bir avuç vatan toprağı yeter...”(s. 11)

Yazının ardından, yukarıda bahsettiğimiz, şehzadenin İnebolu’dan geri çevrilmesine ilişkin telgrafın fotokopisi de kitaba konmuştur. Bu, Ömer Faruk Efendi’nin Ankara’ya gelmek için müsaade istemesi üzerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi Rei-

⁷⁸ Kitap, 1971 yılında basılmıştır. Şehzade Ömer Faruk Efendi, bu tarihten iki yıl önce, 28 Mart 1969’da, vefat etmiştir.

⁷⁹ Bu yazı, 3 Nisan 1969 tarihli *Babıalide Sabah* gazetesinde “Şahinimizi Kal’adan Uçurduk” başlığıyla yayımlanmıştır.

si Mustafa Kemal Paşa tarafından gönderilen telgrafın fotokopisidir. Diğer sayfada da bu telgraf metninin sadeleştirilmiş ve kısaltılmış hâli günümüz alfabesiyle verilmiştir.

“Adres: İnebolu’da Şehzade-i Necabet Penah Ömer Faruk Efendi Hazretlerine.

Telgraf name-i necabet penâhilerini kemâli memnuniyetle aldık. Zatı fâhimelerinin Anadolu’ya teşrif buyurmalarının... tarihte müessif emsalleriyle sâbit olduğu için saltanat-ı seniyye arasında bazı sû-i telâkkiye mahal verebileceği ve vahdeti tamme halinde bulunan millî efkârı teşevvüşe düşürmek suretiyle de bir çok gâileler açacağı muhakkak olduğundan, vatan ve milletin bütün hânedan-ı saltanat-ı seniyye erkânının hizmetlerinden istifade edecekleri zamanın hülûluna intizaren... şimdilik İstanbul’da oturmanız, vatan ve millet menfaati îcabı görüldüğünü maal ihtiram hürmetlerimle arz olunur efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

Mustafa Kemal

27 Eylül 1337”

Bu vesikanın ardından kitabın asıl metnine geçilmiştir.

“19. ASIR” başlığı altında, bu yüzyılda gerçekleşen belli başlı olayları irdeler M. Ayaşlı. İç ve dış gâilelerin fazlasıyla görüldüğü bu dönemin Osmanlı padişahları ve icraatları hakkında bilgi verir. Fakat bunlardan önce, devletin durumu ve dönemin aydınları hakkında küçük bir girizgâh yapar. Yazar, 19. asır içinde iyi devlet adamları yetişmiş olduğu hâlde, vaziyetin kötüye gitmesini “mes’uliyeti olmayan kimse-ler[in], en iyi vatanseverlik hislerine rağmen” devlet işlerine karışmasından kaynaklandığını düşünür. (s. 16-17) Bu kişiler içinde aydınlar (özellikle de Namık Kemal ve Ziya Paşa) ön plana çıkmakta ve yazarın bütün öfkesini üzerilerine çekmektedirler. Münevver Ayaşlı, dönem aydınlarının vatanperverliğinin şahsî hesaplarının gerisinde kaldığını düşünmektedir. Yazar, “Tavus kuşu gibi kendi güzelliklerine mağrur, salına salına” dolaşan, “alâmet-i farikaları bencillik” olan aydınların, monarşiler benliğe gem vurduğu için “şuuralt[lar]ında Cumhuriyetçi” fikirler beslediklerini ve bu yüz-

den, iyi idarecilere rağmen memnuniyetsizlik gösterdiklerini söyler. Ayaşlı, böylelikle devlete zarar verdiklerini düşündüğü “iki beyit yazıp kendisini devletin sahibi gören zavallılar”(!) hakkındaki iddialarını şöyle sürdürür:

“İşte memlekette nüfuzu ve tesiri olan bir guruh, memleket düşmanlarının bilmeyerek adamı ve beşinci kolu vazifesini görüyorlardı. Zaten bu beşinci kolun vazifesi; memlekette huzursuzluğu yaymak, memnun olmayanların adedini çoğaltmak, esen zehirli havayı bütün memleket sathına teşmil etmek ve devleti temsil edenlerin maddî ve manevî bütün gücünü sabote etmektir.

...

Şayan-ı hayrettir ki, bu saraya başkaldıran vatan ve hürriyet kahramanı geçinen kimseler, karanlık, küf ve ufûnet kokan, yılanların, çıyanların, akreplerin yuva kurdukları localara bende, has bende oluveriyorlardı.” (s. 18-19)

Münevver Ayaşlı, dönem aydınlarına verip veritirdikten sonra 19. yüzyıl hadiselerini ele almaya başlar. Sırasıyla III. Selim, II Mahmut, II. Abdülmecid ve Abdülaziz dönemlerinin önemli iç, dış gelişmelerini kronolojik olarak anlatır. Yazarın ele aldığı başlıca olaylar şunlardır: Kavalalı Mehmed Ali Paşa isyanı, yeniçeri ocağının ilgası, Tanzimat’ın ilanı, Kırım Harbi, Sultan Abdülaziz’in Mısır ve Avrupa seyahatleri.

Ayaşlı, “Nizam-ı Cedid” adlı yeni bir ordu kurarak Yeniçeri ocağını aleyhine çeviren, “Bu işlere sebep benim hilmimdir.” diyen III. Selim’in, tahttan indirildikten iki yıl kadar sonra katledildiğini anlatır. Bu olayların ardından Alemdar Mustafa Paşa tarafından tahta çıkması sağlanan II. Mahmud döneminde, “Nizam-ı Cedid” ordusunun 1808’de “Segban-ı Cedid” adıyla yeniden kurulduğunu belirtir. 1826’da ise “Vaka-i Hayriye” olarak tarihe geçen Yeniçeri ocağının ilgasının nasıl gerçekleştirildiğinden bahseder. Ayrıca, bu sıralarda isyan ederek, Osmanlı Devleti’ni çok zor durumda bırakan Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın oğlu İbrahim Paşa’nın ordusuyla Kütahya’ya kadar gelmesi üzerine, padişahın ancak Ruslarla anlaşarak devleti korkunç bir sondan kurtarmış olmasını da esefle anlatır.

I. Abdülmecid döneminin en önemli olayı şüphesiz Tanzimat’ın ilan edilmesidir. Yazar da bu meseleyi sebepleri ve sonuçları itibariyle, ama fazla derinlikli olma-

arak ele alır. Tanzimat'ın ilanının hangi şartlarda gerçekleştiğini dile getiren yazar, iç ve dış baskıların arttığı bir dönemde yapılan bu reform hareketinin siyaseten yerinde olmakla birlikte toplumsal ve ekonomik açıdan tartışılır olduğunu düşünmektedir.(s. 42-47)

Sultan Abdülaziz döneminde yazar, sultanın Mısır ve Avrupa seyahatlerini ayrıntılı bir şekilde ele alır. Sultan Abdülaziz'in Avrupa'da uğradığı her durağı, kimlerle nerede görüştüğünü de anlatır.

Ayaşlı, daha sonra 1865'te kurulan Yeni Osmanlılar Cemiyeti konusunu açar ve başta veryansın ettiği isimlere acımasız eleştiriler yöneltmeye devam eder. Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi, Agâh Efendi, Şinasi'yi "şımarık" olmakla suçlar. Bir ihbar neticesinde İstanbul'dan Paris'e kaçarak Mısır Prensi Mustafa Fazıl Paşa'nın himayesinde bir müddet faaliyet gösteren ve mason olduklarını belirttiği bu isimler hakkında şunları söyler:

"Bu serdengeçtiler ne istiyorlardı? Saltanat müessesisiyle devleti yıkmak, devleti yıkmakla da VATANI yok edeceklerini bilmiyorlar mıydı?!!

...

Yüz k[ü]sür sene bunların vatanperverliğini duyduk, okuduk. Yeter artık... Maskelerinin düşmesi ve hakiki hüviyetlerinin meydana çıkması lazım. Son derece de haris, ikbal ve menfaatperest olan bu kimselere 100 sene aldandık." (s. 77-78)

Cemiyetin "Nizâm-ı serbestâne, Kanun-ı Esâsî ve Meclis" talepleri olduğunu belirten Ayaşlı, üyelerin aralarında da çeşitli ihtilâflar bulunduğundan bahseder. Yeni Osmanlılar hareketi, nihayet üyelerinin aftan yararlanarak İstanbul'a dönmeleri üzerine sona ermiştir. Yazar da yorumlarını şu şekilde tamamlar:

"Bizde ilk Meşrutiyet teşebbüsü işte böyle bir dağılma ile nihayet bulmuş, Avrupa'da bilhassa Fransa'da birçok ateşli neşriyat yapanlar memlekete dönünce Mutlakıyyet idaresinden birer memuriyet almış, içlerinde kaside ve hatta jurnal yazarlar bile olmuştur. Velhasıl "Yeni Osmanlılar Cemiyeti" nihayet tefessüh edip gitmiştir. Yalnız Garp taklidi bir Meşrutiyet ve Demokrasi fikirlerinin yayılmasında bu teşebbüsün büyük bir tesiri bulunduğu muhakkaktır." (s. 84-85)

Bu bahsin ardından Sultan Abdülaziz dönemi olaylarına kaldığı yerden devam eden yazar, Sultan'ın halli ile ilgili olarak ayrı bir başlık açar. Yazarın “büyük felâket günü” olarak adlandırdığı bu olay, sonu oldukça kanlı bitecek hadiselerle sebep olmuştur. Sultanın halli için verilen fetva metnine de yer veren Münevver Ayaşlı, Abdülaziz'in tahttan indirilmesi, Dolmabahçe'den alınarak Topkapı Sarayı'na nakledilmesi sırasında yaşananları da oldukça dramatik bir şekilde anlatmıştır. Ardından Sultan V. Murat ve kısa süreli saltanatı hakkında malumat veren yazar, daha sonra Abdülaziz'in şehit edildiği iddiasını gündeme taşır. Günümüz tarihçileri arasında da tartışılan bu meseleyi ayrıntısıyla ele alan Ayaşlı, II. Abdülhamit zamanında, bu olayı hükme bağlamak için kurulan “Yıldız mahkemesi”ndeki ifadelere de başvurarak, sıraladığı otuz bir maddelik delille de sultanın şehadetini ispat etmek ister.

Abdülaziz Han'ın hallinde en büyük role sahip Hüseyin Avni Paşa'nın öldürülmesi konusuna da değinen Ayaşlı, daha sonra Sultan V. Murat'ın tecennünü ve II. Abdülhamit'in “cülûs”unu (tahta çıkışını) ele alır. Yazar, çok sevdiği ve devrinde doğmuş olmakla övündüğü II. Abdülhamit Han'ı⁸⁰, diğer padişahlara göre daha ayrıntılı ele almıştır. Bazı tarihi şahsiyetlerin kahramanlaştırılırken bazılarının da haksız hücumlara uğradığını düşünen yazara göre II. Abdülhamit de haksızlığa uğramış bir padişaktır. Daha bölümün başında II. Abdülhamit'in adını büyük puntolarla ve “ULU HAKAN” sıfatıyla yazdıktan sonra, ardından iktidara gelen “İttihatçılar”ı “enkazcı” olmakla suçlar devletin yıkılmasından onları sorumlu tutar. (s. 153) Yabancı devletler tarafından ortaya atılan “Le Souldan Rouge (Kızıl Sultan)” lakabının Ermeni propagandası olduğunu belirten yazar, bu sözün iç siyasette kullanılmasını da eleştirir. (s. 155)

II. Abdülhamit döneminin önemli olayları arasında öncelikli olarak I. Meşrutiyet'in ilanı, Mithat Paşa'nın sadareten alınıp Brindizi'ye sürülmesi işlenmiştir. 23 Kanunuevvel 1876'da Meşrutiyet'i ilan eden padişah, bir ay geçmeden meşrutî idarenin savunucusu Mithat Paşa'yı sadaret makamından azletmiştir. Yazar, Mithat Paşa hakkında öne sürülen ve aralarında Mithat Paşa'nın “Bu zamana kadar Âl-i Osman dendi, bundan sonra Âl-i Mithat dense ne olur?” gibi sözler sarf ettiği yönündeki

⁸⁰ Aynur Mısıroğlu, bir yazısında Münevver Ayaşlı'dan bahsederken “Hamîdî nüfus kâğıdına sahip olmakla her vesileyle iftihar edecek derecede bir tarih şuuru taşıyordu.” ifadesini kullanır. (2007: 25)

iddialara kitabında yer vererek, bu azlin ve sürgünün yerindeliğini ispat etmeye çalışır. (s. 168-171)

II. Abdülhamit döneminde karşılaşılan bir diğer önemli konu, “93 Harbi” de denilen Osmanlı-Rus Savaşıdır. Münevver Ayaşlı, bu savaşı, yer yer, savaşa katılmış komutanlardan alıntılar yaparak, Anadolu ve Rumeli cephelerini ayrı ayrı anlatmıştır. Özellikle Rumeli cephesinde, Osman Paşa’nın komuta ettiği Plevne müdafaasını, pek çok ayrıntısına inerek yer yer dramatik bir üslupla ele almış ve Paşa’nın kahramanlığını dile getirmiştir. Yazar, yenilgimizle sonlanan savaşın ardından yapılan Ayastefanos ve Berlin antlaşmalarının esaslarına kitabında yer vermiştir.

Ayaşlı, daha sonra, II. Abdülhamit’in Yıldız Sarayı’nda kurduğu, Sultan Abdülaziz’in ölümünü araştıran mahkemenin safhalarından bahseder. Mahkemenin kurulmasını tabii bulan yazar, Yıldız Sarayı’nın kullanılmasının yanlışlığını vurgular. Mithat Paşa’nın sorgusunu ve aldığı sürgün cezasını anlattıktan sonra, Paşa’nın Taif’te öldürülmesi meselesine geçer. Bugün de belirsizliğini koruyan bu cinayetin II. Abdülhamit’e karşı kullanıldığını düşünen Ayaşlı, öldürüldüyse bile, bunun geçerli bir sebebi olduğunu iddia eder. (s. 219-220)

Yazarın bundan sonra ele aldığı konular, 19. yüzyılın sonlarından itibaren huzursuzluk yaratan Ermeni meselesidir. Yüzyıl sonunda Doğu Anadolu’da isyanlar çıkaran Ermenilerin 1895 itibariyle İstanbul’da gerçekleştirdikleri saldırılara da değinen yazar, II. Abdülhamit’in bu meseleyi iç ve dış siyaset arenasında nasıl halletmeye çalıştığını anlatır.

Münevver Ayaşlı’nın 19 yüzyıl içinde ele aldığı son konu ise Girit meselesi üzerine çıkan Osmanlı - Yunan Savaşı ve Osmanlı Devleti bu savaştan zaferle çıktığı hâlde kısa bir süre sonra Girit’in muhtariyetinin ilan edilmesidir.

Yazar, 19. yüzyıl içerisinde yaşananlar hakkında kısa bir yorum yaptıktan sonra padişahların, komutanları ve askerleri minnetle anar ve hepsine rahmet dileyerek sözlerini bitirir.

Kitabın ikinci kısmı, hanedan için sıkıntılı günlerin başlangıcı sayılabilecek, 1 Teşrinisani 1922 tarihinde, saltanatın kaldırılması suretiyle Osmanlı Devleti’nin tam olarak sona erişine işaret eder şekilde “Teşrini Sani ve Ötesi” adını taşımaktadır. Ayaşlı, bu hadisenin bütün dünyayı ilgilendirdiğini, bir devrin açılıp bir devrin kapandığını dile getirir. Yazar, bu karardan bir müddet sonra, “sâbık” sultan Vahdet-

tin'in ülkeyi terk etmesi hakkında çeşitli yorumlar yapıldığını söyler ve ardından İsmail Hami Danişment'in *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*'nden Vahdeddin şahsiyeti hakkında alıntılar yapar. Bunlar, Vahdedin'in ne kadar namuslu bir insan olduğunu ve İngiliz gemisiyle ülkeden ayrılırken dahi şahsi servetine neredeyse hiç el uzatmadığını bildiren ifadelerdir.

Ayaşlı, "sâbık" sultanın gitmesinin ardından "hıyanet-i vataniye" ile suçlandığını ve onun yerine Abdülmecit Efendi'nin halife ilan edildiğini bildirir. 1924'te hilafet de ilga edilir ve Osmanlı hanedanı yurt dışına çıkarılır. Yazar, klasik bir tarih kitabının bu "feci hikâye"yi burada sonlandıracağını ifade eder. Tarih kitaplarına geçmeyen nice olayların, şahitlerinin de birer birer bu dünyadan ayrılmalarıyla bilinmezlikler içinde kalacağını düşünen yazar sözü bizdeki hatırat edebiyatı eksikliğine getirir:

"Binaenaleyh bugün 1924 senesi tarihi vak'asını yazmak güç olduğu gibi yarın daha güç olacak, belki de imkânsız hâle gelecektir.

Zira, bütün Şarkta olduğu gibi Osmanlı Hanedanının erkek ve kadınlarında, hatırat yazmak ve bunları tarihe doğru intikal etmelerini sağlamak gibi bir düşünce ve külfet sahibi olmamışlardır." (s. 262)

Bu noktadan sonra konu, yeniden Abdülmecid Efendi'nin halife ilan edilmiş sürecine döner. Yazarın bildirdiğine göre, Abdülmecid Efendi'nin Ankara hükümetinden bazı istekleri olduğu gibi Ankara hükümeti de kendisine hudutlarının neler olduğunu bildirmişti. Ayaşlı, *Nutuk*'tan da alıntılar yaparak Atatürk'ün Abdülmecid Efendi'nin bazı taleplerinden hoşnut olmadığını dile getirir.

Münevver Ayaşlı, daha sonra Abdülmecid Efendi'nin nasıl yurt dışına çıkarıldığını bir "risale"den nakleder.⁸¹ Abdülmecid Efendi ile zamanın valisi ve polis müdürü arasında geçen diyalogların da yer aldığı, dramatik bir üslupla, kaleme alınmış bu risalede, yazarın kimi zaman eleştirdiği bölümler bulunmaktadır. Abdülmecid Efendi'yi ikna etmek için, vali ve polis müdürünün Ankara'dan geldiğini söyledikleri sahte bir telgraf sunmaları, buna örnek gösterilebilir. Yazar, buna çok kızmıştır:

"Bu iki sahtekâr (velev, işi kolaylaştırmak ve emri, Ankara'nın emrini tatbik etmek için dahi olsa) böyle bir vahim mes'uliyetin altına nasıl

⁸¹ Bu "risale"nin kim tarafından yazıldığı veya başlığının ne olduğu kitapta belirtilmemiştir.

girerler ve bu sahtekârlıktaki cesaret ve cür'etlerini nasıl tatbik ederler?
Bu iki sahtekâr Haydar ve Sadettin Bey bu sahtekârlıklarının cezasını görmüşler midir? Hayır.” (s. 276-277)

Münevver Ayaşlı, daha sonra “son halifenin son beyanâtı”nı, emniyet müdürlüğü ve İstanbul müftülüğünün konuyla ilgili beyanatlarını da risalenin sonuna ekler. Yurt dışına çıkarılan hanedan mensuplarının vatan hasreti içindeki “hazin hayat”larının hâlâ sürmekte olduğunu belirterek sözlerine son verir.⁸²

Kitabın üçüncü ve son bölümü “*Kıbrıs ve Fetvası*” başlığını taşımaktadır. M. Ayaşlı, İsmail Hami Danişment’in Kıbrıs Adası’nın İslam ve Türk tarihlerindeki yerini ele aldığı bir yazısından uzunca bir kısmı naklederek yazısına başlar. Bu alıntılarda, “Kıbrıs’ın yalnız Osmanlı tarihi çerçevesi içinde değil, İslam tarihi çerçevesi içinde, Hilâfetin varisi olmamız dolayısıyla, bizimle dinî bağılılığı”ndan bahsedilmekte ve ayrıca “etnik bakımdan da adanın Yunanistan’la alâkası olmadığına tarihî delilleri verilmektedir.” (s. 288-289)

Maddeler hâlinde sıralanan tarihi delillerin ardından bir de II. Selim zamanında adanın fethi için zamanın şeyhülislamı tarafından verilen fetva metni de kitaba alınmıştır.

Bundan sonra, Ayaşlı’nın adanın 1970’lerdeki durumunu ele aldığını görmekteyiz. 1878’de, II. Abdülhamit döneminde İngiltere’nin fiili işgali altına giren Kıbrıs’ın, Lozan konferansında hukuken kaybetmemizin sorumlusu olarak ismet Paşa’yı gösteren yazar, onu “mirasyedi” olmakla ve Musul gibi Kıbrıs’ı harcamakla suçlar. (s. 297)

Ayaşlı’ya göre, Demokrat Parti hükümetinin dışişleri bakanı Fatin Zorlu ise Kıbrıs meselesinin lehimize sonuçlanması için çok uğraşmıştır. 27 Mayıs darbesiyle Zorlu’nun görevinden alınarak idam edilmesini eleştiren yazar, onun görevi başında tutulması gerektiğini düşündüğünü belirterek kitabını sonlandırır.

3.6.3. *Dil ve Üslup*

Münevver Ayaşlı, kitabını üç ana konu üzerine kurmuştur Fakat kitabın sonunda yer alan, içeriğe dair bilginin bulunduğu “Fihrist”te böyle bir bölümlenme görül-

⁸² Kitap yayımlandığı sırada hanedanın hanım üyeleri sürgünden dönmüş bulunuyorlardı. (16 Haziran 1952’de çıkarılan bir kanunla hanedan mensubu hanımların hakları iade edilmiştir.) Hanedanın erkekleri için ise 1974 yılında, yani kitabın yayımlandığı tarihten üç yıl sonra, bir af çıkarılarak, vatanlarına dönmelerine izin verilmiştir. (Bardakçı, 1991: 7)

memektedir. “Fihrist”e göre, “Önsöz” hariç kitap, 42 bölümden oluşmaktadır. Bununla birlikte “Fihrist”te belirtilmeyip kitap içinde karşımıza çıkan bazı başlıklar da bulunmaktadır. Başlıkların pek çoğunda farklı puntoların tercih edilmesi, bazı başlıklardan sonra, gerekmediği hâlde sayfa boşluğu verilirken bazılarında lüzumuna rağmen verilmemesi, kitap içinde bir düzensizliğe sebep olmuştur. (Timaş Yayınları, kitabı yeniden basarken bu ayrıntılara dikkat göstermiş, başlıklar daha açık bir biçimde belirtilmiş ve bu da kitabın daha okunaklı olmasını sağlamıştır.)

Ayaşlı, 19 ve 20. yüzyılda devletin başında bulunmuş padişahların doğum ve ölüm tarihlerini, tahtta geçirdikleri süreyi detaylarıyla birlikte verdiği gibi, onların aldığı eğitimi, kişiliklerini de tanıtır. Kitapta yer alan olayların tarihlerini gün gün verecek kadar ayrıntıcı bir tutum sergilemekle beraber, yazarın bazı konularda yüzeysel bir yaklaşım sergilediği gözden kaçmamaktadır. (Yukarıda örneğini verdiğimiz Tanzimat meselesinde olduğu gibi.) Verdiği tarihler, ele aldığı olaylar hakkındaki bilgiler de çeşitli tarih kitaplarından yaptığı nakillerden oluşmaktadır. Yazar, yararlandığı kaynaklardan kitabında şöyle bahseder:

“Bu yazıyı yazabilmekliğimi; İsmail Hami Danişmend, İsmail Habib ve Ahmet Hamdi Tanpınar’ın eserlerine borçluyum. Bilhassa aziz dostum, üstad ve zamanımızın en büyük tarihçisi olan İsmail Hami Danişmend Beyefendi merhuma medyunum. Zira kendi mütâlaa ve fikirlerim hariç, bütün tarihi bilgileri kâmilen kendisinden aldım ve olduğu gibi naklettim. Burada bir kere daha kendisinin manevî huzurunda alenen minnet ve teşekkürlerimi teyid etmeyi bir borç bilirim.” (s. 252)

Yukarıdaki satırlarda adı geçen isimlerden İ. Hami Danişment’in ismi kitap boyunca birkaç kez, İ. Habib Sevük’ün ismi bir kez anılmış olduğu hâlde Tanpınar’ın adı hiçbir bölümde geçmemektedir. Yazar, Tanpınar’dan yaptığı alıntılarının kaynağını göstermediği gibi, Danişment ve Sevük’ün eserlerinin de hangisinin hangi sayfalarından nakiller yaptığını belirtmemiştir. “Teşrinisani ve Ötesi” başlıklı bölümde de söz konusu olan risalenin kime ait olduğu hakkında kitapta hiçbir bilgi bulunmadığını belirtmiştik. Kaynakların açık bir şekilde gösterilmediği kitapta yer alan ifadelerin hangisinin yazara, hangisinin adı geçen tarihçilere ait olduğu ise çoğu zaman anlaşılamamaktadır.

19. Asır-Teşrini Sani ve Ötesi-Kıbrıs ve Fetvası isimli kitap, dil itibariyle bugünkünden farklı bir anlayışın eseridir. Gerek günümüzden otuz sekiz yıl önce basılmış olması gerekse yazarının bir Osmanlı bakiyesi olması, kitapta bugünkü neslin okurken anlayamayacağı ifadelerin bulunmasına sebep olmuştur. Yazarın alıntı yaptığı kimi belgelerin dili ise çok daha ağırdır. Hatta bir örnek vermek gerekirse yazar, Tanzimat Fermanı'nın giriş bölümünü kitabına koyduktan sonra, “gençler ve orta yaşlılar” tarafından anlaşılamayacağı düşüncesiyle metinde ne demek istendiğini kısaca anlatmak gereği duyar. (s. 49)

Genel itibariyle açık ifadelerin kullanıldığı kitap boyunca rastlanılan bazı uzun cümlelerdeki özne, yüklem, nesne uyumsuzlukları, okumada aksaklıklar meydana getirebilmektedir. Örneğin şu cümle:

“Sultan Abdülaziz’e, Bâb-ı Âli’ye kafa tutanlar, sonradan, muhakak imparatorluğumuzu yıkmak, parçalamak isteyen ve bu kadar sarstığı kâfi değilmiş gibi, hâlâ Türk aydınları Mehmed Ali’nin torunu Mustafa Fazıl Paşa’ya kapılanıyorlar; ona kul, köle ve bende oluyorlardı.” (s. 78)

Yukarıda okunurken de anlaşılacağı gibi, altı çizili sözcüklerin dil bilgisine uygun bir şekilde bir araya gelmediği açıktır. Bu tür dil kusurları zaman zaman okuyucuyu yorsa da kitabın bütününde anlaşılır bir dil kullanılmıştır.

3.6.4. Genel Değerlendirme

Yazar, elbette kitabını bir tarihçi titizliğiyle hazırlamamıştır. Tarihi bilgilerden faydalanarak ele aldığı başlıklar hakkındaki şahsi yorumlarını, fikirlerini dile getirmiştir. Bu yüzden kitapta nesnel bir tutum sergilememiştir.

Yazar, kitap boyunca hanedan üyelerinin tarafını tutar. Söz konusu olayların hemen hepsinde onların masumiyetine ve mesul tutulamayacaklarına inandığı gibi; padişahlara karşı tavır takınan aydınları, yapıp ettikleri yüzünden ağır sözlerle itham eder. Zaman zaman siyasi yorumlar da yapan yazar, görüşlerini oldukça cesur bir şekilde ifade eder. Bu sakınmasız tavrı, yazarlık hayatı boyunca Ayaşlı’da bariz bir şekilde görülür; hatıralarından romanlarına, inceleme yazılarına kadar. Bunu bilmek Ayaşlı’nın eserindeki son derece şahsi tutumlarını da anlaşılabilir kılmaktadır.

Ayaşlı’nın sevdiği, yerdiği kimseleri, tarihi ne şekilde yorumladığını öğrenmek için, bazı dil hataları bulunmakla birlikte, yer yer duygusal bir anlatımın kullanıldığı 19. Asır-Teşrini Sani ve Ötesi-Kıbrıs ve Fetvası adlı kitabın okunması gerekmektedir.

SONUÇ

Tanzimat Döneminden itibaren yüzünü Batı'ya çeviren Türk edebiyatı, özellikle nesir vadisinde yeni türlerle tanışmıştır. Münevver Ayaşlı (1906-1999) da Cumhuriyet devri boyunca olgunlaşan hikâye, roman, deneme, hatırat gibi alanlarda verdiği eserlerle edebiyat tarihindeki yerini almıştır.

Osmanlı'nın son döneminde Selanik'te dünyaya gelen Münevver Hanım, üst düzey bir çevrede yetişmiştir. Balkan Savaşları'nın, Birinci Dünya Savaşı'nın memlekete getirdiği yıkımları, maddi ve manevi sıkıntıları gördüğü gibi Türk milletinin ayakta kalma mücadelesine, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna da şahitlik etmiştir. Çocukluğunu, Suriye ve Lübnan gibi bugün sınırlarmızın dışında kalan topraklarda geçiren Ayaşlı, ilk eğitimini de Halep ve Beyrut'taki Alman okullarında görmüştür. Okul eğitiminin yanı sıra özel dersler alarak Türkçesini de geliştiren yazar, bir müddet devlet hizmetinde de çalışmıştır. Münevver Hanım, eşi Nusret Ayaşlı sayesinde edebiyat ve sanat camiasının önde gelen isimlerini tanıma fırsatı bulmuştur. Onun yazarlık kariyeri ise 1947 yılında *Kadın Gazetesi*'ndeki köşe yazılarıyla başlamıştır.

Münevver Hanım, hem Batı hem Doğu kaynaklı bir eğitimden geçmiştir. Bu, onun için bir avantaj olmuş ve sadece Türkçede değil, yabancı dillerde de yayımlanan kitap, dergi ve gazeteleri takip etmiştir. O, bu sayede geniş bir vizyona sahip olmuştur. Takip ettiği iç ve dış gündemi kimi zaman eserlerine kimi zaman da yazdığı gazetelerdeki köşesine taşımıştır. Yalnız kitapları değil, künyelerini verdiğimiz yazı başlıkları da onun “meşhur merakı”nın göstergeleridir.

Ayaşlı'nın aldığı eğitim ve mensup olduğu kültür dairesi, edebi çizgisini de tayin edici niteliktedir. Ayrıca, sanatta iyinin ve güzelin anlatılmasından ve toplumsal faydadan yana olan Ayaşlı, yazarlığını bu esaslar üzerine kurar. Kendisini toplumun ve tarihin karşısında sorumlu gördüğünden, yazdıkları da bu çerçevenin dışına pek çıkmaz. Bundan dolayıdır ki, yazardaki mesuliyet duygusu ve toplumsal fayda arayışı, yer yer sanat kaygısının önüne geçmiştir, denebilir.

Türk edebiyatının Batılı ürünleriyle ilk gençlik yıllarında tanışan Ayaşlı'nın başlangıçta Reşat Nuri Güntekin, Refik Halit Karay, Halide Nusret Zorlutuna ve Müfide Ferit Tek gibi isimlerden etkilendiği söylenebilir. Bununla birlikte yazarın eserlerinde taklit unsuruna rastlanmaz. Nitekim yazar da sanatta etkilenmenin muhakkak

olduğunu, iyi bir sanatçının aldığı etkileri kendi kişiliğinde eritebilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Münevver Ayaşlı'nın yazılarını besleyen kaynaklar Osmanlı medeniyeti, İstanbul, tarih ve tasavvuttur. Osmanlı medeniyetinin merkezi olup, yazarın da ömrünün büyük kısmını geçirdiği İstanbul kültürü, babası vasıtasıyla küçük yaşlarda tanıştığı tasavvufi literatür ve özellikle son dönem Türk tarihi, eserlerinin arka planını oluşturmaktadır. Yazarın kitaplarında Osmanlı ve İstanbul sevgisi daima öne çıkan unsurlardır.

Bildiklerini yazmamanın korkaklık olduğunu düşünen Ayaşlı, yazarlık hayatı boyunca kalemını çekinmeden kullanmıştır. Yazarın hatıra kitapları, bu açıdan ayrı bir önem taşır. O, 1968 yılında *Başvekilimizi Tanıdım* isimli küçük kitabının ardından, sırasıyla *İşittiklerim, Gördüklerim, Bildiklerim* (1973), *Dersââdet* (1975), *Hatırlayabildiklerim: Avrupai Osmanî Rumeli ve Muhteşem İstanbul* (1990), *Hatırlayabildiklerim: Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru-II Kitap* (1991), *Hatırlayabildiklerim: Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru-III. Kitap* (1994) adlı eserlerini yayımlayarak hatıra edebiyatına büyük katkı sağlamıştır. Bu kitaplarda sanatçı, uzun hayatı boyunca şahit olduğu olayları, tanıdığı simaları açık sözlülükle dile getirmiştir. Bir dünya savaşını, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışını, istiklâl mücadelesini, yeni bir devletin kuruluş aşamalarını ve yeni düzenin yeni insanlarını yakından gözlemleyen Ayaşlı, edindiği izlenimleri kendi dünya görüşünün süzgecinden geçirerek yorumlamıştır. Yaşadıklarını tam tarafsız bir dille nakledememiş olsa da, yazarın gösterdiği samimi yaklaşım, eserlerini değerli kılmaktadır.

Her vesile ile imparatorluk çocuğu olduğunu belirten Ayaşlı'nın hatıralarında da daima bir Osmanlılık vurgusu ve nostaljisi vardır. Bu, eski rejime dönme isteği olarak yorumlanamaz. O, son iki yüzyılda yavaş yavaş yitirilen bir medeniyeti, bir hayat tarzını özlemlerle anmaktadır. Özellikle *Dersââdet* ve *Hatırlayabildiklerim* serisi, yazarın da yerinde bir ifadesiyle “masal gibi” bir geçmiş zaman manzarası çizer. Münevver Hanım, bu masalın kaybına sebep olduğuna inandığı kişileri, fikirleri hatıralarında sert bir dille eleştirir. Yetiştirdiği çevre itibarıyla son yüzyılın önde gelen siyaset ve edebiyat camiasını yakından tanımış olan Ayaşlı'nın hatıra kitapları, bir devri ve onun başaktörlerini, yazarının gözünden günümüze yansıtmakta, okuyucusunu renkli durakları olan bir tarih yolculuğuna çıkarmaktadır.

Münevver Hanım, hatıralarıyla olduğu kadar romanlarıyla da Türk edebiyatında adını duyurmuştur. 1966 Kasımında, *Yeni İstanbul* gazetesinde tefrika edilmeye başlanan *Pertev Bey'in Üç Kızı* adlı romanıyla edebiyat dünyasına giriş yapan yazar, daha sonra bu eserin devamı niteliğindeki *Pertev Bey'in İki Kızı* ve *Pertev Bey'in Torunları* adlı romanları da *Babıalide Sabah* gazetesinde tefrika eder. Ayaşlı, 1976'da *Pertev Bey'in Üç Kızı* adıyla bu seriyi tek cilt hâlinde bastırmıştır. Onun bir diğer romanı, 1987 yılında yayımlanan *Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı*'dir. Roman-çı, anılan romanlarında benzer konuları işlemiştir. Yıkılan bir devletle beraber tarihe karışan bir medeniyetin ve bu enkazın altında can çekişen ailelerin ayakta kalma mücadelesinin anlatıldığı romanlar, bir devrin panoraması gibidir. İstanbul-Ankara hat- tında yaşananların anlatıldığı romanlarda Türk edebiyatının önemli metaforlarından “konak” sembolünün kullanılması dikkat çekicidir. Gerek *Pertev Bey'in Üç Kızı* ne- hir romanında gerekse *Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı*'nda “konak” Osmanlı'ya işa- ret eder. Nitekim konağın yıkılması veya yanması, devletin çöküşü demektir aslında. Bu bağlamda konak elden gider, Osmanlı Devleti tarihe karışır. Konakta yaşayanlar dağıldığı gibi millet de bir müddet ortada kalır. Ya değişime ayak uydurulacaktır ya da yok olunacaktır. Yapılan seçimler, roman karakterlerinin akıbetini belirler. Buna göre, büyük toplumsal değişimlerin insanları da dönüştürdüğü altı çizilen roman- larda, nesiller arasındaki anlayış ve yaşayış farkı, çarpıcı örneklerle anlatılmaya çalışılmıştır. Kahramanlarının çektiği acılara rağmen ümitlerini koruduğu bu eserlerde Ayaşlı, bunalımlardan kurtuluşun manevi değerlere sahip çıkmakla mümkün olacağı mesajını vermiştir. Tanrısal bakış açısıyla ve (O) anlatıcı tipiyle yazılan romanlarında yazar, kendini saklamaz ve zaman zaman karakterlerine yahut okuyucularına sesle- nir. Ayrıca romanın dışına çıkarak verdiği bilgiler ve yaptığı siyasi yorumlarla da kurgusal yapıya gölge düşürür. Yine de Ayaşlı'nın *Pertev Bey'in Üç Kızı* ve *Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı* adlı romanlarının, taşıdıkları nostalji ve melodram havasıyla okuyucuların ilgisini çektiği söylenebilir.

Münevver Ayaşlı'nın roman ve hatıralarındaki nostalji, denemelerinde de bu- lunur. *Edep Ya Hû* (1984), yazarın son devresine yetiştiği Osmanlı hayat tarzına iliş- kin yazılardan oluşmuştur. Osmanlı medeniyetinin “edep” kelimesi çevresinde şekil- lendiği ana fikrini taşıyan eser, bugün temsilcilerini yitirmiş olan bu medeniyeti, hatı- ralar eşliğinde tanıtır. Merkeze İstanbul'un oturtulduğu kitapta, saraydan mahalle

evlerine kadar benzer şekilde görülen âdetler, yeme-içme ve eğlence kültürü anlatılır. *Hamminnenin Suret Aynası* (2009) ise, sanatçının vefatından sonra, Kadriye Kaymaz'ın editörlüğünde hazırlanmış portre denemelerinden ibarettir. Bu portre yazıları Ayaşlı'nın bizzat tanıdığı veya dışarıdan takip ettiği sanat, edebiyat ve siyaset adamlarına dair düşüncelerini içerir. Yerli, yabancı geniş bir yelpazede yer alan bu isimler, yazarın ilgi alanının genişliğini göstermesi bakımından önemlidir.

Kuvvetli bir merak duygusu olan Ayaşlı, özellikle tarihe yönelik okumalar yapmış ve bir de tarih incelemesi kaleme almıştır. *19. Asır-Teşrini Sani ve Ötesi-Kıbrıs ve Fetvası* (1971) adlı eseri, Osmanlı Devleti'nin son iki yüzyılı, Cumhuriyet'in ilanını takip eden süreçte hanedanın yurt dışına sürgün edilmeleri ve tarihi seyirde Kıbrıs meselesi konularını işleyen bir kitaptır. Yazar, bu konuları çeşitli kaynaklardan faydalanarak aktardığı gibi, kendi yorumlarıyla da kitaba renk katmıştır.

Münevver Ayaşlı'nın sağlığında kitap olarak basılmamış ve dergilerde yayımlanan iki hikâyesi bulunmaktadır. Bunlarda işlenen konuların oldukça ilgi çekici olduğu söylenebilir. “Erken Sönen Işıklar”, aldatıcı hayallere kapılarak yanlış ideolojilerin peşinden giden Makedonyalı Müslüman bir gencin hazin sonunu, gerçek bir suikast olayından yola çıkarak anlatır. Hikâye, (Ben) anlatıcı tarzıyla, söz konusu Makedon gencin ağzından yazılmıştır. İkinci ve son hikâyesi olan “Muharrir Hasan Fehmi Bey” ise, yıkılan hayaller üstüne kurulmuştur. (O) anlatıcı tipiyle ve tanrısal bakış açısıyla yazılan hikâye, bahtsız bir Babıâli memurunun macerasını, sonu kötü biten yazarlık hevesini anlatır. İki hikâyede de lirik bir anlatım kullanılmıştır. Romanlarının aksine, hikâyelerinde yazar-anlatıcı kimliğinin dışına çıkmayan Ayaşlı, konuyla ilgili fikirlerini bir makale yazarı gibi doğrudan ifade etmemiş ve böylece kurgusal yapı zarar görmemiştir.

Münevver Ayaşlı'nın dili, son dönem Osmanlı Türkçesinin özelliklerini yansıtır. Bugünün okuyucusu tarafından yadırganabilecek bazı “eski” kelime ve tamlamalar, yazarın üslubunda tabii olarak yer bulur. Ayaşlı, yine aldığı yabancı dil eğitiminin etkisiyle, yer yer Türkçe karşılık bulamadığı ifadeleri yabancı kelimelerle açıklamaya çalışır. Aşırı sadeleştirme çabalarının amacını aştığını düşünen yazar, yazdıklarında, sahip olduğu dil anlayışını muhafaza etmiştir. Ayaşlı'nın bütün eserlerinde, dil açısından kendi içinde tutarlı bir duruş sergilediği göze çarpar. Yazarın kitapları,

bugün artık temsilcisi pek kalmamış bir dilin özelliklerini taşıdığı için ayrıca dikkate değerdir.

Gerek hatıralarında gerek romanlarında gerekse denemelerinde kaybolan değerlerin, yitirilen bir medeniyetin izini süren yazar, bildiklerini gelecek nesillere aktarmak endişesiyle kitaplarını kaleme almıştır. Yüklendiği bu misyona uygun olarak sanatı bir amaç değil de araç kabul eden Ayaşlı, eserlerinde biçimden çok içeriğe önem vermiştir, denebilir.

Yazar, nesnellik endişesi taşımadığı eserlerinde, dünya görüşünü açıkça ortaya koymuştur. Bu çerçevede, kültürel açıdan Osmanlıcı olan Münevver Ayaşlı'nın, siyasi bakımdan İslamcı düşüncenin saflarında yer aldığı söylenebilir. Türk-İslam sentezinin Osmanlı medeniyetinde en güzel örneğine ulaştığını düşünen Ayaşlı, Türkçü-Turancı ve Batıcı görüşlere de karşı çıkmış, Osmanlı Devleti'nin yıkılışında bu fikir akımlarının da etkisi olduğunu savunmuştur.

Netice olarak denebilir ki, son Osmanlılardan biri sayılan "Haminne" Münevver Ayaşlı, kendine özgü dili ve üslubuyla, gözlemci yanıyla, misyon sahibi bir yazar olmasıyla, Cumhuriyet devri Türk edebiyat tarihinin olduğu kadar, kültür ve düşünce hayatımızın da unutulmazlarından. Özellikle, samimi bir anlatım taşıyan hatıra kitapları ve panoramik romanlarıyla, Türk edebiyatında haklı ve ayrıcalıklı bir yer edinen Ayaşlı, edebiyat ve düşünce tarihi araştırmacılarının daima dikkate alınması gereken bir yazardır.

KAYNAKÇA

Münevver Ayaşlı'nın Basılı Eserleri

Hatıra Kitapları

1. Ayaşlı, Münevver (1968); *Başvekilimizi Tanıdım*, İstanbul.
2. _____ (1973); *İşittiklerim, Gördüklerim, Bildiklerim*, İstanbul: Güryay Matbaacılık.
3. _____ (1975); *Dersaâdet*, İstanbul: Bedir Yay. (Bu yayınevinden 2. bs. : 1993)
4. _____ (1990a); *Hatırlayabildiklerim: Avrupai Osmani Rumeli ve Muhteşem İstanbul*, İstanbul.
5. _____ (1990b); *İşittiklerim, Gördüklerim, Bildiklerim*, İstanbul: Boğaziçi Yay.
6. _____ (1991); *Hatırlayabildiklerim: Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru II. Kitap*, İstanbul.
7. _____ (1994); *Hatırlayabildiklerim: Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru III. Kitap*, İstanbul.
8. _____ (2002); *Dersaâdet*, İstanbul: Timaş Yay.
9. _____ (2002); *İşittiklerim, Gördüklerim, Bildiklerim*, İstanbul: Timaş Yay. (Bu yayınevinden 2. bs. : 2006)
10. _____ (2003a); *Rumeli ve Muhteşem İstanbul*, İstanbul: Timaş Yay. (Bu yayınevinden 2. bs. : 2008)
11. _____ (2003b); *Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru*, İstanbul: Timaş Yay.

Romanları

1. _____ (1968); *Pertev Bey'in Üç Kızı*, İstanbul: Sebil Yay. (Bu yayınevinden 2. bs. : 1992)
2. _____ (1969); *Pertev Bey'in İki Kızı*, İstanbul: Sebil Yay. (Bu yayınevinden 2. bs. : 1992)
3. _____ (1976); *Pertev Bey'in Üç Kızı*, İstanbul: Sebil Yay. (Üç roman bir aradaki basımı)
4. _____ (1987); *Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı*, İstanbul.
5. _____ (1992); *Pertev Bey'in Torunları*, İstanbul: Sebil Yay.
6. _____ (2002); *Pertev Bey Üç Kızı-İki Kızı- Torunları*, İstanbul: Timaş Yay. (Bu yayınevinden 2. bs. : 2004, 3. bs. : 2007, 4. bs. : 2009)

Deneme Kitapları

1. _____ (1984); *Edep Yâ Hû*, İstanbul: Yeni Asya Yay.
2. _____ (2009); *Haminne'nin Suret Aynası*, İstanbul: Timaş Yay.

İnceleme Kitapları

1. _____ (1971); *19. Asır-Teşrinî Sani ve Ötesi-Kıbrıs ve Fetvası*, İstanbul: Dede Korkut Yay.
2. _____ (2002); *Teşrinîsani ve Ötesi/Osmanlı İmparatorluğunun Yüzyıllık Hikâyesi*, İstanbul: Timaş Yay.

Münevver Ayaşlı'nın Dergilerde Çıkmış Yazıları:

Türk Edebiyatı

1. "Unutulmuşlar", S. 121, Kasım 1983, s. 11-12.
2. "Boğaziçinde Bir İftar", S. 129, Temmuz 1984, s. 14.
3. "Büyük Kadın, Mübarek Kadın Halide Nusret", S. 130, Ağustos 1984, s. 47.
4. "Bir Kapı Daha Kapandı", S. 132, Ekim 1984, s. 64.
5. "Şair-i Azamı Nasıl Tanıdım", S. 147, Ocak 1986, s. 30-31.
6. "Muharrir Hasan Fehmi Bey", S. 151, Mayıs 1986, s. 22-24.
7. "Celâl beyefendi", S. 156, Ekim 1986, s. 19-20.
8. "Aya İrini'de Bir Konser", S. 157, Kasım 1986, s. 9.
9. "Büyük Şair Büyük İnsan", S. 158, Aralık 1986, s. 19-20.
10. "Validemin Çeyiz Sandıkları", S. 159, Ocak 1987, s. 17-19.
11. "Kenise Mourad Hanım'ın Kitabı", S. 170, Aralık 1987, s. 9.
12. "İngiltere Notları: İskoçya Üzerine", S. 171, Ocak 1988, s. 10-11.
13. "Necip Fazıl Kısakürek", S. 175, Mayıs 1988, s. 13-15.
14. "Üç Padişah: Sultan III. Ahmed, Sultan III. Mustafa, Sultan III. Selim", S. 218, Aralık 1991, s. 8-10.
15. "Beş Padişah: Beş Muradlar", S. 224, Haziran 1992, s. 14-16.
16. "İki Büyük Padişah: Sultan Abdülhamid-i Evvel ve Sultan Abdülhamid-i Sani", S. 226, Ağustos 1992, s. 11-12.
17. "Üç Osmanlar", S. 227, Eylül 1992, s. 15.
18. "İkinci Padişahımız Sultan Orhan Gazi Hazretleri", S. 228, Ekim 1992, s. 40.
19. "İki Bayezit Hanlar", S. 229, Kasım 1992, s. 28.
20. "İki Sultan Mahmudlar", S. 230, Aralık 1992, s. 18.

Boğaziçi

1. "Erken Sönen Işıklar I", S. 34, Nisan 1985, s. 8-11.
2. "Erken Sönen Işıklar II", S. 35, Mayıs 1985, s. 31-33.
3. "Erken Sönen Işıklar III", S. 36, Haziran 1985, s. 21-23.

Kubbealtı Akademi Mecmuası

1. "Bir Osmanlı Daha", Yıl: 13, S. 3, Temmuz 1984, s. 51.

Şadırvan

1. "Biz Vazifemizi Yapıyor Muyuz?", C. 1, S. 4, Şubat 1977, s. 13.
2. "İngiltere'den Geliyorum", C. 1, S. 7, Aralık 1977, s. 34-36.
3. "Anna Pauker", C. 1, S. 8, , Mart 1978, s. 14.
4. "Hicret", C. 2, S. 15, Aralık 1979, s. 4-5.
5. "Dost Sohbeti", C. 2, S. 17, Mart 1980, s. 3.

Tarih ve Medeniyet

1. "Teşrinisani ve Ötesi (1): Osmanlı'yı Tarihe Uğurladığımız Gün", S. 9, Kasım 1994, s. 33-38.
2. "Teşrinisani ve Ötesi (2): Osmanlı Hanedanı Sürgün Yollarında", S. 10, Aralık 1994, s. 33-38.

Münevver Ayaşlı'nın Gazete Yazıları

Kadın Gazetesi

1. "Ayaşlı Köşesi: Rüya", 1 Mart 1947.
2. "Ayaşlı Köşesi: Bakır Bakracım", 8 Mart 1947.
3. "Cemal Nadir'le Tanıştığım Gün", 8 Mart 1947.
4. "Ayaşlı Köşesi: Rodos Kahramanı Fatma Hatun", 15 Mart 1947.
5. "Ayaşlı Köşesi: Beğenmeli mi? Beğenmemeli mi?", 22 Mart 1947.

Yeni İstanbul

1. "Fikir Meydanı: Son Bağlar Da kopuyor", 2 Haziran 1966.
2. "Fikir Meydanı: Halide Edip", 12 Haziran 1966.
3. "Fikir Meydanı: Ehlen ve Sehlen", 1 Eylül 1966.
4. "Fikir Meydanı: Ne Oluyoruz?", 30 Eylül 1966.
5. "Fikir Meydanı: Türk Milleti Mürüvvet Sahibidir", 7 Ekim 1966.
6. "Fikir Meydanı: Yenildik", 14 Ekim 1966.
7. "Fikir Meydanı: Mukaddesatımızın İçine Giren Topraklar", 21 Ekim 1966.
8. "Fikir Meydanı: Acıklı Tren", 28 Ekim 1966.
9. "Fikir Meydanı: Balkan Harbi", 4 Kasım 1966.
10. "Fikir Meydanı: Bu Ağalar Nerdeler?", 11 Kasım 1966.
11. "Fikir Meydanı: Ah Atatürk", 18 Kasım 1966.
12. "Fikir Meydanı: Korkunç... Korkunç...", 25 Kasım 1966.
13. "Fikir Meydanı: Meçhul Kalmış Cem Sultanlar", 2 Aralık 1966.
14. "Fikir Meydanı: Âşıklar Kervanı", 9 Aralık 1966.
15. "Ramazan Sohbetleri: Şair Nedim ve Ramazan", 14 Aralık 1966.
16. "Ramazan Sohbetleri: İstanbul'da Ramazan", 15 Aralık 1966.
17. "Ramazan Sohbetleri: Şeyhülislam ve İngiliz Elçisi", 16 Aralık 1966.
18. "Ramazan Sohbetleri: Bir Piyata Trigona", 17 Aralık 1966.
19. "Ramazan Sohbetleri: İran'da Ramazan", 18 Aralık 1966.
20. "Ramazan Sohbetleri: Yine İran'da Ramazan", 19 Aralık 1966.
21. "Ramazan Sohbetleri: Medet! Medet!", 20 Aralık 1966.
22. "Ramazan Sohbetleri: Börek", 21 Aralık 1966.
23. "Ramazan Sohbetleri: Galatasaray Pilavı", 22 Aralık 1966.
24. "Ramazan Sohbetleri: İstanbul İstanbul İken", 23 Aralık 1966.
25. "Fikir Meydanı: 1966'da Vefat Eden Tanınmış Kimseler (I)", 23 Aralık 1966.
26. "Ramazan Sohbetleri: Arap Bacı ve Ramazan", 24 Aralık 1966.
27. "Ramazan Sohbetleri: Yine Yemek Bahsi", 25 Aralık 1966.
28. "Ramazan Sohbetleri: Hep Hikâyeler Hoş Olmaz Ya", 26 Aralık 1966.
29. "Ramazan Sohbetleri: Şehzadebaşı'da Seyran", 27 Aralık 1966.
30. "Ramazan Sohbetleri: Ramazan 15", 28 Aralık 1966.
31. "Ramazan Sohbetleri: Cevgânın Önünde Top Gibi", 29 Aralık 1966.
32. "Ramazan Sohbetleri: Büyük Türk Hanımefendisi", 30 Aralık 1966.
33. "Fikir Meydanı: Kosigin'in Ziyareti", 30 Aralık 1966.
34. "Ramazan Sohbetleri: Hoşafın Yağı Kesildi", 31 Aralık 1966.
35. "Fikir Meydanı: Kosigin'in Ziyareti", 31 Aralık 1966.
36. "Ramazan Sohbetleri: Ramazan'da Yılbaşı", 1 Ocak 1967.
37. "Ramazan Sohbetleri: İnşaata devam", 2 Ocak 1967.

38. *“Ramazan Sohbetleri: Hollanda Kraliyet Sarayında Türk Usulü temenna”*, 3 Ocak 1967.
39. *“Ramazan Sohbetleri: Ramazan Terbiyesi”*, 4 Ocak 1967.
40. *“Ramazan Sohbetleri: Ankara’da Ramazan’da Bir Yılbaşı Gecesi”*, 5 Ocak 1967.
41. *“Ramazan Sohbetleri: Yine Virüs”*, 6 Ocak 1967.
42. *“Fikir Meydanı: 1966’da Vefat Eden Tanınmış Kimseler (II)”*, 6 Ocak 1967.
43. *“Ramazan Sohbetleri: Beylerbeyi’de Ramazan”*, 7 Ocak 1967.
44. *“Ramazan Sohbetleri: Yine Beylerbeyi”*, 8 Ocak 1967.
45. *“Ramazan Sohbetleri: Kadir Gecesi”*, 9 Ocak 1967.
46. *“Ramazan Sohbetleri: Külliye”*, 10 Ocak 1967.
47. *“Ramazan Sohbetleri: Ramazan ve Divan Edebiyatı”*, 11 Ocak 1967.
48. *“Fikir Meydanı: Kin Ross Gelmiş”*, 20 Ocak 1967.
49. *“Fikir Meydanı: Hz. İsa’nın Talihi”*, 27 Ocak 1967.
50. *“Fikir Meydanı: Şair-i Azam Abdülhak Hâmid Beyefendi”*, 3 Şubat 1967.
51. *“Fikir Meydanı: Bir Mücahit Kayıp Ettik”*, 10 Şubat 1967.
52. *“Fikir Meydanı: C.H.P.’nin Sağ Kanadı”*, 17 Şubat 1967.
53. *“Fikir Meydanı: Karakış ve Kızıl Propaganda”*, 24 Şubat 1967.
54. *“Fikir Meydanı: Bugünün Yazarları”*, 3 Mart 1967.
55. *“Fikir Meydanı: Haydar-Abad”*, 10 Mart 1967.
56. *“Fikir Meydanı: Tarik Bin Zeyyad”*, 17 Mart 1967.
57. *“Allah’ın Azameti -1- : Büyük Yolculuk / Lebbeyk Allahümme”*, 8 Nisan 1967.
58. *“Allah’ın Azameti -2- : Otur Hajii Otur, Kamar Hajii Kamar”*, 9 Nisan 1967.
59. *“Allah’ın Azameti -3- : Arap, İslam’ı Türk’ten Daima Kısıkanıyor”*, 10 Nisan 1967.
60. *“Allah’ın Azameti -4- : Baskı Yok, Hakaret Yok, Yalnız İnanç Var”*, 11 Nisan 1967.
61. *“Allah’ın Azameti -5- : İslam İle Müşerref”*, 12 Nisan 1967.
62. *“Allah’ın Azameti -6- : Asr-ı Saadet”*, 13 Nisan 1967.
63. *“Allah’ın Azameti -7- : Üçüncü Kuvvet”*, 14 Nisan 1967.
64. *“Allah’ın Azameti -8- : Anadolu Mucizesi”*, 15 Nisan 1967.
65. *“Allah’ın Azameti -9- : Eğer Müslüman Olursa Afrika’nın İstikbali Çok Parlaktır”*, 16 Nisan 1967.
66. *“Allah’ın Azameti -10- : Arafat”*, 17 Nisan 1967.
67. *“Allah’ın Azameti -11- : Mina”*, 18 Nisan 1967.
68. *“Allah’ın Azameti -12- : Şeytan Taşlama”*, 19 Nisan 1967.
69. *“Allah’ın Azameti -13- : Hac Dışında Arabistan”*, 20 Nisan 1967.
70. *“Allah’ın Azameti -14- : Mekke’ye Dönüş”*, 21 Nisan 1967.
71. *“Allah’ın Azameti -15- : İbrahim Elmalı Hazretleri de Hacda İdi”*, 22 Nisan 1967.
72. *“Allah’ın Azameti -16- : Türk Bayrağını Görünce İçim Açıldı”*, 23 Nisan 1967.
73. *“Allah’ın Azameti -17- : Allah Devlete Zeval Vermesin”*, 24 Nisan 1967.
74. *“Allah’ın Azameti -18- : Ya Rab Dünya Gözü İle Görmeyi Nasip Et”*, 25 Nisan 1967.
75. *“Allah’ın Azameti -19- : Nerede O Eski Türk”*, 26 Nisan 1967.

76. “*Allah’ın Azameti -20- : İnsan Haysiyetini Koruyanlara Sonsuz Bir Hürmet Duydum*”, 27 Nisan 1967.
77. “*Allah’ın Azameti -21- : Arabistan’da Ticaret Rumların Elinde*”, 28 Nisan 1967.
78. “*Allah’ın Azameti -22- : İslam Birliği mi? Arap Birliği mi?*”, 29 Nisan 1967.
79. “*Allah’ın Azameti -23- : Arap Ülkelerinde Dindeki Tesettür Tamamen Kalkmış*”, 30 Nisan 1967.
80. “*Allah’ın Azameti -24- : Türkiye Aleyhinde Propagandalar*”, 1 Mayıs 1967.
81. “*Allah’ın Azameti -25- :*
82. “*Allah’ın Azameti -26- :*
83. “*Fikir Meydanı: Tebrikler ve Başarılar*”, 5 Mayıs 1967.
84. “*Fikir Meydanı: Kudüs*”, 21 Haziran 1967.
85. “*Fikir Meydanı: Pakistan’ın Büyük Şairi İkbâl*”, 30 Haziran 1967.
86. “*Fikir Meydanı: Pakistan’ın Büyük Şairi İkbâl*”, 1 Temmuz 1967.
87. “*Fikir Meydanı: Bir Hanımefendinin Kitabı*”, 7 Temmuz 1967.
88. “*Fikir Meydanı: Cennetmekân Şehit Sultan Abdülaziz Han*”, 14 Temmuz 1967.
89. “*Fikir Meydanı: İznik Şehri*”, 21 Temmuz 1967.
90. “*Merak: Protokol ve Papa*”, 24 Temmuz 1967.
91. “*Merak: Büyük Mağlubiyetten Sonra*”, 25 Temmuz 1967.
92. “*Merak: İlahî Gazâb*”, 26 Temmuz 1967.
93. “*Merak: Kıymet Kademeleri*”, 27 Temmuz 1967.
94. “*Merak: Bir Yıldönüm Kutlaması*”, 28 Temmuz 1967.
95. “*Merak: Gölgede Kalan İki Misafir*”, 29 Temmuz 1967.
96. “*Merak: Refik Halid Beye Dair*”, 30 Temmuz 1967.
97. “*Merak: Geldi ve Gitti*”, 31 Temmuz 1967.
98. “*Merak: Büyük Şarl*”, 1 Ağustos 1967.
99. “*Merak: Ayasofya*”, 2 Ağustos 1967.
100. “*Merak: Bizim Sokak*”, 3 Ağustos 1967.
101. “*Merak: Harpten Sonra İlk Cento Toplantısı*”, 4 Ağustos 1967.
102. “*Merak: Turizmde Milliyetçilik ve Memleketçilik*”, 5 Ağustos 1967.
103. “*Merak: Pek Sayın Reisi Cumhurbaşumuza Dilekçe*”, 6 Ağustos 1967.
104. “*Merak: Erzurum Kaynıyor*”, 7 Ağustos 1967.
105. “*Merak: EXPO 67*”, 8 Ağustos 1967.
106. “*Merak: Kitap ve Türk Evi*”, 9 Ağustos 1967.
107. “*Merak: Beylerbeyinde Hayırlı Bir Cemiyet*”, 10 Ağustos 1967.
108. “*Merak: Sarıgazi Köyü ve Kubilay*”, 11 Ağustos 1967.
109. “*Merak: Çok Evvelinden Hazırlanmıştı*”, 12 Ağustos 1967.
110. “*Merak: İslam Düşmanlığı*”, 13 Ağustos 1967.
111. “*Merak: Faiz ve Banka*”, 14 Ağustos 1967.
112. “*Merak: Memleketimize Gelen İslam Heyetleri*”, 15 Ağustos 1967.
113. “*Merak: Kaptıkaçtı Vatandaş İstemiyoruz*”, 16 Ağustos 1967.
114. “*Merak: Kaptıkaçtı Partici*”, 17 Ağustos 1967.
115. “*Merak: Paragraf ve Türkçe Yazı*”, 18 Ağustos 1967.
116. “*Merak: Dikkat Çember Daralıyor*”, 19 Ağustos 1967.
117. “*Merak: Amme Hizmetleri*”, 20 Ağustos 1967.
118. “*Merak: Kudüs’ten Gelen Acı Haberler*” 21 Ağustos 1967.

119. "**Merak:** *Kültürde İlk Kademe*", 22 Ağustos 1967.
120. "**Merak:** *Amintori Fanfani'nin Memleketimizi Ziyareti*", 23 Ağustos 1967.
121. "**Merak:** *Kürtçülük-Komünizm ve Paris Şehri*", 24 Ağustos 1967.
122. "**Merak:** *20 Ağustos Eminsular Günü – Milletın Günü*", 25 Ağustos 1967.
123. "**Merak:** *Bir Pakistanlı Ressam Bayan*", 26 Ağustos 1967.
124. "**Merak:** *Basiretçi Ali Efendi ve Ötesi*", 27 Ağustos 1967.
125. "**Merak:** *Ağustos Ayı ve Eyyüb Sultan*", 28 Ağustos 1967.
126. "**Merak:** *Bir Arkadaş Kayıp Ettim*", 29 Ağustos 1967.
127. "**Merak:** *Bin Senelik Kader*", 30 Ağustos 1967.
128. "**Merak:** *50 Sene Süren Bir Hizmet*", 31 Ağustos 1967.
129. "**Merak:** *Ordu Terfi Listesi*", 1 Eylül 1967.
130. "**Merak:** *Endonezya'da Ehli Salib mi?*", 2 Eylül 1967.
131. "**Merak:** *Büyük Dâvâ ve Küçük Adamlar*", 3 Eylül 1967.
132. "**Merak:** *İşte Vatan*", 4 Eylül 1967.
133. "**Merak:** *Filistin Müdafaa Komitesi*", 5 Eylül 1967.
134. "**Merak:** *Eşref Edib Beyefendi*", 6 Eylül 1967.
135. "**Merak:** *Üçüncü İslam Heyeti de Geldi*", 7 Eylül 1967.
136. "**Merak:** *Sultan Galiev*", 8 Eylül 1967.
137. "**Merak:** *Ürdün Kralı Hüseyin Geldi*", 9 Eylül 1967.
138. "**Merak:** *Yine Konuştu*", 10 Eylül 1967.
139. "**Merak:** *Fatin Rüştü Zorlu*", 11 Eylül 1967.
140. "**Merak:** *Kıymetlerimizi Tanıyalım*", 12 Eylül 1967.
141. "**Merak:** *Tarihî Keşan Müzakereleri*", 13 Eylül 1967.
142. "**Merak:** *Ağustosun On Beşi Yaz, On Beşi Kış*", 14 Eylül 1967.
143. "**Merak:** *Turist mi Seyyah mi?*", 15 Eylül 1967.
144. "**Merak:** *Turist ile Seyyahın Farkı*", 16 Eylül 1967.
145. "**Merak:** *Demoklesin Kılıcı*", 17 Eylül 1967.
146. "**Merak:** *Beyaz Siyah Mücadelesi ve Müşahitleri*", 18 Eylül 1967.
147. "**Merak:** *Fuat Köprülü Konağı*", 19 Eylül 1967.
148. "**Merak:** *Sonbaharda İç Turizm*", 20 Eylül 1967.
149. "**Merak:** *Ne Oluyoruz?*", 21 Eylül 1967.
150. "**Merak:** *Mareşal Abdülhâkim Amr'ın İntiharı*", 22 Eylül 1967.
151. "**Merak:** *İade-yi Ziyaret*", 23 Eylül 1967.
152. "**Merak:** *Yunan Kralı Konstantin'e Verilen Gayet Alaylı Bir Ziyafet*", 24 Eylül 1967.
153. "**Merak:** *Ulu Hakan*", 25 Eylül 1967.
154. "**Merak:** *Güzel Bir Hanım Gördüm*", 26 Eylül 1967.
155. "**Merak:** *Ertuğrul Gazi*", 27 Eylül 1967.
156. "**Merak:** *Cenab-ı Pîr Hazreti Mevlâna ve Yakini Büyük Kadınlar*", 28 Eylül 1967.
157. "**Merak:** *İki Başvekilin Seyahatleri Arasındaki Fark*", 29 Eylül 1967.
158. "**Merak:** *Türk Kadınlığının Rönesansı (Renaissance)*", 30 Eylül 1967.
159. "**Merak:** *Yetmez mi?..*", 2 Ekim 1967.
160. "**Merak:** *Tabiat Kanunlarına Aykırı*", 3 Ekim 1967.
161. "**Merak:** *Memleketimiz Güzel... Çok Güzel*", 4 Ekim 1967.
162. "**Merak:** *Bayramlar ve Kandiller*" 5 Ekim 1967.
163. "**Merak:** *6 Ekim İstanbul'un Kurtuluşu*", 6 Ekim 1967.

164. "**Merak:** *Rasputin'in Ölümü*", 7 Ekim 1967.
165. "**Merak:** *Pazar Sohbeti*", 8 Ekim 1967.
166. "**Merak:** *Yeni İstanbul ve Mevlevi Dostlarımız*", 9 Ekim 1967.
167. "**Merak:** *Ali Fikri Yavuz Bey Kimdir?*", 10 Ekim 1967.
168. "**Merak:** *Atatürk ve Bir Romancı*", 11 Ekim 1967.
169. "**Merak:** *Cömert Bir İslam Hükümdarı*", 12 Ekim 1967.
170. "**Merak:** *Enver Hoca Konuşuyor*", 13 Ekim 1967.
171. "**Merak:** *41 Sene Medenî Kanun*", 14 Ekim 1967.
172. "**Merak:** *Bir İzah ve Cevaba Teşekkür*", 15 Ekim 1967.
173. "**Merak:** *Elim Bir Yıldönümü 13 Ekim*", 16 Ekim 1967.
174. "**Merak:** *Kanuni Medenîyi Getiren Adam*", 17 Ekim 1967.
175. "**Merak:** *Yine Turizme Dair*", 18 Ekim 1967.
176. "**Merak:** *Masonlar Arasında İki Büyük Dostum (I)*", 19 Ekim 1967.
177. "**Merak:** *Masonlar Arasında İki Büyük Dostum (II)*", 20 Ekim 1967.
178. "**Merak:** *Masonlar Arasında İki Büyük Dostum (III)*", 21 Ekim 1967.
179. "**Merak:** *Masonlar Arasında İki Büyük Dostum (IV)*", 22 Ekim 1967.
180. "**Merak:** *Ve Bazı Mason Dostlar (V)*", 23 Ekim 1967.
181. "**Merak:** *Masonluk Teklif Edilmiş ve Kabul Etmemiş Şahsiyetler*", 24 Ekim 1967.
182. "**Merak:** *Mi'raciye (I)*", 25 Ekim 1967.
183. "**Merak:** *Şah Banu Bigün Taç Giyiyor*", 26 Ekim 1967.
184. "**Merak:** *Uthant'ın Arabuluculuğu*", 27 Ekim 1967.
185. "**Merak:** *Zindabad Eyüb Han*", 28 Ekim 1967.
186. "**Merak:** *Yine Kitap Meselesi*", 29 Ekim 1967.
187. "**Merak:** *Meşhur Bir Fransız Yazarının Vefatı*", 30 Ekim 1967.
188. "**Merak:** *Mi'racı Nebi*", 31 Ekim 1967.
189. "**Merak:** *Çin'den Ne Biliyoruz?*", 1 Kasım 1967.
190. "**Merak:** *Filipinli Bir Müslüman Profesör*", 2 Kasım 1967.
191. "**Merak:** *Pek Az Tanıdığımız Bir Entelektüel*", 3 Kasım 1967.
192. "**Merak:** *Merhum Sadettin Arel Beyefendi*", 4 Kasım 1967.
193. "**Merak:** *Reisicumhur'un Seyahati (I)*", 5 Kasım 1967.
194. "**Merak:** *Reisicumhur'un Seyahati (II)*", 6 Kasım 1967.
195. "**Merak:** *Reisicumhur'un Seyahati (III)*", 7 Kasım 1967.
196. "**Merak:** *Bir Sesleniş*", 8 Kasım 1967.
197. "**Merak:** *İkinci Okunan Mi'raciye*", 9 Kasım 1967.
198. "**Merak:** *7 Kasım İhtilalinin Ellinci Senesi*", 10 Kasım 1967.
199. "**Merak:** *Ankara'da 7 Kasım İhtilali Yıldönümleri*", 11 Kasım 1967.
200. "**Merak:** *Hazin Hikâye Bitti... Fakat...*", 12 Kasım 1967.
201. "**Merak:** *Ankara İl Yılığ 1967*", 13 Kasım 1967.
202. "**Merak:** *Vietkong Evet Fakat Daha Evvel Doğu Türkistan*", 14 Kasım 1967.
203. "**Merak:** *Feleğin Cilvesi 'Lironie Dusort'*", 15 Kasım 1967.
204. "**Merak:** *Mağlubiyette de vekar Lazım*", 16 Kasım 1967.
205. "**Merak:** *Üçüncü Defa Mi'raciye*", 17 Kasım 1967.
206. "**Merak:** *Mübarek Berat Kandili*", 18 Kasım 1967.
207. "**Merak:** *Sultan İkinci Selim Han (I)*", 19 Kasım 1967.
208. "**Merak:** *Sultan İkinci Selim ve Kıbrıs Seferi (II)*", 20 Kasım 1967.
209. "**Merak:** *Sultan İkinci Selim Ve Kıbrıs meselesi (III)*", 21 Kasım 1967.

210. “**Merak:** 93 Seferi ve Neticeleri”, 22 Kasım 1967.
211. “**Merak:** Yunanlılar Yalnız Değildir”, 23 Kasım 1967.
212. “**Merak:** Şimdi Dua Zamanımız”, 24 Kasım 1967.
213. “**Merak:** Ayasofya”, 25 Kasım 1967.
214. “**Merak:** Muahede İle Verdiğimiz Niçin Silah Kuvvetiyle Almaya Kalkışıyoruz?”, 26 Kasım 1967.
215. “**Merak:** Ağaç Dikme Mevsimi”, 28 Kasım 1967.
216. “**Merak:** TRT Halkı Tatmin Etmiyor”, 29 Kasım 1967.
217. “**Merak:** Su Uyur Düşman Uyumaz”, 30 Kasım 1967.
218. “**Merak:** Ağaç ve Hayvan Sevgisinde Öğretmenin Rolü (I)”, 1 Aralık 1967.
219. “**Merak:** Ağaç ve Hayvan Sevgisinde Öğretmenin Rolü (II)”, 2 Aralık 1967.
220. “**Merak:** Cevdet Paşa”, 3 Aralık 1967.
221. “**Merak:** Bi’set-i Muhammediye (1)”, 4 Aralık 1967.
222. “**Merak:** İslamiyet’in Gizlilikten Kurtulması (2)”, 5 Aralık 1967.
223. “**Merak:** Resûlü Ekrem’in Çevresindeki İhanetler (3)”, 6 Aralık 1967.
224. “**Merak:** Diyarı Habeş’e Hicret (4)”, 7 Aralık 1967.
225. “**Merak:** Hazreti Hamza R.A. İle İslam Kuvvetleniyor (5)”, 8 Aralık 1967.
226. “**Merak:** Hazreti Ömer’in Şerefi İslam İle Müşerref Olması (6)”, 9 Aralık 1967.
227. “**Merak:** Pazar Sohbeti”, 10 Aralık 1967.
228. “**Merak:** Hicreti Muhammediye (7)”, 11 Aralık 1967.
229. “**Merak:** Medine Yolunda(8)”, 12 Aralık 1967.
230. “**Merak:** Süt Vermeyen Koyun ve Kısra’nın Bilezikleri (9)”, 13 Aralık 1967.
231. “**Merak:** Ehli İslam’ın İlk Mescidi: KUBA (11)”, 14 Aralık 1967.
232. “**Merak:** İlk Cuma Namazı ve İlk Hutbe (12)”, 15 Aralık 1967.
233. “**Merak:** Hanedanı Resûlü Ekrem’in Yavaş Yavaş Medine’ye Hicretleri (13)”, 16 Aralık 1967.
234. “**Merak:** Meydan – Plas (Place)”, 17 Aralık 1967.
235. “**Merak:** Tarih-i Hicret (14)”, 18 Aralık 1967.
236. “**Merak:** Gazve-i bedr (15)”, 19 Aralık 1967.
237. “**Merak:** Gazve-i Bedr (16)”, 20 Aralık 1967.
238. “**Merak:** Ansarı Kiram’ın Reyi (17)”, 21 Aralık 1967.
239. “**Merak:** Jeni Grek – Yunan Dehası”, 22 Aralık 1967.
240. “**Merak:** Orduyu Saadet İle Müşriklerin Güruhu Karşı Karşıya (18)”, 23 Aralık 1967.
241. “**Merak:** Muharebenin Neticesi (19)”, 24 Aralık 1967.
242. “**Merak:** Bir Ramazan’da İki İftar”, 25 Aralık 1967.
243. “**Merak:** Muharebenin Neticesi” (20)”, 26 Aralık 1967.
244. “**Merak:** Cuntanın Liderleri Emekli Oldu”, 27 Aralık 1967.
245. “**Merak:** Kış, Harp ve Belediye Reisi”, 28 Aralık 1967.
246. “**Merak:** İlâhi Bir İzah -1-”, 29 Aralık 1967.
247. “**Merak:** İlâhi Bir İzah -2-”, 30 Aralık 1967.
248. “**Merak:** İlâhi Bir İzah -3-”, 31 Aralık 1967.
249. “**Merak:** Bayram”, 1 Ocak 1968.
250. “**Merak:** Rıza Nur Bey ve Kitabı”, 4 Ocak 1968.
251. “**Merak:** Madam Pipinellis’i Tanımıştım”, 5 Ocak 1968.
252. “**Merak:** Bir Sevgili Dost Kaybettim”, 6 Ocak 1968.

253. “**Merak:** *Çocuk Öldüren Çocuk*”, 7 Ocak 1968.
254. “**Merak:** *Tevfik Fikret Hakkında*”, 8 Ocak 1968.
255. “**Merak:** *Papadopoulos – Nasseropoulos*”, 9 Ocak 1968.
256. “**Merak:** *“Black Power” – Kara Kudret*”, 10 Ocak 1968.
257. “**Merak:** *Birbirini Kovalayan Hadiseler*”, 11 Ocak 1968.
258. “**Merak:** *Lüsyen hanım’ı Hatırladım...*”, 12 Ocak 1968.
259. “**Merak:** *Kitaplar Arasında*”, 13 Ocak 1968.
260. “**Merak:** *Selanik’ten Beri Kendisini Tanıyorum*”, 14 Ocak 1968.
261. “**Merak:** *Partiler Üstü Kadınlar İşbirliği*”, 15 Ocak 1968.
262. “**Merak:** *Mediterranea*”, 16 Ocak 1968.
263. “**Merak:** *Gelen Gideni Aratıyor*”, 17 Ocak 1968.
264. “**Merak:** *Bu Kadar Düşmanlık Neden?*”, 18 Ocak 1968.
265. “**Merak:** *“Hippy”ler*”, 19 Ocak 1968.
266. “**Merak:** *50 Kuruş 5 Lira mı, 50 Lira mı?*”, 20 Ocak 1968.
267. “**Merak:** *Kış Ortasından Turistik Mevsimi Düşünelim*”, 21 Ocak 1968.
268. “**Merak:** *Yolunuz Açık Olsun*”, 22 Ocak 1968.
269. “**Merak:** *Çoğalmayı Önleyenler!*”, 23 Ocak 1968.

Babıalide Sabah

1. “**Merak:** *Bir Hâdise*”, 01 Şubat 1968.
2. “**Merak:** *Her İş Bitti*”, 02 Şubat 1968.
3. “**Merak:** *Fevkalade Bir Konferans Dinledim*”, 03 Şubat 1968.
4. “**Merak:** *Orhan Seyfi Orhon Beyefendinin Yazıları*”, 04 Şubat 1968.
5. “**Merak:** *Manevî Bir İşkence mi?*”, 05 Şubat 1968.
6. “**Merak:** *5 Şubat 1852*”, 06 Şubat 1968.
7. “**Merak:** *Bir İşbirliği Karşısındayız*”, 07 Şubat 1968.
8. “**Merak:** *Büyük Britanya’nın Son Bağları*”, 08 Şubat 1968.
9. “**Merak:** *Büyük Bir Kadın: Şule Yüksel Şenler*”, 09 Şubat 1968.
10. “**Merak:** *Johnson’un Sükûtu*”, 10 Şubat 1968.
11. “**Merak:** *Gazilerimizde Hamle Hevesi*”, 11 Şubat 1968.
12. “**Merak:** *Zonguldak Grevinin İç Yüzü*”, 12 Şubat 1968.
13. “**Merak:** *Hazreti Şahidî*”, 13 Şubat 1968.
14. “**Merak:** *İslamî Hamle Nasıl Olur? Hamle I*”, 14 Şubat 1968.
15. “**Merak:** *Ayan ve Senato*”, 115 Şubat 1968.
16. “**Merak:** *Batı Trakya*”, 16 Şubat 1968.
17. “**Merak:** *Feylesof Rıza Tevfik Bey*”, 17 Şubat 1968.
18. “**Merak:** *Amerika için İkinci bir Cephe mi?*”, 18 Şubat 1968.
19. “**Merak:** *Artık Gitsin*”, 19 Şubat 1968.
20. “**Merak:** *Kış Olimpiyatları ve Bizdeki Devrimbazlar*”, 20 Şubat 1968.
21. “**Merak:** *Giap Kimdir?*”, 21 Şubat 1968.
22. “**Merak:** *Tatsız Tartışmalar*”, 22 Şubat 1968.
23. “**Merak:** *Eski Türk Edebiyatında*”, 23 Şubat 1968.
24. “**Merak:** *Yine ne Oluyor!*”, 24 Şubat 1968.
25. “**Merak:** *Yüzleri Siyah Bandlı Kızlar*”, 25 Şubat 1968.
26. “**Merak:** *Türkiye – Pakistan Kültür Cemiyeti*”, 26 Şubat 1968.
27. “**Merak:** *Vatan mı Yoksa Rejim mi?*”, 27 Şubat 1968.
28. “**Merak:** *Sokak Kavgaları Başladı mı?*”, 28 Şubat 1968.

29. “*Merak: Arif – De aulle Görüşmesi*”, 29 Şubat 1968.
30. “*Merak: Hayır, Aziz Vatan İkiye Bölünmeyecek*”, 1 Mart 1968.
31. “*Merak: Sultan Abdülhamid*”, 2 Mart 1968.
32. “*Merak: Fas Kralı II. Hasan*”, 3 Mart 1968.
33. “*Merak: Menemen Hadisesinin İç Yüzü*”, 4 Mart 1968.
34. “*Merak: Turizm*”, 5 Mart 1968.
35. “*Merak: Seçim Kanununda Değişiklik*”, 6 Mart 1968.
36. “*Merak: Yeşilay Haftası*”, 7 Mart 1968.
37. “*Merak: Türk Milletinin ŞahlanıŞ Günü*”, 8 Mart 1968.
38. “*Merak: Türkiye Hakkında Rehber Kitaplar ve Evliya Çelebi*”, 9 Mart 1968.
39. “*Merak: Bayram*”, 10 Mart 1968.
40. “*Merak: İşte Amerika Budur*”, 14 Mart 1968.
41. “*Merak: Türkiye’de İrtica Yoktur*”, 15 Mart 1968.
42. “*Merak: Nükte*”, 16 Mart 1968.
43. “*Merak: Best Seller – En İyi Satan*”, 17 Mart 1968.
44. “*Merak: Müftü Ziyaiüddin Babakhov Ne Diyor?*”, 18 Mart 1968.
45. “*Merak: 18 Mart*”, 19 Mart 1968.
46. “*Merak: Altına Hücum*”, 20 Mart 1968.
47. “*Merak: Hilâl*”, 21 Mart 1968.
48. “*Merak: Üçüncü Kuvvet*”, 22 Mart 1968.
49. “*Merak: Bir Sultan Mehmed Reşad da Vardı*”, 23 Mart 1968.
50. “*Merak: Davetlimiz Olan Zabita ve Emniyet Kuvvetleri*”, 24 Mart 1968.
51. “*Merak: Üç Zencinin İdamı*”, 25 Mart 1968.
52. “*Merak: Millete Güvenleri Yok Kı*”, 26 Mart 1968.
53. “*Merak: Altın Karşısında Avrupa*”, 27 Mart 1968.
54. “*Merak: Bursa Toplantısı I*”, 28 Mart 1968.
55. “*Merak: Gülünecek Bir Hâl*”, 29 Mart 1968.
56. “*Merak: Amerika İçin İkinci Bir Cephe mi?*”, 30 Mart 1968.
57. “*Merak: Vehbi Kooç, Kâzım Taşkent ve Müslüman Zenginler*”, 31 Mart 1968.
58. “*Merak: Sultan Abdülhamid Hakkında*”, 1 Nisan 1968.
59. “*Merak: Toynbee Ne Diyor?*”, 2 Nisan 1968.
60. “*Merak: Mart Ayı İçinde Mühim Günlerimiz*”, 3 Nisan 1968.
61. “*Merak: Demir Perde Gerisinde Hürriyet Rüzgârı Mı Esiyor?*”, 4 Nisan 1968.
62. “*Merak: Mısır Generalini Müdafaa Edecek Olan İstanbul Generali*”, 5 Nisan 1968.
63. “*Merak: Johnson’un Kararı*”, 6 Nisan 1968.
64. “*Merak: Gelen Yugoslav Başbakanın Bize Hatırlattıkları*”, 7 Nisan 1968.
65. “*Merak: Yugoslav Başbakanın Bize Hatırlattıkları*”, 8 Nisan 1968.
66. “*Merak: Bilinmedik Bir Âlem*”, 9 Nisan 1968.
67. “*Merak: Süte Su Katmak*”, 10 Nisan 1968.
68. “*Merak: Amerika İçin Vahim Çok Vahim Olay*”, 11 Nisan 1968.
69. “*Merak: Amerika Başkanlığına Doğru Koşu Yarışı*”, 12 Nisan 1968.
70. “*Merak: Memleketimizde Sağcılar İlerliyor mu Geriliyor mu?*”, 13 Nisan 1968.
71. “*Merak: Filistin Hürriyet Mücahitleri*”, 14 Nisan 1968.
72. “*Merak: Memleketimizi Ziyaret Eden Fas Kralı 2. Hasan*”, 15 Nisan 1968.
73. “*Merak: Sönük Törenler ve Sönük Kutlamalar*”, 16 Nisan 1968.

74. “**Merak:** Hesabı Görülmemiş Meseleler: Ferah Faciası”, 17 Nisan 1968.
75. “**Merak:** Boğaz Sahillerindeki Camiler”, 18 Nisan 1968.
76. “**Merak:** Muhterem Ali Fuat Başgil”, 19 Nisan 1968.
77. “**Merak:** Aziz Hatice Babacan ve Aziz Arkadaşları”, 20 Nisan 1968.
78. “**Merak:** Gagarin’in Vakitsiz Ölümü”, 21 Nisan 1968.
79. “**Merak:** Sayın Atabey ve Belediye Başkanlığı Adaylığı”, 22 Nisan 1968.
80. “**Merak:** Birbirini Kovalayan Hadiseler”, 23 Nisan 1968.
81. “**Merak:** Tevfik Fikret’in Dostları”, 24 Nisan 1968.
82. “**Merak:** Orta Şarkta Durum”, 25 Nisan 1968.
83. “**Merak:** Hamdolsun İstirah Etmediğimiz Bir Cinayet”, 26 Nisan 1968.
84. “**Merak:** Büyük Türkiye Gecesi”, 27 Nisan 1968.
85. “**Merak:** King’in Ölümü Karşısında İki Liderin Tepkisi”, 28 Nisan 1968.
86. “**Merak:** İki Emperyalist Ülke İkisi de Hasta”, 29 Nisan 1968.
87. “**Merak:** Bir Zalimin Sonu”, 30 Nisan 1968.
88. “**Merak:** Kültür Hareketleri I”, 1 Mayıs 1968.
89. “**Merak:** Dil Kongresi II”, 2 Mayıs 1968.
90. “**Merak:** Dil Kongresi III”, 3 Mayıs 1968.
91. “**Merak:** Dil Kongresi IV”, 4 Mayıs 1968.
92. “**Merak:** Dil Kongresi V”, 5 Mayıs 1968.
93. “**Merak:** Şahap Tan Beye Teşekkürler”, 6 Mayıs 1968.
94. “**Merak:** Konferanslar”, 7 Mayıs 1968.
95. “**Merak:** Aranılan Yazılar”, 8 Mayıs 1968.
96. “**Merak:** Aranılan Yazılar II”, 9 Mayıs 1968.
97. “**Merak:** Gençliğin İsyanı”, 10 Mayıs 1968.
98. “**Merak:** Kızıl Rudinin İhtilali”, 11 Mayıs 1968.
99. “**Merak:** 20 Sene Sonra Meydana Çıkan Hakikat”, 12 Mayıs 1968.
100. “**Merak:** Türk Milleti de Hürriyet İstiyor”, 13 Mayıs 1968.
101. “**Merak:** Yine Kriz Geçiriyorlar”, 14 Mayıs 1968.
102. “**Merak:** Köy Enstitüleri Hakkında Biz de Konuşalım I”, 15 Mayıs 1968.
103. “**Merak:** Köy Enstitüleri Hakkında Biz de Konuşalım II”, 16 Mayıs 1968.
104. “**Merak:** Yaşasın yeni Nizam!!!”, 17 Mayıs 1968.
105. “**Merak:** Kayseri’den gelen Kitap”, 18 Mayıs 1968.
106. “**Merak:** 19 Mayıs”, 19 Mayıs 1968.
107. “**Merak:** Başvekilimizi Tanıdım”, 20 Mayıs 1968.
108. “**Merak:** Başvekilimizi Tanıdım II”, 21 Mayıs 1968.
109. “**Merak:** Başvekilimizi Tanıdım III”, 22 Mayıs 1968.
110. “**Merak:** Başvekilimizi Tanıdım IV”, 23 Mayıs 1968.
111. “**Merak:** Başvekilimizi Tanıdım V”, 24 Mayıs 1968.
112. “**Merak:** Bir Cevap”, 25 Mayıs 1968.
113. “**Merak:** De Gaulle ve Mareşal Pétain”, 26 Mayıs 1968.
114. “**Merak:** Fransız Gençliğinin Öfkesi”, 27 Mayıs 1968.
115. “**Merak:** Dün ve Bugün: Çin’de İslamiyet”, 28 Mayıs 1968.
116. “**Merak:** 29 Mayıs”, 30 Mayıs 1968.
117. “**Merak:** Hazreti Üftade’nin Gözyaşları”, 31 Mayıs 1968.
118. “**Merak:** Tahran İnsan Hakları Konferansı (1)”, 2 Haziran 1968.
119. “**Merak:** Tahran İnsan Hakları Konferansı (2)”, 3 Haziran 1968.
120. “**Merak:** Tahran İnsan Hakları Konferansı (3)”, 4 Haziran 1968.

121. “**Merak:** *Kır At Önde...*”, 5 Haziran 1968.
122. “**Merak:** *Hem Tebrik Hem Dilekçe*”, 6 Haziran 1968.
123. “**Merak:** *Seçimlerden Sonra*”, 7 Haziran 1968.
124. “**Merak:** *Veladeti Nebevi*”, 8 Haziran 1968.
125. “**Merak:** *Amerika İçten mi Çöküyor?*”, 9 Haziran 1968.
126. “**Merak:** *Vahim Hadiseler Birbirini Kovalıyor*”, 10 Haziran 1968.
127. “**Merak:** *Yine Amerika’daki Feci Olay Hakkında*”, 11 Haziran 1968.
128. “**Merak:** *Rahmetli Cemal Nadir*”, 12 Haziran 1968.
129. “**Merak:** *Kız Koleji*”, 13 Haziran 1968.
130. “**Merak:** *Kaderin İstihzası*”, 14 Haziran 1968.
131. “**Merak:** *Bir Gelin Gitti...*”, 15 Haziran 1968.
132. “**Merak:** *1938 ve 1968 Seneleri*”, 16 Haziran 1968.
133. “**Merak:** *İyi ki Gericiler Var*”, 17 Haziran 1968.
134. “**Merak:** *Hürriyet mi? Disiplin Mi?*”, 19 Haziran 1968.
135. “**Merak:** *Şekspir’e (Shakespeare)Göre Bir Sahne (Peyami Safa Bey)*, 20 Haziran 1968.
136. “**Merak:** *Şekspir’e (Shakespeare) Göre Bir Sahne (Peyami Safa Bey)*”, 21 Haziran 1968.
137. “**Merak:** *Paris Yanıyor...*”, 22 Haziran 1968.
138. “**Merak:** *Güle Güle Otursunlar*”, 23 Haziran 1968.
139. “**Merak:** *Yine Konuştu*”, 24 Haziran 1968.
140. “**Merak:** *Ömer, Ömer, Ya Ömer*”, 25 Haziran 1968.
141. “**Merak:** *Mao Sulhun Karşısında*”, 26 Haziran 1968.
142. “**Merak:** *Dünya Talebelerinin Problemleri ve Dramı (1)*”, 27 Haziran 1968.
143. “**Merak:** *Dünya Talebelerinin Problemleri ve Dramı (2)*”, 28 Haziran 1968.
144. “**Merak:** *Dünya Talebelerinin Problemleri ve Dramı (3)*”, 29 Haziran 1968.
145. “**Merak:** *Çekoslovakya’da İlkbahar*”, 30 Haziran 1968.
146. “**Merak:** *Küçük Bir Seyahatin Notları I*”, 1 Temmuz 1968.
147. “**Merak:** *Küçük Bir Seyahatin Notları II*”, 2 Temmuz 1968.
148. “**Merak:** *Silahlı Turistler*”, 3 Temmuz 1968.
149. “**Merak:** *De Gaulle’ün Zaferi*”, 4 Temmuz 1968.
150. “**Merak:** *Kitaplar Arasında*”, 5 Temmuz 1968.
151. “**Merak:** *Bir Tahlil*”, 6 Temmuz 1968.
152. “**Merak:** *İstanbul Belediyesi ve İstanbul Turizmi*”, 7 Temmuz 1968.
153. “**Merak:** *T. K. M. D. Kongresi (Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği)*”, 8 Temmuz 1968.
154. “**Merak:** *Dünya Basını*”, 9 Temmuz 1968.
155. “**Merak:** *11 Bin Kişilik yere 51 Bin Kişi İstekli*”, 10 Temmuz 1968.
156. “**Merak:** *Dünyada Mevkii Olan Kadınlar*”, 11 Temmuz 1968.
157. “**Merak:** *Hazreti Üftade’nin Gözyaşları (1)*”, 12 Temmuz 1968.
158. “**Merak:** *Hazreti Üftade’nin Gözyaşları (2)*”, 13 Temmuz 1968.
159. “**Merak:** *Yeni Belediye Reisleri ve Gecekondular(1)*”, 14 Temmuz 1968.
160. “**Merak:** *Yeni Belediye Reisleri ve Gecekondular (2)*”, 15 Temmuz 1968.
161. “**Merak:** *Yeni Belediye reisleri ve Gecekondular (3)*”, 16 Temmuz 1968.
162. “**Merak:** *Sevgili getiren Vapur*”, 17 Temmuz 1968.
163. “**Merak:** *Artık Sabotaj Diyeceğiz*”, 19 Temmuz 1968.
164. “**Merak:** *Yazı Yazma Sanatı*”, 20 Temmuz 1968.

165. "**Merak:** *Son Sulh Yürüyüşü*", 21 Temmuz 1968.
166. "**Merak:** *Mazlumların Çekişi Bitmeyecek mi?*", 22 Temmuz 1968.
167. "**Merak:** *Sirhan Sirhan Kimdir?*", 23 Temmuz 1968.
168. "**Merak:** *Yine İhtilâl*", 24 Temmuz 1968.
169. "**Merak:** *Efsane mi? Masal mı? Rüya mı?*", 25 Temmuz 1968.
170. "**Merak:** *Büyük Mürşid Bekliyoruz*", 26 Temmuz 1968.
171. "**Merak:** *Missuri'den Bu Yana*", 27 Temmuz 1968.
172. "**Merak:** *Fransa'da değişen Başvekiller*", 28 Temmuz 1968.
173. "**Merak:** *Konya Olayları ve Ötesi*", 29 Temmuz 1968.
174. "**Merak:** *Polis mi? Anarşist mi?*", 30 Temmuz 1968.
175. "**Merak:** *Nasır Moskova'da*", 31 Temmuz 1968.
176. "**Merak:** *Hint Müslümanlarının Feryadı*", 1 Ağustos 1968.
177. "**Merak:** *Moskova Tehdit Ediyor*", 2 Ağustos 1968.
178. "**Merak:** *Bağdat'ın yeni Efendileri*", 3 Ağustos 1968.
179. "**Merak:** *Biafra Çocukları*", 4 Ağustos 1968.
180. "**Merak:** *Komünist Dünyasını Tanıyalım (I)*", 5 Ağustos 1968.
181. "**Merak:** *Komünist Dünyasını Tanıyalım (II)*", 6 Ağustos 1968.
182. "**Merak:** *Komünist Dünyasını Tanıyalım (III)*", 7 Ağustos 1968.
183. "**Merak:** *Komünist Dünyasını Tanıyalım (IV)*", 8 Ağustos 1968.
184. "**Merak:** *Komünist Dünyasını Tanıyalım (V)*", 9 Ağustos 1968.
185. "**Merak:** *Bir Büyük Mürşid Arıyoruz!*" 10 Ağustos 1968.
186. "**Merak:** *Dünyaca Tanınmış Kadınlar*", 11 Ağustos 1968.
187. "**Merak:** *Nasır'ın Sonu*", 12 Ağustos 1968.
188. "**Merak:** *Şark Zenginleri ve Türk Turizmi 1*", 14 Ağustos 1968.
189. "**Merak:** *Şark Zenginleri ve Türk Turizmi 2*", 15 Ağustos 1968.
190. "**Merak:** *Şark Zenginleri ve Türk Turizmi 3*", 17 Ağustos 1968.
191. "**Merak:** *Babam Gitti*", 18 Ağustos 1968.
192. "**Merak:** *Müslümanlara Sesleniş (1)*", 19 Ağustos 1968.
193. "**Merak:** *Müslümanlara Sesleniş (2)*", 20 Ağustos 1968.
194. "**Merak:** *Müslümanlara Sesleniş (3)*", 21 Ağustos 1968.
195. "**Merak:** *Müslümanlara Sesleniş (4)*", 22 Ağustos 1968.
196. "**Merak:** *Müslümanlara Sesleniş (5)*", 23 Ağustos 1968.
197. "**Merak:** *Kendi Kıymetlerimizi Tanıyalım*", 24 Ağustos 1968.
198. "**Merak:** *6. Mehmed Vahidüddin Tefrikası Hakkında (1)*", 25 Ağustos 1968.
199. "**Merak:** *6. Mehmed Vahidüddin Tefrikası Hakkında (2)*", 26 Ağustos 1968.
200. "**Merak:** *Lanet Size, Lanet Hepinize*", 27 Ağustos 1968.
201. "**Merak:** *Çekoslovakya Nasıl Kurtulabilir?*", 28 Ağustos 1968.
202. "**Merak:** *Feci Günlerin Arifesinde*", 29 Ağustos 1968.
203. "**Merak:** *Tahassür*", 30 Ağustos 1968.
204. "**Merak:** *Dünya Hadiselerine İlgi Göstermeyen İslam Üleması*", 31 Ağustos 1968.
205. "**Merak:** *Buyurun, Bakalım...*", 1 Eylül 1968.
206. "**Merak:** *Türk Basını ve Arab Âlemi*", 2 Eylül 1968.
207. "**Merak:** *Kızıl Haç Balosu ve...*", 3 Eylül 1968.
208. "**Merak:** *Bursa Yolunda*", 4 Eylül 1968.
209. "**Merak:** *Bursa'da*", 5 Eylül 1968.
210. "**Merak:** *Çekoslovakya Hadiseleri Karşısında*", 6 Eylül 1968.

211. “**Merak:** *Eski Bir Yalıda Eski Bir Âlem*”, 7 Eylül 1968.
212. “**Merak:** *“Sultan Abdülhamid Han” Piyesi*”, 8 Eylül 1968.
213. “**Merak:** *Sultan Abdülhamid Sevgisi ve Sultan Abdülhamid Evlatları*”, 9 Eylül 1968.
214. “**Merak:** *Kıymetli Misafirimiz*”, 10 Eylül 1968.
215. “**Merak:** *Rusya Ayakta Durabilmek İçin Hürriyeti Ezmek Mecburiyetindedir I*”, 11 Eylül 1968.
216. “**Merak:** *Rusya Ayakta Durabilmek İçin Hürriyeti Ezmek Mecburiyetindedir II*”, 12 Eylül 1968.
217. “**Merak:** *Rusya Ayakta Durabilmek İçin Hürriyeti Ezmek Mecburiyetindedir III*”, 13 Eylül 1968.
218. “**Merak:** *Çekoslovakya Faciası Karşısında...*”, 14 Eylül 1968.
219. “**Merak:** *İzmir Olaylarının Hakikati*”, 15 Eylül 1968.
220. “**Merak:** *Arap Memleketlerini Tanıyalım*”, 16 Eylül 1968.
221. “**Merak:** *Filistin Gününe Davet*”, 17 Eylül 1968.
222. “**Merak:** *Elim Bir Yıldönümü*”, 18 Eylül 1968.
223. “**Merak:** *Yine Konuşmuş*”, 19 Eylül 1968.
224. “**Merak:** *Stalin’in İmparatorluğu I*”, 20 Eylül 1968.
225. “**Merak:** *Stalin’in İmparatorluğu II*”, 21 Eylül 1968.
226. “**Merak:** *Stalin’in İmparatorluğu III*”, 23 Eylül 1968.
227. “**Merak:** *Stalin’in İmparatorluğu IV*”, 24 Eylül 1968.
228. “**Merak:** *En Çok Kiskanılan Kadın*”, 25 Eylül 1968.
229. “**Merak:** *Büyük Bir Kadın: İran’ın Şahbanusu*”, 26 Eylül 1968.
230. “**Merak:** *Kübalı Yine Sahnede*”, 27 Eylül 1968.
231. “**Merak:** *Ertuğrul Gazi İhtifali*”, 28 Eylül 1968.
232. “**Merak:** *Meşrebimiz*”, 29 Eylül 1968.
233. “**Merak:** *İslam Medeniyeti ve Batı (I)*”, 30 Eylül 1968.
234. “**Merak:** *İslam Medeniyeti ve Batı (II)*”, 1 Ekim 1968.
235. “**Merak:** *Kan Ağlayan Çin*”, 2 Ekim 1968.
236. “**Merak:** *Kan Ağlayan Çin (II)*”, 3 Ekim 1968.
237. “**Merak:** *Kan Ağlayan Çin (III)*”, 4 Ekim 1968.
238. “**Merak:** *Kan Ağlayan Çin (IV)*”, 5 Ekim 1968.
239. “**Merak:** *Kan Ağlayan Çin (V)*”, 6 Ekim 1968.
240. “**Merak:** *Kan Ağlayan Çin (VI)*”, 7 Ekim 1968.
241. “**Merak:** *Kan Ağlayan Çin (VII)*”, 8 Ekim 1968.
242. “**Merak:** *Kan Ağlayan Çin (VIII)*”, 9 Ekim 1968.
243. “**Merak:** *Şehzadelerle İlgili Bir Yazı*”, 10 Ekim 1968.
244. “**Merak:** *İnsan Hakları Beyannamesi*”, 11 Ekim 1968.
245. “**Merak:** *Belediye Başkanımız Sayın Fahri Atabey’e Dilekçe*”, 12 Ekim 1968.
246. “**Merak:** *Sayın Fahri Atabey’e Dilekçe (II)*”, 13 Ekim 1968.
247. “**Merak:** *Bir Kişi Daha...*”, 14 Ekim 1968.
248. “**Merak:** *Firavunun Rüyaları*”, 15 Ekim 1968.
249. “**Merak:** *Doğu Türkistan (I)*”, 16 Ekim 1968.
250. “**Merak:** *Doğu Türkistan (II)*”, 17 Ekim 1968.
251. “**Merak:** *Doğu Türkistan (III)*”, 18 Ekim 1968.
252. “**Merak:** *Doğu Türkistan (IV)*”, 19 Ekim 1968.
253. “**Merak:** *Sen de mi Brütüs*”, 20 Ekim 1968.

254. **“Merak:** *Şairler, Romancılar, Muharrirler Bu Zavallılar...*”, 21 Ekim 1968.
255. **“Merak:** *De Gaulle Geliyor*”, 23 Ekim 1968.
256. **“Merak:** *Onass’ın Bombası*”, 25 Ekim 1968.
257. **“Merak:** *Büyük Vatanperver, Büyük Asker, Büyük Fransız General De Gaulle’ü Selamlarız*”, 26 Ekim 1968.
258. **“Merak:** *General De Gaulle (I)*”, 27 Ekim 1968.
259. **“Merak:** *General De Gaulle (II)*”, 28 Ekim 1968.
260. **“Merak:** *General De Gaulle:General De Gaulle ve Fransız Ordusu (III)*”, 29 Ekim 1968.
261. **“Merak:** *General De Gaulle (IV)*”, 30 Ekim 1968.
262. **“Merak:** *Türkiye’de Hayatta Olan Bir Reiscumhur Daha Var*”, 31 Ekim 1968.
263. **“Merak:** *İstanbul’un Çevre Yolları*”, 1 Kasım 1968.
264. **“Merak:** *TİP Partisinde İngiliz Ajanları mı Var?*”, 2 Kasım 1968.
265. **“Merak:** *Kıymetli Kitaplar Arasında*”, 3 Kasım 1968.
266. **“Merak:** *Sin-Kiang – Doğu Türkistan*”, 4 Kasım 1968.
267. **“Merak:** *Berat Kandili, Beraat Gecesi, Kurtuluş Gecesi*”, 5 Kasım 1968.
268. **“Merak:** *Dideler Ruşen, Yani Gözaydın*”, 6 Kasım 1968.
269. **“Merak:** *Brejnev’in Korkunç İstihzası*”, 7 Kasım 1968.
270. **“Merak:** *Ulu-Nayımız’ı Kaybettik*”, 8 Kasım 1968.
271. **“Merak:** *Mi’rac*”, 9 Kasım 1968.
272. **“Merak:** *Meksika Olimpiyatları ve 19 Mayıs*”, 10 Kasım 1968.
273. **“Merak:** *Falih Rıfki Atay’ın Yetiştirmeleri, Çömezleri*”, 11 Kasım 1968.
274. **“Merak:** *Nixon, Amerikan Başkanı*”, 12 Kasım 1968.
275. **“Merak:** *Siyah Irkın Meksika Olimpiyatlarında Büyük Zaferi*”, 13 Kasım 1968.
276. **“Merak:** *Kin Ross, Yine Gelmiş*”, 14 Kasım 1968.
277. **“Merak:** *15 Kasım*”, 15 Kasım 1968.
278. **“Merak:** *Fransız Komünist Partisi Parçalanıyor*”, 16 Kasım 1968.
279. **“Merak:** *Bir İhtiyar, Çok İhtiyar İtalyan Gemici Tanımıştım*”, 17 Kasım 1968.
280. **“Merak:** *48 Saatte Harp Bitecek Zannediyorlardı*”, 18 Kasım 1968.
281. **“Merak:** *Belediyelerin İş Verdiği Mühendisler, Müteahhitler Kimlerdir?*”, 19 Kasım 1968.
282. **“Merak:** *Meksika Olimpiyatlarında, Bir Kıta Uyanışı Dünyaya İlan Etti*”, 20 Kasım 1968.
283. **“Merak:** *Tesadüfen*”, 21 Kasım 1968.
284. **“Merak:** *Merhaba Ey Sultan*”, 22 Kasım 1968.
285. **“Merak:** *Mah-ı Mübareğin İkinci Günü*”, 23 Kasım 1968.
286. **“Merak:** *Ramazan-ı Mübareğin Üçüncü Günü*”, 24 Kasım 1968.
287. **“Merak:** *Türk Sivil Mimarisi*”, 25 Kasım 1968.
288. **“Merak:** *Biraz İnsaf*”, 26 Kasım 1968.
289. **“Merak:** *“Beyaz Ev”in Yeni Sahipleri*”, 27 Kasım 1968.
290. **“Merak:** *Tito Konuşuyor (I)*”, 28 Kasım 1968.
291. **“Merak:** *Tito Konuşuyor (II)*”, 29 Kasım 1968.
292. **“Merak:** *Tito Konuşuyor (III)*”, 30 Kasım 1968.
293. **“Merak:** *Dünyanın Meşhur Kadınları*”, 1 Aralık 1968.
294. **“Merak:** *İnsan mı? Kobay mı?*”, 2 Aralık 1968.
295. **“Merak:** *Kral Hüseyin, Filistin Kumandanlarının Karşısında*”, 3 Aralık 1968.

296. “**Merak:** *En Mühim Hadise A. P. Kurultayı*”, 4 Aralık 1968.
297. “**Merak:** *Adalet Çartisi'nin İçinde Bulunduğu Güçlükler*”, 5 Aralık 1968.
298. “**Merak:** *Sayın Belediye Başkanımıza Teşekkür*”, 6 Aralık 1968.
299. “**Merak:** *19 Mayıs Gösterileri ve Güzellik Müsabakaları*”, 7 Aralık 1968.
300. “**Merak:** *Âmme Hizmetleri ve Devlet*”, 8 Aralık 1968.
301. “**Merak:** *Âbidler Yolu*”, 9 Aralık 1968.
302. “**Merak:** *Biafra Hakkında Biraz Mahumat*”, 10 Aralık 1968.
303. “**Merak:** *Ofset, Tiefdruck Bizi Eziyor*”, 11 Aralık 1968.
304. “**Merak:** *Birden Bire Süt Fiyatları Yükseldi*”, 12 Aralık 1968.
305. “**Merak:** *İftarı Hilton'a Sokan Hanımefendi*”, 13 Aralık 1968.
306. “**Merak:** *Âşıklar Kervanı*”, 14 Aralık 1968.
307. “**Merak:** *Müslüman Afrika'yı Tanıyalım: Mozambik (I)*”, 15 Aralık 1968.
308. “**Merak:** *Müslüman Afrika'yı Tanıyalım: Mozambik (II)*”, 16 Aralık 1968.
309. “**Merak:** *Müslüman Afrika'yı Tanıyalım: Mozambik (III)*”, 17 Aralık 1968.
310. “**Merak:** *Japonya Harikası (I)*”, 18 Aralık 1968.
311. “**Merak:** *Japonya Harikası (II)*”, 19 Aralık 1968.
312. “**Merak:** *Japonya Harikası (III)*”, 20 Aralık 1968.
313. “**Merak:** *Konya'da Gördüklerim (I)*”, 21 Aralık 1968.
314. “**Merak:** *Konya'da Gördüklerim (II)*”, 24 Aralık 1968.
315. “**Merak:** *Konya'da Gördüklerim (III)*”, 25 Aralık 1968.
316. “**Merak:** *Konya'da Gördüklerim (IV)*”, 26 Aralık 1968.
317. “**Merak:** *Mektep mi? Mektep Binası mı?*”, 27 Aralık 1968.
318. “**Merak:** *Kadınlar Serisi: Dördüncüsü*”, 28 Aralık 1968.
319. “**Merak:** *Çok Şükür*”, 29 Aralık 1968.
320. “**Merak:** *Bir Magazin ve Yahudi Koleksiyoncuları*”, 30 Aralık 1968.
321. “**Merak:** *Şeyh Esad Efendi Merhum*”, 31 Aralık 1968.
322. “**Merak:** *Almanya Harikası (I)*”, 01 Ocak 1969.
323. “**Merak:** *Almanya Harikası (II)*”, 02 Ocak 1969.
324. “**Merak:** *Almanya Harikası (III)*”, 03 Ocak 1969.
325. “**Merak:** *1969 senesinde ilk sohbet*”, 04 Ocak 1969.
326. “**Merak:** *Bıktık Bu Amerikan Vahşetinden*”, 05 Ocak 1969.
327. “**Merak:** *Katolik Kilisesi Büyük Bir Kriz Geçiriyor*”, 06 Ocak 1969.
328. “**Merak:** *Nasır Öfkeli*”, 07 Ocak 1969.
329. “**Merak:** *Yüzü Gülmeyen Anadolu*”, 08 Ocak 1969.
330. “**Merak:** *Efendim, Başa Çıkılır Gibi Değil*”, 09 Ocak 1969.
331. “**Merak:** *Demoklesin Kılıcı*”, 10 Ocak 1969.
332. “**Merak:** *Bu Ne Hâldir (I)*”, 11 Ocak 1969.
333. “**Merak:** *Habeşistan'da Müslümanlar (II)*”, 12 Ocak 1969.
334. “**Merak:** *Habeşistan'da Müslümanlar (III)*”, 13 Ocak 1969.
335. “**Merak:** *Biz de Muhtariyet İstiyoruz*”, 14 Ocak 1969.
336. “**Merak:** *Şeker Bayramı, Noel ve Yılbaşı*”, 15 Ocak 1969.
337. “**Merak:** *Yine Kadınlar Serisi*”, 16 Ocak 1969.
338. “**Merak:** *Çekoslovakya'dan Sonra Doğu Almanya mı?*”, 17 Ocak 1969.
339. “**Merak:** *Eyvahlar Olsun*”, 18 Ocak 1969.
340. “**Merak:** *Yaban Otu Gibi*”, 19 Ocak 1969.
341. “**Merak:** *De Gaulle, Lübnan ve İsrail*”, 20 Ocak 1969.
342. “**Merak:** *Küçük Şüşü'nün Büyük Dramı*”, 21 Ocak 1969.

343. “**Merak:** *Matamar Al-Alam Al-İslâmî Neşriyat*”, 22 Ocak 1969.
344. “**Merak:** *Matmazel Lili Günzberg Kimdir?*”, 23 Ocak 1969.
345. “**Merak:** *İslam Memleketleri Arasında Ortak Pazar*”, 24 Ocak 1969.
346. “**Merak:** *Aziz ve Muhterem Malül Gazilerimiz*”, 25 Ocak 1969.
347. “**Merak:** *İki Ateş Arasında Filistin Fedaileri*”, 26 Ocak 1969.
348. “**Merak:** *Çok Şükür Bizim Katılmadığımız Bir Facia*”, 27 Ocak 1969.
349. “**Merak:** *Blaiberg’in kalbi*”, 28 Ocak 1969.
350. “**Merak:** *Dr. Tevfik Remzi Bey’i de Kaybettik*”, 29 Ocak 1969.
351. “**Merak:** *Apollo 8’in Hatıra Defterinden*”, 30 Ocak 1969.
352. “**Merak:** *Ho Amcanın Esrarlı Memleketi*”, 31 Ocak 1969.
353. “**Merak:** *İstanbul’un Elektrik Meselesi*”, 01 Şubat 1969.
354. “**Merak:** *Kapalı Çarşı*”, 02 Şubat 1969.
355. “**Merak:** *Şamanizm*”, 03 Şubat 1969.
356. “**Merak:** *Memlekette Muhterem Mehmet Şevket Eygi için Duyulan Üzüntü*”, 04 Şubat 1969.
357. “**Merak:** *“Jurnal de Geneve”in Makaleleri*”, 05 Şubat 1969.
358. “**Merak:** *Bizim Gazete*”, 06 Şubat 1969.
359. “**Merak:** *Madanoğlu Yine Sahnede*”, 07 Şubat 1969.
360. “**Merak:** *Napolyon*”, 08 Şubat 1969.
361. “**Merak:** *Kitaplar Arasında*”, 09 Şubat 1969.
362. “**Merak:** *Büyük Vatansever, Büyük Kahraman Jan Palas (I)*”, 10 Şubat 1969.
363. “**Merak:** *Vatansever, Büyük Kahraman Jan Palas (II)*”, 11 Şubat 1969.
364. “**Merak:** *Tanımadığımız Güney Amerika Suriname*”, 12 Şubat 1969.
365. “**Merak:** *Tanımadığımız Güney Amerika Suriname*”, 13 Şubat 1969.
366. “**Merak:** *5 Şubat*”, 14 Şubat 1969.
367. “**Merak:** *Afrika’yı Tanıyalım: Nijerya*”, 15 Şubat 1969.
368. “**Merak:** *Nuriddin Zengi*”, 16 Şubat 1969.
369. “**Merak:** *Kin Ross ve Toynbee*”, 17 Şubat 1969.
370. “**Merak:** *İslâmî Olmayan Her Türü Hareketin Sonu Hüsrandır*”, 18 Şubat 1969.
371. “**Merak:** *Ne Bekliyoruz?*”, 19 Şubat 1969.
372. “**Merak:** *Bir Dergi*”, 20 Şubat 1969.
373. “**Merak:** *Feci Bir Oyun Oynanıyor*”, 21 Şubat 1969.
374. “**Merak:** *Suçlu Aybar Konuştu*”, 22 Şubat 1969.
375. “**Merak:** *Türk Ocakları – Halkevleri Çekişmesi*”, 23 Şubat 1969.
376. “**Merak:** *Irak Hâdiseleri Karşısında Dünya Basını*”, 24 Şubat 1969.
377. “**Merak:** *Irak*”, 25 Şubat 1969.
378. “**Merak:** *İki gün Bir Konferansta İdim*”, 26 Şubat 1969.
379. “**Merak:** *Bayramlar*”, 27 Şubat 1969.
380. “**Merak:** *Sayın İstanbul Valisi ve Turizm*”, 03 Mart 1969.
381. “**Merak:** *Fransa Bir Gün Sizden Hesap Soracaktır*”, 04 Mart 1969.
382. “**Merak:** *Büyük Türkler*”, 06 Mart 1969.
383. “**Merak:** *Bayram Gazetesi ve Yazarları*”, 07 Mart 1969.
384. “**Merak:** *Şayan-ı Hayret Bir Mülakat 1*”, 08 Mart 1969.
385. “**Merak:** *Şayan-ı Hayret Bir Mülakat 2*”, 09 Mart 1969.
386. “**Merak:** *Şayan-ı Hayret Bir Mülakat 3*”, 10 Mart 1969.
387. “**Merak:** *Bizim Gazete*”, 11 Mart 1969.

388. “**Merak:** *Bazı Yazılar*”, 12 Mart 1969.
389. “**Merak:** *Büyük ve Ciddi Bir Cemiyet (İlim Yayma Cemiyeti)*”, 13 Mart 1969.
390. “**Merak:** *İlim Yayma Cemiyeti (II)*”, 14 Mart 1969.
391. “**Merak:** *Laik Hayır İşleri Vakıfları*”, 15 Şubat 1969.
392. “**Merak:** *Mareşal Eyüp Han*”, 16 Mart 1969.
393. “**Merak:** *Kral Suud’un Ölümü*”, 17 Mart 1969.
394. “**Merak:** *Kral Suud’un Ölümü*”, 18 Mart 1969.
395. “**Merak:** *16 Mart 1920 Gününü Unutmayalım*”, 19 Mart 1969.
396. “**Merak:** *Bir Adli Hata ve Vahim Neticeleri*”, 20 Mart 1969.
397. “**Merak:** *Formoza*”, 21 Mart 1969.
398. “**Merak:** *Adım Adım Nixon ile Beraber*”, 22 Mart 1969.
399. “**Merak:** *Adım Adım Nixon ile Beraber*”, 23 Mart 1969.
400. “**Merak:** *Beklenen Gün*”, 24 Mart 1969.
401. “**Merak:** *Tarihimizde Mart Ayı ve 18 Mart*”, 25 Mart 1969.
402. “**Merak:** *Bir Rüzgâr Esiyor*”, 26 Mart 1969.
403. “**Merak:** *Bilinmeyen Harem Hayatı*”, 27 Mart 1969.
404. “**Merak:** *Türk Turizmi ve İstanbul*”, 28 Mart 1969.
405. “**Merak:** *Çin – Rus Hududu*”, 29 Mart 1969.
406. “**Merak:** *Bir Asır Süren Kin*”, 30 Mart 1969.
407. “**Merak:** *Haydi Hayırlısı*”, 31 Mart 1969.
408. “**Merak:** *Sovyet Rusya Batı İle Barışıyor*”, 1 Nisan 1969.
409. “**Merak:** *Acaip Bir Görüşme...*”, 2 Nisan 1969.
410. “**Merak:** *Şahinimizi Kal’adan Uçurduk*”, 3 Nisan 1969.
411. “**Merak:** *Bu Günün Türk Münevveri*”, 4 Nisan 1969.
412. “**Merak:** *İkinci Bir Menemen mi?*”, 5 Nisan 1969.
413. “**Merak:** *İstanbul Opera Binası*”, 6 Nisan 1969.
414. “**Merak:** *Dar Geçit*”, 7 Nisan 1969.
415. “**Merak:** *Allah C.C. Devlete, Millete Zeval Vermesin*”, 8 Nisan 1969.
416. “**Merak:** *Kutadgu Bilig*”, 9 Nisan 1969.
417. “**Merak:** *Kosigin’in Yerine Bir Başkası mı?*”, 10 Nisan 1969.
418. “**Merak:** *Dört Büyüklerin Toplantısı*”, 11 Nisan 1969.
419. “**Merak:** *Biz Uzaktakilere Acırken...*”, 12 Nisan 1969.
420. “**Merak:** *Mükâfatını Görmüştür*”, 13 Nisan 1969.
421. “**Merak:** *Her Zaman Duymak İstedığımız Bir Şey*”, 14 Nisan 1969.
422. “**Merak:** *Moskova İki Zıt Cephe Karşısında*”, 15 Nisan 1969.
423. “**Merak:** *Eisenhower de Gitti*”, 16 Nisan 1969.
424. “**Merak:** *Ürdün Kralı Hüseyin 3. Defa mı Evleniyor?*”, 17 Nisan 1969.
425. “**Merak:** *Cami Adab-ı Muaşeret*”, 18 Nisan 1969.
426. “**Merak:** *Cehelenin İddiası*”, 19 Nisan 1969.
427. “**Merak:** *Biz Fakir Fakat Büyük Bir Millet Evlatlarıyız*”, 20 Nisan 1969.
428. “**Merak:** *İstanbul Belediyesi Başbakanın Huzurunda İmtihanda*”, 21 Nisan 1969.
429. “**Merak:** *Başbakan İstanbulluları Terk Etti*”, 22 Nisan 1969.
430. “**Merak:** *T.R.T. Hakkındaki Teklifi Destekleyelim*”, 23 Nisan 1969.
431. “**Merak:** *Vatan veya Silistre İttihat ve Terakki veya Vatan İhaneti*”, 24 Nisan 1969.
432. “**Merak:** *Bu Âlem Başka Bir Âlem*”, 25 Nisan 1969.

433. “**Merak:** TEŞEKKÜR”, 27 Nisan 1969.
434. “**Merak:** Amerika’da Yahudiler Nixon’a Oy Vermemişler”, 28 Nisan 1969.
435. “**Merak:** Yine Orta-Doğu Olayları”, 29 Nisan 1969.
436. “**Merak:** Geçen Haftanın Getirdikleri”, 30 Nisan 1969.
437. “**Merak:** On Sene İçinde Tebabet”, 1 Mayıs 1969.
438. “**Merak:** De Gaulle Çekildi... Yazık”, 2 Mayıs 1969.
439. “**Merak:** TRT ve Karşı Cephe”, 3 Mayıs 1969.
440. “**Merak:** Dr. Fatma Betül’ün Yazısı”, 4 Mayıs 1969.
441. “**Merak:** Çekoslovakya’da Kızıl Bayrakları Yırtıyorlar; BİZDE?”, 5 Mayıs 1969.
442. “**Merak:** Tedbirler Kanunu”, 6 Mayıs 1969.
443. “**Merak:** Büyük Dostumuz Von Papen”, 7 Mayıs 1969.
444. “**Merak:** Yıkıldı Gitti Cihandan...”, 8 Mayıs 1969.
445. “**Merak:** Hafsa Sultan”, 9 Mayıs 1969.
446. “**Merak:** Tanımadığımız veya Az Tanıdığımız Bir Mücahit –I–”, 10 Mayıs 1969.
447. “**Merak:** Tanımadığımız veya Az Tanıdığımız Bir Mücahit –II–”, 11 Mayıs 1969.
448. “**Merak:** Niçin Yürüdüler?”, 12 Mayıs 1969.
449. “**Merak:** Huzur ve Rahatlık İstiyoruz”, 13 Mayıs 1969.
450. “**Merak:** TARİH SOHBETİ -1-”, 14 Mayıs 1969.
451. “**Merak:** TARİH SOHBETİ -2-”, 15 Mayıs 1969.
452. “**Merak:** TARİH SOHBETİ -3-”, 16 Mayıs 1969.
453. “**Merak:** TARİH SOHBETİ -4-”, 17 Mayıs 1969.
454. “**Merak:** Memlekete Tek Bir Adam Hâkim”, 18 Mayıs 1969.
455. “**Merak:** Prag’da Artık Bahar Olmayacak”, 19 Mayıs 1969.
456. “**Merak:** Dubçek’in Yerine Gelen HUSAK Kimdir?”, 20 Mayıs 1969.
457. “**Merak:** Referandumdan Evvel”, 21 Mayıs 1969.
458. “**Merak:** Referandumdan Sonra...”, 22 Mayıs 1969.
459. “**Merak:** İsrail’in İç Yüzü -1-”, 23 Mayıs 1969.
460. “**Merak:** İsrail’in İç Yüzü -2-”, 24 Mayıs 1969.
461. “**Merak:** İsrail’in İç Yüzü -3-”, 25 Mayıs 1969.
462. “**Merak:** Mısır’ın İç Yüzü -1-”, 26 Mayıs 1969.
463. “**Merak:** Mısır’ın İç Yüzü -2-”, 27 Mayıs 1969.
464. “**Merak:** Mısır’ın İç Yüzü -3-”, 28 Mayıs 1969.
465. “**Merak:** Yazık Oldu...”, 29 Mayıs 1969.
466. “**Merak:** LİN PİAO Mao Tse-Toung’un Veliahdı!”, 30 Mayıs 1969.
467. “**Merak:** İmam-ı Muhammed Şeybani -1-”, 31 Mayıs 1969.
468. “**Merak:** İmam-ı Muhammed Şeybani -2-”, 1 Haziran 1969.
469. “**Merak:** İmam-ı Muhammed Şeybani -3-”, 2 Haziran 1969.
470. “**Merak:** Büyük ve Azametli Asya’da Bizim de Söz Hakkımız Var”, 3 Haziran 1969.
471. “**Merak:** Doğu Türkistan’ı Tanyalım”, 4 Haziran 1969.
472. “**Merak:** “Che” Nasıl C.I.A.’nın Tuzakına Düştü”, 5 Haziran 1969.
473. “**Merak:** MATEM”, 6 Haziran 1969.
474. “**Merak:** Prag’ın Korkunç Dramı”, 7 Haziran 1969.
475. “**Merak:** Kaotik Bir Şehir”, 9 Haziran 1969.

476. “**Merak:** *Filistin Hakkında Bir Konuşma -1-*”, 10 Haziran 1969.
477. “**Merak:** *Filistin Hakkında Bir Konuşma -2-*”, 11 Haziran 1969.
478. “**Merak:** *Filistin Hakkında Bir Konuşma -3-*”, 12 Haziran 1969.
479. “**Merak:** *Çok Ciddiye Alınması Gereken Bir Mesele -1-*”, 13 Haziran 1969.
480. “**Merak:** *Çok Ciddiye Alınması Gereken Bir Mesele -2-*”, 14 Haziran 1969.
481. “**Merak:** *Çok Ciddiye Alınması Gereken Bir Mesele -4-*”, 15 Haziran 1969.
482. “**Merak:** *Memleketimizde Komünistler Kol Geziyor*”, 16 Haziran 1969.
483. “**Merak:** *Fransa’da Seçimden Evvel*”, 18 Haziran 1969.
484. “**Merak:** *Fransa’da Seçimlerden Sonra*”, 19 Haziran 1969.
485. “**Merak:** *Türkiye’de Seçimlerden Evvel*”, 20 Haziran 1969.
486. “**Merak:** *İşte Ay: İnsanın Fethetmek İsteddiği Âlem*”, 21 Haziran 1969.
487. “**Merak:** *Buhran İçinde Bir Memleket daha: ARJANTİN*”, 22 Haziran 1969.
488. “**Merak:** *Pompidov, Cumhurbaşkanı*”, 23 Haziran 1969.
489. “**Merak:** *Dünyada Mühim Kadınlar: Bir Kraliçe*”, 24 Haziran 1969.
490. “**Merak:** *Moskova’da Akdedilen Komünist Kongre*”, 25 Haziran 1969.
491. “**Merak:** *Yine Vietnam*”, 26 Haziran 1969.
492. “**Merak:** *Eğitim Sistemimiz*”, 27 Haziran 1969.
493. “**Merak:** *Başkan Nixon’un Bir Numaralı Endişesi*”, 28 Haziran 1969.
494. “**Merak:** *Bir Tip Türedi*”, 29 Haziran 1969.
495. “**Merak:** *Ay’a İlk Basacak Adam*”, 30 Haziran 1969.
496. “**Merak:** *Dünya Gazetecileri İstanbul’da Toplanmış*”, 1 Temmuz 1969.
497. “**Merak:** *Biz ve Tiyatro (1)*”, 2 Temmuz 1969.
498. “**Merak:** *Biz ve Tiyatro (2)*”, 3 Temmuz 1969.
499. “**Merak:** *Biz ve Tiyatro (3)*”, 4 Temmuz 1969.
500. “**Merak:** *Sudan (1)*”, 5 Temmuz 1969.
501. “**Merak:** *Sudan (2)*”, 6 Temmuz 1969.
502. “**Merak:** *Sudan (3)*”, 7 Temmuz 1969.
503. “**Merak:** *Seyahat Notları (1)*”, 8 Temmuz 1969.
504. “**Merak:** *Seyahat Notları (2)*”, 9 Temmuz 1969.
505. “**Merak:** *Fransa’da Olup Bitenler*”, 10 Temmuz 1969.
506. “**Merak:** *Zalim İsteyenler Var*”, 11 Temmuz 1969.
507. “**Merak:** *Dünya Olayları*”, 12 Temmuz 1969.
508. “**Merak:** *İran Evi*”, 13 Temmuz 1969.
509. “**Merak:** *Yine Kral Hüseyin*”, 14 Temmuz 1969.
510. “**Merak:** *Kayseri üzücü Olayları*”, 15 Temmuz 1969.
511. “**Merak:** *Açık Kalmış Musluk*” 16 Temmuz 1969.
512. “**Merak:** *Kıymetli Bir Müessesemiz*”, 17 Temmuz 1969.
513. “**Merak:** *TİP mi? TÖS mü?*”, 18 Temmuz 1969.
514. “**Merak:** *21 Temmuz 1969*”, 19 Temmuz 1969.
515. “**Merak:** *Başbakan Baba Bucağında*”, 20 Temmuz 1969.
516. “**Merak:** *Ahmed Yücel?.. Eyvah ki Eyvah*”, 21 Temmuz 1969.
517. “**Merak:** *Nixon ve Romanya Seyahati*”, 23 Temmuz 1969.
518. “**Merak:** *Turizm ve Türk Yemekleri*”, 24 Temmuz 1969.
519. “**Merak:** *Çorbada Tuzumuz*”, 25 Temmuz 1969.
520. “**Merak:** *Diktatör Nasır ve İbadet*”, 26 Temmuz 1969.
521. “**Merak:** *Cezayir*”, 27 Temmuz 1969.
522. “**Merak:** *Astronotların Hayat Hikâyeleri (1)*”, 28 Temmuz 1969.

523. "**Merak:** *Astronotların Hayat Hikâyeleri (2)*", 29 Temmuz 1969.
524. "**Merak:** *Astronotların Hayat Hikâyeleri (3)*", 30 Temmuz 1969.
525. "**Merak:** *Soygunculuk... Bir Bu Eksikti*", 31 Temmuz 1969.
526. "**Merak:** *Soygun*", 1 Ağustos 1969.
527. "**Merak:** *Meşhur Kadınlar Serisinden: Bayan İndira Gandhi (1)*", 2 Ağustos 1969.
528. "**Merak:** *Meşhur Kadınlar Serisinden: Bayan İndira Gandhi (2)*", 3 Ağustos 1969.
529. "**Merak:** *Kennedy'lerin Başına Gelenler*", 4 Ağustos 1969.
530. "**Merak:** *İspanya'da Kraliyet mi?*", 5 Ağustos 1969.
531. "**Merak:** *Eh!.. Buna Pardon...*", 6 Ağustos 1969.
532. "**Merak:** *Ankara Notları: Hey Koca Sultan Hey!..*", 11 Ağustos 1969.
533. "**Merak:** *Çilehaneler*", 12 Ağustos 1969.
534. "**Merak:** *Köşe Kapmaca*", 13 Ağustos 1969.
535. "**Merak:** *Amerika Vietnam'da*", 14 Ağustos 1969.
536. "**Merak:** *Moskova'nın Yeni Parolası: Artık Batı'da Düşman Yok*", 15 Ağustos 1969.
537. "**Merak:** *Orta-doğu*", 16 Ağustos 1969.
538. "**Merak:** *Yakın Tarihimizi Kin Ross'tan mı Öğreneceğiz?*", 17 Ağustos 1969.
539. "**Merak:** *Kaliteli Yazı*", 18 Ağustos 1969.
540. "**Merak:** *Komünist İşgali*", 19 Ağustos 1969.
541. "**Merak:** *Batur En Çok Masonlukla Şeref Duyuyormuş, Lâkin Türk Milleti Mason Batur'dan Hiç Şeref Duymamaktadır*", 20 Ağustos 1969.
542. "**Merak:** *Yazık Oluyor Adalet Partisi'ne*", 21 Ağustos 1969.
543. "**Merak:** *Afrika'yı Tehdit Eden İki Tehlike: Hristiyanlık ve Komünizm*", 22 Ağustos 1969.
544. "**Merak:** *Papa Afrika'da*", 23 Ağustos 1969.
545. "**Merak:** *Mazlumların Kanı Hristiyanlığın Tohumlarıdır*", 24 Ağustos 1969.
546. "**Merak:** *Olacağı Bu İdi*", 25 Ağustos 1969.
547. "**Merak:** *Batı Gençliğini Tehdit Eden Tehlike*", 26 Ağustos 1969.
548. "**Merak:** *Komşumuz Yunanistan (1)*", 27 Ağustos 1969.
549. "**Merak:** *Komşumuz Yunanistan (2)*", 28 Ağustos 1969.
550. "**Merak:** *Yirminci Asırda Din Kavgaları*", 29 Ağustos 1969.
551. "**Merak:** *İrlanda'da Katolik-Protestan Savaşı*", 30 Ağustos 1969.
552. "**Merak:** *Nijerya-Biafra Din Harbi*", 31 Ağustos 1969.
553. "**Merak:** *Nijerya-Biafra*", 1 Eylül 1969.
554. "**Merak:** *Kanada'nın da Başı Gailedede*", 2 Eylül 1969.
555. "**Merak:** *Sovyet Rusya Çember İçinde (1)*", 3 Eylül 1969.
556. "**Merak:** *Sovyet Rusya Çember İçinde (2)*", 4 Eylül 1969.
557. "**Merak:** *Sovyet Rusya Çember İçinde (3)*", 5 Eylül 1969.
558. "**Merak:** *Sovyet Rusya Çember İçinde (4)*", 6 Eylül 1969.
559. "**Merak:** *İndira Gandhi'nin Galibiyeti*", 7 Eylül 1969.
560. "**Merak:** *Yine Bir Rus-Çin Çıkmazı mı?*", 8 Eylül 1969.
561. "**Merak:** *Kızılay, Kızılhaç, Kızılarslan ve Güneş Dernekleri İstanbul'da (1)*", 9 Eylül 1969.
562. "**Merak:** *Kızılay, Kızılhaç, Kızılarslan ve Güneş Dernekleri İstanbul'da (2)*", 10 Eylül 1969.

563. “**Merak:** *Büyük Bir Sultan Daha Allah’ın Rahmetine Kavuştu*”, 11 Eylül 1969.
564. “**Merak:** *Libya’da İhtilâl*”, 12 Eylül 1969.
565. “**Merak:** *Son Çıkan Kitaplar*”, 13 Eylül 1969.
566. “**Merak:** *Balfour Deklarasyonu*”, 14 Eylül 1969.
567. “**Merak:** *Ho-Chi-Mink Kimdir?(1)*”, 15 Eylül 1969.
568. “**Merak:** *Ho-Chi-Mink Kimdir? (2)*”, 16 Eylül 1969.
569. “**Merak:** *Libya İhtilâli ve Petrol (I)*”, 17 Eylül 1969.
570. “**Merak:** *Libya İhtilâli ve Petrol (II)*”, 18 Eylül 1969.
571. “**Merak:** *Libya İhtilâli ve Petrol (III)*”, 19 Eylül 1969.
572. “**Merak:** *Elim Bir Yıldönümü*”, 20 Eylül 1969.
573. “**Merak:** *Mektepler Açılırken*”, 21 Eylül 1969.
574. “**Merak:** *Mektepler Açılırken*”, 22 Eylül 1969.
575. “**Merak:** *Bunalımın Müşevvişleri (1)*”, 23 Eylül 1969.
576. “**Merak:** *Bunalımın Müşevvişleri (2)*”, 24 Eylül 1969.
577. “**Merak:** *Bunalımın Müşevvişleri (3)*”, 25 Eylül 1969.
578. “**Merak:** *İslam Zirve Konferansı*”, 26 Eylül 1969.
579. “**Merak:** *Fikir İşçilerine Biraz Olsun Saygı*”, 27 Eylül 1969.
580. “**Merak:** *Bir Kurban Daha Verdik*”, 29 Eylül 1969.
581. “**Merak:** *Kudüs Şehrinin Tarihi*”, 1 Ekim 1969.
582. “**Merak:** *Resmi Geçit... -1-*”, 2 Ekim 1969.
583. “**Merak:** *Resmi Geçit... -2-*”, 3 Ekim 1969.
584. “**Merak:** *Neler Konuşuyorlar?Neler Söylüyorlar?*”, 5 Ekim 1969.
585. “**Merak:** *Avrupalı Gözü İle: İslam Zirve Konferansı*”, 7 Ekim 1969.
586. “**Merak:** *Ne Konuşuyorlar? Ne Söylüyorlar?*”, 8 Ekim 1969.
587. “**Merak:** *Adalet Partisi Yalnız*”, 9 Ekim 1969.
588. “**Merak:** *6 Ekim*”, 10 Ekim 1969.
589. “**Merak:** *Mİ’RAC...*”, 11 Ekim 1969.
590. “**Merak:** *TELEKS*”, 12 Ekim 1969.
591. “**Merak:** *Dün 12 Ekimdi...*”, 13 Ekim 1969.
592. “**Merak:** *Objektif Olabildiğimiz Kadar*”, 15 Ekim 1969.
593. “**Merak:** *Milletimizin Olgunluğu...*”, 16 Ekim 1969.
594. “**Merak:** *CİDDİYET*”, 17 Ekim 1969.
595. “**Merak:** *DOĞU TÜRKİSTAN -1-*”, 25 Ekim 1969.
596. “**Merak:** *DOĞU TÜRKİSTAN -2-*”, 26 Ekim 1969.
597. “**Merak:** *Almanya’nın Yeni Adamı: WILLY BRAND (1)*”, 27 Ekim 1969.
598. “**Merak:** *Almanya’nın Yeni Adamı: WILLY BRAND (2)*”, 28 Ekim 1969.
599. “**Merak:** *Almanya’nın Yeni Adamı: WILLY BRAND (3)*”, 29 Ekim 1969.
600. “**Merak:** *Meşhur Kadınlar: Stevlana Alliluyeva*”, 30 Ekim 1969.
601. “**Merak:** *Yirmi Sene Evvel Mao İktidarı Ele Almıştı*”, 31 Ekim 1969.
602. “**Merak:** *Teleks, Ankara Notları*”, 1 Kasım 1969.
603. “**Merak:** *Yirmi Sene Evvel Mao Ele Almıştı*”, 2 Kasım 1969.
604. “**Merak:** *Berat Kandili*”, 3 Kasım 1969.
605. “**Merak:** *Alman Gençliği Nereye Gidiyor?*”, 4 Kasım 1969.
606. “**Merak:** *Münasebetsiz Bir Evlenme*”, 5 Kasım 1969.
607. “**Merak:** *Teleks: Avrupa Notları*”, 6 Kasım 1969.
608. “**Merak:** *Yeni Kabine*”, 7 Kasım 1969.
609. “**Merak:** *1 Teşrini Sani (1)*”, 8 Kasım 1969.

610. “*Merak: 1 Teşrini Sani ve Ötesi (2)*”, 9 Kasım 1969.
611. “*Merak: 1 Teşrini Sani ve Ötesi (3)*”, 10 Kasım 1969.
612. “*Merak: Psikolojik Hatalar*”, 11 Kasım 1969.
613. “*Merak: Merhaba!.. Ey Şehri Ramazan*”, 12 Kasım 1969.
614. “*Merak: 1 Teşrini Sani ve Ötesi (4)*”, 13 Kasım 1969.
615. “*Merak: 1 Teşrini Sani ve Ötesi (5)*”, 14 Kasım 1969.
616. “*Merak: 1 Teşrini Sani ve Ötesi (6)*”, 15 Kasım 1969.
617. “*Merak: 1 Teşrini Sani ve Ötesi (7)*”, 16 Kasım 1969.
618. “*Merak: 1 Teşrini Sani ve Ötesi (8)*”, 17 Kasım 1969.
619. “*Merak: 1 Teşrini Sani ve Ötesi (9)*”, 18 Kasım 1969.
620. “*Merak: 1 Teşrini Sani ve Ötesi (10)*”, 19 Kasım 1969.
621. “*Merak: 1 Teşrini Sani ve Ötesi (11)*”, 20 Kasım 1969.
622. “*Merak: 1 Teşrini Sani ve Ötesi (12)*”, 21 Kasım 1969.
623. “*Merak: Demirel’in Güzel Talihi*”, 22 Kasım 1969.
624. “*Merak: Paşazade İstifa Etmiş*”, 23 Kasım 1969.
625. “*Merak: Kıbrıs Meselesi (1)*”, 24 Kasım 1969.
626. “*Merak: Kıbrıs Meselesi (2)*”, 25 Kasım 1969.
627. “*Merak: Kıbrıs Meselesi (3)*”, 26 Kasım 1969.
628. “*Merak: Kıbrıs Meselesi (5)*”, 27 Kasım 1969.
629. “*Merak: Üç İftar*”, 28 Kasım 1969.
630. “*Merak: Kayıp Olan Edebiyat Tarzı*”, 29 Kasım 1969.
631. “*Merak: Gençliğin Yeni Bir Haydutluğu*”, 30 Kasım 1969.
632. “*Merak: Vietnam Çıkmazından Sonra Ay Çıkmaz mı?*”, 1 Aralık 1969.
633. “*Merak: Yeni Bir Köpek Bebek Davası mı?*”, 2 Aralık 1969.
634. “*Merak: İkinci Dünya Savaşı Sonrası (1)*”, 3 Aralık 1969.
635. “*Merak: İkinci Dünya Savaşı Sonrası (2)*”, 4 Aralık 1969.
636. “*Merak: İkinci Dünya Savaşı Sonrası (3)*”, 5 Aralık 1969.
637. “*Merak: İkinci Dünya Savaşı Sonrası (4)*”, 6 Aralık 1969.
638. “*Merak: Ramazan Anadolu’ya Çok Yaklaşıyor*”, 7 Aralık 1969.
639. “*Merak: Bir İhtilâl Geçiren Libya (1)*”, 8 Aralık 1969.
640. “*Merak: Bir İhtilâl Geçiren Libya (2)*”, 9 Aralık 1969.
641. “*Merak: Bir İhtilâl Geçiren Libya (3)*”, 10 Aralık 1969.
642. “*Merak: Bayram*”, 11 Aralık 1969.
643. “*Merak: Üç İftar Daha*”, 15 Aralık 1969.
644. “*Merak: Niçin Enstitü ve Niçin Akademi Değil (1)*”, 16 Aralık 1969.
645. “*Merak: Niçin Enstitü ve Niçin Akademi Değil (2)*”, 17 Aralık 1969.
646. “*Merak: Niçin Enstitü ve Niçin Akademi Değil (3)*”, 18 Aralık 1969.
647. “*Merak: Niçin Enstitü ve Niçin Akademi Değil (4)*”, 19 Aralık 1969.
648. “*Merak: Niçin Enstitü ve Niçin Akademi Değil (5)*”, 23 Aralık 1969.
649. “*Merak: Niçin Enstitü ve Niçin Akademi Değil (6)*”, 24 Aralık 1969.
650. “*Merak: Niçin Enstitü ve Niçin Akademi Değil (7)*”, 25 Aralık 1969.
651. “*Merak: Haşim Paşa*”, 27 Aralık 1969.
652. “*Merak: TELEKS: Dış Haberler*”, 28 Aralık 1969.
653. “*Merak: Beyefendi... (1)*”, 30 Aralık 1969.
654. “*Merak: Beyefendi (2)*”, 31 Aralık 1969.
655. “*Merak: Bugün*”, 1 Ocak 1970.
656. “*Merak: Sol Basın*”, 2 Ocak 1970.

657. “**Merak:** *Biz İnanmıyoruz*”, 10 Ocak 1970.
 658. “**Merak:** *Biz İnanmıyoruz 2*”, 11 Ocak 1970.
 659. “**Merak:** *İş Bankası ve Amme Hizmetleri*”, 12 Ocak 1970.
 660. “**Merak:** *İş Bankası ve Amme Hizmetleri*”, 13 Ocak 1970.
 661. “**Merak:** *Sohbet*”, 14 Ocak 1970.
 662. “**Merak:** *İngiltere’de Ölüm Cezası Kalkıyor*”, 15 Ocak 1970.
 663. “**Merak:** *İngiltere’de Ölüm Cezası Kalkıyor*”, 16 Ocak 1970.
 664. “**Merak:** *Arab Âlemi*”, 17 Ocak 1970.
 665. “**Merak:** *Arab Âlemi*”, 18 Ocak 1970.
 666. “**Merak:** *Arab Âlemi*”, 19 Ocak 1970.
 667. “**Merak:** *Takip Edemiyoruz*”, 20 Ocak 1970.
 668. “**Merak:** *Yalnız Adam*”, 21 Ocak 1970.
 669. “**Merak:** *Yalnız Adam (2)*”, 22 Ocak 1970.
 670. “**Merak:** *Yalnız Adam (3)*”, 23 Ocak 1970.
 671. “**Merak:** *Boğaz Köprüsü Elzem*”, 24 Ocak 1970.
 672. “**Merak:** *Pazar Sohbeti*”, 25 Ocak 1970.
 673. “**Merak:** *Biafra*”, 26 Ocak 1970.
 674. “**Merak:** *Teleks: Dünya Olayları*”, 27 Ocak 1970.
 675. “**Merak:** *Devrimci Cevat Dursunoğlu*”, 28 Ocak 1970.
 676. “**Merak:** *Kelebek Papiyon*”, 29 Ocak 1970.
 677. “**Merak:** *Dubçek Türkiye’de*”, 30 Ocak 1970.
 678. “**Merak:** *Selamlarız*” 31 Ocak 1970.
 679. “**Merak:** *Boğaz Köprüsü*”, 1 Şubat 1970.
 680. “**Merak:** *Yine Köy Enstitüleri mi?*”, 2 Şubat 1970.
 681. “**Merak:** *Fikret Mualla*”, 3 Şubat 1970.
 682. “**Merak:** *Ayıp*”, 4 Şubat 1970.
 683. “**Merak:** *Bir Gerçek Aydın... İmiş*”, 5 Şubat 1970.
 684. “**Merak:** *Teleks: Dış Haberler*”, 6 Şubat 1970.
 685. “**Merak:** *Yine Ne Oluyoruz?*”, 7 Şubat 1970.
 686. “**Merak:** *Fransa ve Afrika*”, 8 Şubat 1970.
 687. “**Merak:** *Kiliseler Bir Çıkmazda*”, 9 Şubat 1970.
 688. “**Merak:** *Şair-i Azam 121 Yaşında*”, 10 Şubat 1970.
 689. “**Merak:** *Germik, İstanbul*”, 11 Şubat 1970.
 690. “**Merak:** *Kıskançlık*”, 12 Şubat 1970.
 691. “**Merak:** *İsmet Paşa’nın Pembe Köşkü*”, 13 Şubat 1970.
 692. “**Merak:** *İstanbul’un Doktor Belediye Başkanları*”, 14 Şubat 1970.
 693. “**Merak:** *Bertrand Russel Ölmüş*”, 15 Şubat 1970.
 694. “**Merak:** *Dideler Ruşen, Yani Günaydın*”, 16 Şubat 1970.
 695. “**Merak:** *Kurban Bayramı*”, 17 Şubat 1970.
 696. “**Merak:** *Kültür Emperyalizmi – Kültür İhtilâli*”, 21 Şubat 1970.
 697. “**Merak:** *Süleyman Demirel Memleketin İki Yakasını Bir Araya Getiriyor (1)*”,
 22 Şubat 1970.
 698. “**Merak:** *Süleyman Demirel Memleketin İki Yakasını Bir Araya Getiriyor (2)*”,
 23 Şubat 1970.
 699. “**Merak:** *Süleyman Demirel Memleketin İki Yakasını Bir Araya Getiriyor (3)*”,
 24 Şubat 1970.

700. “**Merak:** Süleyman Demirel Memleketin İki Yakasını Bir Araya Getiriyor (4)”, 25 Şubat 1970.
701. “**Merak:** Süleyman Demirel Memleketin İki Yakasını Bir Araya Getiriyor (5)”, 26 Şubat 1970.
702. “**Merak:** Tezatlar İçinde Yazılar (1)”, 27 Şubat 1970.
703. “**Merak:** Tezatlar İçinde Yazılar (2)”, 28 Şubat 1970.
704. “**Merak:** Cesaret-i Medeniye, Cesaret-i İslamiye”, 1 Mart 1970.
705. “**Merak:** Kahraman Tahsin Yazıcı’yı Kayıp Ettik”, 2 Mart 1970.
706. “**Merak:** Teleks: Dünya Haberleri”, 3 Mart 1970.
707. “**Merak:** Kültür Gerek”, 4 Mart 1970.
708. “**Merak:** Pompidou, Nixon ve İsrail Meselesi”, 5 Mart 1970.
709. “**Merak:** Yine Stalin’in Kızı Svetlana”, 6 Mart 1970.
710. “**Merak:** Hacı Vaize Ayşe Özdemir Hanım Kardeşimize”, 7 Mart 1970.
711. “**Merak:** Bir Ölüm Yıldönümü”, 8 Mart 1970.
712. “**Merak:** Türkiye Halk Sağlığı Derneği”, 9 Mart 1970.
713. “**Merak:** İlim Yayma Cemiyeti (I)”, 10 Mart 1970.
714. “**Merak:** İlim Yayma Cemiyeti (II)”, 11 Mart 1970.
715. “**Merak:** İlim Yayma Cemiyeti (III)”, 12 Mart 1970.
716. “**Merak:** 19. ASIR (1)”, 13 Mart 1970.
717. “**Merak:** 19. ASIR (2)”, 14 Mart 1970.
718. “**Merak:** 19. ASIR (3)”, 15 Mart 1970.
719. “**Merak:** 19. ASIR (4)”, 16 Mart 1970.
720. “**Merak:** 19. ASIR (5)”, 17 Mart 1970.
721. “**Merak:** 19. ASIR (6)”, 18 Mart 1970.
722. “**Merak:** 19. ASIR (7)”, 19 Mart 1970.
723. “**Merak:** 19. ASIR (8)”, 20 Mart 1970.
724. “**Merak:** 19. ASIR (9)”, 21 Mart 1970.
725. “**Merak:** 19. ASIR (10)”, 22 Mart 1970.
726. “**Merak:** 19. ASIR (11)”, 23 Mart 1970.
727. “**Merak:** 19. ASIR (12)”, 24 Mart 1970.
728. “**Merak:** 19. ASIR (13)”, 25 Mart 1970.
729. “**Merak:** 19. ASIR (14)”, 26 Mart 1970.
730. “**Merak:** 19. ASIR (15)”, 27 Mart 1970.
731. “**Merak:** 19. ASIR (16)”, 28 Mart 1970.
732. “**Merak:** 19. ASIR (17)”, 29 Mart 1970.
733. “**Merak:** 19. ASIR (18)”, 30 Mart 1970.
734. “**Merak:** 19. ASIR (19)”, 31 Mart 1970.
735. “**Merak:** 19. ASIR (20)”, 1 Nisan 1970.
736. “**Merak:** 19. ASIR (21)”, 2 Nisan 1970.
737. “**Merak:** 19. ASIR (22)”, 3 Nisan 1970.
738. “**Merak:** 19. ASIR (23)”, 4 Nisan 1970.
739. “**Merak:** 19. ASIR (24)”, 5 Nisan 1970.
740. “**Merak:** 19. ASIR (25)”, 6 Nisan 1970.
741. “**Merak:** 19. ASIR (26)”, 7 Nisan 1970.
742. “**Merak:** 19. ASIR (27)”, 8 Nisan 1970.
743. “**Merak:** 19. ASIR (28)”, 9 Nisan 1970.
744. “**Merak:** 19. ASIR (29)”, 10 Nisan 1970.

745. “*Merak: 19. ASIR (30)*”, 11 Nisan 1970.
 746. “*Merak: 19. ASIR (31)*”, 12 Nisan 1970.
 747. “*Merak: 19. ASIR (32)*”, 13 Nisan 1970.
 748. “*Merak: 19. ASIR (33)*”, 14 Nisan 1970.
 749. “*Merak: 19. ASIR (34)*”, 15 Nisan 1970.
 750. “*Merak: 19. ASIR (35)*”, 16 Nisan 1970.
 751. “*Merak: 19. ASIR (36)*”, 17 Nisan 1970.
 752. “*Merak: 19. ASIR (37)*”, 18 Nisan 1970.
 753. “*Merak: 19. ASIR (38)*”, 19 Nisan 1970.
 754. “*Merak: 19. ASIR (39)*”, 20 Nisan 1970.
 755. “*Merak: Gazetemizin Büyük Hamlesi*”, 21 Nisan 1970.
 756. “*Merak: Okuyucularla Baş Başa*”, 22 Nisan 1970.
 757. “*Merak: 19. ASIR (40)*”, 23 Nisan 1970.
 758. “*Merak: 19. ASIR (41)*”, 24 Nisan 1970.
 759. “*Merak: Çerkez Hasan Vak’asının Devamı (42)*”, 25 Nisan 1970.
 760. “*Merak: 19. ASIR (43)*”, 26 Nisan 1970.
 761. “*Merak: 19. ASIR (44)*”, 27 Nisan 1970.
 762. “*Merak: 19. ASIR (45)*”, 28 Nisan 1970.
 763. “*Merak: 19. ASIR (46)*”, 29 Nisan 1970.
 764. “*Merak: 19. ASIR (47)*”, 30 Nisan 1970.
 765. “*Merak: 19. ASIR (48)*”, 1 Mayıs 1970.
 766. “*Merak: 19. ASIR (49)*”, 2 Mayıs 1970.
 767. “*Merak: 19. ASIR (50)*”, 3 Mayıs 1970.
 768. “*Merak: 19. ASIR (51)*”, 4 Mayıs 1970.
 769. “*Merak: 19. ASIR (52)*”, 5 Mayıs 1970.
 770. “*Merak: 19. ASIR (53)*”, 6 Mayıs 1970.
 771. “*Merak: 19. ASIR (54)*”, 7 Mayıs 1970.
 772. “*Merak: 19. ASIR (55)*”, 8 Mayıs 1970.
 773. “*Merak: 19. ASIR (56)*”, 9 Mayıs 1970.
 774. “*Merak: 19. ASIR (57)*”, 10 Mayıs 1970.
 775. “*Merak: 19. ASIR (58)*”, 11 Mayıs 1970.
 776. “*Merak: 19. ASIR (59)*”, 12 Mayıs 1970.
 777. “*Merak: 19. ASIR (60)*”, 13 Mayıs 1970.
 778. “*Merak: 19. ASIR (61)*”, 14 Mayıs 1970.
 779. “*Merak: 19. ASIR (62)*”, 15 Mayıs 1970.
 780. “*Merak: 19. ASIR (63)*”, 16 Mayıs 1970.
 781. “*Merak: 19. ASIR (64)*”, 17 Mayıs 1970.
 782. “*Merak: 19. ASIR (65)*”, 18 Mayıs 1970.
 783. “*Merak: 19. ASIR (66)*”, 19 Mayıs 1970.
 784. “*Merak: 19. ASIR (67)*”, 20 Mayıs 1970.
 785. “*Merak: 19. ASIR (68)*”, 21 Mayıs 1970.
 786. “*Merak: 19. ASIR (69)*”, 22 Mayıs 1970.
 787. “*Merak: 19. ASIR (70)*”, 23 Mayıs 1970.
 788. “*Merak: 19. ASIR (71)*”, 24 Mayıs 1970.
 789. “*Merak: 19. ASIR (72)*”, 25 Mayıs 1970.
 790. “*Merak: 19. ASIR (73)*”, 26 Mayıs 1970.
 791. “*Merak: 19. ASIR (74)*”, 27 Mayıs 1970.

792. “**Merak:** *Play-boy Pilot*”, 28 Mayıs 1970.
793. “**Merak:** *Hazreti Fatih*”, 29 Mayıs 1970.
794. “**Merak:** *Oğlum Drog Kullanıyordu*”, 30 Mayıs 1970.
795. “**Merak:** *Son Adam*”, 1 Haziran 1970.
796. “**Merak:** *Mark’taki Değişikliği Biz Gençliğine Vermiştik (2)*”, 2 Haziran 1970.
797. “**Merak:** *Oğlum “Drog” Kullanıyordu (3)*”, 3 Haziran 1970.
798. “**Merak:** *Oğlum “Drog” Kullanıyordu (4)*”, 4 Haziran 1970.
799. “**Merak:** *Oğlum “Drog” Kullanıyordu (5)*”, 5 Haziran 1970.
800. “**Merak:** *Türk-Macar Dostluğu ve Kardeşliği 1*”, 7 Haziran 1970.
801. “**Merak:** *Türk-Macar Dostluğu ve Kardeşliği 2*”, 8 Haziran 1970.
802. “**Merak:** *Seyahat Notları 1: Vatan Çok Güzel*”, 9 Haziran 1970.
803. “**Merak:** *Seyahat Notları 2: Afyon İkinci Konya*”, 10 Haziran 1970.
804. “**Merak:** *Seyahat Notları 3: Ege’ye Doğru*”, 11 Haziran 1970.
805. “**Merak:** *Seyahat Notları 4: Denizli*”, 12 Haziran 1970.
806. “**Merak:** *Seyahat Notları 5: Meryem Ana*”, 13 Haziran 1970.
807. “**Merak:** *Seyahat Notları 6: İzmir*”, 14 Haziran 1970.
808. “**Merak:** *Dachau – Buchenwald – YASSIADA*”, 15 Haziran 1970.
809. “**Merak:** *Az Tanıdığımız Bir Ülke: NEPAL (1)*”, 16 Haziran 1970.
810. “**Merak:** *Az Tanıdığımız Bir Ülke: NEPAL (2)*”, 17 Haziran 1970.
811. “**Merak:** *Az Tanıdığımız Bir Ülke: NEPAL (3)*”, 18 Haziran 1970.
812. “**Merak:** *Ayaklanan İşçiler Arasından Geçtim*”, 24 Haziran 1970.
813. “**Merak:** *Kim Bu menfur Eller?*”, 25 Haziran 1970.
814. “**Merak:** *Kamboçya 1 Uzakdoğu’da Yeni Bir Harb*”, 26 Haziran 1970.
815. “**Merak:** *Kamboçya 2 Uzakdoğu’da Yeni Bir Harb*”, 27 Haziran 1970.
816. “**Merak:** *Kamboçya 3 Uzakdoğu’da Yeni Bir Harb*”, 28 Haziran 1970.
817. “**Merak:** *Kamboçya 4 Uzakdoğu’da Yeni Bir Harb*”, 29 Haziran 1970.
818. “**Merak:** *Kızılaydan Sonra Yeşilay (1)*”, 3 Temmuz 1970.
819. “**Merak:** *Kızılaydan Sonra Yeşilay (2)*”, 4 Temmuz 1970.
820. “**Merak:** *Sohbet*”, 1 Ağustos 1970.
821. “**Merak:** *Kitaplar Arasında*”, 2 Ağustos 1970.
822. “**Merak:** *Türk-Macar Dostluğu ve Kardeşliği (1)*”, 3 Ağustos 1970.
823. “**Merak:** *Türk-Macar Dostluğu ve Kardeşliği (2)*”, 4 Ağustos 1970.
824. “**Merak:** *Türk-Macar Dostluğu ve Kardeşliği (3)*”, 5 Ağustos 1970.
825. “**Merak:** *Meşhur Kadınlar: Prens Ann*”, 6 Ağustos 1970.
826. “**Merak:** *Pen Ta Gone Nedir Neresidir? (1)*”, 7 Ağustos 1970.
827. “**Merak:** *Pen Ta Gone Nedir Neresidir? (2)*”, 8 Ağustos 1970.
828. “**Merak:** *Pen Ta Gone Nedir Neresidir? (3)*”, 9 Ağustos 1970.
829. “**Merak:** *Uzak Doğu’nun Kalesi: Japonya (1)*”, 10 Ağustos 1970.
830. “**Merak:** *Uzak Doğu’nun Kalesi: Japonya (2)*”, 11 Ağustos 1970.
831. “**Merak:** *Uzak Doğu’nun Kalesi: Japonya (3)*”, 12 Ağustos 1970.
832. “**Merak:** *Uzak Doğu’nun Kalesi: Japonya (4)*”, 13 Ağustos 1970.
833. “**Merak:** *Uzak Doğu’nun Kalesi: Japonya (5)*”, 14 Ağustos 1970.
834. “**Merak:** *Uzak Doğu’nun Kalesi: Japonya (6)*”, 15 Ağustos 1970.
835. “**Merak:** *Uzak Doğu’nun Kalesi: Japonya (7)*”, 16 Ağustos 1970.
836. “**Merak:** *Uzak Doğu’nun Kalesi: Japonya (8)*”, 19 Ağustos 1970.
837. “**Merak:** *Uzak Doğu’nun Kalesi: Japonya (9)*”, 20 Ağustos 1970.
838. “**Merak:** *Uzak Doğu’nun Kalesi: Japonya (10)*”, 21 Ağustos 1970.

839. "**Merak:** *Uzak Doğu'nun Kalesi: Japonya (11)*", 22 Ağustos 1970.
840. "**Merak:** *Uzak Doğu'nun Kalesi: Japonya (12)*", 23 Ağustos 1970.
841. "**Merak:** *Uzak Doğu'nun Kalesi: Japonya (13)*", 24 Ağustos 1970.
842. "**Merak:** *Uzak Doğu'nun Kalesi: Japonya (14)*", 26 Ağustos 1970.
843. "**Merak:** *Uzak Doğu'nun Kalesi: Japonya (15)*", 27 Ağustos 1970.
844. "**Merak:** *Ahmaklığın Bu Derecesi (1)*", 28 Ağustos 1970.
845. "**Merak:** *Eyvah Mustafa Polat'ı da Kaybettik*", 29 Ağustos 1970.
846. "**Merak:** *Ahmaklığın Bu Derecesi (2)*", 30 Ağustos 1970.
847. "**Merak:** *Hasbıhal*", 2 Eylül 1970.
848. "**Merak:** *Başbakanımıza Dilekçe (1)*", 3 Eylül 1970.
849. "**Merak:** *Başbakanımıza Dilekçe (2)*", 4 Eylül 1970.
850. "**Merak:** *Yakın Doğu Hadiseleri (1)*", 5 Eylül 1970.
851. "**Merak:** *Yakın Doğu Hadiseleri (2)*", 6 Eylül 1970.
852. "**Merak:** *Hüsran (1)*", 7 Eylül 1970.
853. "**Merak:** *Hüsran (2)*", 8 Eylül 1970.
854. "**Merak:** *Hüsran (3)*", 11 Eylül 1970.
855. "**Merak:** *Hüsran (4)*", 12 Eylül 1970.
856. "**Merak:** *Hüsran (5)*", 13 Eylül 1970.
857. "**Merak:** *Hüsran (6)*", 14 Eylül 1970.
858. "**Merak:** *Hüsran (7)*", 15 Eylül 1970.
859. "**Merak:** *Kıymetlerimiz Tanıyalım*", 18 Eylül 1970.
860. "**Merak:** *Serhad Şehrimiz Edirne Yolunda*", 19 Eylül 1970.
861. "**Merak:** *Cumhuriyet Devrimiz ve Maarif Vekâletimiz (1)*", 20 Eylül 1970.
862. "**Merak:** *Cumhuriyet Devrimiz ve Maarif Vekâletimiz (2)*", 21 Eylül 1970.
863. "**Merak:** *Cumhuriyet Devrimiz ve Maarif Vekâletimiz (3)*", 23 Eylül 1970.
864. "**Merak:** *Cumhuriyet Devrimiz ve Maarif Vekâletimiz (4)*", 24 Eylül 1970.
865. "**Merak:** *İngiltere'nin Son Kalesi*", 27 Eylül 1970.
866. "**Merak:** *Edirne (1)*", 28 Eylül 1970.
867. "**Merak:** *Edirne (2)*", 29 Eylül 1970.
868. "**Merak:** *Edirne (3)*", 30 Eylül 1970.
869. "**Merak:** *Edirne (4)*", 1 Ekim 1970.
870. "**Merak:** *Yıkıldı...*", 2 Ekim 1970.
871. "**Merak:** *Edirne (5)*", 3 Ekim 1970.
872. "**Merak:** *Edirne (6)*", 4 Ekim 1970.
873. "**Merak:** *Edirne (7)*", 5 Ekim 1970.
874. "**Merak:** *Edirne (8)*", 6 Ekim 1970.
875. "**Merak:** *Edirne (9)*", 7 Ekim 1970.
876. "**Merak:** *Edirne (10)*", 8 Ekim 1970.
877. "**Merak:** *Edirne (11)*", 9 Ekim 1970.
878. "**Merak:** *Edirne (12)*", 10 Ekim 1970.
879. "**Merak:** *Edirne (13)*", 11 Ekim 1970.
880. "**Merak:** *Edirne (14)*", 12 Ekim 1970.
881. "**Merak:** *Edirne (15)*", 13 Ekim 1970.
882. "**Merak:** *Edirne (16)*", 14 Ekim 1970.
883. "**Merak:** *Edirne (17)*", 15 Ekim 1970.
884. "**Merak:** *Edirne (18)*", 16 Ekim 1970.
885. "**Merak:** *Edirne (19)*", 17 Ekim 1970.

886. “*Merak: Edirne (20)*”, 18 Ekim 1970.
 887. “*Merak: Edirne (21)*”, 19 Ekim 1970.
 888. “*Merak: Edirne (22)*”, 21 Ekim 1970.
 889. “*Merak: Edirne (23)*”, 22 Ekim 1970.
 890. “*Merak: Edirne (24)*”, 23 Ekim 1970.
 891. “*Merak: Edirne (25)*”, 24 Ekim 1970.
 892. “*Merak: Edirne (26)*”, 25 Ekim 1970.
 893. “*Merak: Edirne (27)*”, 26 Ekim 1970.
 894. “*Merak: Edirne (28)*”, 27 Ekim 1970.
 895. “*Merak: Edirne (29)*”, 28 Ekim 1970.
 896. “*Merak: Edirne (30)*”, 29 Ekim 1970.
 897. “*Merak: Edirne (31)*”, 30 Ekim 1970.
 898. “*Merak: Edirne (32)*”, 31 Ekim 1970.
 899. “*Merak: Edirne (33)*”, 1 Kasım 1970.
 900. “*Merak: Edirne (34)*”, 2 Kasım 1970.
 901. “*Merak: Edirne (35)*”, 3 Kasım 1970.
 902. “*Merak: Edirne (36)*”, 4 Kasım 1970.
 903. “*Merak: Edirne (37)*”, 5 Kasım 1970.
 904. “*Merak: Edirne (38)*”, 6 Kasım 1970.
 905. “*Merak: Edirne (39)*”, 7 Kasım 1970.
 906. “*Merak: Edirne (40)*”, 8 Kasım 1970.
 907. “*Merak: Muhterem Orgeneral ve Büyükelçi İzzet Aksalur Paşa'nın Ardından*”, 12 Kasım 1970.
 908. “*Merak: Edirne (41)*”, 13 Kasım 1970.
 909. “*Merak: Edirne (42)*”, 14 Kasım 1970.
 910. “*Merak: Edirne (43)*”, 15 Kasım 1970.
 911. “*Merak: Edirne (44)*”, 16 Kasım 1970.
 912. “*Merak: Edirne (45)*”, 17 Kasım 1970.
 913. “*Merak: Kadınlar Serisi: Kahraman Kız Leyla Halid (1)*”, 18 Kasım 1970.
 914. “*Merak: Kadınlar Serisi: Kahraman Kız Leyla Halid (2)*”, 19 Kasım 1970.
 915. “*Merak: Kadınlar Serisi: Kahraman Kız Leyla Halid (3)*”, 20 Kasım 1970.
 916. “*Merak: Kadınlar Serisi: Kahraman Kız Leyla Halid (4)*”, 21 Kasım 1970.
 917. “*Merak: Toni Avril Gardner*”, 22 Kasım 1970.
 918. “*Merak: Fıkra*”, 23 Kasım 1970.
 919. “*Merak: Dev-Gazeteci (1)*”, 24 Kasım 1970.
 920. “*Merak: Dev-Gazeteci (2)*”, 25 Kasım 1970.
 921. “*Merak: Dev-Gazeteci (3)*”, 26 Kasım 1970.
 922. “*Merak: Dev-Gazeteci (4)*”, 27 Kasım 1970.
 923. “*Merak: Dev-Gazeteci (5)*”, 28 Kasım 1970.
 924. “*Merak: Dev-Gazeteci (6)*”, 29 Kasım 1970.
 925. “*Merak: Cüce Gazeteciler (1)*”, 30 Kasım 1970.
 926. “*Merak: Cüce Gazeteciler (2)*”, 1 Aralık 1970.
 927. “*Merak: Hayat Hikâyeleri (1)*”, 4 Aralık 1970.
 928. “*Merak: Hayat Hikâyeleri (2)*”, 5 Aralık 1970.
 929. “*Merak: Bayramdan Sonra Ramazan Hatıraları*”, 6 Aralık 1970.
 930. “*Merak: Kültür Sarayı Yangını*”, 7 Aralık 1970.
 931. “*Merak: Bizde Parti Bolluğu*”, 8 Aralık 1970.

932. “**Merak:** Senato Başkanlığı”, 9 Aralık 1970.
933. “**Merak:** Özel Sektör”, 10 Aralık 1970.
934. “**Merak:** Partiler Resmi Geçidi (1)”, 11 Aralık 1970.
935. “**Merak:** Demokrat Parti”, 12 Aralık 1970.
936. “**Merak:** Partiler Serisi”, 13 Aralık 1970.
937. “**Merak:** Partiler Resmi Geçidi (4)”, 14 Aralık 1970.
938. “**Merak:** Partiler Resmi Geçidi (5)”, 15 Aralık 1970.
939. “**Merak:** Partiler Resmi Geçidi (6)”, 16 Aralık 1970.
940. “**Merak:** Partiler Resmi Geçidi (7)”, 18 Aralık 1970.
941. “**Merak:** Partiler Resmi Geçidi (8)”, 19 Aralık 1970.
942. “**Merak:** Hazin Bir Tören”, 20 Aralık 1970.
943. “**Merak:** Huzûr-ı Pîr’de”, 23 Aralık 1970.
944. “**Merak:** Majeste Kral Faysal’ın Hayatı (1)”, 24 Aralık 1970.
945. “**Merak:** Majeste Kral Faysal’ın Hayatı (2)”, 25 Aralık 1970.
946. “**Merak:** Nobel ve Mükâfatı ve... (1)”, 26 Aralık 1970.
947. “**Merak:** Nobel ve Mükâfatı ve... (2)”, 27 Aralık 1970.
948. “**Merak:** Nobel ve Mükâfatı ve... (3)”, 28 Aralık 1970.
949. “**Merak:** Üç Muhterem Kadın”, 29 Aralık 1970.
950. “**Merak:** Uzun Yıllar...”, 30 Aralık 1970.
951. “**Merak:** Hiç Televizyon Seyir Ettiniz mi?”, 31 Aralık 1970.
952. “**Merak:** Hac Farızası (1)”, 1 Ocak 1971.
953. “**Merak:** Hac Farızası (2)”, 2 Ocak 1971.
954. “**Merak:** Yeni Parti (1)”, 3 Ocak 1971.
955. “**Merak:** Yeni Parti (2)”, 4 Ocak 1971.
956. “**Merak:** İspanya Hadiseleri (1)”, 5 Ocak 1971.
957. “**Merak:** İspanya Hadiseleri (2)”, 6 Ocak 1971.
958. “**Merak:** İspanya Hadiseleri (3)”, 7 Ocak 1971.
959. “**Merak:** Dünya Efkâ-ı Umumiyesi”, 8 Ocak 1971.
960. “**Merak:** Sayın Cumhurbaşkanımız ve Parti Liderleri”, 9 Ocak 1971.
961. “**Merak:** Geliyor... Geliyor...”, 10 Ocak 1971.
962. “**Merak:** De Gaulle İçin...”, 11 Ocak 1971.
963. “**Merak:** Kadınlar Serisi: Mert Bir Kadın”, 12 Ocak 1971.
964. “**Merak:** Nerede? Sıddık Sami Bey Nerede?”, 13 Ocak 1971.
965. “**Merak:** Ermeni Vatandaşlarımız (1)”, 14 Ocak 1971.
966. “**Merak:** Ermeni Vatandaşlarımız (2)”, 15 Ocak 1971.
967. “**Merak:** Ermeni Vatandaşlarımız (3)”, 16 Ocak 1971.
968. “**Merak:** ‘Journal de Geneve’in Bir Makalesi”, 17 Ocak 1971.
969. “**Merak:** Polonya Faciası (1)”, 18 Ocak 1971.
970. “**Merak:** Polonya Faciası (2)”, 19 Ocak 1971.
971. “**Merak:** Polonya Faciası (3)”, 20 Ocak 1971.
972. “**Merak:** Polonya Faciası (4)”, 21 Ocak 1971.
973. “**Merak:** Polonya Faciası (5)”, 22 Ocak 1971.
974. “**Merak:** Doğu Türkistan”, 24 Ocak 1971.
975. “**Merak:** Aklımızın Ermedikleri”, 25 Ocak 1971.
976. “**Merak:** Enver Sedat”, 26 Ocak 1971.
977. “**Merak:** Sovyet Rusya’da Yahudi Düşmanlığı (1)”, 27 Ocak 1971.
978. “**Merak:** Sovyet Rusya’da Yahudi Düşmanlığı (2)”, 28 Ocak 1971.

979. “**Merak:** *Sovyet Rusya’da Yahudi Düşmanlığı (3)*”, 29 Ocak 1971.
 980. “**Merak:** *İsmet Paşa, Saidi Nursî ve İmam Gazalî*”, 30 Ocak 1971.
 981. “**Merak:** *Bin Temel Eser*”, 31 Ocak 1971.
 982. “**Merak:** *Kadınlar Serisi: Koko Şanel (Coco Chanel)*”, 1 Şubat 1971.
 983. “**Merak:** *Malazgirt Zaferi ve Feth-i Mübin*”, 2 Şubat 1971.
 984. “**Merak:** *Bunlarla Baş Edilmez*”, 3 Şubat 1971.
 985. “**Merak:** *İngilizler ve Biz*”, 4 Şubat 1971.
 986. “**Merak:** *5 Şubat*”, 5 Şubat 1971.
 987. “**Merak:** *Bugün Kurban Bayramı*”, 6 Şubat 1971.
 988. “**Merak:** *Kurban Bayramı Vazifeleri*”, 10 Şubat 1971.
 989. “**Merak:** *Büyük Bir Fiyasko*”, 11 Şubat 1971.
 990. “**Merak:** *En Kuvvetli Devlet*”, 12 Şubat 1971.
 991. “**Merak:** *Değer miydi?*”, 13 Şubat 1971.
 992. “**Merak:** *Kadınlar Serisi: Prenses Margarit*”, 14 Şubat 1971.
 993. “**Merak:** *Bu da Yeni Bir Taktik*”, 15 Şubat 1971.
 994. “**Merak:** *Ölçülerimiz Başka*”, 16 Şubat 1971.
 995. “**Merak:** *Ürdün Kralı ve Filistin Fedaileri*”, 17 Şubat 1971.
 996. “**Merak:** *Kremlin ve Yaser Arafat*”, 18 Şubat 1971.
 997. “**Merak:** *İmam-ı Gazalî*”, 19 Şubat 1971.
 998. “**Merak:** *Bir Gerçek*”, 20 Şubat 1971.
 999. “**Merak:** *Sağ ve Sol Uçlar*”, 21 Şubat 1971.
 1000. “**Merak:** *Sayın Ayten Lermioğlu*”, 22 Şubat 1971.
 1001. “**Merak:** *Halk Evleri (1)*”, 23 Şubat 1971.
 1002. “**Merak:** *Halk Evleri (2)*”, 24 Şubat 1971.
 1003. “**Merak:** *Halk Evleri (3)*”, 25 Şubat 1971.
 1004. “**Merak:** *Bir Tiyatro Sahnesi*”, 26 Şubat 1971.
 1005. “**Merak:** *Fikri Sabit*”, 27 Şubat 1971.
 1006. “**Merak:** *Bir Hesap Yanlışlığı (1)*”, 28 Şubat 1971.
 1007. “**Merak:** *Bir Hesap Yanlışlığı (2)*”, 1 Mart 1971.
 1008. “**Merak:** *Kadınlar Dünyasında*”, 2 Mart 1971.
 1009. “**Merak:** *Personel Kanunu*”, 4 Mart 1971.
 1010. “**Merak:** *Emekliler, Dullar ve Yetimler*”, 5 Mart 1971.
 1011. “**Merak:** *Elçiye Zeval Yok*”, 6 Mart 1971.
 1012. “**Merak:** *İstanbul Arabaları (1)*”, 7 Mart 1971.
 1013. “**Merak:** *İstanbul Arabaları (2)*”, 8 Mart 1971.
 1014. “**Merak:** *Büyük Komşumuz İran*”, 9 Mart 1971.
 1015. “**Merak:** *Kendi Meselelerimiz ve Yabancı Meseleler*”, 10 Mart 1971.
 1016. “**Merak:** *Korkunç Resimler*”, 11 Mart 1971.
 1017. “**Merak:** *Amerikalılara Amerikan Usulü*”, 12 Mart 1971.
 1018. “**Merak:** *Aziz Şehidimiz Mevlüt Meriç*”, 13 Mart 1971.
 1019. “**Merak:** *27 Mayıs Sol Bir Hareket mi? Değil mi?*”, 14 Mart 1971.
 1020. “**Merak:** *Edebiyat ve San’at*”, 15 Mart 1971.
 1021. “**Merak:** *Muhterem Süleyman Demirel*”, 16 Mart 1971.
 1022. “**Merak:** *Geçmiş Olsun Deriz*”, 17 Mart 1971.
 1023. “**Merak:** *Bir Dev Yıkıldı*”, 18 Mart 1971.
 1024. “**Merak:** *Güzel Jest*”, 19 Mart 1971.
 1025. “**Merak:** *Madanoğlu’nun Nezaketi*”, 20 Mart 1971.

1026. “*Merak: Güzel Jest*”, 22 Mart 1971.
 1027. “*Merak: Tarihte Mart Ayı (1)*”, 23 Mart 1971.
 1028. “*Merak: Tarihte Mart Ayı (2)*”, 24 Mart 1971.
 1029. “*Merak: Muammer Aksoy’un Arabuluculuğu*”, 25 Mart 1971.
 1030. “*Merak: Türkiye’nin İstiklâli ve Üniversite Mahrumiyeti*”, 26 Mart 1971.
 1031. “*Merak: Sayın İnönü’nün Büyük Başarısı*”, 27 Mart 1971.
 1032. “*Merak: Falih Rıfki Atay (1)*”, 28 Mart 1971.
 1033. “*Merak: Falih Rıfki Atay (2)*”, 29 Mart 1971.
 1034. “*Merak: Şiir Bahresinde (1)*”, 30 Haziran 1971.
 1035. “*Merak: Şiir Bahresinde (2)*”, 1 Temmuz 1971.
 1036. “*Merak: Şiir Bahresinde (3)*”, 2 Temmuz 1971.
 1037. “*Merak: Yassı Ada’nın Hasretini Çekmeyelim (1)*”, 3 Temmuz 1971.
 1038. “*Merak: Yassı Ada’nın Hasretini Çekmeyelim (2)*”, 4 Temmuz 1971.
 1039. “*Merak: Beyaz Saray’da Bir Düğün*”, 5 Temmuz 1971.
 1040. “*Merak: Zavallı Pakistan*”, 6 Temmuz 1971.
 1041. “*Merak: Bu Toprağın İnsanı*”, 7 Temmuz 1971.
 1042. “*Merak: Erim Hükümetinin Talihi ve Talihsizliği*”, 8 Temmuz 1971.
 1043. “*Merak: Yunus Emre mi? Mösyö Dupon mu?*”, 10 Temmuz 1971.
 1044. “*Merak: Nasreddin Hoca İhtifali mi? Apukarya mı?*”, 11 Temmuz 1971.
 1045. “*Merak: Bitmeyen Hikâye*”, 12 Temmuz 1971.
 1046. “*Merak: Papa 6. Pol ve Masonlar*”, 13 Temmuz 1971.
 1047. “*Merak: İstanbul Belediyesinde Brifing (1)*”, 14 Temmuz 1971.
 1048. “*Merak: Bir Büyüğümüz Yürüdü*”, 15 Temmuz 1971.
 1049. “*Merak: İstanbul Belediyesinde Brifing (2)*”, 16 Temmuz 1971.
 1050. “*Merak: Disiplin EVET, Hakaret HAYIR*”, 21 Temmuz 1971.
 1051. “*Merak: Hakikat Yolunu Buldular mı? (1)*”, 22 Temmuz 1971.
 1052. “*Merak: Hakikat Yolunu Buldular mı? (2)*”, 23 Temmuz 1971.
 1053. “*Merak: Hakikat Yolunu Buldular mı? (3)*”, 24 Temmuz 1971.
 1054. “*Merak: Hakikat Yolunu Buldular mı? (4)*”, 25 Temmuz 1971.
 1055. “*Merak: Hakikat Yolunu Buldular mı? (5)*”, 26 Temmuz 1971.
 1056. “*Merak: Hakikat Yolunu Buldular mı? (6)*”, 27 Temmuz 1971.
 1057. “*Merak: Hakikat Yolunu Buldular mı? (7)*”, 28 Temmuz 1971.
 1058. “*Merak: Hakikat Yolunu Buldular mı? (8)*”, 29 Temmuz 1971.
 1059. “*Merak: Amerika’dan İthâl (1)*”, 31 Temmuz 1971.
 1060. “*Merak: Amerika’dan İthâl (2)*”, 1 Ağustos 1971.
 1061. “*Merak: Yazamadığımız 15 Gün*”, 19 Ağustos 1971.
 1062. “*Merak: 15 Günde Olan Bitenler*”, 20 Ağustos 1971.
 1063. “*Merak: Bıktık Bu “Sayın”lardan*”, 21 Ağustos 1971.
 1064. “*Merak: Arap Âleminde Değişiklik*”, 23 Ağustos 1971.
 1065. “*Merak: İzzet Çelebi Hanımefendi (1)*”, 24 Ağustos 1971.
 1066. “*Merak: İzzet Çelebi Hanımefendi (2)*”, 25 Ağustos 1971.
 1067. “*Merak: Anadolu’nun Fethi*”, 26 Ağustos 1971.
 1068. “*Merak: Regaib Kandili*”, 27 Ağustos 1971.
 1069. “*Merak: Maliye Bakanı*”, 28 Ağustos 1971.
 1070. “*Merak: Büyük Mücahit: Mustafa Polat*”, 29 Ağustos 1971.
 1071. “*Merak: Fas Hadiseleri*”, 30 Ağustos 1971.
 1072. “*Merak: İran’da Mezhep Kavgaları*”, 31 Ağustos 1971.

1073. "**Merak:** *Bir Padişah Kızı (1)*", 1 Eylül 1971.
 1074. "**Merak:** *Bir Padişah Kızı (2)*", 2 Eylül 1971.
 1075. "**Merak:** *Bir Padişah Kızı (3)*", 3 Eylül 1971.
 1076. "**Merak:** *Nixon'un Yeni Problemi*", 4 Eylül 1971.
 1077. "**Merak:** *Vatanseverlerin Yanıldığı Bir Nokta*", 5 Eylül 1971.
 1078. "**Merak:** *İki Mektuba İki Cevap (1)*", 6 Eylül 1971.
 1079. "**Merak:** *İki Mektuba İki Cevap (2)*", 7 Eylül 1971.
 1080. "**Merak:** *Korkunç ki, Ne Korkunç!..*", 11 Eylül 1971.
 1081. "**Merak:** *Cemaleddin-i Afganî Kimdir?*", 12 Eylül 1971.
 1082. "**Merak:** *Topkapı'yı Sevmeyenlerin...*", 13 Eylül 1971.
 1083. "**Merak:** *Miskin Yunus*", 14 Eylül 1971.
 1084. "**Merak:** *Dikkat (1)*", 16 Eylül 1971.
 1085. "**Merak:** *Dikkat (2)*", 17 Eylül 1971.
 1086. "**Merak:** *Mi'rac Mucizesi (1)*", 18 Eylül 1971.
 1087. "**Merak:** *Mi'rac Mucizesi (2)*", 19 Eylül 1971.
 1088. "**Merak:** *Okullar Açılırken*", 20 Eylül 1971.
 1089. "**Merak:** *Hasta Adam (1)*", 21 Eylül 1971.
 1090. "**Merak:** *Hasta Adam (2)*", 22 Eylül 1971.
 1091. "**Merak:** *Hasta Adam (3)*", 23 Eylül 1971.
 1092. "**Merak:** *Hasta Adam (4)*", 24 Eylül 1971.
 1093. "**Merak:** *Kim Kimdir? (1)*", 27 Eylül 1971.
 1094. "**Merak:** *Kim Kimdir? (2)*", 28 Eylül 1971.
 1095. "**Merak:** *Kızıl Çin'de Gevşeme Var*", 29 Eylül 1971.
 1096. "**Merak:** *Dünya Meşhurlarından Pikaso*", 30 Eylül 1971.
 1097. "**Merak:** *Dünya Olayları*", 1 Ekim 1971.
 1098. "**Merak:** *Çok Mühim Bir Hadise*", 5 Ekim 1971.
 1099. "**Merak:** *Japon İmparatoru Hirohito'nun Seyahati*", 6 Ekim 1971.
 1100. "**Merak:** *Kru Kru'nun Cenazesi*", 7 Ekim 1971.
 1101. "**Merak:** *Konya'da İslam Üniversitesi*", 8 Ekim 1971.
 1102. "**Merak:** *'Medine Müdafaası'*", 9 Ekim 1971.
 1103. "**Merak:** *İstanbul!.. İstanbul!.. (17)*", 10 Ekim 1971.
 1104. "**Merak:** *İstanbul!.. İstanbul!.. (18)*", 11 Ekim 1971.
 1105. "**Merak:** *İstanbul!.. İstanbul!.. (19)*", 12 Ekim 1971.
 1106. "**Merak:** *İstanbul!.. İstanbul!.. (20)*", 13 Ekim 1971.
 1107. "**Merak:** *İstanbul!.. İstanbul!.. (21)*", 14 Ekim 1971.
 1108. "**Merak:** *Politikada Seviye ve Seciye*", 15 Ekim 1971.
 1109. "**Merak:** *Dikilitaş ve Nişantaşı*", 17 Ekim 1971.
 1110. "**Merak:** *Nişantaşı ve Teşvikiye*", 18 Ekim 1971.
 1111. "**Merak:** *Mi'raciye*", 19 Ekim 1971.
 1112. "**Merak:** *Merhabâ Ey 11 Ayın Sultanı Merhabâ!*", 20 Ekim 1971.
 1113. "**Merak:** *Müzekkin Nüfuz'dan (1)*", 21 Ekim 1971.
 1114. "**Merak:** *Müzekkin Nüfuz'dan (2)*", 22 Ekim 1971.
 1115. "**Merak:** *Müzekkin Nüfuz'dan (3)*", 23 Ekim 1971.
 1116. "**Merak:** *Müzekkin Nüfuz'dan (4)*", 24 Ekim 1971.
 1117. "**Merak:** *Müzekkin Nüfuz'dan (5)*", 26 Ekim 1971.
 1118. "**Merak:** *Müzekkin Nüfuz'dan (6)*", 27 Ekim 1971.
 1119. "**Merak:** *Müzekkin Nüfuz'dan (7)*", 28 Ekim 1971.

1120. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan (8)", 29 Ekim 1971.
 1121. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan (9)", 30 Ekim 1971.
 1122. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan (10)", 31 Ekim 1971.
 1123. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan (11)", 1 Kasım 1971.
 1124. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan Kırk Esas (12)", 2 Kasım 1971.
 1125. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan Kırk Esas (13)", 3 Kasım 1971.
 1126. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan Kırk Esas (14)", 4 Kasım 1971.
 1127. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan Kırk Esas (15)", 5 Kasım 1971.
 1128. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan Kırk Esas (16)", 6 Kasım 1971.
 1129. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan Kırk Esas (17)", 7 Kasım 1971.
 1130. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan Kırk Esas (18)", 8 Kasım 1971.
 1131. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan Kırk Esas (19)", 9 Kasım 1971.
 1132. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan Kırk Esas (20)", 10 Kasım 1971.
 1133. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan Kırk Esas (21)", 11 Kasım 1971.
 1134. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan Kırk Esas (22)", 12 Kasım 1971.
 1135. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan Kırk Esas (23)", 13 Kasım 1971.
 1136. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan Kırk Esas (24)", 14 Kasım 1971.
 1137. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan Kırk Esas (25)", 15 Kasım 1971.
 1138. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan Kırk Esas (26)", 16 Kasım 1971.
 1139. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan Kırk Esas (27)", 17 Kasım 1971.
 1140. "**Merak:** Müzekkin Nüfuz'dan Kırk Esas (28)", 18 Kasım 1971.
 1141. "**Merak:** İnşirah Suresi", 19 Kasım 1971.
 1142. "**Merak:** Bayram", 20 Kasım 1971.
 1143. "**Merak:** Teleks: Dünya Olayları (1)", 23 Kasım 1971.
 1144. "**Merak:** Teleks: Dünya Olayları (2)", 24 Kasım 1971.
 1145. "**Merak:** Teleks: Dünya Olayları (3)", 25 Kasım 1971.
 1146. "**Merak:** Milletlerarası Turizm Kongresi", 26 Kasım 1971.
 1147. "**Merak:** Celâl Esad Arseven Beyefendi'nin Vefatı", 27 Kasım 1971.
 1148. "**Merak:** Kültür, Turizm ve Belediyeler", 28 Kasım 1971.
 1149. "**Merak:** Atillâ Karaosmanoğlu ve Eşi", 29 Kasım 1971.
 1150. "**Merak:** Celâleddin Paşa'nın Vefatı", 30 Kasım 1971.
 1151. "**Merak:** Persepolis'te Şenlik Devam Ediyor", 1 Aralık 1971.
 1152. "**Merak:** Halman'ın Madalyası", 2 Aralık 1971.
 1153. "**Merak:** Ah Osmanlı İmparatorluğu Ah Avusturya İmparatorluğu", 4 Aralık 1971.
 1154. "**Merak:** Toprak Reformunun Sakat ve Tehlikeli Tarafları (1)", 5 Aralık 1971.
 1155. "**Merak:** Toprak Reformunun Sakat ve Tehlikeli Tarafları (2)", 6 Aralık 1971.
 1156. "**Merak:** Toprak Reformunun Sakat ve Tehlikeli Tarafları (3)", 7 Aralık 1971.
 1157. "**Merak:** Saah Oluyor mu? Güneş Doğacak mı?", 8 Aralık 1971.
 1158. "**Merak:** Esrar Perdesi", 9 Aralık 1971.
 1159. "**Merak:** Sayın Nihat Erim ve Ötesi", 10 Aralık 1971.
 1160. "**Merak:** "Le Monde" Gazetesi ve Biz", 11 Aralık 1971.
 1161. "**Merak:** Falih Rıfki Bey'le İlgili Anılar (1)", 12 Aralık 1971.
 1162. "**İstanbul Hanımefendileri Nasıl Yaşıyorlar? : Nezahat Nureddin Ege**", 12 Aralık 1971.
 1163. "**Merak:** Falih Rıfki Bey'le İlgili Anılar (2)", 13 Aralık 1971.

1164. "*İstanbul Hanımefendileri Nasıl Yaşıyorlar?* : *Seniha Bedri Göknil*", 13 Aralık 1971.
1165. "*Merak: Falih Rifki Bey'le İlgili Anılar (3)*", 14 Aralık 1971.
1166. "*İstanbul Hanımefendileri Nasıl Yaşıyorlar?* : *Nüvide Başgil*", 14 Aralık 1971.
1167. "*Merak: Üç İsim (1)*", 15 Aralık 1971.
1168. "*İstanbul Hanımefendileri Nasıl Yaşıyorlar?* : *Semiha Can*", 15 Aralık 1971.
1169. "*Merak: Üç İsim (2)*", 16 Aralık 1971.
1170. "*İstanbul Hanımefendileri Nasıl Yaşıyorlar?* : *Emel Esin*", 16 Aralık 1971.
1171. "*Merak: Üç İsim (3)*", 17 Aralık 1971.
1172. "*İstanbul Hanımefendileri Nasıl Yaşıyorlar?* : *Rikkat Kunt*", 17 Aralık 1971.
1173. "*Merak: Konya'dan Geliyorum*", 20 Aralık 1971.
1174. "*İstanbul Hanımefendileri Nasıl Yaşıyorlar?* : *Müzdan Arel*", 18 Aralık 1971.
1175. "*İstanbul Hanımefendileri Nasıl Yaşıyorlar?* : *Meliha Yalçıntaş*", 19 Aralık 1971.
1176. "*İstanbul Hanımefendileri Nasıl Yaşıyorlar?* : *Muallâ Ulunay*", 20 Aralık 1971.
1177. "*Merak: 1971 Konyası*", 21 Aralık 1971.
1178. "*İstanbul Hanımefendileri Nasıl Yaşıyorlar?* : *Seniha Hanımefendi*", 21 Aralık 1971.
1179. "*Merak: Yahya Han Çekilmiş!..*", 22 Aralık 1971.
1180. "*İstanbul Hanımefendileri Nasıl Yaşıyorlar?* : *Hikmet Öğüt*", 22 Aralık 1971.
1181. "*Merak: Eşref edip Beyefendi'nin Vefatı*", 23 Aralık 1971.
1182. "*İstanbul Hanımefendileri Nasıl Yaşıyorlar?* : *Sıdika Bilimer*", 23 Aralık 1971.
1183. "*Merak: Dünya Sulhu İle Oynayan İki Kadın*", 24 Aralık 1971.
1184. "*İstanbul Hanımefendileri Nasıl Yaşıyorlar?* : *Müşerref Çelebi*", 24 Aralık 1971.
1185. "*Merak: Birleşmiş Milletler'de En Güzel Elçi*", 25 Aralık 1971.
1186. "*İstanbul Hanımefendileri Nasıl Yaşıyorlar?* : *Belkîs Hanımefendi*", 25 Aralık 1971.
1187. "*Merak: Memleket Dışındaki Sanat Hareketleri*", 26 Aralık 1971.
1188. "*İstanbul Hanımefendileri Nasıl Yaşıyorlar?* : *Dr. Reyhan Songar*", 26 Aralık 1971.
1189. "*Merak: Zavallı İkbâl*", 27 Aralık 1971.
1190. "*İstanbul Hanımefendileri Nasıl Yaşıyorlar?* : *Neslihan Songar'ı Annesi Anlatıyor*", 27 Aralık 1971.
1191. "*Merak: İsmet İnönü Nobel Mükâfatı Peşinde mi?*", 28 Aralık 1971.
1192. "*İstanbul Hanımefendileri Nasıl Yaşıyorlar?* : *Reyhan Songar Eşini Anlatıyor*", 28 Aralık 1971.
1193. "*Merak: Büyük Mehmet Âkif ve Büyük İkbâl*", 29 Aralık 1971.
1194. "*Merak: Suna Kan Hikâyesi Hâlâ Bitmiyor*", 30 Aralık 1971.
1195. "*Merak: Bunlarla Baş Edilmez*", 31 Aralık 1971.
1196. "*Merak: Hindistan-Pakistan Savaşı'nın Başka Bir Cephesi*", 1 Ocak 1972.
1197. "*Merak: Ortak Pazar ve Çin*", 2 Ocak 1972.
1198. "*Merak: İstanbul'da Yılbaşı Geceleri*", 3 Ocak 1972.
1199. "*Merak: 1971 Senesinin Olayları*", 4 Ocak 1972.

1200. "**Merak:** *Son Zamanlarda Türeyen Manevî Rehberler*", 5 Ocak 1972.
 1201. "**Merak:** *Kitaplar Arasında*", 6 Ocak 1972.
 1202. "**Merak:** *Hacc*", 7 Ocak 1972.
 1203. "**Merak:** *Belediyemiz*", 8 Ocak 1972.
 1204. "**Merak:** *İngiltere Kraliçesi Elmaslarını Satıyor*", 9 Ocak 1972.
 1205. "**Merak:** *Batı Dünyası Neşe İçinde*", 10 Ocak 1972.
 1206. "**Merak:** *Dünyanın En Zengin On Ülkesi*", 11 Ocak 1972.
 1207. "**Merak:** *Tevfik Rüştü Aras*", 12 Ocak 1972.
 1208. "**Merak:** *Boğaziçi Köprüsü*", 14 Ocak 1972.
 1209. "**Merak:** *Doğum Kontrolü*", 16 Ocak 1972.
 1210. "**Merak:** *Birleşmiş Milletler'in Genel Sekreteri Kimdir?*", 17 Ocak 1972.
 1211. "**Merak:** *Dünyanın En Mühim Noktalarından Birisi*", 18 Ocak 1972.

Türkiye

1. "**Merak:** *Son Belediye Seçiminin Önemi*", 15 Haziran 1972.
2. "**Merak:** *Windsor Dükünün Vefatı*", 16 Haziran 1972
3. "**Merak:** *Bu Üç Ankara*", 17 Haziran 1972
4. "**Merak:** *Belediye ve Turizm*", 18 Haziran 1972
5. "**Merak:** *Ortanın Solunun Oyunu*", 19 Haziran 1972
6. "**Merak:** *Peyami Safa Bey ve Françoise Sagan*", 20 Haziran 1972
7. "**Merak:** *Devlet Demir Yolları (1)*", 21 Haziran 1972
8. "**Merak:** *Devlet Demir Yolları (2)*", 22 Haziran 1972
9. "**Merak:** *Kömüre Bir Dönüş mü Var?*", 23 Haziran 1972
10. "**Merak:** *Fetret Devri*", 24 Haziran 1972
11. "**Merak:** *Güzel Leylâ Halid'in Uğruna*", 25 Haziran 1972
12. "**Merak:** *Doktor Habache Kimdir?*", 26 Haziran 1972.
13. "**Merak:** *İmparatoriça Doan-Huy*", 4 Temmuz 1972.
14. "**Merak:** *Eti Neden Pahalı Yiyoruz?*", 6 Temmuz 1972
15. "**Merak:** *Türkçülüğe Hizmet Eden Yabancılar (1)*", 9 Temmuz 1972
16. "**Merak:** *Türkçülüğe Hizmet Eden Yabancılar (2)*", 10 Temmuz 1972
17. "**Merak:** *Patrik Athenogoras*", 12 Temmuz 1972
18. "**Merak:** *Kaza Geçiren Güzel Yıldızımız*", 13 Temmuz 1972
19. "**Merak:** *Chp'si Çözülüyor mu?*", 14 Temmuz 1972
20. "**Merak:** *Ürdün Kralı Tallal'ın Dramı*", 16 Temmuz 1972
21. "**Merak:** *Eva Meyerovitch*", 17 Temmuz 1972
22. "**Merak:** *Fransa'nın Yakışıklı Başbakanı*", 20 Temmuz 1972
23. "**Merak:** *Anayasa Değişikliği*", 26 Temmuz 1972
24. "**Merak:** *Enver Sedat'ın Dönüşününün Ehemmiyeti*", 27 Temmuz 1972
25. "**Merak:** *Ankara Notları: Anadolu'yu Niçin Severim?*", 28 Temmuz 1972
26. "**Merak:** *Ankara Notları: Trafik*", 29 Temmuz 1972
27. "**Merak:** *Köylüye Toprak mı? Bu Toprağa Köylü mü?*", 31 Temmuz 1972
28. "**Merak:** *Vergiler*", 1 Ağustos 1972.
29. "**Merak:** *Cami mi Daha Çok? Mektep mi Daha Çok?*", 2 Ağustos 1972.
30. "**Merak:** *Amerika'ya Bekleyen Felaket*", 4 Ağustos 1972.
31. "**Merak:** *Bozbeyli'nin Sönmeyen Kini*", 5 Ağustos 1972.
32. "**Merak:** *Türk Turizmi! Yaşasın*", 7 Ağustos 1972.
33. "**Merak:** *Sayın Bayan Üçok*", 8 Ağustos 1972.

34. “**Merak:** *Mısır-Libya Birleşmesi*”, 9 Ağustos 1972.
35. “**Merak:** *Muhterem Ali Nihad Tarlan Hocamız*”, 10 Ağustos 1972.
36. “**Merak:** *Mübarek Regaib Kandili*”, 11 Ağustos 1972.
37. “**Merak:** *Demirel Düşmanlığı*”, 12 Ağustos 1972.
38. “**Merak:** *Sayın İstanbul Belediye Başkanlığına Dilekçe*”, 13 Ağustos 1972.
39. “**Merak:** *Enver Sedat’ın Açıklaması*”, 16 Ağustos 1972.
40. “**Merak:** *İsrail’de Kalan Araplar*”, 17 Ağustos 1972.
41. “**Merak:** *Hollandalılara Ne Oluyor?*”, 18 Ağustos 1972.
42. “**Merak:** *Denizcilik Bankası ve Şirket-i Hayriye*”, 19 Ağustos 1972.
43. “**Merak:** *Kitaplar Arasında*”, 20 Ağustos 1972.
44. “**Merak:** *Fas Kralı II. Hasan’a Suikast*”, 21 Ağustos 1972.
45. “**Merak:** *Cezayir’in On Senelik İstiklâli*”, 22 Ağustos 1972.
46. “**Merak:** *Yine Hollanda Olayları*”, 23 Ağustos 1972.
47. “**Merak:** *Demokles’in Kılıcı*”, 24 Ağustos 1972.
48. “**Merak:** *Mc Govern’i Kurtaran Adam*”, 25 Ağustos 1972.
49. “**Merak:** *Sakallı, Bıyıklı Dev-Genç*”, 26 Ağustos 1972.
50. “**Merak:** *Birini Daha Kaybettik*”, 28 Ağustos 1972.
51. “**Merak:** *Olimpiyat Oyunları ve Biz*”, 29 Ağustos 1972.
52. “**Merak:** *Dubçek ve Çekoslovakya’nın Hürriyeti*”, 30 Ağustos 1972.
53. “**Merak:** *Gazeteci Nizameddin Nazif Tepedelenlioğlu’nu Sevenler Derneği*”, 31 Ağustos 1972.
54. “**Merak:** *Hiç Tanımadığımız veya Az Tanıdığımız Şairler (1)*”, 1 Eylül 1972.
55. “**Merak:** *Hiç Tanımadığımız veya Az Tanıdığımız Şairler (2)*”, 2 Eylül 1972.

Faydalanılan Kaynaklar

1. Aktaş, Şerif (2006); Milli Edebiyat Dönemi 1911-1923, (Editör: Talât Sait Halman) *Türk Edebiyatı Tarihi*, 3, 187-272, İstanbul: KTBY.
2. Akyüz, Kenan (Tarihsiz); *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
3. Avcı, Cemal (2000); *III. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Yapısı ve Faaliyetleri / 1927-193*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.
4. Ayaşlı, Münevver (01.03.1947); Ayaşlı Köşesi: *Rüya, Kadın Gazetesi*.
5. _____ (03.03.1967); Fikir Meydanı: *Bugünün Yazarları*, Yeni İstanbul.
6. _____ (18.08.1967); *Merak: Paragraf ve Türkçe Yazı*, Yeni İstanbul.
7. _____ (26.08.1967); *Merak: Bir Pakistanlı Ressam Bayan*. Yeni İstanbul.
8. _____ (14.01.1970); *Merak: Sohbet. Babıalide Sabah*
9. _____ (Ağustos 1984b); *Büyük Kadın, Mübarek Kadın Halide Nusret, Türk Edebiyatı*. 130, 47.
10. Ayaşlı Münevver (1977); *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, 1, 238, İstanbul: Dergâh Yay.
11. Aydın, Mustafa (18 Nisan 1998); *Münevver Hanımla Bir Asır, Aksiyon*, 176, 12-13.
12. Ayvazoğlu, Beşir (1996); *Boğaziçi’de Bir Güzel ‘Haminne’ Münevver Ayaşlı, Defterimde Kirk Suret*, 33-36, İstanbul: Ötüken Yay.

13. _____ (Kasım 2002); Münevver Ayaşlı'nın Tanıklıkları, *Popüler Tarih*, 27, 70-75.
14. _____ (2003); Münevver Ayaşlı, (Editör: Ahmet Çiğdem). *Muhafazakârlık (Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce C. 5)*, 162-165, İstanbul: İletişim Yay.
15. Ayverdi, Samiha (2007); Şu Kıskançlık, *Arkamızda Dönen Dolaplar*, 9-16, İstanbul: Kubbealtı Yay.
16. _____ (2008); Avrupâî Rumeli ve Muhteşem İstanbul, *Kaybolan Anahtar*, 81-83, İstanbul: Kubbealtı Yay.
17. Bardakçı, Murat (1991); *Son Osmanlılar: Osmanlı Hanedanının Sürgün ve Miras Öyküsü*. İstanbul: Gri Yay.
18. Berkes, Niyazi (2006); *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (9. bs.), İstanbul: YKY.
19. Beyatlı, Yahya Kemal (1976); Halide Edib Hanım, *Siyâsî ve Edebî Portreler* (2. Baskı), 30-40, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yay.
20. Birinci, Ali (2001); *Tarih Uğrunda: Matbuat Âleminde Birkaç Adım*, İstanbul: Dergâh Yay.
21. Boynukara, Hasan (1997); *Romanda Bakış Açısı ve Anlatılış*, İstanbul: Boğaziçi Yay.
22. Budak, Ali (Ağustos 2007); Osmanlı Modernleşmesi ve Edebiyat, *DPÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 117-144.
23. Can, Şefik (2008); (Rprtj: Sezai Küçük) *Mevlânâ ile Bir Ömür*, İstanbul: Sufi Kitap Yay.
24. Elçi, Handan İnci (2003); *Roman ve Mekân / Türk Romanında Ev*, İstanbul: Arma Yay.
25. Enginün, İnci (2004); *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı* (5. bs.), İstanbul: Dergâh Yay.
26. Faruki, Suha Taji (2007); *Beshara and Ibn 'Arabi: a movement of Sufi spirituality in the modern world*, Oxford: Anka Publishing.
27. Göze, Ergun (1975); Münevver Ayaşlı. *İçimizden 30 Kişi*, 51-54, İstanbul: Boğaziçi Yay.
28. Gürlek, Dursun (2008); Boğaziçi'nin Haminnesi: Münevver Ayaşlı, *Kültür Dünyamızdan Manzaralar*, 360-363, İstanbul: Kubbealtı Yay.
29. Hocoğlu, Durmuş (Yaz 1991); Türk Aydınında Felsefi Zaafiyetin Temelleri - I- Genel Panorama ve Türk Solu, *Türkiye Günlüğü*, 15, 68-76.
30. Işık, İhsan (2007); Ayaşlı Münevver, *Türk Edebiyatı ve Kültür Adamları Ansiklopedisi* (2. bs.), 2, 468-469. Ankara: Elvan Yay.
31. Kandemir, Tayfun (22.08.1999); Osmanlı'nın Son Halkası Koptu. *Zaman*.
32. Karaca, Nesrin T. (2006); Münevver Ayaşlı. *Edebiyatımızın Kadın Kalemleri*, 210-213, Ankara: Vadi Yay.
33. Kısakürek, Necip Fazıl (1985); *Bâbîâli*, İstanbul: Büyük Doğu Yay.
34. Korkmaz, Ramazan (2006a); Yenileşmenin Tarihi, Sosyo-Kültürel ve Estetik Temelleri, (Editör: Talât Sait Halman) *Türk Edebiyatı Tarihi*, 3, 17-42, İstanbul: KTBY.
35. Korkmaz, Ramazan (2006b); Servet-i Fünun Topluluğu 1896-1901, (Editör: Talât Sait Halman) *Türk Edebiyatı Tarihi*, 3, 102-142, İstanbul: KTBY.
36. Mardin, Şerif (1991); Batıcılık, *Türk Modernleşmesi*, 11-22, İstanbul: İletişim Yay.

37. Mert, Nuray (2-4.10.2008); Beyaz Türklerden Ak Türklere, *Radikal*.
38. Mısıroğlu, Aynur (Kasım 2007); Münevver Ayaşlı, *Şebnem*, 33, 25.
39. Okay, M. Orhan (1997); Hâtırat, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 16, 445-449, İstanbul: TDV Yay.
40. Okay, M. Orhan (2006); Tanzimatçılar: Yenileşmenin Öncüleri 1860-1896, (Editör: Talât Sait Halman) *Türk Edebiyatı Tarihi*, 3, 53-74, İstanbul: KTBY.
41. Onur, Hüdavendigar (2001); *Türk Sağı*, İstanbul: Burak Yay.
42. Okçuoğlu, Tarkan (2008); Sadullah Paşa Yalısı, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 35, 433-434, İstanbul: TDV Yay.
43. Özbalcı, Mustafa (2002); Münevver Ayaşlı, *Büyük Türk Klasikleri*, 14, 419-420. İstanbul: Ötüken Yay.
44. Özcan, Tarık (2006); Deneme, (Editör: Talât Sait Halman) *Türk Edebiyatı Tarihi*, 4, 523-542, İstanbul: KTBY.
45. Özönder, Hasan (2003); *Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri, Terimleri Sözlüğü*, Konya: Nüve Kültür Merkezi Yay.
46. Öztürkmen, Neriman Malkoç (1999); Münevver Ayaşlı, *Edibeler, Sefireler, Hanımefendiler*, 108-119, İstanbul.
47. Taşdiken, Mehmet (1984); Nesillerin Mirası / Hayatı ve Düşünceleri Üzerine Münevver Ayaşlı ile Kısa Bir Konuşma, *TYB 1984 Yılı Türkiye Kültür ve Sanat Yılığ*, 49-50, Ankara: TYB Yay.
48. Tekin, Arslan (1999); Ayaşlı Münevver, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler* (2. bs), 77, İstanbul: Ötüken Yay.
49. Tekin, Mehmet (2002); *Roman Sanatı I*, İstanbul: Ötüken Yay.
50. Türkeş, Ömer (13 Aralık 2002); Muhafazakâr Siyasi Roman, *Radikal Kitap*.
51. _____ (2003); Muhafazakâr Romanlarda Muhafaza Edilen Neydi?, (Editör: Ahmet Çiğdem); *Muhafazakârlık (Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce C. 5)*, 590-603, İstanbul: İletişim Yay.
52. Uçman, Abdullah (Temmuz 1976); Münevver Ayaşlı İstanbul’u Anlatıyor, *Hisar*, 16 (151), 28.
53. _____ (Temmuz 1977a); Münevver Ayaşlı ile Bir Konuşma, *Hisar*, 17 (163), 10-13.
54. _____ (Temmuz 1977b); Münevver Ayaşlı ile Bir Konuşma II, *Hisar*, 17 (164), 20-23.
55. Yalnız, Cem (Kasım 2002); Işık-Karadelik İlkesi Bağlamında Münevver Ayaşlı’yı Okumak, *Hürriyet Gösteri*, 243. 34-36.
56. Yardım, Mehmet Nuri (2000); Osmanlı’nın Muhacir Gelini Münevver Ayaşlı, *Romancılar Konuşuyor*, 29-35, İstanbul: Kaknüs Yay.
57. _____ (Ocak 2003); Beylerbeyi’nde Bir Sultan: Münevver Ayaşlı, *Türk Edebiyatı*, 351, 20-23.
58. Zürcher, Erik Jan (1996); *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi* (2. bs.), İstanbul: İletişim Yay.

DİZİN

- I. Dünya Savaşı, 14, 20, 65, 66, 114, 119
 I. Abdülhamit, 28
 I. Abdülmecit, 2, 187
 II. Abdülhamit, 37, 60, 81, 171, 172, 174, 177, 189, 190, 192
 II. Mahmut, 1, 2
 III. Selim, 1, 187, 201

A

- Abdülaziz, 2, 3, 81, 187, 188, 189, 190, 194, 204
 Abdülhak Hamit, 55, 68, 75, 76, 77, 79, 176, 184
 Abdülhak Şinasi Hisar, 7, 10, 12
 Abdülrauf Bey, 63
 Abid Efendi, 71
 Adnan Menderes, 72, 73, 86, 149, 151
 Aga Hencesi, 23
 Ahmet Hamdi Tanpınar, 8, 11, 193
 Ahmet Haşim, 11
 Ahmet Hikmet, 6
 Ahmet Mithat Efendi, 4, 9
 Ahmet Rasim, 11
 Akbaba, 57
 Alâtini Köşkü, 60
 Albert Gabriel, 23, 80
 Ali Ayağ, 50
 Ali Ekrem, 177
 Ali Haydar Bey, 14
 Ali Kemal, 58
 Ali Rıza Bey, 14, 60
 Alman, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 39, 62, 65, 71, 108, 111, 112, 118, 143, 159, 195, 221
 Almanya, 16, 21, 22, 23, 30, 70, 71, 115, 153, 159, 215, 221
 Ankara, 23, 24, 27, 28, 29, 34, 35, 36, 48, 54, 60, 64, 67, 68, 69, 70, 79, 80, 88, 93, 94, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 120, 121, 122, 126, 131, 135, 136, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 159, 160, 161, 185, 191, 197, 203, 206, 220, 221, 235, 236, 237, 238
 Araba Sevdası, 5
 Arapça, 16, 23, 81, 123, 154
 Ararken, 11
 Arkadaşım Menderes, 10
 Asaf Halet Çelebi, 41
 Asım Sönmez, 175
 Aşina Yüzler, 10
 Aşyan, 46

- Aşk-ı Memnu, 6
 Atilla İlhan, 9
 Aybar, 180, 216
 Aydede, 57, 67
 Aydemir, 8
 Aylak Adam, 9
 Ayn Sofar, 66
 Aziz Mahmut Hüdai, 41
 Aziz Nesin, 10

B

- Babamın Arkadaşları, 10
 Bâbüâli, 10, 41, 163, 167, 237
 Babıalide Sabah, 27, 47, 48, 50, 72, 184, 185, 197, 208, 236
 Bagana, 13, 14, 15
 Basiretçi Ali, 174, 179, 205
 Behamdun, 66
 Bektaşî, 14, 39, 106, 125, 127
 Benim Küçük Dostlarım, 10
 Bertrand Russel, 180, 223
 Beş Şehir, 11
 Beyaz Kule, 60
 Beylerbeyi, 15, 31, 33, 41, 42, 46, 67, 68, 84, 86, 203, 238
 Beyrut, 14, 15, 19, 20, 21, 22, 35, 48, 60, 61, 64, 65, 66, 67, 78, 98, 109, 120, 136, 178, 195
 Bir Dünyadan Bir Dünyaya, 10
 Bir Sürgünün Anıları, 10
 Bize Göre, 11
 Bizim Yokuş, 10
 Bogetti, 69, 79
 Boğaziçi Şingir Mungir, 12
 Brindizi, 71, 189
 Bu Ülke, 12
 Bulgar, 14
 Bursa, 41, 70, 80, 105, 136, 209, 212
 Bülent Rauf, 39, 68, 70
 Bünyamin-i Ayaşı, 28
 Büyük Hüsrev Paşa, 14

C

- Caferi Tayyar Bey, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 22, 23, 24, 38, 39, 60, 63, 64, 245
 Cahit Atasoy, 40
 Cavit Bey, 174, 178
 Celal Bayar, 72
 Celal Esat Arseven, 175
 Celal Paşa, 174
 Celaleddin Çelebi, 40
 Cemal Paşa, 14, 19, 20, 37, 63, 65, 66, 67, 70, 78

Cemil Meriç, 12
 Cenap Şahabettin, 11
 Cerrahi, 40
 Cevat Şakir Kabaağaçlı, 8, 10
 Cevdet Paşa, 174, 207
Cezmi, 5
 Charles de Gaulle, 179
Cinnet Mustatili, 10
 Claude Farrere, 80, 87, 180
 College de France, 23, 79, 80

Ç

Çanakkale, 41, 95, 108, 120, 124, 133, 136, 173
 Çankaya, 10, 69, 143
 Çengelköy, 21, 28, 84, 255
 Çerkez Abdi Paşa, 13, 14, 61

D

Denemeler, 11
 Deutsche Bank, 18
Diken, 57
Diplomalı Kız, 4
 Diyarbakır, 14, 24
Diyelim, 11
Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, 8
 Duhani, 179
 Dumet, 19

E

Edebiyat Konuşmaları, 11
 Edirne, 41, 50, 64, 227, 228
 Elizabeth, 179, 184
 Emin Nihat, 5
 Enver Paşa, 23, 63, 168
 Ermeni, 17, 65, 120, 138, 171, 172, 189, 190, 229
 Erzincanlı Ali Bey, 13
 Erzurum, 50, 70, 204
Esaret, 4
 Esmâ Hanım, 14
 Esmâ Nail, 15, 39
 Ethem Paşa, 68
Evrak-ı Eyyam, 11
Eylül, 6, 100, 186, 201, 202, 205, 212, 213, 220, 221, 227, 232, 236

F

Fahim Bey ve Biz, 7
Falaka, 11
 Falih Rıfık Atay, 10, 79, 178, 214, 231
 Farsça, 23, 57, 81
 Fatih, 8, 80, 170, 173, 226
Fatih Harbiye, 8
 Fecr-i Ati, 6
Felatun Bey'le Râkım Efendi, 4

Felsefe-i Zenan, 4
 Ferdiye Ayaşlı, 46
 Fethi Naci, 12
 Fevzi Çakmak, 69
 Fikret Mualla, 178, 223
Firkat, 4
 Florance Nightingale, 46
Frankfurt Seyahatnamesi, 11
 Fransa, 3, 23, 28, 54, 82, 95, 99, 109, 120, 123, 179, 183, 188, 212, 216, 219, 223, 235
 Fransızca, 16, 17, 57, 108, 119, 123, 148, 181
 Fraulein Stohl, 15, 248
 Fuat Köprülü, 175, 205

G

Galata, 32
 Galatasaray Sultanisi, 63, 114, 154, 156
 Gazi, 23, 37, 60, 61, 68, 128, 173, 201, 205, 213
Genç Kalemler, 6
Gençlik ve Edebiyat Hatıralarım, 10
 Girit, 190
Gizli Cemiyetler, 50
Gurabahane-i Laklakan, 11
Gülüp Ağladıklarım, 11
Günce, 11
Günlerin Getirdiği, 11
Günlerin Götürdüğü, 11

H

Hac Yolunda, 11
Hacdan Çizgiler, 10
 Hacı Bayram-ı Veli, 28
Hadika, 3
 Halep, 14, 17, 19, 20, 34, 35, 48, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 78, 178, 195
 Halide Edip Adıvar, 7, 10, 20, 78
 Halide Nusret Zorlutuna, 8, 11, 56, 195
 Halit Ziya Uşaklıgil, 5, 10, 56
 Halveti, 40
 Hamdullah Suphi, 78
 Hamid-i Evvel Camisi, 46
 Haminne, II, 49, 165, 173, 176, 177, 178, 181, 183, 199, 200, 236
Hatıralarla Başbaşa, 10
Hayat Mecmuası, 27, 49
 Hayriye Şerife Hanım, 13, 14, 15, 16, 17, 32, 63, 245
 Helva Sohbetleri, 41
 Henri Massé, 23
 Hermite, 81
Hey Gidi Günler Hey, 10
Huzur, 8, 217, 218
 Hüseyin Cahit, 6, 58, 174, 178, 179
 Hüseyin Kâzım Bey, 67
 Hüseyin Rahmi Gürpınar, 6

İ

- İbn Rüşd, 180
 İbn-i Arabi, 38, 39
 İbret, 3
 İffet Oruz, 25, 26
 İnci, 57, 67, 237
 İngilizce, X, 57, 119, 123, 148
 İntibah, 5
 İsmail Habib, 75, 193
 İsmail Hami Danişment, 31, 40, 43, 68, 75,
 79, 173, 175, 191, 192, 193
 İsmet İnönü, 72, 100, 102, 113, 149, 150, 234
 İstanbul, I, II, VII, 7, 8, 10, 13, 14, 20, 21, 22,
 23, 24, 26, 28, 29, 31, 34, 35, 36, 40, 42,
 44, 47, 48, 50, 54, 58, 59, 60, 61, 62, 63,
 64, 67, 68, 70, 71, 72, 74, 76, 77, 78, 80,
 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 93,
 94, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 103, 104, 105,
 106, 107, 108, 110, 111, 112, 113, 114,
 115, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 123,
 125, 126, 127, 128, 129, 131, 133, 136,
 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 150,
 152, 154, 156, 160, 161, 164, 165, 166,
 171, 172, 173, 174, 175, 176, 179, 184,
 186, 188, 190, 192, 196, 197, 200, 202,
 205, 206, 209, 211, 214, 216, 217, 219,
 220, 223, 230, 231, 232, 233, 234, 236,
 237, 238
 İtalyan Hastanesi, 32
 İttihat ve Terakki, 14, 38, 63, 131, 174, 178,
 217
 İttihatçılar, 37, 150, 172, 189
 İzmir, 14, 64, 213, 226

J

Jön Türkler, 78

K

- Kadın Gazetesi*, 25, 26, 53, 195, 202, 236
 Kadiri, 40
 Kahire, 14, 38
Kahveler Kitabı, 12
 Kanal Cephesi, 65
 Kandilli, 28, 84, 137
 Kani Karaca, 40
Karabibik, 5
 Karacaahmet, 15, 116, 120, 121, 122
Karalama Defteri, 11
 Kâzım Karabekir, 67
 Kemal Tahir, 9
Kenan Çobanları, 20, 78
Kendimle Konuşmalar, 12
 Kerime Nadir, 8
 Kıbrıs, I, II, 27, 50, 81, 174, 184, 185, 192,
 194, 198, 200, 206, 222
Kırk Yıl, 10

Kirpinin Dedikleri, 57

Kitab-ı Mukaddes, 55

Kubbealtı Akademi Mecmuası, 27, 201

Kurutulmuş Felsefe Bahçesi, 12

Kuzguncuk, 14, 22, 23, 56, 84

Küçük Şeyler, 5

L

La Vie Parisienne, 67

Lahey, 28

Lange Bey, 21, 67

Letaif-i Rivayat, 4

Leyla Erbil, 9

Lozan, 64, 67, 71, 192

Lübnan, 64, 66, 67, 93, 195, 215, 248

Lüsyen, 68, 75, 76, 77, 176, 184, 208

M

Mağaradakiler, 12

Mahmut Muhtar, 63

Mâi ve Siyâh, 6, 56

Manastır, 14, 60, 61

Marquart Otel, 21

Massignon, 23, 79, 80, 166

Matmazel Rozali, 15

Mavi Sürgün, 10

Mavi ve Kara, 11

Mehmet Âkif, 82, 175, 177, 179, 234

Mehmet Ali, 15, 21, 23, 24, 61, 62, 180, 187,
 247, 252

Mehmet Rauf, 6

Mehveş Aksalur, 70

Melahat Hanım, 21, 23, 56, 124

Melih Cevdet Anday, 12

Memduh Cumhuri, 40

Memduh Süzer, 42, 46

Memduh Şevket Esendal, 8

Memleket Hikâyeleri, 7, 57

Menfa, 9

Menlik, 13, 14, 60, 62

Mesnevi, 40, 58, 99, 109, 116, 147

Mevlâna Celaleddin Rumi, 39

Mevlevi, 39, 40, 65, 99, 109, 116, 131, 147,
 206

Mısır, 107, 128, 187, 188, 209, 218, 236

Mihnet-Keşân, 4

Milliyet, 26

Misbah Efendi, 40

Mithat Cemal Kuntay, 7, 79

Mizancı Murat, 5

Mor Salkımlı Ev, 10

Muhammed İkbâl, 82, 177, 179

Muharrir Bu Ya, 11

Muhayyelat, 4

Muhbir, 3

Muhiddin-i Arabi, 39, 66

Mustafa Kemal, 37, 69, 186

Müfide Ferit Tek, 8, 57, 82, 178, 195
 Münih, 64, 71
 Münir Çelebi, 39, 40
Müsameretnâme, 5

N

Nabizade Nazım, 5
 Naciye Sultan, 63
 Nakkaştepe, 14
 Namık İsmail, 27, 253
 Namık Kemal, 4, 5, 17, 52, 55, 177, 186, 188
 Napolyon, 179, 216
 Nazım Hikmet, 61
 Necibe Hanım, 31
 Necip Fazıl Kısakürek, 10, 31, 41, 42, 58, 68,
 75, 84, 201, 237
 Nemika Sultan, 173, 174
 Nezihe Uzel, 40
 Nezihe Meriç, 9
 Nihal Atsız, 9
 Nimet Muhtar, 63
 Niyazi Sayın, 40
 Nizamettin Ayaşlı, 46
 Nurullah Ataç, 11, 12
 Nusret Ayaşlı, 15, 25, 28, 32, 33, 46, 68, 70,
 79, 88, 124, 167, 195, 251
 Nusret Bey, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 43, 69,
 81
 Nusret Sadullah, 24, 28, 67

O

O ve Ben, 10
 Oktay Akbal, 8
 Oktay Rifat, 12
 Orhan Seyfi, 58, 176, 208
 Osman Paşa, 190
 Ömer Bedirhane, 71
 Ömer Seyfettin, 6

P

Paris, 23, 57, 64, 71, 78, 79, 80, 81, 82, 88,
 103, 105, 118, 119, 123, 125, 126, 128,
 133, 136, 141, 146, 170, 174, 176, 188,
 205, 211
 Peride Celal, 8
Pervaneler, 8
 Peyami Safa, 8, 23, 57, 79, 177, 211, 235
 Picasso, 51, 180
 Pierre Loti, 82
 Plevne, 190
Portreler, 10, 20, 237
 Prenses Faize, 68, 70
 Protestan, 17, 18, 65, 220

R

Rabia Hatun, 175
 Rasputin, 180, 206

Rauf Orbay, 67, 75
 Rezaizade Mahmut Ekrem, 5
 Refet Paşa, 67, 75
 Refi Cevat Ulunay, 175
 Refik Halit Karay, 7, 36, 57, 178, 195
 Reşat Nuri Güntekin, 7, 56, 70, 195
 Reşit bin Ayyad, 68
 Reşit Saffet, 75, 80
 Rıfat Bey, 13, 14, 39
 Rıza Nur, 176, 207
 Rıza Tefrik Bölükbaşı, 176
 Rikkat Kunt, 68, 234
 Roma, 64, 70, 71
 Rukiye Sultan, 173, 174
 Rumeli, I, II, 13, 33, 34, 44, 48, 59, 60, 61, 62,
 63, 64, 70, 84, 86, 89, 91, 93, 135, 150,
 163, 167, 190, 196, 200, 237
 Ruşen Eşref, 69, 79

S

Saadettin Arel, 175
Saatleri Ayarlama Enstitüsü, 8
 Sabahattin Eyüboğlu, 11
 Sabiha Sultan, 173, 174, 184
 Sadullah Paşa, 28, 29, 30, 31, 67, 69, 79, 81,
 238, 255
 Safiye Erol, 8
 Saint Simon, 183
 Sait Faik, 8
 Samet Ağaoğlu, 10
 Samiha Ayverdi, 8, 10, 57, 93
 Samipaşazade Sezai, 5
Saray ve Ötesi, 10
 Schwester, 142
 Sedat Hakkı Eldem, 32
 Sedat Simavi, 57, 67
 Selanik, 13, 14, 15, 34, 35, 37, 45, 60, 61, 63,
 172, 195, 208
 Selman Tüzün, 40
 Serez, 14, 60, 62
Sergüzeşt, 5
Servet-i Fünun, 5, 6, 237
 Sevgi Soysal, 9
Sisli Geceler, 8, 56
Sözden Söze, 11
 Stuttgart, 21, 64, 71
 Sultan Reşat, 60, 168, 172, 173
 Suriye, 20, 64, 67, 93, 195
 Suut Kemal Yetkin, 11
 Süleyman Demirel, 46, 47, 72, 73, 74, 223,
 224, 230, 259, 260
 Süleyman Paşa, 17
Süs, 57, 75

Ş

Şadırvan, 27, 201
 Şam, 14, 15, 34, 39, 64, 66, 90

Şark Dilleri Okulu, 23, 80, 123
 Şehzade Ömer Faruk Efendi, 173, 174, 185
 Şerife Hanım, 13, 15, 16, 17, 32, 63
 Şevket Bey, 14, 22
 Şükûfe Nihal Başar, 8, 75

T

Takvim-i Vekayi, 2
 Tanzimat, 1, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 11, 17, 55, 88,
 114, 143, 187, 193, 194, 195
 Tanzimat Fermanı, 2, 194
 Tarık bin Ziyad, 179
Tarih ve Medeniyet, 27, 201
Tasvir-i Efkâr, 3
 Tayyar Bey, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 22, 23,
 24, 38, 39, 60, 61, 63, 64
Tercüman-ı Ahval, 3
 Tercüme Odası, 2, 3
 Teşvikiye, 31, 43, 51, 67, 68, 84, 232
 Tevfik Fikret, 177, 208, 210
Tevhid-i Efkâr, 58
Tevrat, 20
Turfanda mı Yoksa Turfa mı?, 5
Türk Edebiyatı, IX, X, 27, 41, 49, 128, 154,
 201, 208, 236, 237, 238
 Türk Edebiyatı Vakfı, 41
 Türk Ocağı, 20
Türk Ruhu, 27
Türkün Ateşle İmtihanı, 10

Ü

Üç İstanbul, 7

V

Vahdettin, 150, 171, 191
 Vedia Sabra, 20
 Veled Çelebi, 65
 Villa Bosphorus, 26
 Viyana, 30, 81, 91, 95, 96, 108, 120, 121, 124,
 136

W

Württemberg Kraliyet Konservatuvarı, 21

Y

Yahudi, 20, 61, 78, 102, 117, 119, 121, 123,
 215, 229, 230
 Yahya Kemal Beyathı, 10, 20, 75, 77, 176
 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 7, 10, 79
Yalnızız, 8
Yeni Asya, 27, 49, 165, 200
Yeni İstanbul, 26, 48, 55, 58, 152, 197, 202,
 206, 236
Yeni Osmanlılar Tarihi, 9
 Yunan, 15, 190, 205, 207
 Yusuf Atılgan, 9
 Yusuf Ziya Ortaç, 10, 57

Z

Zehra, 5, 153, 155, 156, 159
 Ziya Paşa, 17, 55, 186, 188
Zoraki Diplomat, 10

EKLER

Annesi Hayriye Şerife Hanım

Babası Miralay Caferi Tayyar Bey

Münevver Ayaşlı'nın çocukluğu

Münevver Ayaşlı, babası ve ağabeyi Mehmet Ali ile

Annesi ve babasıyla Lübnan'da bir gezide

Lalası ve Fraulein Stohl'la birlikte

Münevver Ayaşlı'nın gençliği

Gençlik yıllarında Munevver Ayaşlı

	
Adı ve şöhreti <i>Hatice Münöver H.</i>	Adı ve şöhreti <i>Nusret Sadullah B.</i>
İşi <i>Bakır</i>	İşi <i>Samsun Meb'usu</i>
Anasının adı <i>Hayriye H.</i>	Anasının adı <i>Naciye H. Olu</i>
Babasının adı <i>Tayyar B.</i>	Babasının adı <i>Sadullah Paşa Olu</i>

Münevver ve Nusret Ayaşlı çiftinin evlilik cüzdanı

Eşi Nusret Ayaşlı

Ağabeyi Mehmet Ali Bey'le birlikte Ayaşlı yalısının bahçesinde

Namık İsmail tarafından çizilen Ayaşlı portresi

Yazarın ressamı bilinmeyen yağlı boya tablosu

Münevver Ayaşlı'nın gelin geldiği Çengelköy'deki Sadullah Paşa yalısı

(http://www.cengelkoyhaber.com/ch_rsm/haber/htuna/sadullah%20pa%C5%9Fa%20yal%C4%B1s%C4%B1.jpg)

Mimar Sedat Eldem'e yaptırılan Ayaşlı yalısı

(<http://arkiv.arkitera.com/p2759-ayasli-yalisi.html>)

Ayaşlı yalısının lokanta olarak kullanılan bugünkü hâli

(<http://www.panoramio.com/photo/8724274>)

Ayaşlı ve eşi

(<http://www.chronicledergisi.com/content/view/91/1/>)

Ayhan Songar'ın objektifinden

Ayaşlı'nın son fotoğraflarından

(<http://www.aksyon.com.tr/news-3648-munevver-hanimla-bir-asir.html>)

Ayaşlı'nın yaşlılık günlerinden

Ayaşlı, çok sevdiği kedisıyla

Son günlerinde Ayaşlı

Münevver Ayaşlı aile fertleriyle

Nazmiye ve Süleyman Demirel ile

Recep Tayip Erdoğan ile

Nazmiye ve Süleyman Demirel ile makamında

Yalısın duvarını süsleyen hat levhaları

Evinden bir köşe

Münevver Ayaşlı'nın çalışma odası

Münevver Ayaşlı'nın manevi oğlu Hasan ve gelini Fatma Ayaşlı

Münevver Ayaşlı'nın daktilosu

Münevver Ayaşlı'nın çıkardığı gazetenin ilk sayısı

Münevver Ayaşlı'nın eserlerinin yeni baskıları

Münevver Ayaşlı'nın mezar taşı

Münevver Ayaşlı'nın Âşiyân'daki mezarı

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Hatice YILDIZ

Doğum Yeri: KONYA

Doğum Tarihi: 27. 02. 1983

Medeni Durumu: Bekâr

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Org. Bedrettin Demirel İlkokulu	_____	KONYA	1989-1994
Ortaöğretim	Selçuklu Anadolu Lisesi	Anadolu Lisesi	KONYA	1994-1998
Lise	Selçuklu Anadolu Lisesi	Anadolu Lisesi (Eşit Ağırlık)	KONYA	1998-2001
Lisans	Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği	KONYA	2001-2006
Yüksek Lisans	Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi	Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı	KONYA	2006-...

Becerileri:	Bilgisayar kullanabilir. (MS Office Yazılımları)
İlgi Alanları:	Türk-İslam Sanatları, (Klâsik Türk Musikisi, Hat, Tezhip, Ebru) Ney icrası, Hüsn-i Hat meşki
İş Deneyimi:	_____
Aldığı Ödüller:	_____
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Doç. Dr. Âlim Gür, Prof. Dr. Mehmet Tekin

Adres:	Necip Fazıl Mah. Köknarlı Sok. Başak Apt. B/Blok 3/4 Meram / KONYA
E-posta adresi:	haticesultan@gmail.com
Tel:	0543 681 50 16